

Samorząd Województwa Mazowieckiego

Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego

do 2030 roku

Inteligentne Mazowsze

PROJEKT

Warszawa 2012

Mazowieckie Biuro Planowania Regionalnego w Warszawie
Dyrektor: prof. dr hab. Zbigniew Strzelecki
Zastępcy dyrektora: Bartłomiej Kolipiński, dr arch. Tomasz Sławiński, Elżbieta Sielicka

Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego **Inteligentne Mazowsze**

Opracowano pod kierunkiem
prof. dr hab. Zbigniewa Strzeleckiego

przez Zespół Rozwoju Regionalnego MBPR w Warszawie:
dr Katarzyna Kopczewska (kierownik zespołu),
Maja Chrapkowska, Joanna Gawędzka-Olszewska, Krzysztof Kacperski,
Anna Laszuk, Anna Nitka, dr Dariusz Piotrowski, Paulina Sikorska, Maciej Sulmicki

Współpraca:
Oddziały Terenowe Mazowieckiego Biura Planowania Regionalnego
w Ciechanowie, Ostrołęce, Płocku, Radomiu i Siedlcach

Redakcja:
.....

Opracowanie graficzne map i wykresów:
Maja Chrapkowska, Krzysztof Kacperski, Anna Nitka, Paulina Sikorska,
Krzysztof Pawlak (współpraca)

Konsultacje naukowe:
prof. dr hab. Wojciech Dominik, prof. dr hab. Andrzej Herman, prof. dr hab. Andrzej Karpiński,
prof. dr hab. Krzysztof Opolski, prof. dr hab. Małgorzata Sulmicka, prof. dr hab. Józef Zegar

Wydawca:
Mazowieckie Biuro Planowania Regionalnego w Warszawie
ul. Solec 22, 00-410 Warszawa, Polska; tel. +48 22 518 49 00, fax. +48 22 518 49 49
www.mbpr.pl, e-mail: biuro@mbpr.pl

Projekt układu graficznego oraz skład:
.....

Druk:
.....

Nakład:egz.

Warszawa, maj 2012

Szanowni Państwo,

Przekazujemy Państwu zaktualizowaną *Strategię Rozwoju Województwa Mazowieckiego do 2030 roku*. Prace nad tym najważniejszym dla społeczności naszego regionu dokumentem przyczyniły się pozytywnie do integracji środowisk mających wpływ na jakość życia mieszkańców Mazowsza, rozwój przedsiębiorczości, szkolnictwa, nauki i wdrażanie innowacyjnych rozwiązań.

Przeprowadzone konsultacje społeczne stanowiły istotną platformę wymiany doświadczeń oraz stworzyły możliwość korzystania z wypracowanych dobrych praktyk. Najważniejszym zadaniem samorządu województwa jest bowiem mądre i spójne kształtowanie polityki rozwojowej wzmacniającej potencjał Mazowsza, by w pełni stało się regionem konkurencyjnym na arenie międzynarodowej.

Strategia jest drogowskazem dla samorządów gminnych i powiatowych, firm, instytucji nauki, biznesu, organizacji pozarządowych, a także wielu innych instytucji współpracujących z samorządem województwa mazowieckiego. Opracowany przy Państwa udziale dokument to strategia pomnażania środków na rozwój, a nie tylko ich redystrybucji! To nasza misja! Musimy skoncentrować wysiłki na najważniejszych inwestycjach, które zmodernizują gospodarkę województwa i pozwolą z jednej strony na wyrównywanie szans rozwojowych wszystkich subregionów, a z drugiej wzmocnią już konkurencyjne obszary.

Jakie jest obecnie województwo mazowieckie? Zarysowuje się wyraźny dualizm rozwojowy: silny obszar metropolitalny Warszawy oraz o wiele słabsze miasta regionalne i subregionalne wraz z ich otoczeniem. Poważne wyzwania, które dotyczą naszego regionu, w sytuacji kryzysu finansowego, gospodarczego oraz niestabilności strefy Euro, wymagają od nas bardziej niż kiedykolwiek wyznaczania nowych, strategicznych kierunków rozwoju.

W jakim województwie chcielibyśmy mieszkać w 2020 czy w 2030 roku? Jaka jest nasza wizja? Zależy nam przede wszystkim na wzmocnieniu gospodarki poprzez rozwijanie produkcji i przemysłu. Musimy skupić się na wykorzystaniu możliwości jakie posiada Mazowsze – a mianowicie potencjału do rozwoju nauki i przemysłów medium i high-tech, przetwórstwa spożywczego, a także sektora usług finansowych. Wiemy, że to wpłynie pozytywnie na poprawę jakości życia, ograniczy wykluczenie społeczne i bezrobocie oraz przyczyni się do poprawy spójności regionu. Nie zapominamy także o środowisku, kulturze, infrastrukturze – są to obszary wspierające priorytety, niezbędne do utrzymania równowagi i zachowania spójności w rozwoju.

Przedkładana Państwu *Strategia* stanowi dokument przygotowujący nasz region na nadchodzące nowe czasy i nowe warunki funkcjonowania w otoczeniu zarówno regionalnym jak i globalnym.

Strategia powstała dzięki zaangażowaniu wielu osób i instytucji. Pragniemy wszystkim serdecznie podziękować za włożony wkład naukowy i intelektualny. Dziękujemy przedstawicielom środowiska nauki i środowiska przedsiębiorców, jednostek samorządowych, a także organizacjom samorządowym, pozarządowym oraz mieszkańcom Mazowsza aktywnie uczestniczącym w procesie konsultacji społecznych. Szczególne podziękowania kierujemy do zespołu Mazowieckiego Biura Planowania Regionalnego za zaangażowanie podczas tworzenia niniejszego dokumentu, a także pracowników wszystkich jednostek Samorządu Województwa Mazowieckiego.

Wierzymy, że przedłożona *Strategia* stanie się swoistym przewodnikiem w budowaniu lepszego Mazowsza, które będzie prawdziwym sercem Polski - nowoczesnym regionem z tradycjami, miejscem, w którym warto mieszkać, zakładać rodzinę i pracować.

Marszałek
Województwa
Mazowieckiego
zdjęcie

Przewodniczący
Sejmiku
Województwa
Mazowieckiego
zdjęcie

Spis treści

Wprowadzenie	5
1. Strategiczne kierunki rozwoju	6
2. Diagnoza rozwoju województwa mazowieckiego z uwzględnieniem zróżnicowań przestrzennych.....	8
2.1 Przemysł i Produkcja.....	8
2.2 Gospodarka	13
2.3 Przestrzeń i Transport	18
2.4 Społeczeństwo	23
2.5 Środowisko i Energetyka.....	28
2.6 Kultura i Dziedzictwo	33
3. Potencjały rozwojowe regionu	37
4. Scenariusze rozwoju województwa mazowieckiego.....	52
5. Strategia rozwoju.....	56
5.1 Strategiczne cele rozwoju regionu.....	56
5.2 Działania i zadania rozwojowe	60
6. Obszary strategicznej interwencji.....	80
7. Potrzeby inwestycyjne regionu	88
8. Wskaźniki realizacji celów Strategii.....	92
9. System realizacji Strategii.....	101
9.1 Podmioty zaangażowane w realizację polityki rozwoju na obszarze województwa mazowieckiego.....	101
9.2 Regulacje prawne	103
9.3 Dokumenty służące realizacji strategii.....	103
9.4 System monitorowania realizacji strategii.....	105
9.5 Współpraca w realizacji Strategii.....	105
9.6 Wewnętrzne ramy instytucjonalne realizacji strategii	106
10. Ramy finansowe	107
10.1 Budżet województwa mazowieckiego	107
10.2 Dochody województwa mazowieckiego	107
10.3 Wydatki województwa mazowieckiego.....	108
10.4 Instrumenty finansowe	110
Słowniczek	113
Spis wykorzystanych skrótów.....	121
Bibliografia	122

Wprowadzenie

Zgodnie z uwarunkowaniami instytucjonalno-prawnymi, strategia rozwoju województwa jest najważniejszym dokumentem samorządu województwa, określającym kierunki polityki rozwoju, prowadzonej przez samorząd w średnim okresie programowania. *Strategia* wskazuje główne wyzwania i cele rozwojowe regionu do zrealizowania przez samorząd województwa, jak również przez inne podmioty. Stanowi również ważny punkt odniesienia dla pozostałych dokumentów programowych i planistycznych tworzonych na poziomie regionalnym, jak również lokalnym.

Dotychczasowa *Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego do roku 2020* została uchwalona przez Sejmik Województwa Mazowieckiego w 2006 r. Po sześciu latach jej obowiązywania, w wyniku zmiany uwarunkowań formalno-prawnych prowadzenia polityki rozwoju w Polsce oraz odmiennej sytuacji społeczno-gospodarczej, zaistniała konieczność aktualizacji tego dokumentu.

Prezentowana *Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego do 2030 roku* stanowi spójną i kompletną koncepcję rozwoju Mazowsza, która jednocześnie uwzględnia cele dokumentów strategicznych europejskich i krajowych: *Strategii Europa 2020 na rzecz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu*, *Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2010-2020: Regiony, Miasta, Obszary Wiejskie i Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju do 2030*.

W zaktualizowanej *Strategii Rozwoju Województwa Mazowieckiego do 2030 roku* przyjęto nowe podejście do polityki rozwoju regionu. Układ jej celów ma charakter hierarchiczny. W dokumencie określone zostały priorytety, strategiczne cele rozwoju oraz cele je wspierające, tzw. cele ramowe. Podporządkowane zostały one długookresowym priorytetom rozwoju regionalnego. Sześciu wyodrębnionym obszarom tematycznym: Przemysł i Produkcja, Gospodarka, Przestrzeń i Transport, Społeczeństwo, Środowisko i Energetyka oraz Kultura i Dziedzictwo, przyporządkowane zostały cele cząstkowe oraz działania i zadania. *Strategia* ma także charakter terytorialny - odrębne działania zostały określone dla miast (w tym Warszawy), obszarów wiejskich oraz regionu jako całości.

Polityka rozwoju regionu, wyrażona w *Strategii*, koncentrować się będzie przede wszystkim na działaniach zorientowanych na strategiczne dziedziny decydujące o konkurencyjności województwa mazowieckiego. Jest to strategia pomnażania środków na rozwój regionu, a nie tylko ich redystrybucji. Zaplanowane działania będą służyły pobudzaniu aktywności gospodarczej we wszystkich subregionach i wspieraniu konkurencyjności. Będą także sprzyjały włączeniu społecznemu oraz racjonalnemu gospodarowaniu przestrzenią i środowiskiem. Chodzi o jak najlepsze wykorzystanie istniejących potencjałów: jednostek naukowych i badawczych w Warszawie do rozwoju przemysłów wysokiej technologii, w szczególności w branży biotechnologii, biomedycyny, nanotechnologii, technologii informacyjnych i kosmicznych z ukierunkowaniem na eksport; rozwiniętego rolnictwa do stymulowania rozwoju obszarów wiejskich przez zwiększanie znaczenia produkcji i przemysłu, w tym szczególnie przetwórstwa spożywczego. Sukces województwa mazowieckiego nie jest możliwy bez wykorzystania kapitału ludzkiego do tworzenia nowoczesnej gospodarki. Rozwój wyższego i średniego szkolnictwa zawodowego stanowić będzie podstawę dla innowacyjnej gospodarki.

Niniejszy dokument zawierający długofalową wizję rozwoju Mazowsza powstał we współpracy przedstawicieli samorządu regionalnego, przy szerokim udziale samorządów lokalnych, środowisk gospodarczych i naukowych, a także organizacji pozarządowych i mieszkańców regionu. *Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego do 2030 roku*, jako efekt wspólnie poniesionych wysiłków i społecznego konsensu stanowi wyraz troski i odpowiedzialności za dobro i harmonijny rozwój województwa mazowieckiego.

Zbigniew Strzelecki

1. Strategiczne kierunki rozwoju

Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego do 2030 roku bazuje na doświadczeniach, zrealizowanych osiągnięciach i ujawnionych problemach z poprzedniego okresu programowania. Jest odpowiedzią na wyzwania, którym musi sprostać województwo, aby podnieść jakość życia, ograniczyć wykluczenie społeczne i bezrobocie, realizować politykę spójności terytorialnej oraz inteligentnego i zrównoważonego rozwoju. Chodzi o osiągnięcie trwałych rezultatów, do realizacji których przyczyni się zarówno samorząd województwa, jak i samorządy lokalne, instytucje, przedsiębiorcy, obywatele. *Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego do 2030 roku* nie jest wyłącznie dokumentem zarządu województwa. Jest drogowskazem dla wszystkich uczestników życia społeczno-gospodarczego naszego województwa. Pokazuje, jakie działania i zadania warto i należy realizować, aby osiągnąć przyjęte cele rozwojowe.

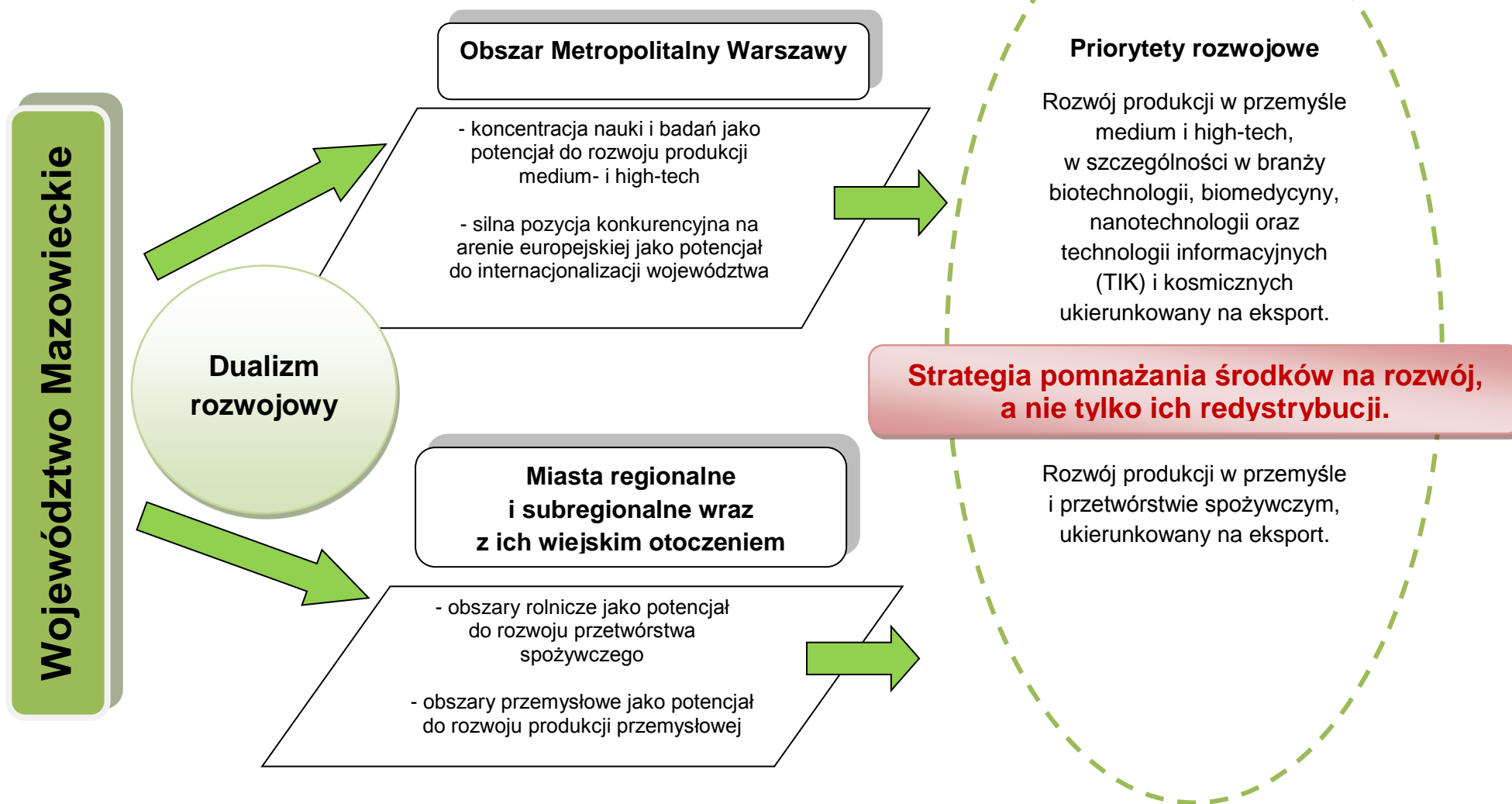
Strategia jest wyrazem potrzeb rozwojowych województwa, choć nie abstrahuje od kierunków rozwoju w Polsce i w Unii Europejskiej. Konstrukcja celów, zadań i działań pozwala zarówno na kompatybilność pomiędzy różnym dokumentami i podejściami, a zachowaniem autonomii samorządu. W strategii uwzględniono także znaczenie terytorium. Przyporządkowanie zestawu kierunków działań do terytoriów określonego typu (cały region, miasta, w tym Warszawa oraz obszary wiejskie) pozwoli osiągnąć oczekiwane efekty zarówno pod względem budowania konkurencyjności, jak i spójności poszczególnych obszarów województwa.

Wybór celów podyktowany jest założeniami odnośnie prowadzonej polityki rozwoju przez samorząd. Wypracowana została spójna koncepcja strategiczna wykorzystania endogenicznych czynników rozwoju w celu osiągnięcia jak najbardziej trwałych rezultatów. W sytuacji, gdy województwo mazowieckie rozwija się z różną prędkością w poszczególnych częściach, konieczne jest stosowanie polityki zmniejszającej dysproporcje rozwojowe. Należy jednak podkreślić, że kluczowe jest wprowadzenie Warszawy do grona wiodących metropolii, przynajmniej w układzie europejskim, a z drugiej strony wzmocnienie i usamodzielnienie gospodarcze ośrodków regionalnych i subregionalnych.

Operacjonalizacja tych celów jest możliwa przez rozwój produkcji i przemysłu ukierunkowanych na eksport, które staną się twardym rdzeniem gospodarki regionu. Może to być po pierwsze zlokalizowany w Warszawie i Obszarze Metropolitalnym Warszawy przemysł medium i high-tech, w szczególności w branży biotechnologii, biomedycyny, nanotechnologii, technologii informacyjnych i kosmicznych, a po drugie w miastach regionalnych i subregionalnych oraz ich otoczeniu przemysł przetwórstwa spożywczego (*Rysunek 1*). Tak też został zdefiniowany cel priorytetowy. Jego wzmocnieniem są cele strategiczne w obszarach tematycznych: Gospodarka, Społeczeństwo oraz Transport i Przestrzeń. Warunkiem ich realizacji jest wspieranie zadań celów ramowych w obszarach Środowisko i Energetyka oraz Kultura i Dziedzictwo.

Osiągnięcie zapisanych w strategii celów jest możliwe wyłącznie przez wyraźnie ukierunkowane działania i precyzyjnie określone zadania, które zostały przypisane do obszarów tematycznych. W *Tabeli 12* zapisano katalog szczegółowych zadań do realizacji zarówno przez samorząd województwa, jak i wszystkie podmioty, które chcą korzystać ze wsparcia publicznego. Pozwala to kierunkować interwencję i koncentrować siły i środki na działaniach i zadaniach wyłącznie sprzyjających rozwojowi. Podobną rolę pełnią zapisy w *Podrozdziale 9.6 Wewnętrzne ramy instytucjonalne realizacji strategii*, które stanowią spis intencji samorządu województwa mazowieckiego w realizacji polityki rozwojowej. Zapisane działania i zadania powinny być realizowane kompleksowo przy założeniu scenariusza stabilnego wzrostu. Diagnozując możliwe inne trendy rozwojowe, zarówno te optymistyczne, jak i te pesymistyczne, przygotowane zostały kierunki działań samorządu jako odpowiedź na pogłębiające się problemy, jak i stanowiące reorientację dotychczasowej polityki, po osiągnięciu satysfakcjonującego poziomu rozwoju lub sprostanie wyzwaniom.

Rysunek 1. Orientacja strategiczna Województwa Mazowieckiego na lata 2013-2020-2030

2. Diagnoza rozwoju województwa mazowieckiego z uwzględnieniem różnicowań przestrzennych

2.1 Przemysł i Produkcja

Przemysł województwa mazowieckiego jest bardzo zróżnicowany branżowo: od produkcji rolniczej i przetwórstwa żywnościowego przez tradycyjne przemysły po nowoczesną produkcję z sektora medium i high-tech. Duża dywersyfikacja branżowa skutkuje mniejszą podatnością na wahania koniunkturalne na rynkach krajowych i światowych. Pomimo, że województwo mazowieckie plasuje się na pierwszym miejscu w kraju pod względem wielkości produkcji sprzedanej przemysłu, to nie istnieje wyraźna specjalizacja. W latach 2006-2010 wartość produkcji sprzedanej przemysłu wzrosła z 158 mld zł do ponad 199 mld zł, czyli z 30,6 tys. zł do 38,1 tys. zł na mieszkańca. W 2010 r. stanowiła ona ponad 20% wartości krajowej. Największy udział w produkcji sprzedanej przemysłu miało wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz, parę wodną i gorącą wodę (19,4%), produkcja artykułów spożywczych (17,5%) oraz produkcja chemikaliów i wyrobów chemicznych (6,7%). Ponadto udział po ok. 4-5 % produkcji sprzedanej mają branże produkujące komputery, wyroby elektroniczne i optyczne oraz produkujące urządzenia elektryczne, zaś udział po ok. 3% mają branże produkujące wyroby z pozostałych mineralnych surowców niemetalicznych, wyroby z gumy i tworzyw sztucznych, maszyny i urządzenia oraz produkujące wyroby z metali.

W grupie przemysłów tradycyjnych znaczną rolę odgrywa **przemysł rolno-spożywczy**, skupiający 15% podmiotów w kraju oraz wytwarzający blisko ¼ krajowej produkcji sprzedanej przemysłu spożywczego. Podstawę surowcową sektora przetwórstwa rolno-spożywczego Mazowsza stanowi rolnictwo o wysokim stopniu towarowości, co wynika z rozwiniętych specjalizacji produkcji roślinnej (warzywa i owoce) i zwierzęcej (żywiec rzeźny, mleko). Istnieje wyraźna specjalizacja przemysłu rolno-spożywczego w następujących powiatach: piaseczyńskim, grójeckim, płońskim (produkcja owocowo-warzywna) i sochaczewskim (produkcja owocowo-warzywna i mięsa) oraz ostrołęckim, przasnyskim, ostrowskim, mławskim i żuromińskim (produkcja mleczna). Największym skupieniem podmiotów gospodarczych w przemyśle rolno-spożywczym charakteryzuje się powiat wołomiński oraz Warszawa, będąca siedzibą wielu spółek krajowych i zagranicznych.

Ważną rolę odgrywa **przemysł petrochemiczny** z największą w Polsce rafinerią ropy naftowej w Płocku. Potencjał do rozwoju przemysłu opartego na produkcji wyrobów **chemicznych i farmaceutycznych** koncentruje się przede wszystkim w dwóch miastach: Płocku i Warszawie. O rozwoju tego rodzaju przemysłów decydują w dużej mierze istniejące już przedsiębiorstwa, które skupiają się również w powiatach garwolińskim, mińskim, otwockim, wołomińskim oraz nowodworskim. Pod względem wielkości produkcji duże znaczenie ma przemysł **energetyczny, elektromaszynowy oraz produkcja sprzętu transportowego**. Województwo mazowieckie odznacza się wysokim potencjałem w przemyśle nastawionym na produkcję **wyrobów z drewna, papieru** oraz w **przemysle meblarskim i poligraficznym**. Związane jest to z tradycjami industrialnymi istniejącymi w regionie, głównie z funkcjonowaniem dużych i średnich przedsiębiorstw. Dużym skupieniem podmiotów w tych przemyśle cechuje się aż 11 powiatów.

W 2/3 powiatów znajdują się przedsiębiorstwa zajmujące się produkcją wyrobów z drewna, papieru, poligrafii oraz mebli. Przedsiębiorstwa te pełnią ważną rolę dla rynków lokalnych. Istnieje także potencjał do rozwoju przemysłu opartego na produkcji **wyrobów tekstylnych, skórzanym i odzieżowym**. Skupiony jest w największych miastach województwa: Warszawa, Radom, Płock, Siedlce oraz powiatach radomskim garwolińskim, wołomińskim, legionowskim i piaseczyńskim. Poważnym problemem jest brak miejsc pracy dla ludności z wykształceniem kierunkowym, co obserwowane jest głównie w Radomiu oraz powiecie

radomskim i pułuskim. Występuje niedostosowanie szkolnictwa zawodowego do zmieniających się warunków na rynku pracy.

W 2010 roku w województwie mazowieckim **sektor prywatny** skupiał 668,2 tys. jednostek (w kraju - 3787,8 tys.), tj. 98,1% ogólnej liczby podmiotów gospodarczych (w kraju - 96,9%). Około 73% tego sektora stanowiły osoby fizyczne (w kraju - ok. 78%), które prowadziły działalność gospodarczą głównie w: handlu, naprawie pojazdów samochodowych, działalności profesjonalnej, naukowej i technicznej, budownictwie oraz transporcie i gospodarce magazynowej. Prawie 99% osób fizycznych stanowiły przedsiębiorstwa zatrudniające do 9 osób, czyli mikroprzedsiębiorstwa. W odniesieniu do **sektora publicznego**, na Mazowszu zarejestrowanych było 12,8 tys. jednostek (w kraju 121,9 tys.), tj. 1,9% ogólnej liczby podmiotów (w kraju 3,1%). W 2010 roku w województwie mazowieckim zarejestrowane były 93 przedsiębiorstwa państwowe z 246 w kraju. W Warszawie znalazło się najwięcej zarejestrowanych spółdzielni 1,6 tys., tj. 49,8% w województwie, natomiast najmniej odnotowano w podregionie radomskim 0,2 tys., tj. 7%. W 2010 r. w województwie mazowieckim w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców było 1299 podmiotów gospodarki narodowej wpisanych do rejestru REGON. W porównaniu do roku 2009 oznacza to wzrost o 4,9%. Jednostek nowo zarejestrowanych w rejestrze REGON było 127 w przeliczeniu na 10 tys. mieszkańców, porównując do roku 2009 był to wzrost o 27%.

W 2010 roku **nakłady na działalność innowacyjną** w grupie przedsiębiorstw przemysłowych w województwie mazowieckim kształtowały się na poziomie 6,2 mld zł, co stanowiło 26% nakładów poniesionych w Polsce. W porównaniu do roku 2005 był to wzrost o ok. 75%. W 2010 roku ok. 33% dużych firm z województwa mazowieckiego, zatrudniających powyżej 250 osób, wprowadziło na rynek nowe lub istotnie ulepszone produkty, przy średniej krajowej wynoszącej ok. 28%. Natomiast nowe lub istotnie ulepszone procesy wdrożyło 54% dużych firm w regionie (średnia dla kraju 51%). Zdecydowanie mniej wprowadzanych jest nowych produktów bądź ulepszonych procesów wśród małych i średnich firm. Tylko 2,5% małych firm wprowadziło nowe lub istotnie ulepszone produkty dla rynku (średnia dla kraju 3,5%), natomiast nowe lub ulepszone procesy produkcji wdrożyło 6,4% małych firm (średnia dla kraju 6,9%).

Województwo mazowieckie jest liderem pod względem udziału w ogólnopolskiej liczbie przedsiębiorstw w grupie **przemysłów medium i high-tech**. Stan rozwoju sektora medium i high-tech, a przede wszystkim znaczący udział w **eksporcie**, uznawany jest za jeden z fundamentalnych wyznaczników konkurencyjności i nowoczesności gospodarki kraju. W Polsce w 2009 roku udział eksportu w sekcji przetwórstwo przemysłowe w produkcji sprzedanej przemysłu według wysokiego poziomu techniki wynosił 62,6%, według średnio-wysokiego poziomu techniki 58,1%, średnio-niskiego 11,9% oraz niskiego 23,5%. Na zbliżonym poziomie kształtowały się te wartości również w roku 2008. Do produktów wysokiej techniki zalicza się następujące grupy produktów: sprzęt lotniczy, komputery – maszyny biurowe, elektronikę - telekomunikację, środki farmaceutyczne, aparaturę naukowo-badawczą, maszyny elektryczne i nieelektryczne, chemikalia oraz uzbrojenie.

Do dziedzin nauki dynamicznie rozwijających się na Mazowszu zalicza się: biotechnologię, biomedycynę, nanotechnologię oraz technologie informacyjne i kosmiczne. Region jest członkiem Europejskiej Sieci Regionów Chemicznych, Sieci Regionów Europejskich Wykorzystujących Technologie Kosmiczne NEREUS oraz Środkowoeuropejskiego Konsorcjum Bioregionów w ramach konsorcjum z województwem dolnośląskim, małopolskim, pomorskim i łódzkim.

W Polsce w obszarze **działalności badawczo-rozwojowej** obserwuje się dominację województwa mazowieckiego. W 2010 roku na Mazowszu nakłady ogółem poniesione w sferze B+R kształtowały się na poziomie 4,2 mld zł, co stanowiło blisko 41% nakładów poniesionych w Polsce (10,4 mld zł). W przeliczeniu na 1 mieszkańca wielkość nakładów w regionie na działalność B+R wyniosła 812 zł, przy średniej w kraju 273 zł. W sektorze przedsiębiorstw nakłady te kształtowały się na poziomie ok. 1,08 mld zł, co stanowiło około 39% nakładów poniesionych w Polsce (2,8 mld zł). Biorąc pod uwagę okres 2005-2010 w województwie mazowieckim nastąpił wzrost nakładów ogółem na działalność B+R o 82% (nominalnie). W 2010 roku w województwie mazowieckim znajdowało się 439 jednostek

działalności badawczo-rozwojowej i był to wzrost w porównaniu do roku 2005 o 36%. W 2010 roku w województwie mazowieckim liczba zatrudnionych w sferze badawczo-rozwojowej wynosiła 27 tys. osób (EPC), stanowiło to 33,1% ogółu zatrudnionych w tym obszarze działalności w kraju. W okresie 2005-2010 nastąpił wzrost zatrudnienia w sektorze B+R w województwie mazowieckim o 8,5%, natomiast w kraju o 6,6%. Województwo mazowieckie dominuje na tle innych województw w dziedzinie **biotechnologii**. Poza Mazowszem w Polsce można zauważyć koncentrację działalności badawczo-rozwojowej w sześciu województwach: wielkopolskim, dolnośląskim, łódzkim, śląskim, małopolskim i lubelskim. W 2009 roku województwie mazowieckim działały 33 podmioty prowadzące działalność w sferze B+R w dziedzinie biotechnologii (27,3% ogólnej liczby), zatrudniające 1883 osoby zajmujące się tą działalnością (co stanowiło 40% ogółu zatrudnionych) oraz ponoszące 181,6 mln zł nakładów na prowadzenie tej działalności (stanowi to 43,5% nakładów poniesionych przez wszystkie badane podmioty).

W 2010 roku najwięcej **ośrodków innowacji i przedsiębiorczości** znajdowało się w województwie śląskim (88) i mazowieckim (67), w tym ośrodki innowacji stanowiły odpowiednio 28,4% i 41,8%. Udział ośrodków innowacji wśród wszystkich ośrodków innowacji i przedsiębiorczości, jest ważnym wskaźnikiem, gdyż pokazuje tempo przestawiania się systemu wsparcia na usługi proinnowacyjne i potrzeby gospodarki opartej na wiedzy. Pod tym względem województwo mazowieckie (41,8%) plasuje się na drugim miejscu po województwie małopolskim (42,9%), natomiast najgorzej funkcjonuje województwo podkarpackie (21,4%). Liczba ośrodków wynika z wielkości i potencjału gospodarczego województwa, dynamiki procesów transformacji, a także zaangażowania władz regionalnych i lokalnych. Biorąc jednak pod uwagę liczbę aktywnych przedsiębiorstw, to najgorsza sytuacja jest na Mazowszu – 4,3 tys. firm przypadających na jeden ośrodek, przy średnim poziomie dla Polski 2,4 tys. firm.

Województwo mazowieckie należy do najbardziej **innowacyjnych** w kraju. W 2009 roku przedsiębiorstwa przemysłowe i usługowe zlokalizowane w województwie mazowieckim poniosły najwyższe nakłady na działalność innowacyjną (odpowiednio 22,7% i 71,8%). Biorąc pod uwagę wysokość nakładów przypadających na jedno przedsiębiorstwo prowadzące działalność innowacyjną, w grupie przedsiębiorstw przemysłowych największe nakłady poniosły jednostki pochodzące z województwa pomorskiego, zaś w sektorze usług podmioty z województwa mazowieckiego. W 2009 roku z województwa mazowieckiego pochodziło najwięcej zgłoszeń **wynalazków** - 644 wynalazki, co stanowi 22,2% wszystkich zgłoszeń w kraju, zaś najmniej z województwa lubuskiego 23 wynalazki (0,8%). Najwięcej patentów 339 na swoje wynalazki pozyskały podmioty z województwa mazowieckiego, co stanowiło 22,1% wszystkich udzielonych patentów, zaś najmniej z województwa warmińsko-mazurskiego 9 patentów (0,6%). W 2009 roku najwięcej zgłoszeń o przyznanie ochrony własności przemysłowej w obszarze wzorów użytkowych pochodziło z województwa mazowieckiego – 139 zgłoszeń (stanowiło to 18,9%), zaś najmniej z województwa lubuskiego – 8 zgłoszeń (1,1%). Najwięcej praw ochronnych dla wzorów użytkowych Urząd Patentowy przyznał jednostkom pochodzącym z województwa mazowieckiego – 85 (19,7% wszystkich udzielonych praw ochronnych).

W województwie mazowieckim, z uwagi na ogromne możliwości regionu w obszarze produkcji roślinnej i zwierzęcej, w większości powiatów występuje odpowiedni **potencjał do rozwoju przemysłu rolno-spożywczego**. Największym skupieniem podmiotów gospodarczych w tym przemyśle cechują się powiat wołomiński i Warszawa. Na koniec 2009 roku na Mazowszu zarejestrowanych było ponad 4,6 tys. podmiotów gospodarczych, które prowadziły działalność w obszarze przetwórstwa rolno-spożywczego. Plasuje to województwo mazowieckie na 1. miejscu spośród wszystkich województw. Region posiada odpowiednio przygotowaną kierunkowo siłę roboczą do rozwoju przemysłu rolno-spożywczego, co świadczy o dalszej możliwości rozwoju tego sektora. Charakter i silne związki przemysłu spożywczego z rynkami lokalnymi województwa powodują, że dużego znaczenia nabierają małe przedsiębiorstwa do 49 osób (wśród podmiotów przemysłu rolno-spożywczego ok. 94% stanowią mikro i małe przedsiębiorstwa).

W 2010 roku w województwie mazowieckim znajdowało się 277,5 tys. **gospodarstw rolnych**, wśród których indywidualne stanowiły 99,9% ogółu gospodarstw (277,2 tys.). W porównaniu do roku 2002 zmniejszyła się liczba gospodarstw rolnych o 92 tys., tj. o 24,9%, jednakże w dalszym ciągu Mazowsze utrzymywało drugą pozycję w kraju pod względem ich liczby. Zmniejszenie to spowodowało spadek pracujących w rolnictwie. W połowie 2010 roku praca w gospodarstwie rolnym stanowiła wyłączone zajęcie dla 295 tys. osób. Na jedno gospodarstwo przypadło średnio 7,23 ha użytków rolnych, czyli około 20% więcej niż 8 lat wcześniej. Z przeprowadzonego Powszechnego Spisu Rolnego 2010 wynika, iż rolnicy zmieniają sposób użytkowania gruntów i inwestują w nowoczesne maszyny. Na Mazowszu zmniejszeniu uległa powierzchnia użytków rolnych i wynosiła 2005,3 tys. ha i w porównaniu do 2002 roku jest mniejsza o 10%.

W województwie mazowieckim wytwarzane są znaczące w skali kraju ilości niektórych **grup produktów rolnych**, co świadczy o wykształconej specjalizacji tego regionu, np. w 2009 roku produkcja owoców stanowiła 41,7% produkcji krajowej. Mazowsze przoduje w produkcji mleka. W 2010 roku stanowiła ona 23,3% produkcji krajowej i wynosiła 2,8 mld litrów. W porównaniu do 2005 roku produkcja ta była wyższa o 26,6%. Również na wysokim poziomie kształtowała się w 2009 roku produkcja warzyw stanowiąca 14,6% produkcji krajowej i jaj - 14,1%. Powierzchnia sadów w województwie stanowi 34% powierzchni tej kultury w kraju. W sadownictwie, skoncentrowanym głównie w rejonach grójecko-wareckim, sochaczewskim oraz płońskim, stosowane są coraz bardziej nowoczesne rozwiązania agrotechniczne. W odniesieniu do rozwoju specjalizacji owocowo-warzywnej na Mazowszu bardzo dynamicznie rozwijają się grupy producentów owoców i warzyw. W 2012 r. na terenie województwa mazowieckiego istniało 75 grup producentów owoców i warzyw. W sytuacji rosnącej konkurencji na rynku europejskim i nie tylko, ważnym staje się rozwijanie zorganizowanych form działalności producentów rolnych celem dostosowywania ilości i jakości produkcji do wymogów jednolitego rynku europejskiego, bezpieczeństwa, standaryzacji żywności, a także racjonalizacji kosztów produkcji i profesjonalnego zabiegania o rynki zbytu. Występujące rozdrobnienie produkcji rolniczej wskazuje na zasadność tworzenia i rozwoju różnego rodzaju form kooperacji między producentami, w tym w formie grup producenckich.

Udział rolnictwa w wytworzonej wartości dodanej brutto (WDB) w województwie mazowieckim, w porównaniu do innych sekcji gospodarki narodowej, jest stosunkowo niewielki i wynosi 3% - w kraju 4% (2009 r.). Jednakże w porównaniu do sytuacji rolnictwa jaka występuje w pozostałych województwach Polski, rolnictwo rozwija się na odpowiednim poziomie, aby stworzyć właściwą bazę do rozwoju przetwórstwa rolno-spożywczego. W 2009 roku w województwie mazowieckim udział artykułów rolno-spożywczych w **eksporcie** ogółem zwiększył się o 3 p.p. do poziomu ok. 24% (ponad 15 mld zł). Jednocześnie, w 2009 roku wzrósł udział **importu** tych towarów w imporcie ogółem Mazowsza z poziomu 6,5% do ponad 8% (12 mld zł). Dominującą rolę w handlu zagranicznym artykułami rolno-spożywczymi w województwie mazowieckim odgrywa Warszawa, gdyż związane jest to z koncentracją zarejestrowanych na obszarze tego miasta podmiotów należących do branży przetwórstwa rolno-spożywczego oraz central pośredniczących w handlu zagranicznym.

Tabela 1. Analiza SWOT: Przemysł i Produkcja

Mocne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> - wyspecjalizowane obszary produkcji rolnej, stanowiące bazę surowcową (owoce, warzywa, mleko, żywiec rzeźny) dla przetwórstwa rolno-spożywczego - silna pozycja w przemyśle rolno- spożywczym - Mazowsze jako lider przedsiębiorczości w Polsce - potencjał naukowy Warszawy do rozwoju przemysłu wysokiej technologii - największe skupisko kapitału zagranicznego 	<ul style="list-style-type: none"> - relatywnie niskie wykorzystanie wyników badań naukowych w działalności innowacyjnej przedsiębiorstw produkcyjnych - brak dopasowania regionalnych instrumentów i mechanizmów wsparcia przedsiębiorczości do potencjału gospodarczego regionu - brak zastosowania wytworzonej technologii w produkcji - niski poziom zatrudnienia w przemyśle - słaba współpraca pomiędzy samorządami - brak rozbudowanego systemu partnerstwa i współpracy między samorządem regionalnym a środowiskiem przedsiębiorców
Szanse	Zagrożenia
<ul style="list-style-type: none"> - rozwój przedsiębiorczości i pozarolniczych miejsc pracy przy wykorzystaniu potencjału wewnętrznego obszarów wiejskich, w tym specjalizacji rolniczych - specjalizacja przemysłu - rozwój w ramach Środkowoeuropejskiego Konsorcjum Bioregionów 	<ul style="list-style-type: none"> - brak stabilności finansowej koniecznej do realizowania zadań inwestycyjnych - brak efektywnej realizacji polityki strukturalnej państwa w stosunku do rolnictwa i obszarów wiejskich - zmniejszenie liczby miejsc pracy w produkcji - kryzys gospodarczy - utrzymanie zróżnicowanych zasad wsparcia pomiędzy różnymi krajami w ramach Wspólnej Polityki Rolnej - wprowadzenie zasady <i>greeningu</i> ograniczającej zasoby przestrzeni produkcyjnej i ingerującej w strukturę upraw gospodarstw
Wyzwania	
<ul style="list-style-type: none"> - specjalizacja produkcyjna pro-eksportowa medium i high-tech w branży biotechnologii, biomedycyny, nanotechnologii oraz technologii informacyjnych i kosmicznych w obszarze Warszawy - specjalizacja produkcyjna pro-eksportowa w przetwórstwie spożywczym w subregionach, w szczególności na obszarach wiejskich - wzrost organizacji rynku rolnego (sprzedaż przez grupy producenckie) - rozwój partnerstwa samorząd-nauka-przedsiębiorcy w celu komercjalizacji badań naukowych 	

2.2 Gospodarka

Województwo mazowieckie jest najbardziej rozwiniętym gospodarczo regionem w Polsce. Najwyższy udział w **generowaniu PKB** kraju (21,9% w 2009 r.) oraz wysokie tempo wzrostu gospodarczego sprawiają, że Mazowsze najszybciej pokonuje dystans rozwojowy w stosunku do rozwiniętych regionów Unii Europejskiej. Wskaźnik PKB (PPS) na 1 mieszkańca w stosunku do średniego PKB UE-27 wyniósł w 2006 r. 83%, w 2008 r. 89%, w 2009 r. 97%. Według szacunków w 2010 r. PKB na 1 mieszkańca osiągnęło wartość 59 519 zł, co stanowiło 161% średniej krajowej.

Motorem mazowieckiej gospodarki jest Warszawa. W 2009 roku jej udział w tworzeniu krajowego PKB wyniósł 13,4%, natomiast regionalnego – 61%. Stale wzrasta rola podregionu warszawskiego zachodniego (zwiększanie udziału w wytwarzaniu krajowego PKB z 2,2% w 2007 r. do 2,4 % w 2009 r. oraz regionalnego PKB z 10,3% w 2007 r. do 10,9% w 2009 r.) jak też podregionu warszawskiego wschodniego (wzrost odpowiednio z 1,5% w 2007 r. do 1,6 % w 2009 r. oraz z 7,0% w 2007 r. do 7,4% w 2009 r.). Wzrost PKB w obrębie obszaru warszawskiego, m.in. w powiecie warszawskim zachodnim, spowodowany jest lokalizowaniem na jego terenie przedsiębiorstw handlowych, magazynowych i logistycznych.

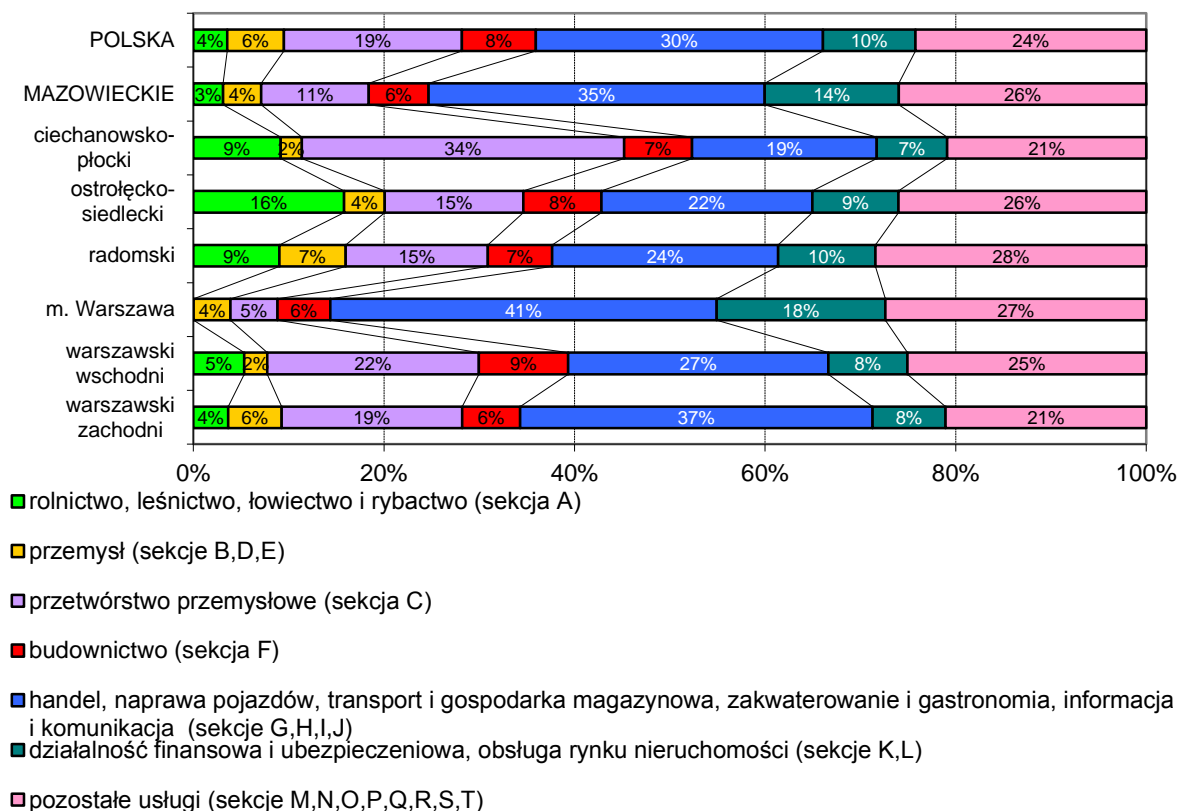
Wartość PKB na 1 mieszkańca w 2009 r. w Warszawie była trzykrotnie wyższa od średniej krajowej i czterokrotnie wyższa w porównaniu do najsłabiej rozwiniętych podregionów województwa (ostrołęcko-siedlecki – 74,3%, radomski – 74,3%, warszawski wschodni 81,5% średniej krajowej). Powyżej tej średniej plasują się także podregiony warszawski zachodni (121,6%) oraz ciechanowsko-płocki (109,3%). W latach 2004-2009 **tempo rozwoju województwa** mazowieckiego mierzone wartością PKB na 1 mieszkańca wzrosło o 53,3% w cenach bieżących i było wyższe o 7,5 p.p. od średniej krajowej, z czego najwyższym tempem wzrostu charakteryzował się podregion warszawski zachodni (61,6%), a w dalszej kolejności: ostrołęcko-siedlecki (53,8%), Warszawa (53,3%), warszawski wschodni (51,5%) i radomski (49,2%). Jedynie w podregionie ciechanowsko-płockim wzrost był niższy od krajowego i wynosił 42,6%. Średnie roczne tempo wzrostu PKB w tych latach wynosiło 6,7% (w cenach stałych rok do roku w 2004 - 4,5%, 2005 - 7,5%, 2006 - 8,3%, 2007- 8,5% i 2008 - 4,7%).

W latach 2004-2009 nieznacznie zwiększył się udział województwa w wytwarzanej w kraju **wartości dodanej brutto** (WDB) z 21% do 22%. Struktura WDB regionu charakteryzuje się obecnie wyższym od średniej krajowej udziałem handlu; naprawy pojazdów samochodowych, transportu i gospodarki magazynowej, zakwaterowania i gastronomii, informacji i komunikacji oraz usług rynku finansowego, nieruchomości i pozostałych usług (Wykres 1), mniejszym natomiast przetwórstwa przemysłowego i rolnictwa. W województwie mazowieckim szybciej niż w kraju występował wzrost produkcji, głównie w następujących działach gospodarki: pośrednictwie finansowym, obsłudze firm, obsłudze nieruchomości, hotelarstwie, gastronomii i turystyce. Szczególnie wysokim poziomem rozwoju usług charakteryzowała się Warszawa, natomiast na obszarach typowo rolniczych wysoki udział w WDB miało rolnictwo (w ostrołęcko-siedleckim – 16%, ciechanowsko-płockim 9% i radomskim 9%).

W województwie mazowieckim w 2010 r. w systemie REGON zarejestrowanych było 681 tys. **podmiotów gospodarki narodowej**, wobec 3,9 mln w kraju. W porównaniu do 2009 r. było ich więcej odpowiednio o 5,3% w regionie oraz o 4,5% w Polsce. Na Mazowszu liczba podmiotów stanowiła 17,4% ogółem zarejestrowanych w kraju – najwięcej znajdowało się w Warszawie (344,3 tys., co stanowiło 50,6% podmiotów zarejestrowanych na Mazowszu), najmniej zaś w podregionie ciechanowsko-płockim (45,5 tys., 6,7% wszystkich podmiotów regionu). Na 1000 ludności w regionie przypadało 130 podmiotów gospodarki narodowej zarejestrowanych w rejestrze REGON. Najwyższy wskaźnik notowany był w Warszawie (200,2). Wskaźniki powyżej średniej wojewódzkiej odnotowało jeszcze 5 powiatów: pruszkowski (166,4), piaseczyński (151,3), warszawski zachodni (145,5),

legionowski (139,4) oraz grodziski (131,9). Najniższe wartości wystąpiły zaś w powiatach: ostrołęckim (51,0), zwoleńskim (53,6), płockim (57,7) oraz sierpeckim (58,8).

Wykres 1. Struktura wartości dodanej brutto według sekcji PKD 2007 w 2009 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie BDL

Według danych ujętych w raporcie *Wielkość potencjałów gospodarczych gmin a rozwój województwa mazowieckiego w 2010 r.* najwięcej podmiotów zajmowało się handlem i transportem – 226,4 tys., z czego handlem detalicznym 46,9%, handlem hurtowym 31,7% oraz logistyką i magazynowaniem 21,4%. Region w 2010 r. charakteryzował się także dużą liczbą przedsiębiorstw z branży budowlanej - 71,8 tys. Ważną rolę odgrywały też podmioty o profilu działalności finansowej – 23,5 tys., medialnej – 25,8 tys. oraz zajmujące się usługami technicznymi – 24,5 tys. W dalszej kolejności struktura charakteryzowała się następująco: w branży turystycznej działało 16,4 tys. podmiotów, w przemyśle drzewnym, papierniczym, meblarskim, poligraficznym – 13,8 tys., w przemyśle metalowym i mechanicznym – 12 tys., w przemyśle tekstylnym - 8,4 tys.; w chemicznym i farmaceutycznym 7,2 tys., w rolno-spożywczym 5,1 tys. W działalności B+R+TIK funkcjonowało 3,9 tys. firm, najmniej w całym regionie było zaś tych o profilu wydobywczym – 0,6 tys.

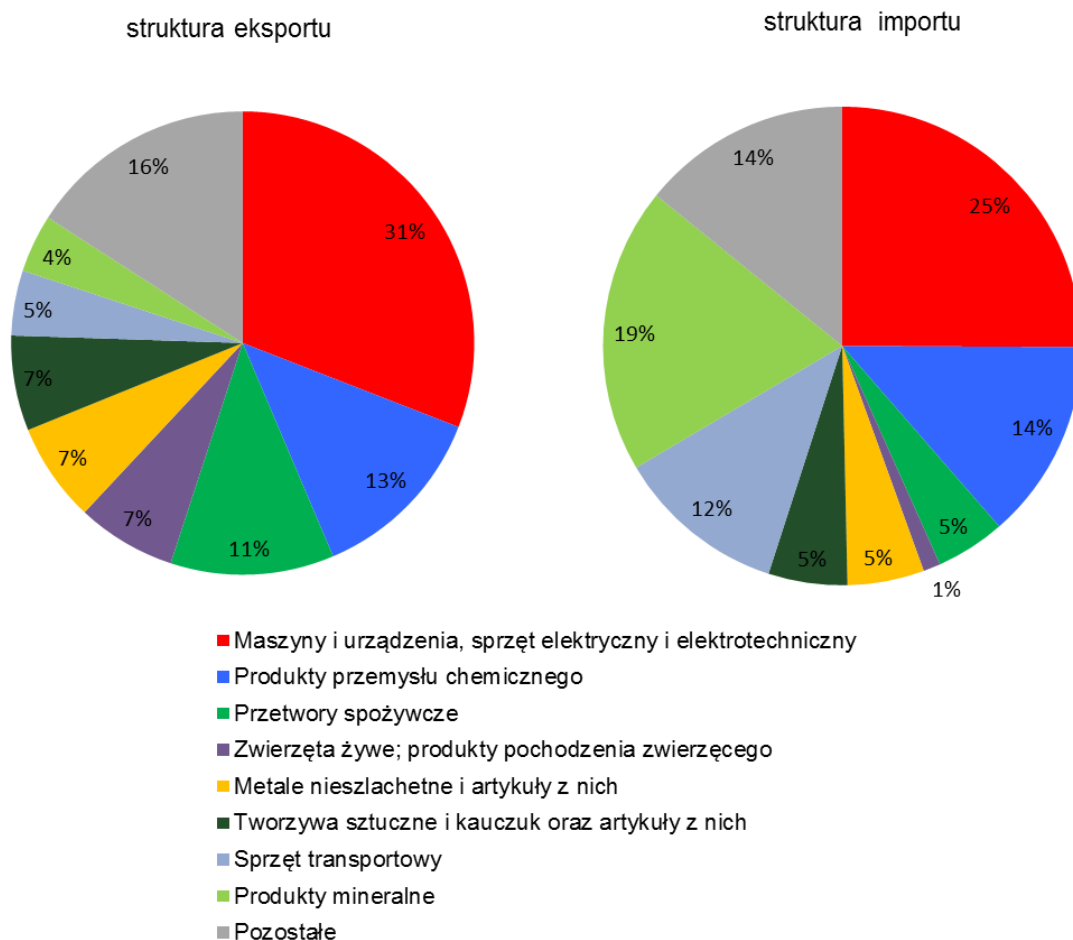
W 2010 r. wśród ogólnej liczby podmiotów 98,1% stanowiły podmioty sektora prywatnego, w którym największy, bo aż 72,9% udział miały osoby fizyczne prowadzące działalność gospodarczą. Podmioty sektora publicznego w liczbie 12,8 tys. stanowiły 1,9% zarejestrowanych ogółem w rejestrze REGON – głównie w sekcjach edukacja i obsługa rynku nieruchomości. Na Mazowszu zarejestrowana jest największa w Polsce liczba podmiotów z udziałem kapitału zagranicznego, które działają głównie w handlu, naprawach pojazdów samochodowych, działalności profesjonalnej, naukowej i technicznej oraz budownictwie.

W 2010 r. mazowieckie przedsiębiorstwa osiągnęły przychody netto ze sprzedaży towarów i materiałów w wysokości 2911 mld zł, z czego w sekcji PKD 2007 handel hurtowy i detaliczny; naprawa pojazdów samochodowych, włączając motocykle – 69,9%; przetwórstwo przemysłowe – 19,3%, zaś wytwarzanie i zaopatrywanie w energię elektryczną, gaz, parę wodną, gorącą wodę i powietrze do układów klimatyzacyjnych – 6,3%.

Województwo nie ma wystarczająco wyspecjalizowanej branży przemysłowej, która byłaby kołem zamachowym dynamizującym procesy gospodarcze w całym regionie.

W województwie mazowieckim zarysowują się korzystne **zmiany struktury agrarnej, następuje** rozwój i modernizacja wyspecjalizowanych rolniczych gospodarstw towarowych. W regionie wykształciły się obszary specjalistycznej rolniczej produkcji towarowej: produkcji roślinnej (owoców i warzyw) oraz zwierzęcej (mleka krowiego, drobiu i trzody chlewnej).

Wykres 2. Struktura ważniejszych grup towarowych handlu zagranicznego województwa mazowieckiego w 2010 r.

Źródło: Opracowanie własne na podstawie danych Izby Celnej

Mazowsze zajmuje ważną pozycję w **wymianie handlowej z zagranicą**. Związane jest to ze specyfiką uwarunkowań gospodarczych i lokalizacją firm zajmujących się pośrednictwem wymiany towarowej z zagranicą. Zgodnie z danymi Izby Celnej w Warszawie, głównymi grupami towarowymi eksportu regionu w 2010 r. były wyroby przemysłu maszynowego i elektromaszynowego - 30,9%, wyroby przemysłu chemicznego - 12,7% oraz artykuły rolno-spożywcze – 11,4%. Na poziomie podgrupy największą wartość w mazowieckim eksporcie miały monitory i rzutniki (9,3% eksportu województwa), oleje ropy naftowej i oleje otrzymane z minerałów bitumicznych (3,3%), czekolada i pozostałe przetwory spożywcze zawierające kakao (2,9%), maszyny i urządzenia do prania, czyszczenia, wyżymania, suszenia, prasowania (2,5%), części nadające się wyłącznie lub głównie do radiofonii i telewizji, monitorów i rzutników (2,4%) oraz maszyny pralnicze typu

domowego lub profesjonalnego (2,1%). W 2010 r. po stronie importu, największy na stałym poziomie udział miały maszyny i urządzenia, sprzęt elektryczny i elektrotechniczny, produkty mineralne, produkty przemysłu chemicznego (Wykres 2).

W roku 2010 **eksport** na Mazowszu w przeliczeniu na 1 mieszkańca wynosił 13,4 tys. zł, zaś **import** 30,3 tys. zł. Dwukrotnie wyższa wartość tego drugiego związana była głównie z importem surowców energetycznych i komponentów do ich produkcji. Ponadto w województwie swoje siedziby mają największe firmy zajmujące się importem, a ich koncentracja występuje w Płocku, Warszawie oraz powiatach mławskim, warszawskim zachodnim i pruszkowskim. Powiaty te odnotowują również duży eksport (mierzony wartością eksportu na 1 mieszkańca). Duży eksport występuje także w powiatach: nowodworskim, żyrardowskim, grójeckim, garwolińskim. Według danych GUS dotyczących PKB za 2009 r., relacja wartości eksportu do PKB w województwie mazowieckim znajdowała się poniżej średniej krajowej – udział ten wynosił 22% (kraj 31,5%). Na Mazowszu jedynie podregion ciechanowsko-płocki osiągnął wartość tego wskaźnika powyżej – 46,1%.

Mazowsze osiąga **dodatnie obroty handlowe** jedynie w grupie artykułów rolno-spożywczych, odnotowuje natomiast stały ujemny bilans obrotów wyrobami przemysłu maszynowego i elektromaszynowego, chemicznego oraz produktów mineralnych. Region ma prawie zbilansowaną wymianę handlową z „nowymi” członkami UE (przede wszystkim z Czechami i Litwą), zaś zdecydowane nadwyżki notuje w handlu ze wschodnimi sąsiadami: Białorusią, Ukrainą. Najbardziej widoczny jest deficyt z krajami „starej” Unii Europejskiej, Rosją oraz z krajami Azji. Głównymi odbiorcami mazowieckiego eksportu są Niemcy, Wielka Brytania, Rosja, Francja, Republika Czeska i Włochy, do których trafia ponad 70% towarów eksportowych. Do krajów UE trafia 74% eksportu województwa, do pozostałych krajów Europy 17%, do Azji 5%, zaś do obu Ameryk ok. 3%.

W **strukturze pracujących** według sektorów ekonomicznych najliczniejszą grupę w województwie mazowieckim stanowiły osoby pracujące w usługach (66,3% - o 9,4 p.p. więcej niż w kraju). W województwie niższy o 7,8 p.p. niż w kraju (22,4%) był ich udział w przemyśle. W 2010 r. pracujący w rolnictwie w województwie mazowieckim (głównie mieszkańcy obszarów wiejskich) stanowili 11,3% ogółu (w kraju 12,9%, a w krajach Unii 4,7%). Zarówno liczba pracujących w rolnictwie jak i ich udział w ogólnej liczbie zmniejsza się. W latach 2002-2010 liczba pracujących spadła o 123 tys. osób. Pomimo tych zmian sektor rolniczy nadal skupiał 272 tys. osób w 2010 r. Liczba ta może być jednak zawyżona, z uwagi na możliwość korzystania z dopłat rolniczych pod warunkiem pracy w gospodarstwie rolnym (niestety w części przypadków jest to fikcyjne).

Warszawa odgrywa szczególną rolę w **gospodarce** mazowieckiej: wytwarza 13,4% krajowego PKB, jest miejscem pracy dla ponad 800 tys. osób, posiada duże zasoby pracowników o wysokich kwalifikacjach. Aż 15,1% firm prowadzi tutaj działalność projektową, naukową i techniczną. Spośród 500 największych firm w kraju 207 ma siedzibę w stolicy, w tym 99 z branży finansowej. Warszawa jest miejscem, gdzie chętnie lokalizowane są siedziby lub filie korporacji międzynarodowych, przedstawicielstw organizacji międzynarodowych oraz usług wyższego rzędu. Według raportu *European City Monitor 2011* miasto zajęło 21. pozycję pod względem dogodności lokalizacji biznesu, wyprzedzając tym samym inne ważne metropolie Europy Środkowo-Wschodniej, takie jak Praga (25. miejsce) oraz Budapeszt (29. miejsce). O wysokiej atrakcyjności Warszawy decydują niskie koszty prowadzenia działalności tj. ceny powierzchni biurowych (1. miejsce) i koszty pracowników (2. miejsce). Działalność utrudnia jednak niska dostępność i jakość infrastruktury oraz jakość życia. Region, a zwłaszcza Warszawa, pozostaje centrum o największej w kraju aktywności zagranicznych inwestycji bezpośrednich. W latach 2007–2010 województwo mazowieckie było największym beneficjentem napływu BIZ do Polski. W ujęciu średniorocznym inwestycje te wynosiły 4 696 mln EUR, co stanowiło 42,1% w całości BIZ w Polsce.

Warszawa jest także dużym rynkiem zbytu i **koncentracji funkcji** administracyjnych, zarządczych i politycznych. Dużą rolę odrywa tutaj nauka i szkolnictwo wyższe – na terenie miasta działa 78 szkół wyższych, w których studiuje ponad 280 tys. osób (w 2008 r. 58 tys. absolwentów). Warszawa jest miejscem spotkań międzynarodowych (kongresy, targi, wystawy, imprezy sportowe i artystyczne) oraz rozwoju usług nastawionych na klientów oraz

turystów zagranicznych. Stolica dysponuje rozwiniętymi centrami kongresowymi i wystawienniczymi, rozwiniętą bazą hotelową (110 obiektów zbiorowego zakwaterowania z 23 tys. miejsc noclegowych) oraz obiektami kulturalnymi i sportowymi.

Wzrost znaczenia funkcji metropolitalnych możliwe jest przez poprawę dostępności międzynarodowej (autostrady, szybka kolej, centralny port lotniczy) oraz wzmocnienie funkcji międzynarodowych, w szczególności w zakresie rozwoju instytucji naukowych, podniesienia renomy uniwersytetów, wspierania przemysłów zaawansowanych technologii, kreatywnych oraz instytucji medialnych o zasięgu międzynarodowym.

Tabela 2. Analiza SWOT: Gospodarka

Mocne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> - największy potencjał gospodarczy wśród województw w Polsce - duży udział podmiotów działających w branżach najczęściej generujących innowacje oraz firm z kapitałem zagranicznym - rozwinięte instytucje badawczo-rozwojowe - rozwinięty sektor usługowy - silna pozycja metropolii warszawskiej w wytwarzaniu PKB - Warszawa jako miejsce do prowadzenia biznesu oraz przyciągania osób przedsiębiorczych 	<ul style="list-style-type: none"> - zmniejszenie znaczenia funkcji produkcyjnych województwa - niski poziom technologiczny mazowieckiej gospodarki - niewystarczający poziom specjalizacji gospodarki - niski poziom usieciowienia gospodarki (klastry) - niski potencjał absorpcji i rozwojowy obszarów wiejskich - niski poziom dostępu do Internetu i e-usług
Szanse	Zagrożenia
<ul style="list-style-type: none"> - rozwój wyspecjalizowanych obszarów produkcyjnych i klastrów - rozwój B+R nowych technologii głównie, biotechnologii, biomedycyny, nanotechnologii, oraz technologii informacyjnych i kosmicznych - rozwój OMW jako miejsca koncentracji działalności gospodarczej o ustabilizowanym rynku pracy - rozwój miast regionalnych i subregionalnych skupiających funkcje gospodarcze - aktywizacja zasobów ludzkich w procesy gospodarcze - wzrost zatrudnienia na obszarach wiejskich i w pobliskich miastach, do których możliwy jest codzienny dojazd do pracy - wykorzystanie zasobów gazu i ropy z łupków 	<ul style="list-style-type: none"> - recesja gospodarcza - brak skutecznej polityki gospodarczej państwa - zmniejszenie się liczby miejsc pracy w regionie - zmniejszenie roli metropolii warszawskiej w układzie europejskim - nadmierne obciążenia fiskalne osób fizycznych, podmiotów gospodarczych oraz jednostek samorządu terytorialnego negatywnie wpływających na procesy gospodarcze w województwie mazowieckim - pogorszenie się warunków do prowadzenia działalności gospodarczej oraz spadek konkurencyjności mazowieckich firm - niska aktywność prorozwojowa mieszkańców głównie w obszarze pozametropolitalnym. - rosnące koszty korzystania ze środowiska - niestabilność i złożoność systemu regulacji, w szczególności przepisów podatkowych

Wyzwania
<ul style="list-style-type: none"> - wzrost eksportu produkcji regionalnej - wzrost aktywności zawodowej i przedsiębiorczości ludności regionu - umocnienie gospodarcze subregionów - podniesienie konkurencyjności międzynarodowej Warszawy jako centrum wytwarzania i absorpcji innowacji - zwiększenie liczby podmiotów i zatrudnienia w produkcji oraz B+R - zwiększenie znaczenia gospodarczego turystyki

2.3 Przestrzeń i Transport

Województwo mazowieckie, którego **powierzchnia** wynosi 3,6 mln ha (35 598 km²) to największe województwo w kraju (11,4% powierzchni Polski) oraz jeden z największych regionów w Europie. Z geometrycznego punktu widzenia region jest położony we wschodniej części Polski, jednak ze względu na bardzo silną pozycję społeczno-gospodarczo-polityczną Warszawy, położenie województwa jest znacznie bardziej centralne niż wynika to z rachunków matematycznych.

Struktura administracyjna województwa mazowieckiego to 37 powiatów oraz 5 miast na prawach powiatu, a także 314 gmin, w tym 35 gmin miejskich, 50 gmin miejsko-wiejskich oraz 229 gmin wiejskich. Sieć osadnicza Mazowsza jest silnie rozbudowana, policentryczna na obrzeżach i monocentryczna wewnątrz regionu, a także hierarchicznie zróżnicowana. Miastem, które jako pierwsze (w 1237 r.) otrzymało prawa miejskie, jest Płock. Najkrócej, bo od 2003 r., posiada je Tarczyn w powiecie piaseczyńskim. W skład systemu osadniczego wchodzi 85 miast, w tym 3 - powyżej 100 tys. mieszkańców, 21 - od 20 tys. do 100 tys. mieszk., 36 - od 5 tys. do 20 tys. oraz 25 - poniżej 5 tys. mieszkańców. Całość dopełniają miejscowości wiejskie stanowiące ośrodki gminne, wsie sołeckie oraz inne wsie, przysiółki i pojedyncze zagrody.

Największymi miastami, poza liczącą 1720,4 tys. mieszkańców Warszawą (ok. 31% ludności województwa), są: Radom (225,5 tys. mieszkańców), Płock (126,1 tys.), Siedlce (77,4 tys.), Pruszków (56,9 tys.), Ostrołęka (53,7 tys.), Legionowo (52,4 tys.) oraz Ciechanów (45,0 tys.). Najmniejszym miastem w województwie mazowieckim są Wyśmierzyce (0,9 tys.), będące jednocześnie najmniejszym miastem w Polsce. Do bardzo małych miast należą także Brok i Biezuń (liczące po 1,9 tys. osób). Największe miejscowości wiejskie na Mazowszu to Raszyn (7 tys.), Małkinia Górna (5 tys.) i Celestynów (5 tys.). Najmniejszymi gminami są Młynarze oraz Szulborze Wielkie, które zamieszkuje po 1,7 tys. osób.

Centralną część regionu zajmuje **Obszar Metropolitalny Warszawy (OMW)**, o powierzchni 620,5 tys. ha, tj. 17,2% powierzchni województwa, zdelimitowany w oparciu o szereg wskaźników funkcjonalno-przestrzennych i społeczno-gospodarczych. Delimitacja OMW obejmującego 71 gmin z 14 powiatów - grodzkiego, grójeckiego, legionowskiego, mińskiego, nowodworskiego, otwockiego, piaseczyńskiego, pruszkowskiego, sochaczewskiego, warszawskiego zachodniego, wołomińskiego, wyszkowskiego oraz żyrardowskiego została zatwierdzona przez Zarząd Województwa Mazowieckiego w styczniu w 2006 r. (w późniejszym okresie 8 gmin powiatu mińskiego oraz gmina Poświętne z powiatu wołomińskiego wnioskowały o przyłączenie do zdelimitowanego obszaru). Na terenie OMW znajduje się 36 miast (37 w wariacie rozszerzonym). Ludność OMW stanowi 57,1% (58,2% w wariacie rozszerzonym) ludności województwa, a ludność miejska OMW stanowi 72,6% ludności miejskiej województwa. Układ sieci osadniczej w tej części Mazowsza ze względu na obecność Warszawy jest monocentryczny.

Wskaźnik urbanizacji w województwie mazowieckim wynosi 64,8% przy średnim wskaźniku dla Polski 60,9%. Jest to wynik intensywnego rozwoju społeczno-gospodarczego, usługowo-przemysłowego i przestrzenno-funkcjonalnego, głównie centralnej części regionu.

Na Mazowszu, podobnie jak w całej Polsce, miasta uległy nadmiernemu rozrostowi terytorialnemu, czego skutkiem są zaburzenia ich wewnętrznej struktury. Powierzchnia Warszawy powiększyła się od 1939 r. ponad trzykrotnie, a liczba mieszkańców wzrosła zaledwie o 70%. Powiększanie obszarów urbanizacji zarówno w granicach administracyjnych miast, jak i w podmiejskich gminach wiejskich, związane jest z rozmywaniem się granic, rozpraszaniem zabudowy i nieefektywną gospodarką terenami, a także zaburzeniem ładu i porządku przestrzennego w regionie - **zjawiskiem żywiołowej i niekontrolowanej suburbanizacji**. Proces ten rodzi nadmierne koszty społeczne oraz przyczynia się do degradacji środowiska przyrodniczego i krajobrazu, zaprzepaszczając szanse rozwoju zrównoważonego. W wyniku chaotycznego rozwoju, spowodowanego m.in. brakiem i niską jakością miejscowych planów zagospodarowania przestrzennego (MPZP), nadmiernie rośnie zużycie oraz straty energii elektrycznej, a budżety JST obciążane są nieproporcjonalnie

dużymi kosztami związanymi z uzbrajaniem terenu. W efekcie postępujących zmian wiele ośrodków zatracą swoje funkcje. Dochodzi do obniżania jakości przestrzeni publicznych, co powoduje pogorszenia jakości życia mieszkańców i spadek wartości nieruchomości. Z tego względu kluczowe znaczenie ma wola polityczna do ochrony i kształtowania przestrzeni publicznych.

Jak wykazano w badaniu statystycznym w zakresie **identyfikacji obszarów o cechach miejskich i cechach wiejskich** w województwie mazowieckim oraz wskaźnika syntetycznego różnicującego gminy na podstawie **kryterium funkcjonalnego** (*Badania jakościowe i ilościowe*) w projekcie *Trendy Rozwojowe Mazowsza*, nie każda wieś wykazuje cechy wiejskie i nie każde miasto cechy miejskie. Wśród 4447 rejonów statystycznych, jest 1972 rejonów o charakterze miejskim, 876 - o charakterze miejskim z cechami wiejskimi, 454 - o charakterze wiejskim z cechami miejskimi i 1175 - o charakterze wiejskim. Badanie wykazało odstępstwa od przyjętego podziału i statusu administracyjnego miejscowości w regionie. Z ogólnej liczby 2742 rejonów położonych w granicach administracyjnych miast 1958 ma taki charakter, 708 ma charakter miejski z cechami wiejskimi, 71 ma charakter wiejski z cechami miejskimi, a 5 ma charakter wiejski. Z ogólnej liczby 1735 rejonów położonych na obszarach wiejskich 1170 ma wiejski charakter, 383 ma charakter wiejski z cechami miejskimi, 168 - charakter miejski z cechami wiejskimi, a 14 - charakter miejski.

Najwięcej rejonów, którym w wyniku delimitacji określono inny charakter niż wynikający ze statusu gminy, w skład której wchodzi, znajduje się w Obszarze Metropolitalnym Warszawy. Niewielkie zmiany widoczne są także wokół ośrodków regionalnych (Radomia i Płocka) oraz subregionalnych (Siedlec i Ostrołęki).

Drugim zjawiskiem, które rozwinęło się w kilkunastu ostatnich latach w województwie jest **degradacja przestrzeni miast** w ich centrach, obszarach starych dzielnic przemysłowych i blokowisk, jak również dróg wyjazdowych z miast. Działania prewencyjne podjęto w tym zakresie wraz z pojawieniem się funduszy unijnych ukierunkowanych na rewitalizację obszarów miejskich. W latach 2004-2010 ze środków europejskich zrealizowano działania rewitalizacyjne w 27 ośrodkach miejskich na kwotę ponad 230 mln zł. Ponadto niezależne inicjatywy, zmierzające do poprawy jakości tkanki miejskiej i warunków mieszkaniowych pojawiały się wraz z uczestnictwem regionu w programach międzynarodowych, m.in. projektu NODUS zrealizowanego w ramach programu URBACT 2. Efektem tego projektu jest m.in. zamierzenie powołania Mazowieckiej Regionalnej Rady do Spraw Rewitalizacji, której celem jest wypracowanie, we współpracy z właściwymi jednostkami samorządu województwa, spójnej polityki rewitalizacji na poziomie regionalnym.

System transportowy województwa należy rozpatrywać jako całość obejmującą nie tylko infrastrukturę, lecz również sposób, w jaki jest wykorzystywana. Tak rozumiany system transportowy składa się z dróg, torów, szlaków wodnych, lotnisk, przystanków, taboru, stacji przeładunkowych i punktów przesiadkowych oraz siatki połączeń. W przypadku dróg, należy pamiętać, iż poza jezdniami o ich wpływie na dostępność obszaru decydują takie elementy, jak infrastruktura piesza, rowerowa oraz dostosowanie do potrzeb osób starszych, niepełnosprawnych bądź o ograniczonej sprawności ruchowej (np. matek z wózkami lub osób z ciężkimi bagażami). Równie istotnym elementem jest bezpieczeństwo, którego poprawę można osiągnąć przede wszystkim poprzez wprowadzanie rozwiązań zapobiegających niebezpiecznym zachowaniom kierowców, nie pogarszając przy tym warunków ruchu niechronionych uczestników ruchu. Jednym z takich rozwiązań jest wyprowadzanie ruchu w ciągach dróg krajowych poza miasta poprzez budowę obwodnic. Aby zapewnić efekt synergii na drogach niższych kategorii, powinny one być dostosowywane do swoich kategorii i funkcji. Oznacza to przede wszystkim stosowanie rozwiązań zachęcających do ruchu lokalnego i subregionalnego (w tym niezmotoryzowanego) i zniechęcających do korzystania z nich w celach tranzytowych. Jeśli chodzi o transport zbiorowy, czynnikami determinującymi jakość systemu są częstotliwość i szybkość połączeń, dostępność przystanków, łatwość przesiadek oraz komfort i bezpieczeństwo podróży.

Przystąpienie Polski do Unii Europejskiej pozwoliło zrealizować wiele **inwestycji w system transportowy** województwa. Priorytetowo traktowano przy tym infrastrukturę samochodową (czyli wąsko rozumianą drogową), dzięki czemu znaczącej poprawie uległy

warunki podróży transportem samochodowym (zarówno indywidualnym jak i zbiorowym). Przykładowo, długość dróg o twardej nawierzchni ulepszonej w województwie wzrosła w latach 2005-2010 o niemal 16% - do poziomu 89,2 km/100km², długość dróg ekspresowych wzrosła z 38 do 123 km, a w budowie jest kolejne 45 km dróg ekspresowych i 65 km autostrad.

Równocześnie jednak liczba **ofiar śmiertelnych wypadków** utrzymywała się na poziomie około tysiąca rocznie, wyraźnie spadając dopiero w latach 2009-2010 do 650, by znów wzrosnąć do ponad 700 w 2011 r. Skalę problemu może zilustrować fakt, że gdyby udało się zapobiec wszystkim wypadkom śmiertelnym, przyrost naturalny w województwie w 2009 roku byłby o 15% wyższy. Wzrost widoczny jest również w udziale województwa w sumie ofiar śmiertelnych wypadków drogowych w kraju – z poziomu 16% do 17%. Przewaga inwestycji w drogi wpłynęła też na gigantyczny **przyrost liczby pojazdów samochodowych** – tylko w latach 2006-2010 wyniósł on ponad 33%, przez co na jeden pojazd w 2010 r. przypadało już mniej niż 1,5 osoby (na samochód osobowy 2,0 os.). Należy przy tym zauważyć, że w państwach Europy Zachodniej takich jak Anglia, Niemcy, Szwecja czy Francja, statystyki w tym względzie spadają już od 2007-2008 roku. W 2009 r. liczba osób przypadająca na samochód osobowy w Polsce (2,31) nie odbiegała znacząco od wartości wskaźnika w Anglii (2,18), Szwecji (2,15) czy Holandii (2,16). Wyraźnie spadł zaś udział komunikacji zbiorowej w ogóle podróży w Polsce: podróże kolejowe stanowiły w 2001 roku ponad 10% podróży mierzonych w pasażerokilometrach, a w 2008 już niewiele ponad 6%. Oznacza to tendencję odwrotną do widocznej w UE-27, a zwłaszcza UE-15. W obu przypadkach w latach 2002-2008 widoczny był wyraźny wzrost – do poziomu powyżej 7%. Równocześnie udział podróży samochodowym transportem zbiorowym w Polsce spadł o ponad 40% - do 8,4%. Jest to tym bardziej istotne, że wzrost udziału podróży samochodami indywidualnymi oznacza nie tylko **wzrost** emisji zanieczyszczeń, liczby wypadków i **kosztów** społecznych (w tym czasu), lecz również rosnące wydatki na utrzymanie infrastruktury drogowej oraz presję na jej dalszą rozbudowę, co z kolei skutkuje dalszym wzrostem wydatków inwestycyjnych i bieżących. O problemach z zanieczyszczeniami związanymi z komunikacją świadczy fakt przyjęcia w województwie dwudziestu programów ochrony powietrza oraz siedmiu programów ochrony przed hałasem. Z tego względu, równoległe do **dokańczania sieci infrastruktury drogowej** większy nacisk powinien być kładziony na system transportowy przyjazny dla środowiska naturalnego i mieszkańców.

Pozytywnym sygnałem jest wzrost liczby pasażerów **transportu zbiorowego**. W 2010 r. odbyto w województwie 1,12 mld podróży komunikacją miejską. Należy przy tym zauważyć, że ponad 92% takich podróży w województwie odbywa się w Warszawie i jej bezpośrednim otoczeniu. Należy też zauważyć, że od 2004 roku, rok 2010 był pierwszym, kiedy liczba podróży transportem zbiorowym w Warszawie (nieznacznie) zmalała. Niemniej, była o 125 mln wyższa niż w 2005 r. Wciąż rośnie również liczba pasażerów Kolei Mazowieckich: w 2010 r. przekroczyła 53 mln – jest to o niemal 1/3 więcej niż w 2005 r. Dane te wskazują, że mieszkańcy województwa są chętni do korzystania z komunikacji zbiorowej, konieczne jest jednak stworzenie warunków czyniących ją bardziej konkurencyjną. Dotyczy to nie tylko rozwiązań infrastrukturalnych i taborowych (średni wiek pociągów KM przekraczał w 2010 roku 20 lat), lecz również organizacyjnych (m.in. w zakresie organizacji ruchu – pasy dla autobusów, przewozów – częstotliwość połączeń, i integracji taryfowej – wzajemna uznawalność biletów).

W skali regionu infrastruktura kolejowa w województwie mazowieckim ma kluczowe znaczenie, biorąc pod uwagę, że w 2010 r. ponad 30% pasażerów kolei w Polsce zostało odprawionych właśnie na Mazowszu. Większość linii kolejowych prowadzących do Warszawy są to linie o znaczeniu państwowym, modernizowane ze środków budżetu centralnego. Jednak część z linii o znaczeniu państwowym nie jest przewidziana do modernizacji w czasie bliskiej przyszłości (Sierpc-Nasielsk, Warszawa-Dęblin). Co więcej, w celu zapewnienia spójnej sieci połączeń konieczna jest również **poprawa stanu technicznego linii o znaczeniu regionalnym** (np. Radom-Drzewica, Tłuszcz-Ostrołęka, Płock-Sierpc, Sierpc-Nasielsk), tym bardziej że trwające modernizacje linii głównych

spotęgują pozytywne skutki poprawy stanu technicznego linii regionalnych. Kluczowe znaczenie ma również przeciwdziałanie na bieżąco degradacji infrastruktury. Należy dążyć do osiągnięcia i utrzymania prędkości handlowej min. 120 km/h dla pociągów przyspieszonych na wszystkich liniach, co umożliwi skrócenie podróży z Radomia oraz ośrodków subregionalnych do Warszawy do ok. godziny. Wskazane jest też uzupełnianie systemu o nowe linie kolejowe, w tym Warszawa - Płock, tym bardziej że województwo cechuje się niską gęstością sieci kolejowej - 4,7km/100km², czyli poniżej średniej dla Polski - 6,5km/100 km² oraz UE-27 - 4,9km/100km². Różnica widoczna jest zwłaszcza po odjęciu węzła warszawskiego (przykładowo, w podregionie ostrołęcko-siedleckim wartość wskaźnika gęstości wynosi jedyne 1,9km/100km²). W przypadku budowy nowych linii lub przebudowy istniejących, istotnym czynnikiem jest budowa stacji w sposób zapewniający najbardziej dogodny warunki podróży. Oznacza to nie tylko lokalizację jak najbliżej centrum miejscowości, lecz również wygodne połączenia z transportem zbiorowym, rowerowym i pieszym, tak by zapewnić możliwość efektywnych podróży intermodalnych.

Nie wykorzystywane są możliwości transportu wodnego. Przez obszar województwa przebiega **droga wodna E-40** łącząca Morze Bałtyckie z Morzem Czarnym, która stanowi element europejskiego systemu dróg wodnych w ramach sieci TEN-T. Stwarza to duże możliwości wykorzystania transportu wodnego na potrzeby rozwoju regionu. Poważną barierę stanowi jednak utrudniona żeglowność. Większość odcinków rzek Wisły, Narwi oraz Bugu nie spełnia wymagań klasy Ia i wymaga prac hydrotechnicznych w celu dostosowania ich do potrzeb transportu wodnego.

W przypadku **obszarów miejskich**, do częstych **problemów mających podłoże w systemie transportowym** należą korki, hałas, niska jakość przestrzeni publicznej i zanieczyszczenie powietrza. Ocena jakości powietrza pod kątem zanieczyszczenia szkodliwymi związkami za lata 2005-2009 klasyfikuje aglomerację warszawską do najniższej kategorii – 3b – oznaczającej **przekroczenie poziomu dopuszczalnego zanieczyszczeń** dwutlenkiem azotu. W zakresie zanieczyszczenia pyłami zawieszonymi PM10, do tej samej kategorii zakwalifikowano całe województwo. Również zanieczyszczenie benzo(α)pirenem w całym województwie przekracza poziom dopuszczalny. Jako że transport jest jednym z głównych źródeł wszystkich powyższych zanieczyszczeń, priorytet powinien być przyznany działaniom na rzecz zachęcania do poruszania się w sposób najmniej uciążliwy dla przestrzeni miejskiej oraz mieszkańców czyli dążenie do zwiększenia udziału podróży pieszych, rowerowych i komunikacją zbiorową poprzez stworzenie spójnego i wydajnego systemu transportowego. Tak samo jak w przypadku transportu na większe odległości, kluczowe będzie przy tym aktywne wpływanie na dobór środków transportu, w tym poprzez internalizację kosztów zewnętrznych, a nie tylko bierne dostosowywanie do prognoz popytu na podstawie dotychczasowych trendów.

Na drugim końcu skali względem metropolitalnych powiązań transportowych są **powiązania krajowe i globalne**. Lotnisko w Modlinie pomoże odciążać międzynarodowy port lotniczy im. Fryderyka Chopina. Zgodnie z *Długookresową Strategią Rozwoju Kraju* powstać ma również Centralny Port Lotniczy. Drogi regionalne powinny zaś przestać pełnić funkcję tranzytowych wraz z rozwojem sieci dróg krajowych i autostrad łączących Warszawę z pozostałymi głównymi miastami w Polsce. Modernizacja linii kolejowych i taboru zwiększy zaś znaczenie transportu kolejowego w komunikacji krajowej, jak też międzynarodowej. W celu utworzenia atrakcyjnej alternatywy dla transportu lotniczego w połączeniach transgranicznych, konieczna jest jednak budowa Kolei Dużych Prędkości (o prędkości handlowej ≥ 200 km/h) lub modernizacja istniejących linii do takiego standardu.

Poza infrastrukturą transportową, istotne znaczenie dla rozwoju województwa będą miały **sieci telekomunikacyjne**. Pomimo niższej niż średnia krajowa liczby zgłoszeń o braku szerokopasmowego dostępu do Internetu bądź sieci telefonicznej, w regionie widoczne są duże dysproporcje przestrzenne w tym względzie. Zgodnie z założeniami projektu Internet dla Mazowsza, ludność na obszarach pozbawionych infrastruktury szerokopasmowej w ciągu 3 lat na skutek realizacji projektu zmniejszy się do 8,3%. Pozwoli to stworzyć „warunki do prorozwojowego impetu cyfrowego” zgodnie z projektem ŚSRK, co ułatwi rozwój kompetencji cyfrowych oraz opartych na nich działań gospodarki.

Tabela 3. Analiza SWOT: Przestrzeń i Transport

Mocne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> - międzynarodowe znaczenie istniejącej infrastruktury drogowo-kolejowej - położenie województwa w ciągach europejskich korytarzy transportowych z węzłem w Warszawie - międzynarodowe znaczenie portu lotniczego im. Fryderyka Chopina w Warszawie - rozwinięta sieć drogowa łącząca Warszawę z innymi regionami kraju oraz ośrodkami regionalnymi i subregionalnymi - rozwinięty system transportu zbiorowego w Warszawie - rozwój przewoźników kolejowych świadczących coraz wyższą jakość usług - rozwój lotniska w Modlinie - rozwój dróg wyższego rzędu (autostrady i drogi ekspresowe) w głównych korytarzach transportowych województwa - policentryczny układ sieci osadniczej - lokalizacja stolicy kraju 	<ul style="list-style-type: none"> - niska jakość infrastruktury drogowej i kolejowej (w tym dworców i przystanków) i usług oraz słaba wewnątrzregionalna dostępność komunikacyjna - brak transportu śródlądowego i multimodalnego - uboga infrastruktura rowerowa - niska jakość węzłów przesiadkowych i niewielki stopień integracji systemów transportowych - niski poziom bezpieczeństwa ruchu drogowego - zanieczyszczenie powietrza i hałas, w tym ponad dopuszczalne normy - rosnący udział transportu drogowego w przewozach towarów i osób - niedostateczna ilość przepraw mostowych przez główne rzeki - degradacja przestrzeni miejskiej i krajobrazu, w tym zwłaszcza wiejskiego wokół miast - utrata i zatarcie funkcji społeczno-gospodarczych poszczególnych miejscowości - nierównomierny rozwój ośrodków osadniczych - rozproszenie osadnictwa wiejskiego - niski odsetek powierzchni pokrytej MPZP
Szanse	Zagrożenia
<ul style="list-style-type: none"> - wykorzystanie potencjału transportu szynowego poprzez budowę, modernizację linii kolejowych, wymianę taboru i budowę efektywnych węzłów przesiadkowych i przeładunkowych - możliwość stworzenia atrakcyjnej przestrzeni miejskiej poprzez efektywne wykorzystanie przestrzeni w pasie drogowym, w tym na pasy dla rowerów, szerokie chodniki i zielen - poprawa jakości życia przez ograniczenie zatłoczenia, emisji hałasu i zanieczyszczeń dzięki wzrostowi udziału najmniej uciążliwych rodzajów transportu - możliwość zwiększenia udziału transportu rowerowego i pieszego poprzez uwzględnianie potrzeb tych grup użytkowników przy projektowaniu i (prze)budowie dróg - powstanie regulacji formalno-prawnych zagadnień związanych z rewitalizacją miast, - stworzenie krajowej polityki miejskiej - zmiany świadomości społecznej w zakresie ochrony i kształtowania krajobrazu miast i wsi - przywrócenie transportu wodnego - reaktywowanie ruchu kolejowego z dawnego dworca Warszawa Główna Osobowa 	<ul style="list-style-type: none"> - degradacja niemodernizowanych linii kolejowych i starzenie się taboru - przejmowanie przez drogi lokalne i regionalne funkcji tranzytowych z powodu projektowania ich pod kątem przelotowego ruchu samochodowego i pomijania potrzeb społeczności lokalnych - wzrost natężenia ruchu samochodowego z powodu niskiej jakości połączeń transportem zbiorowym (częstotliwość, wygoda, szybkość) - rozwój zjawiska niekontrolowanej suburbanizacji powodujący zatarcie granic pomiędzy miastem a wsią oraz związane z tym koszty infrastruktury technicznej i społecznej - dalsza degradacja przestrzeni miejskiej i krajobrazu wiejskiego - spadek jakości życia w mieście i okolicach - wyludnianie centrów miast - zanik funkcji wiodącej oraz tożsamości ośrodków osadniczych - komercjalizacja przestrzeni, w tym degradacja przestrzeni publicznych - utrata możliwości zwiększenia przepustowości kolejowej linii średnicowej Warszawie

Wyzwania

- budowa obwodnic w celu wyprowadzenia ruchu tranzytowego poza miasta
- modernizacja infrastruktury kolejowej oraz zakup nowego taboru
- zwiększenie udziału transportu zbiorowego, rowerowego i pieszego w ogóle podróży
- ochrona krajobrazu oraz poprawa jakości przestrzeni publicznej
- koncentracja zabudowy i zmniejszenie presji urbanistycznej na tereny otwarte
- wzmocnienie roli ośrodków regionalnych i subregionalnych w sieci osadniczej i ich zrównoważony rozwój
- przywrócenie transportu wodnego śródlądowego oraz multimodalnego

2.4 Społeczeństwo

Województwo mazowieckie jest regionem o największym w kraju **potencjale demograficznym**. W województwie mieszka 5,5 mln osób (ponad 14% ludności Polski) i liczba ta stale wzrasta. Mieszkańcy miast stanowią - 63,6% ludności ogółem. Pozostałe 36,4% to mieszkańcy wsi. 2 mln osób mieszkających na wsi zapewnia znaczący potencjał do rozwoju produkcji w branży przetwórstwa spożywczego. W województwie mazowieckim zauważalna jest silna koncentracja ludności w stołecznej strefie podmiejskiej (będąca m.in. wynikiem zachodzących procesów suburbanizacji), przy jednoczesnej depopulacji jego stref peryferyjnych (ubytek ludności następuje zarówno w małych miastach, jak i w obszarach wiejskich). Największy odpływ ludności wiejskiej wystąpił z obszarów: nadbużańskiego, mławsko-żuromińskiego, ostrołęckiego i radomskiego (z wyjątkiem gmin ościennych Ostrołęki i Radomia). Dodatkowo saldo migracji odnotowano w obszarach wiejskich stref podmiejskich Obszaru Metropolitalnego Warszawy oraz miast subregionalnych. Od 2006 r. przyrost naturalny w województwie jest dodatni (w 2010 r. wyniósł 1,4‰). Jest to przede wszystkim wynikiem wzrostu liczby urodzeń, przy liczbie zgonów utrzymującej się na tym samym poziomie. Przyrost naturalny na obszarach wiejskich (0,7‰ w 2010 r.) był niższy niż w miastach (1,8‰). W województwie nieznacznie wzrasta wskaźnik dzietności - w 2010 r. wyniósł on 1,47 i był drugi, co do wielkości w kraju. Największa rozrodczość charakteryzuje tereny o niższym wskaźniku urbanizacji, dodatkowo zauważa się ujemną korelację pomiędzy wykształceniem a liczbą posiadanych dzieci.

Pogarsza się **struktura demograficzna** mieszkańców województwa. Od 2008 r. spada liczba osób w wieku przedprodukcyjnym (17 lat i mniej) (w roku 2010 - 973,8 tys. osób), a w konsekwencji udział tej grupy ludności w ogólnej liczbie mieszkańców województwa. Jednocześnie stale wzrasta wskaźnik obciążenia demograficznego. W 2010 r. na 100 osób w wieku przedprodukcyjnym przypadało 96 osób w wieku poprodukcyjnym, choć w 2005 r. wskaźnik ten wynosił 85,2. Jest to szczególnie widoczne na obszarach wiejskich i wynika przede wszystkim z odpływu migracyjnego osób w wieku produkcyjnym, zwłaszcza kobiet, a następnie braku naturalnej bazy młodszych roczników umożliwiającej wymianę pokoleniową. W województwie stopniowo wzrasta przeciętne dalsze trwanie życia. Dla osób urodzonych w 2010 r. w zależności od miejsca zamieszkania wynosi 70,8 (wieś) i 73,6 lata (miasto) dla mężczyzn oraz 80,8 (wieś) i 81,2 lata (miasto) dla kobiet. Zmiany te są związane ze wzrostem jakości i zmianami trybu życia mieszkańców i wzrostem DNB.

Poziom wykształcenia mieszkańców jest jednym z ważniejszych czynników rozwoju społeczno-gospodarczego. Sukces w zakresie zdobytego wykształcenia zależy od wyborów edukacyjnych dokonywanych od najwcześniejszych etapów kształcenia. W województwie mazowieckim edukacją przedszkolną w 2010 r. objętych było prawie 75% dzieci w wieku 3-6 lat (3. pozycja w kraju). Poziom skolaryzacji przedszkolnej jest silnie zróżnicowany przestrzennie i w dużym stopniu zależy od struktury funkcjonalnej gmin. Najwyższy jest w Warszawie i jej otoczeniu (ok. 90%), zaś najniższy w gminach cechujących się dominacją rolnictwa w strukturze pracujących (ok. 40%). Poziom edukacji podstawowej i gimnazjalnej jest na Mazowszu wyższy niż przeciętnie w Polsce. Uczniowie mazowieckich szkół uzyskują lepsze wyniki na sprawdzianach kompetencyjnych i egzaminach gimnazjalnych niż ich rówieśnicy w kraju. Jednocześnie poziom edukacji podstawowej i gimnazjalnej na Mazowszu cechuje się silnym zróżnicowaniem przestrzennym. Najwyższym poziomem kształcenia charakteryzuje się obszar Warszawy oraz miast regionalnych i subregionalnych, zaś w miarę oddalania się od tych ośrodków następuję spadek wyników nauczania.

Istotnym wyzwaniem dla szkolnictwa są niekorzystne trendy demograficzne i związane z nimi spadek liczby uczniów. Proces ten w największym stopniu dotyka miasta subregionalne i powiatowe. W województwie mazowieckim w 2009 r. wykształcenie wyższe posiadało prawie 25% mieszkańców. Dzieje się tak głównie za przyczyną mieszkańców miast, przede wszystkim Warszawy. Ludność wiejska legitymuje się znacznie niższym poziomem wykształcenia. Niespełna 5% ma wykształcenie wyższe, a prawie 50% ludności wiejskiej posiada co najwyżej wykształcenie podstawowe. Struktura ta powoduje jej niską

mobilność zawodową oraz ogranicza możliwości znalezienia pracy w sektorze gospodarki innym niż rolnictwo.

Silną stroną województwa mazowieckiego jest dobrze rozwinięty **system szkolnictwa wyższego**, choć dominującą rolę odgrywa w nim Warszawa. W mieście stołecznym skupionych jest ponad 70% wyższych uczelni, na których studiuje więcej niż 80% studentów z Mazowsza. W 2010 r. w województwie działało 107 uczelni, na których kształciło się ponad 320 tys. studentów. Wysoki jest stopień koncentracji osób studiujących na najbardziej prestiżowych uczelniach. Obok Warszawy zauważalny w strukturze udział liczby studentów mają miasta Radom, Płock, Siedlce oraz Pułtusk. W strukturze kształcenia na Mazowszu dominują studenci ekonomii i administracji oraz kierunków społecznych, pedagogicznych i humanistycznych. Niskim udziałem względem potrzeb gospodarki odznaczają się kierunki inżynierjno-techniczne i informatyczne, co może stanowić utrudnienie dla rozwoju przemysłów innowacyjnych. W województwie mazowieckim w 2010 r. studiowało ponad 9,6 tys. doktorantów (ponad ¼ uczestników studiów doktoranckich w Polsce). Największą grupę doktorantów stanowią uczestnicy studiów prowadzonych na uniwersytetach (37,3% wszystkich doktorantów na Mazowszu), w placówkach PAN i instytutach naukowo-badawczych (19,0%), na uczelniach ekonomicznych (16,1) oraz w wyższych szkołach technicznych (10,5). Niecałe 4% doktorantów studiuje na uniwersytetach medycznych. W skali kraju województwo mazowieckie jest w czołówce pod względem kształcenia ustawicznego. W 2010 r. odsetek osób w wieku 25-64 lata uczących się i doksztalających się wyniósł 7,7% (w kraju - 5,3%).

Opiekę zdrowotną w województwie cechuje zróżnicowanie rozwoju. Na Mazowszu systematycznie wzrasta liczba zakładów opieki zdrowotnej (1990 placówek w 2010 r.), przy czym wyraźnie widoczny jest wzrost udziału placówek niepublicznych. Pomimo to, liczba mieszkańców przypadająca na jeden zakład opieki zdrowotnej jest wyższa od średniej krajowej. Rozmieszczenie placówek podstawowej opieki zdrowotnej jest równomierne w całym województwie. Inaczej sytuacja wygląda w przypadku szpitali, których rozkład przestrzenny jest skoncentrowany. W konsekwencji czas dotarcia mieszkańców do najbliższego szpitala jest zróżnicowany w poszczególnych częściach województwa. W centralnej części województwa nie przekracza 20 minut, w północno-zachodniej i wschodniej części wynosi co najmniej 30 minut, zaś w południowej części województwa (na wschód od Białobrzegów) wynosi blisko 50 minut. W 2010 r. w województwie funkcjonowało 98 szpitali, w tym 22 niepubliczne. Większość z nich zlokalizowanych było w Warszawie. Dostępność łóżek szpitalnych również cechuje zróżnicowanie przestrzenne. Najkorzystniejsza sytuacja jest w Warszawie, gdzie na 1 łóżko przypada 166 mieszkańców, podczas gdy dostępność do placówek szpitalnych jest utrudniona w pasie gmin między Grójcem a Białobrzegami, w gminach sąsiadujących z Ostrowią Mazowiecką, Pułtuskim, Legionowem, Raciążem, Sierpcem oraz Mińskiem Mazowieckim. Na Mazowszu szybką pomoc medyczną w nagłych wypadkach świadczyło 187 zespołów ratownictwa medycznego, z tego 98 specjalistycznych i 89 podstawowych. Nasycenie lekarzami w województwie utrzymuje się na stałym poziomie i należy do najwyższych w kraju (na jednego lekarza przypada około 430 pacjentów). W 2010 r. w regionie pracowało 25,5 tys. pielęgniarek i 2,9 tys. położnych oraz 1,3 tys. stomatologów, co przekładało się na ok. 200 osób przypadających na 1 pielęgniarkę, ok. 1820 osób na 1 położną oraz ok. 4 tys. osób na jednego dentystę. Wyposażenie w kadrę medyczną jest znacząco poniżej standardów europejskich, a w przypadku opieki stomatologicznej również poniżej średniej krajowej. Według Eurostat, w 2009 r. dla 198 regionów europejskich średnia wynosiła 45 dentystów na 100 tys. mieszkańców, podczas gdy na Mazowszu tylko 26 na 100 tys. Dla porównania regiony niemieckie notują wskaźnik powyżej ok. 60, greckie powyżej 90, Austria powyżej 50, Czechy powyżej 70, Estonia ok. 90. W 2009 r. w 311 regionach UE liczba lekarzy średnio wynosiła ponad 315 lekarzy na 100 tys. mieszkańców, zaś na Mazowszu 256 lekarzy. W przypadku pielęgniarek, w tym samy roku średnia dla 245 regionów europejskich to 647 pielęgniarek na 100 tys. mieszkańców, zaś na Mazowszu wskaźnik ten wynosił 556.

Rozmieszczenie **kadry medycznej** jest nierównomierne - najlepsza jest sytuacja w Warszawie, zaś najgorsza w podregionach sąsiadujących z miastem stołecznym. Stopień

przestrzennej koncentracji kadry medycznej nasila się. W związku ze starzeniem się społeczeństwa oraz zmianami modelu rodziny zwiększa się zapotrzebowanie na opiekę długotrwałą oraz paliatywną. W 2010 r. w województwie mazowieckim funkcjonowało 41 zakładów opiekuńczo-leczniczych, 20 zakładów pielęgnacyjno-opiekuńczych oraz 11 hospicjów, które udzieliły pomocy ponad 10 tys. pacjentom. Pomimo podwojenia się w ostatnich latach liczby pacjentów, liczba placówek spadła. Corocznie w województwie wzrasta liczba aptek i punktów aptecznych. W 2010 r. funkcjonowało prawie 1,5 tys. aptek i 150 punktów aptecznych. Dostęp do leków i środków medycznych na Mazowszu jest zróżnicowany przestrzennie. Najtrudniejsza sytuacja dotyczy obszarów wiejskich, przede wszystkim położnych w pobliżu głównych miast regionu, jednakże obserwując istniejące trendy (wzrost liczby placówek oraz powstawanie punktów aptecznych na obszarach wiejskich) należy się spodziewać dalszej poprawy sytuacji.

W województwie mazowieckim spada **liczba przestępstw** (od 2005 roku o prawie 30%). W 2010 r. mazowieckie znalazło się na 6. pozycji wśród województw pod względem popełnionych przestępstw w odniesieniu do liczby mieszkańców (267 przestępstw na 10 tys. mieszkańców). Łącznie na terenie województwa popełniono ponad 140 tys. przestępstw, co stanowiło 12,3% przestępstw w kraju (2 pozycja wśród województw). Znacząca część czynów karalnych popełniona była na terenie Warszawy (41% przestępstw w województwie). Prawie 73% przestępstw w 2010 r. miało charakter kryminalny - w ostatnich kilku latach ich liczba oscylowała wokół 100 tys. Mimo spadku liczby przestępstw przeciwko mieniu nadal stanowią one znaczny odsetek (56% ogółu przestępstw, 78 tys. czynów karalnych). W ostatnich latach zmniejszyła się liczba przestępstw o charakterze gospodarczym, przeciwko wolności sumienia i wyznania, wolności seksualnej i obyczajowości oraz przestępstw drogowych. Na tym samym poziomie pozostają liczby przestępstw przeciwko rodzinie i opiece oraz przeciwko zdrowiu i życiu, co jest szczególnie niepokojącym zjawiskiem. Znacząca poprawa wykrywalności sprawców przestępstw w ostatnich latach jest pozytywnym zjawiskiem. Jednakże poziom identyfikacji sprawców nadal pozostaje wysoce niezadowolający. Wskaźnik wykrywalności sprawców w województwie mazowieckim był najniższy w kraju i w 2010 r. wynosił 59,9% (w Polsce 67,9%). Najniższe wartości odnotowano w Warszawie (46,3%), zaś najwyższe w podregionie ostrołęcko-siedleckim (75,1%).

Poziom **kapitału społecznego** odzwierciedla liczba i działalność organizacji społecznych. W województwie mazowieckim w 2008 r. działało ponad 10 tys. organizacji społecznych (14% działających w kraju). Aż 46% mazowieckich organizacji zlokalizowanych było w Warszawie, w tym 65% z nich stanowiły organizacje prowadzące działalność ogólnokrajową i międzynarodową. Dla województwa odsetek organizacji o takim zasięgu działania wynosił 38% i był znacznie wyższy niż średnio w kraju (21%). Wysoki udział (choć niższy w porównaniu do innych regionów) miały organizacje o zasięgu gminnym – 23%. Organizacje lokalne stanowiły 9% działających na Mazowszu, powiatowe 18%, a wojewódzkie 14%. W województwie mazowieckim aktywnie działa 2 tys. fundacji (34% działających w kraju) oraz 8,2 tys. stowarzyszeń (również najwyższy udział wśród wszystkich działających w Polsce – 12,6%). W porównaniu z innymi województwami odsetek aktywnie działających fundacji jest najwyższy. O zasobach kapitału społecznego świadczy również aktywność obywateli, której miernikiem może być frekwencja wyborcza. W I i II turze wyborów prezydenckich w 2010 r. frekwencja ta była najwyższa w kraju i wynosiła odpowiednio 61,24% i 61,6%.

Wielkość dochodów determinuje możliwość korzystania z określonych usług i dóbr, zaspokojenia potrzeb ludności i przekłada się na jakość życia. **Dochody gospodarstw** domowych województwa mazowieckiego są najwyższe w kraju i jednocześnie przewaga ta stale wzrasta. W 2010 r. dochód rozporządzalny gospodarstw domowych w regionie wynosił 1601,97 zł i był o 34% wyższy od średniej krajowej. Dochody ludności regionu cechują się znacznymi dysproporcjami przestrzennymi (na korzyść OMW) oraz zróżnicowaniem ze względu na strukturę społeczno-zawodową (na korzyść pracowników najemnych). Wskaźnik zagrożenia ubóstwem relatywnym po uwzględnieniu w dochodach transferów społecznych jest w województwie mazowieckim nieco niższy niż w kraju (w 2010 r. - 15,0%, a w kraju

17,6%). Jednocześnie 12,4% osób w gospodarstwach domowych znajdowało się poniżej relatywnej granicy ubóstwa, a 4,1% poniżej minimum egzystencji (w kraju odsetek ten wynosił odpowiednio 17,3% i 5,7%).

W województwie mazowieckim zwiększa się liczba rodzin korzystających z różnych form **pomocy społecznej**. Najważniejszymi przyczynami otrzymywania świadczeń są: ubóstwo, bezrobocie, niepełnosprawność, długotrwała lub ciężka choroba oraz bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzenia gospodarstwa domowego. W ostatnich latach liczba osób pobierających świadczenia socjalne finansowe spadła o ok. 125 tys. (do poziomu 238,6 tys. w 2010 r.), co jest związane z niezmiennym od 2006 r. kryterium dochodowym uprawniającym do tych świadczeń. Świadczenia pieniężne wypłacają wszystkie gminy i powiaty województwa mazowieckiego. Liczba placówek świadczących **usługi socjalne** dla osób zależnych i wykluczonych (ok. 800) jest niewystarczająca i zróżnicowana przestrzennie. W konsekwencji na Mazowszu występują duże braki w dostępie do tego rodzaju usług. Najtrudniejsza sytuacja jest w powiatach białobrzeskim, ostrowskim, przysuskim, sierpeckim, zwoleńskim oraz szydłowieckim. Sektor usług socjalnych najbardziej rozwinięty jest w Warszawie, ale ze względu na dużą liczbę ludności nadal wymaga wzmocnienia.

Szczególnie zagrożone **ubóstwem**, a w rezultacie także **wykluczeniem społecznym**, są osoby niepełnosprawne. Liczba osób niepełnosprawnych w wieku 15 lat i więcej na Mazowszu wynosiła ponad 561 tys. osób. Niepokojącym zjawiskiem jest spadek wskaźnika zatrudnienia tych osób w wieku 16-64 lata w regionie z 17,3% w 2008 r. do 16,1% w 2010 r. Na wykluczenie społeczne wpływ mają poziom bezrobocia, dostępność mieszkańców do rynku pracy, edukacji, opieki zdrowotnej oraz środków transportu publicznego. Na Mazowszu słabo rozwija się sektor ekonomii społecznej, tworzący miejsca pracy dla osób zagrożonych wykluczeniem. Liczba spółdzielni socjalnych w 2011 r. wynosiła tylko 41. Sektor przedsiębiorczości społecznej wymaga wsparcia kierowanego bezpośrednio do nowo tworzonych podmiotów, szczególnie w obszarach wiejskich.

Stopa bezrobocia rejestrowanego w województwie mazowieckim w 2011 r. wynosiła 9,9% i była wyższa niż w 2007 r. – 9,2%. Województwo Mazowieckie od roku 2010 utraciło pozycję lidera i jest drugim w kraju regionem po woj. wielkopolskim (9,2%) z najniższą stopą bezrobocia. W 2011 r. do powiatów o najwyższej stopie bezrobocia na Mazowszu należały szydłowiecki (37,2%) i radomski (29,9%), przysuski (26,6%) i makowski (25%), a o najniższej — m.st. Warszawa (3,8%) warszawskim zachodnim (6,6%), pruszkowskim i piaseczyńskim (po 7). Bezrobocie jest poważnym problemem na wsi. Spośród 247 tys. bezrobotnych w 2011 roku (w 2007r. 219,9 tys.), aż 44% z nich mieszkało na wsi (w 2007 r. 45%). W końcu grudnia 2011 r. bez prawa do zasiłku pozostawało 207,1 tys. bezrobotnych tj. 83,9% (w 2007 r. - 85,9%). W **strukturze bezrobotnych** w 2011 r. dominowały osoby poprzednio pracujące (78,2% bezrobotnych, przy 77,9% w 2007 r.), mieszkające w miastach (55,8%) oraz nieposiadające średniego wykształcenia (53,5%). Szczególnie narażone na bezrobocie są osoby w wieku 18-24 lata wkraczające na rynek pracy (19,2% ogółu bezrobotnych, przy 17,7% w 2007 r.), nieposiadające wystarczającego przygotowania zawodowego oraz osoby powyżej 55 roku życia (13,1%), nienadążające za zmianami technologicznymi oraz charakteryzujące się najniższą mobilnością przestrzenną. Zarówno na obszarach wiejskich, jak i miejskich ponad połowa bezrobotnych nie przekroczyła 35 roku życia (54,6% ogółu bezrobotnych w 2011 r.).

Współczynnik aktywności zawodowej ludności w województwie w 2010 r. wyniósł 58,5% (w UE27 – 57,6%) i był najwyższy w kraju. Różnił się on znacznie pomiędzy mężczyznami (województwo mazowieckie – 66,5%, UE27 – 65,0%) i kobietami (odpowiednio 51,4% i 50,6%). Było to przede wszystkim wynikiem uwarunkowań kulturowych, a w mniejszym stopniu trudnościami w znalezieniu pracy przez kobiety. Ze względu na poziom wykształcenia w grupie aktywnych zawodowo w 2010 r. przeważały osoby z wykształceniem wyższym (Mazowsze- 36%, UE 27 – 27,6%). Najmniej było osób legitymujących się wykształceniem podstawowym (7%). Odsetek tej drugiej grupy od kilku lat sukcesywnie się zmniejsza. Jest to związane z wchodzeniem w wiek emerytalny osób z najniższym wykształceniem. Osoby kończące wyłącznie gimnazjum bądź szkołę

podstawową dominują wśród biernych zawodowo (40%). Wykształcenie wyższe zwiększa szansę na rynku pracy – w opisywanym roku pracowało prawie 97% osób kończących uczelnie wyższe. Najmniejsze możliwości znalezienia zatrudnienia mają osoby kończące edukację na poziomie szkoły podstawowej i gimnazjum - odsetek pracujących w tej grupie wyniósł 83%.

Tabela 4. Analiza SWOT: Społeczeństwo

Mocne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> - duży potencjał ludnościowy - wysoki poziom wykształcenia mieszkańców Warszawy i miast subregionalnych - dobrze rozwinięty system szkolnictwa wyższego - duża liczba i aktywność organizacji społecznych oraz wysoki poziom kapitału społecznego - dobry dostęp do podstawowych świadczeń finansowych instytucji pomocy społecznej 	<ul style="list-style-type: none"> - depopulacja obszarów peryferyjnych na rzecz OMW - wysokie koszty życia w OMW - wzrastający udział ludności w wieku poprodukcyjnym - niski odsetek dzieci objętych edukacją przedszkolną na obszarach wiejskich - słaby rozwój placówek świadczących opiekę nad dziećmi do lat trzech - niedopasowanie oferty edukacyjnej do potrzeb rynku pracy, głównie w zakresie kształcenia zawodowego oraz niski poziom umiejętności i kwalifikacji ludności - niski udział studentów kierunków technicznych - niska mobilność zawodowa ludności wiejskiej z uwagi na niekorzystną strukturę wykształcenia - dużo organów tworzących placówki lecznicze - wysoka stopa bezrobocia na wsi - niski współczynnik aktywności zawodowej kobiet - niska dostępność usług socjalnych dla osób zależnych, w tym starszych, niepełnosprawnych i ich rodzin - brak infrastruktury do rozwoju usług społecznych
Szanse	Zagrożenia
<ul style="list-style-type: none"> - wzrost współczynnika dzietności - wzrastająca długość życia - wzrost wykształcenia mieszkańców województwa - podniesienie kwalifikacji zawodowych ludności wiejskiej i dostosowanie ich do potrzeb rynku pracy - silne ośrodki kształcenia zawodowego - szybka poprawa dostępu do Internetu - wzrost dostępności usług z zakresu opieki długoterwałej i paliatywnej oraz innych usług społecznych - upowszechnianie kształcenia ustawicznego - dalszy spadek liczby osób długoterwale pozostających bez pracy - równomierne rozmieszczenie placówek podstawowej opieki zdrowotnej - zwiększenie liczby miejsc pracy dla osób zagrożonych wykluczeniem społecznym oraz w sektorze usług społecznych 	<ul style="list-style-type: none"> - ubytek ludności na obszarach peryferyjnych regionu - nasilanie się polaryzacji przestrzennej rozmieszczenia kapitału intelektualnego (OMW – pozostałe obszary województwa, „tzw. drenaż mózgów”) - wzrost rozwarstwienia dochodów ludności miast i terenów wiejskich - rosnące trudności ze znalezieniem pracy osób do 25 i po 54 roku życia - pogłębianie się zjawiska wykluczenia społecznego, m.in. związane ze spadkiem wskaźnika zatrudnienia wśród osób niepełnosprawnych, uzależnieniem od świadczeń pomocy społecznej - umacnianie „szarej strefy” - wysokie koszty energii i życia wynikające z „pakietu klimatycznego” - niedostosowanie infrastruktury społecznej do potrzeb starzejącego się społeczeństwa, osób niepełnosprawnych oraz ich rodzin
Wyzwania	
<ul style="list-style-type: none"> - rozwój kształcenia zawodowego i technicznego - rozwój usług socjalnych dla zwiększenia spójności społecznej - wzrost aktywności obywatelskiej (rozwój społeczeństwa obywatelskiego) - zwiększenie dostępu do usług publicznych, w tym zwłaszcza zdrowotnych i społecznych 	

2.5 Środowisko i Energetyka

Województwo mazowieckie posiada umiarkowane zasoby środowiska przyrodniczego. Tym ważniejsza jest ich ochrona oraz wykorzystanie w pełni możliwości, które oferują, nie tylko pod względem gospodarczym, lecz również ekologicznym i turystycznym.

W regionie przeważają **gleby** bielicowe, a na wysoczyznach morenowych – gleby brunatne. Miejscowo wykształciły się także czarne ziemie, gleby bielicoziemne, mady oraz gleby bagienne i pobagienne. Przewaga gleb bielicowych w znacznej mierze przyczyniła się do wysokiego udziału gleb słabych klas V-VI (ok. 45% w województwie, wobec 34% w kraju). Grunty najlepsze jakościowo dla produkcji rolnej (grunty klas I-III stanowią ok. 18% powierzchni użytków rolnych) występują w różnych częściach województwa, ale największe zwarte obszary można wskazać głównie w zachodniej części województwa w powiatach: ciechanowskim, płockim, płońskim, gostyńskim, grodziskim, grójeckim, sochaczewskim.

Mazowsze należy do regionów o niskiej **lesistości**. Wskaźnik lesistości województwa mazowieckiego wynosi 22,7% (w kraju 29,2%). Od 2005 r. powierzchnia gruntów leśnych na Mazowszu zwiększyła się o 0,6 p.p. i w 2010 r. wynosiła około 809 tys. ha. Do 2020 r. planowane jest zalesienie ok. 70 tys. ha w celu uzyskania wskaźnika lesistości na poziomie 25%. W celu zwiększenia lesistości w województwie mazowieckim rekomendowane jest uzupełnienie zalesień terenów wokół dolin rzecznych, a także „zielonego pierścienia wokół Warszawy”, w celu wzmacniania leśnych korytarzy ekologicznych. Większość powierzchni leśnej zajmują lasy produkcyjne o uproszczonej strukturze drzewostanu, z największym udziałem sosny. Najcenniejsze pod względem siedliskowym i przyrodniczym są kompleksy leśne, które zachowały naturalny charakter i objęte są różnymi formami ochrony prawnej (Kampinoski Park Narodowy, parki krajobrazowe, rezerваты przyrody, obszary chronionego krajobrazu).

W województwie mazowieckim głównymi **kopalinami** są surowce okruchowe: piaski i żwiry, piaski kwarcowe oraz surowce ilaste. Zgodnie z *Bilansem zasobów kopalin i wód podziemnych* na Mazowszu udokumentowano najwięcej złóż piasków i żwirów. Duże znaczenie gospodarcze w skali regionu mają również surowce ilaste ceramiki budowlanej (w 2010 r. województwo zajmowało drugie miejsce pod względem wydobycia w kraju). Spośród pozostałych kopalin licznie występują złoża piaskowca jurajskiego, wapieni i margli zlokalizowane w południowo-zachodniej części województwa. Mazowsze znajduje się w strefie potencjalnego występowania **gazu łupkowego**, co stwarza możliwość pozyskiwania tego surowca energetycznego w województwie.

Szczególnie cenne w krajowym i europejskim układzie przestrzennym są walory przyrodnicze związane z **dolinami rzek**, przede wszystkim Wisły, Bugu (paneuropejskie korytarze ekologiczne), Narwi, Pilicy i Bzury, a także dużymi, zwartymi kompleksami leśnymi stanowiącymi pozostałości dawnych puszczy (Kampinoskiej, Bolimowskiej, Kozienskiej, Kurpiowskiej, Białej). Obszary najcenniejsze, o szczególnej różnorodności przyrodniczo-krajobrazowej objęto różnymi formami ochrony na mocy *ustawy z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody*. Zajmują one 29,7% powierzchni województwa (w kraju 32,4%). Z uwagi na unikatowe walory przyrodnicze największe znaczenie posiada Kampinoski Park Narodowy, który został uznany przez UNESCO w 2000 r. za Światowy Rezerwat Biosfery.

Ważnymi elementami służącymi poprawie warunków życia w miastach, utrzymaniu ciągłości przyrodniczej i ograniczaniu presji urbanistycznej na terenach otaczających miasta są tzw. **zielone pierścienie**. Kształtują je głównie doliny rzeczne, większe kompleksy leśne oraz rolnicze tereny otwarte. Większość obszarów predestynowanych do tworzenia takiego pierścienia wokół Warszawy objęta jest różnymi formami ochrony prawnej. Jednym z najważniejszych zadań w zakresie ochrony przyrody jest docelowe wdrożenie Europejskiej Sieci Ekologicznej **Natura 2000**. W celu ochrony zagrożonych gatunków roślin i zwierząt oraz rzadkich rodzajów siedlisk przyrodniczych mających znaczenie dla ochrony wartości przyrodniczych Europy, na terenie województwa wyznaczono 16 obszarów specjalnej ochrony ptaków oraz 60 obszarów specjalnej ochrony siedlisk o łącznej powierzchni 620 tys.

ha. Zasięg przestrzenny ostoi dotyczy głównie dolin rzek odznaczających się dużym stopniem naturalności, większych kompleksów leśnych oraz terenów bagiennych.

Sieć rzeczna województwa jest dobrze rozwinięta. Większość cieków, poza Wisłą i jej głównymi dopływami, charakteryzuje się małymi przepływami. Poza uwarunkowaniami naturalnymi przyczyną tego stanu są prowadzone wcześniej melioracje odwadniające, osuszanie gruntów nadrzecznych, niska lesistość oraz niski stopień retencjonowania wód. Dopełnieniem zasobów wód płynących są nieliczne jeziora, skupione głównie w zachodniej części województwa. Zasoby wód podziemnych na terenie województwa mazowieckiego wynoszą 241 tys. m³/h (12,3% zasobów krajowych). Na obszarze regionu występują także wody lecznicze i geotermalne (69 m³/h zasobów eksploatacyjnych). Te drugie mogą być wykorzystywane gospodarczo, jako źródło energii cieplnej, w lecznictwie i turystyce. Najcenniejsze ich zasoby zidentyfikowano w zachodniej części województwa.

Na **jakość wód** powierzchniowych wpływa emisja ścieków z sektora komunalnego oraz spływy powierzchniowe zanieczyszczeń z terenów zurbanizowanych i rolniczych. Prowadzone w 2010 r. badania monitoringu wód wykazały, że większość (ok. 90%) badanych jednolitych części wód osiągnęła umiarkowany stan/potencjał ekologiczny (III klasa). Nie stwierdzono wód o stanie/potencjale bardzo dobrym (I klasa) i złym (V klasa). O klasyfikacji ogólnej decydowały mniej korzystne wskaźniki fizykochemiczne oraz biogenne, których stężenia przekroczyły kryteria klasy II. Korzystniejsze były wskaźniki biologiczne (stanowiące podstawę oceny potencjału), zaliczone w znacznej części do I oraz II klasy. **Wody podziemne** województwa charakteryzują się podwyższoną zawartością żelaza, co powoduje konieczność ich odżelaziania w stacjach uzdatniania. Wszystkie badane w 2010 r. jednolite części wód podziemnych zaliczone zostały do wód o dobrym stanie chemicznym. Badania w punktach zlokalizowanych w obszarach narażonych na odpływ związków azotu ze źródeł rolniczych (OSN zlewni rzek Sona i Dopływ z Przedwojewa oraz OSN w gminie Korytnica) wskazują na poprawę wskaźników fizykochemicznych. Jednak podwyższona zawartość azotanów świadczy o utrzymującym się na tym terenie zagrożeniu zanieczyszczeniem wód podziemnych i konieczności monitorowania ich stanu.

Podstawowym źródłem **zanieczyszczenia powietrza** w województwie mazowieckim jest emisja antropogeniczna ze źródeł punktowych, powierzchniowych i liniowych. Główną przyczyną tych ostatnich jest ruch drogowy. Oznacza to konieczność podjęcia działań sprzyjających zwiększeniu udziału bardziej przyjaznych dla człowieka i środowiska form transportu. Jak wynika z oceny jakości powietrza za 2010 r. standardy imisyjne pyłu PM10 przekroczone w aglomeracji warszawskiej, Radomiu, Płocku i strefie mazowieckiej (pozostałej części województwa). Sytuacja ta powoduje konieczność opracowania i realizacji programów ochrony powietrza. W aglomeracji warszawskiej wystąpiły również przekroczenia wartości średniorocznej dla dwutlenku azotu. Standardy imisyjne dla pozostałych zanieczyszczeń (SO₂, CO, benzen i ołów) na obszarze województwa były dotrzymane. W obrębie strefy mazowieckiej (wg kryterium ochrony zdrowia) przekroczone zostały również poziomy docelowe dla benzo(a)pirenu oraz ozonu (poziom celu długoterminowego). Konieczne jest tym samym podjęcie działań naprawczych i zapobiegawczych. Kluczowe znaczenie będzie miało ograniczenie emisji, m.in. poprzez zwiększenie udziału ekologicznych źródeł energii, środków transportu i sposobów produkcji.

Na Mazowszu najbardziej niekorzystny **klimat akustyczny** występuje na obszarach zurbanizowanych oraz na terenach komunikacyjnych i w ich sąsiedztwie. Kształtowany jest głównie przez komunikację (hałas: drogowy, szynowy, lotniczy), co znajduje potwierdzenie w badaniach monitoringowych. Najbardziej narażona na hałas jest aglomeracja warszawska, w dużej mierze z powodu dużego natężenia ruchu samochodowego, a także centralne części miast regionalnych i subregionalnych, w szczególności przy drogach, na których odbywa się ruch tranzytowy. Obecnie obowiązujące *programy ochrony środowiska przed hałasem* dla dróg poza aglomeracjami zostały sporządzone dla dróg krajowych i ekspresowych, po których przejeżdża powyżej 6 mln pojazdów rocznie. Od 2010 r. trwają prace nad opracowaniem map akustycznych obejmujących obszary przy drogach krajowych, ekspresowych i wojewódzkich, po których przejeżdża powyżej 3 mln pojazdów rocznie.

Powazne zagrozenie dla srodowiska przyrodniczego wojewodztwa stwarza **gospodarka odpadami**. Na Mazowszu zebrano ok. 1,6 mln ton odpadow komunalnych (15,7% w kraju, najwiecej spozrod wojewodztw). W ostatnich latach wzrasta ilosc odpadow komunalnych zebranych selektywnie, jednak wciaz jest ona na bardzo niskim poziomie. Mimo, ze w 2009 r. 75,9% osob zamieszkalych na terenie Mazowsza objetych bylo zorganizowana zbiorka tych odpadow, poziom selektywnej zbiorki w 2010 r. nie przekraczal 9%. Choc odsetek skladowanych odpadow komunalnych maleje, w 2010 r. wciaz wynosil 71%. Procesom unieszkodliwiania termicznego poddawane jest jedynie ok. 3% odpadow zebranych, mechaniczno-biologicznym – 8%. Zagrozeniem dla srodowiska jest rowniez duza liczba dzikich wysypisk (az 232 w 2010 r. wg GUS). W ostatnich latach maleje liczba skladowisk na korzysc instalacji sluzacych ich zagospodarowaniu na inne sposoby. W 2010 r. funkcjonowalo 68 skladowisk komunalnych oraz 7 zakladow kompleksowego unieszkodliwiania odpadow komunalnych. Gospodarka odpadami komunalnymi wspomagaja instalacje do sortowania i kompostowania. Do najwazniejszych zadan w zakresie zagospodarowania odpadow komunalnych, nalezy ograniczenie masy odpadow ulegajacych biodegradacji skladowanych na wysypiskach – w 2010 r. bylo to ok. 37,4% ogolu zebranych odpadow. Uregulowania prawne przewiduja redukcje do poziomu 65% w 2015 r. wzgledem 1995 r. Wedlug Wojewodzkiego Inspektoratu Ochrony Srodowiska w 2010 r. osiagnieto redukcje na poziomie 27,8%.

W wojewodztwie mazowieckim istotna czesc (78%) ogolu **odpadow** pochodzi z sektora gospodarczego. W 2010 r. w regionie wytworzono 5,55 mln ton odpadow (z wykluczeniem komunalnych), co stanowiло 4,9% odpadow wytworzonych w Polsce, tym samym plasujac wojewodztwo na szostym miejscu. Najwiecej udzial (38,4%, czyli 2,1 mln ton) przypadl Warszawie, co bylo wynikiem m.in. duzej ilosci odpadow pochodzacych z rozwiniętego sektora handlu i uslug. W przypadku zakladow przemyslowych, ktore odpowiedzialne sa za gospodarka wytwarzanych przez siebie odpadow, w 2010 r. 60% odpadow poddanych zostalo odzyskowi, a 34% unieszkodliwianiu. Najmniej pozadana forma unieszkodliwiania jest skladowanie (8,6% odpadow gospodarczych). Szczegolnym rodzajem odpadow sa **osady sciekowe** powstajace w procesach oczyszczania sciekow. W 2010 r. w wojewodztwie powstalo 63 tys. ton suchej masy osadow sciekowych, wykorzystywanej glownie rolniczo, do rekultywacji gruntow, do upraw roslin przeznaczonych na kompost badz czasowo magazynowanej. Obecnie na terenach oczyszczalni skladowanych jest ok. 4% suchej masy osadow a spalanych ok. 3% ogolu. Od 2013 r. zacznie obowiazowac calkowity zakaz ich skladowania. Trudnoscia sprawa zagospodarowanie odpadow niebezpiecznych – w wojewodztwie brakuje specjalistycznych instalacji do ich unieszkodliwiania. Pomimo realizacji *Programu usuwania wyrobow zawierajacych azbest...*, ktory zaklada eliminacje tego typu odpadow do 2032 r., ich ilosc jest wciaz znacząca. Nie osiagnieto rowniez zalozonego poziomu selektywnej zbiorki zuzytego sprzetu elektrycznego i elektronicznego.

Do **zagrozen naturalnych** wojewodztwa mazowieckiego naleza m.in. niebezpieczenstwo wystapienia powodzi w obrębie tarasow zalewowych oraz osuwanie sie terenu. Szczegolne ryzyko osuwania wystepuje w obrębie skarp ograniczajacych doliny Wisly (przede wszystkim ich wysokich i zabudowanych czesci w Plocku i Warszawie), Bugu i Narwi. Najbardziej narażony na powodz jest obszar Kotliny Warszawskiej gdzie zbiegaja sie doliny wymienionych rzek i Bzury. W Warszawie w bezposrednim sasiedztwie walow przeciwpowodziowych, na obszarze potencjalnego zagrozenia powodzią zlokalizowane sa osiedla mieszkaniowe, obiekty infrastrukturalne, komunalne oraz zabytki. W dolinie rzeki Narwi najnizej usytuowana zabudowa miast: Ostrolegi, Rozana, Serocka i Pułtуска wymaga stalej ochrony. Najwiecej obszarow cennych, zagrozonym zalaniem znajduje sie w powiatach puluskim, wyszkowskim, grójcekim oraz w Plocku i Siedlcach. Ograniczona skutecznosc **ochrony przed zjawiskiem powodzi** związana jest z niedostatecznymi nakladami na utrzymanie i modernizacje walow przeciwpowodziowych, zbiornikow oraz polderow. Konieczne sa takze dzialania z zakresu przywracania naturalnych obszarow zalewowych, ograniczenia ich zabudowy oraz wzrostu lesistosci.

Wojewodztwo mazowieckie lezy w przewazajacej czesci na obszarze, gdzie **opady** roczne nie przekraczaja 550 mm, a szczegolnie jego poludniowe i centralne rejony

zagrożone są okresową suszą. Obszary w największym stopniu zagrożone suszą glebową zlokalizowane są w powiatach: wołomińskim, wyszkowskim, żuromińskim, mławskim i węgrowskim. Wpływ na ten stan mają także czynniki antropogeniczne takie jak niewłaściwa melioracja i regulacja koryt rzecznych oraz likwidacja terenów bagiennych i podmokłych. Potrzebne są działania naprawcze mające na celu zwiększenie retencji, np. poprzez renaturyzację przesuszonych łąk, konserwację zastawek na rowach melioracyjnych, tworzenie pasów drzew i krzewów o szerokości min. 10m na styku pole orne - brzeg rzeki, retencjonowanie wody w dolinach rzek i polderach.

Zaopatrzenie województwa mazowieckiego w **energię elektryczną** odbywa się przede wszystkim w oparciu o klasyczne elektrownie systemowe zlokalizowane w województwie i poza nim. Oprócz nich istotne znaczenie mają elektrociepłownie oraz lokalne elektrownie pracujące w sieciach dystrybucyjnych wysokiego napięcia 110 kV. Łączna moc elektryczna z istniejących źródeł energii jest niewystarczająca w stosunku do prognozowanych potrzeb województwa, a większość urządzeń wytwórczych w elektrowniach systemowych przekroczyła wiek 30 lat i powinna być zastępowana nowoczesnymi, wysokowydajnymi i niskoemisyjnymi źródłami energii. Sieci przesyłowe najwyższych napięć 400 kV i 220 kV oraz część ponadlokalnych sieci dystrybucyjnych wysokiego napięcia 110 kV nie zapewniają wymaganej przepustowości przesyłu energii i niezawodności działania, są również nierównomiernie rozmieszczone. Newralgicznym punktem jest niedomknięty pierścień linii najwyższych napięć wokół stolicy (z powodu braku tzw. południowego „półpierścienia warszawskiego” 400 kV). Brak tego połączenia powoduje, że aglomeracja warszawska wraz ze znaczną częścią województwa narażona jest na wystąpienie rozległej awarii systemowej. Problemem systemu elektroenergetycznego jest również niezadowalający stan techniczny systemów dystrybucyjnych (szczególnie na terenach wiejskich) oraz brak sieci wysokiego napięcia w znacznej części województwa, gdzie zaopatrzenie w energię odbywa się za pomocą długich, przeciążonych i awaryjnych linii średniego napięcia. W celu zapobieżenia ryzyku deficytu energii i wzrostu liczby awarii (spodziewanych już w perspektywie najbliższych lat) oraz ograniczenia uciążliwości dla środowiska, systemy produkcji, przesyłu i dystrybucji energii elektrycznej wymagają szeregu działań inwestycyjnych w zakresie ich rozbudowy i modernizacji m.in. bloków energetycznych w Ostrołęce, Koziencach oraz Płocku.

Dostawa **gazu ziemnego** w województwie mazowieckim realizowana jest z krajowego systemu gazowniczego, zasilanego gazem wysokometanowym importowanym z Rosji, a także pozyskiwanym ze złóż krajowych na Podkarpaciu. System jest dobrze rozbudowany tylko wokół Warszawy, natomiast zbyt słabo w peryferyjnych częściach regionu, na których zasila przede wszystkim większe miasta. Podstawowym problemem jest uzależnienie od dostaw gazu z Rosji oraz wyczerpana przepustowość części gazociągów systemu przesyłowego, w tym przede wszystkim bezpośrednio zasilających Warszawę. Obecny brak odpowiedniej wydajności „pierścienia warszawskiego” uniemożliwia m.in. planowane wykorzystanie gazu ziemnego jako paliwa w stołecznych elektrociepłowniach i ciepłowniach. Warunkiem osiągnięcia pewności zaopatrzenia regionu w gaz ziemny jest dywersyfikacja źródeł zaopatrzenia i rozbudowa systemu gazowniczego.

Zaopatrzenie województwa w **paliwa płynne** następuje poprzez import ropy naftowej. Przez obszar Mazowsza przebiega system międzynarodowych rurociągów naftowych z Rosji do Niemiec, stanowiący istotne ogniwo środkowoeuropejskiego systemu rurociągowego „Przyjaźń”. Część rosyjskiej ropy zostaje wykorzystana na potrzeby rafinerii w Płocku. W celu zapewnienia bezpieczeństwa zaopatrzenia w paliwa płynne niezbędne jest wykorzystywanie także innych niż rosyjski kierunków importu ropy naftowej.

Województwo mazowieckie, podobnie jak cała Polska, cechuje się bardzo niskim **udziałem produkcji energii ze źródeł odnawialnych** (udział energii elektrycznej z OZE poniżej 1%). Szersze wykorzystanie OZE pozwoli nie tylko na ograniczenie emisji szkodliwych substancji do atmosfery, lecz również zapobieganie lokalnym niedoborom energii poprzez produkcję energii bliżej odbiorcy końcowego i zmniejszenie strat spowodowanych złym stanem sieci energetycznych. Istotnym problemem jest także niska **efektywność wykorzystywania energii** w regionie. Poprawa efektywności możliwa jest

poprzez modernizację systemów energetycznych, lokalne wytwarzanie energii, w tym w procesach kogeneracji i poligeneracji, wdrażanie nowoczesnych technologii produkcji oraz energooszczędnych systemów transportu i konsumpcji (np. butelki zwrotne), jak też termomodernizację budynków i wdrażanie bardziej efektywnych systemów ogrzewania i chłodzenia. W ostatnich latach na Mazowszu, podobnie jak w całym kraju, nastąpiło ograniczenie uciążliwości źródeł ciepła dla środowiska. Istnieje jednak ciągła potrzeba przeprowadzania remontów, instalowania urządzeń oczyszczających oraz likwidacji kotłowni lokalnych w miastach na rzecz rozbudowy systemów ciepłowniczych.

Tabela 5. Analiza SWOT: Środowisko i Energetyka

Mocne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> - znaczna powierzchnia obszarów o walorach przyrodniczych podlegających ochronie przyrody, w tym o znaczeniu europejskim (Natura 2000) - występowanie zasobów wód leczniczych i geotermalnych - sukcesywne porządkowanie gospodarki wodno-ściekowej - brak wód powierzchniowych o złym stanie/potencjale ekologicznym - duże moce produkcyjne w zakresie energii (elektrownie systemowe i elektrociepłownie warszawskie) - wysoki poziom gazyfikacji obszaru metropolitalnego Warszawy i dużych miast - możliwość występowania gazu łupkowego - istniejące zasoby energii odnawialnej, szczególnie energii słonecznej, wiatrowej i biomasy 	<ul style="list-style-type: none"> - niski poziom selektywnej zbiórki i odzysku odpadów komunalnych - składowanie odpadów ulegających biodegradacji - trudności w zagospodarowaniu odpadów niebezpiecznych oraz osadów ściekowych - mała lesistość, poniżej średniej krajowej - nielegalna eksploatacja kopalni - zanieczyszczenie hałasem (głównie w miastach), powietrza i wód powierzchniowych - niezadawalający poziom retencji oraz stan urządzeń przeciwpowodziowych - brak spójnej koncepcji zagospodarowania dolin dużych rzek - zabudowa na obszarach zalewowych - przestarzałe technologie produkcji, przesyłu i dystrybucji energii elektrycznej i wysoka emisyjność źródeł energii - obszary deficytu energii elektrycznej, szczególnie w północnej części województwa - wyczerpana przepustowość gazociągów wysokiego ciśnienia zasilających Warszawę - niskie wykorzystanie OZE
Szanse	Zagrożenia
<ul style="list-style-type: none"> - ograniczenie emisji hałasu i zanieczyszczeń powietrza poprzez upowszechnianie transportu zbiorowego i niezmotoryzowanego - zwiększenie retencji wodnej, przywrócenie naturalnych terenów zalewowych oraz wzrost lesistości - poprawa bezpieczeństwa energetycznego regionu poprzez budowę nowych powiązań oraz rozwój lokalnych źródeł energii - ograniczenie emisji zanieczyszczeń poprzez rozwój czystych technologii - ograniczenie zużycia energii, w tym przez rozwój energooszczędnych technologii, szczególnie w przemyśle i budownictwie 	<ul style="list-style-type: none"> - przyrost ilości wytwarzanych odpadów oraz zbyt niski odsetek odpadów poddawanych odzyskowi - degradacja terenów chronionych wskutek braku skutecznej ochrony i niekontrolowanej urbanizacji - ryzyko wystąpienia powodzi i suszy - utrudnienie rozwoju gospodarczego na obszarach deficytu energii elektrycznej - zagrożenie awarią w elektroenergetycznym systemie przesyłowym - możliwość wystąpienia niedoboru gazu ziemnego i ropy naftowej w przypadku ograniczenia dostaw z Rosji - powolny rozwój czystych źródeł energii spowodowany brakiem spójnej polityki energetyczno-klimatycznej i systemu zachęt - koszt dostosowania systemu energetycznego do wymogów pakietu klimatycznego
Wyzwania	
<ul style="list-style-type: none"> - poprawa bezpieczeństwa energetycznego przez zwiększenie efektywności energetycznej i wzrost udziału energii pozyskiwanej ze źródeł lokalnych, w tym odnawialnych oraz i przebudowa systemu energetycznego w kierunku energetyki rozproszonej i smart regionu - zwiększenie udziału odpadów poddawanych odzyskowi i neutralizacji - ograniczenie emisji hałasu i zanieczyszczeń powietrza - poprawa bezpieczeństwa powodziowego i stanu jakości wód 	

2.6 Kultura i Dziedzictwo

Na obszarze województwa mazowieckiego, ze względu zarówno na jego wielkość, bogatą historię jak i pełnione funkcje znajduje się zróżnicowane przestrzennie, ilościowo i jakościowo dziedzictwo kulturowe, a także wiele nowoczesnych instytucji kultury. Wspólnie stwarzają one dobre warunki przyciągania ruchu turystycznego oraz zaspokajania potrzeb i pobudzania kreatywności mieszkańców.

W regionie znajduje się 6447 obiektów nieruchomości wpisanych do rejestru zabytków, wśród nich m.in.: 127 układów urbanistycznych, 577 obiektów publicznych, 1755 mieszkalnych, 256 przemysłowych, 58 obronnych, 936 zielonych, 1022 sakralnych oraz 344 cmentarze. Ponadto istnieje szereg obiektów i miejsc, które pomimo, iż do rejestru ani ewidencji wpisane nie są, posiadają niezwykle cenną wartość historyczną i kulturową.

Na Mazowszu jest jeden obszar wpisany na Listę Światowego Dziedzictwa UNESCO tj. historyczne centrum Warszawy. Zabytkowe centrum staromiejskie stolicy stanowi wyjątkowy przykład całkowitej rekonstrukcji zespołu historycznego. Szczególne znaczenie dla kultury kraju, podkreślone uznaniem przez prezydenta za **pomnik historii** mają: znajdujące się w Warszawie - historyczny zespół z Traktem Królewskim i Wilanowem i Zespół Stacji Filtrów Williama Lindleya (pochodzący z drugiej połowy XIX w. i początku XX w. zabytkowy zespół zabudowań i urządzeń uzdatniających wodę) oraz XIX-wieczna Osada Fabryczna mieszcząca się w Żyrardowie.

W województwie mazowieckim jest 131 **miast historycznych**. Jednym z najstarszych jest Płock. Miasto stanowiło od początku ważny ośrodek państwowości polskiej - przez 59 lat (1079-1138) była tu stolica kraju. Miastami, które również mają znaczenie dla kultury narodowej są: Radom, Pułtusk, Szydłowiec, Góra Kalwaria, Sierpc, Iłża, Węgrów oraz Żyrardów. Innym cennym elementem historycznego dziedzictwa jest 17 przedwojennych **miast ogrodów**. Miasta te, nie zawsze tożsame z pojęciem miasta w sensie administracyjnym, powstały zgodnie z idealistyczną wizją miasta-ogrodu promowaną przez Howarda. Jedno spośród nich jest obecnie ważnym ośrodkiem uzdrowiskowym (Konstancin-Jeziorna).

Na Mazowszu znajduje się jeden największych i najznakomitszych **zabytków militarnych** w Polsce, Europie i świecie - Twierdza Modlin. Na jej terenie jest zabytkowy, największy w Europie, dwukilometrowy koszarowiec. Cennym obiektem architektury obronnej jest także Twierdza Warszawa¹. Innym wartym wzmianki terenem jest pole starcia wojsk, w czasie bitwy, której zwycięstwo określane jest mianem "Cudu nad Wisłą" z okresu wojny polsko-bolszewickiej w 1920 r. Obszar ten w 2009 r. został uznany za park kulturowy "Ossów - Wrota Bitwy Warszawskiej 1920 roku" (jedyne park kulturowy w województwie). Uzupełnieniem dla zabytkowych obiektów i historycznych obszarów militarnych, są inscenizacje i rekonstrukcje historyczne.

Na uwagę zasługują zlokalizowane na Mazowszu **zamki, pałace i dwory**. W województwie jest 14 zamków, w tym m.in. książąt mazowieckich w Ciechanowie, Czersku, Liwie, Pułtusku, Płocku, w Szeńsku, ruiny zamku książąt mazowieckich w Sochaczewie oraz Królewski i Ujazdowski w Warszawie. Zamkiem nazywany jest także pałac Ostrojskich w Warszawie. Obok zamków wspomnieć należy o 155 pałacach. Tylko w Warszawie jest ich 78, m.in. Pod Błachą, Kazimierzowski, Belweder, w Wilanowie, Na Wodzie w Łazienkach. Na pozostałej części Mazowsza, do piękniejszych, można zaliczyć m.in. pałace: w Chrzęstnem, Borkowicach, Falentach, Guzowie, Korczewie, Luberadzu, Opinogórze, Radziejowicach, Teresinie, Szymanowie, Starejwsi, Siedlcach, Bieżuniu oraz Oborach. Niezwykle cennym dziedzictwem kulturowym, którym region może się pochwalić jest 349 dworów oraz często im towarzyszących 374 zespołów folwarcznych. Niektóre z nich związane były z ważnymi postaciami historycznymi i znanymi osobistościami m.in., Czarnolas k. Zwolenia (związany z Janem Kochanowskim), Głuchy (należące do rodziny Cypriana Kamila Norwida), Żelazowa Wola związana z Fryderykiem Chopinem,

¹ Zgłoszona do objęcia ochroną w postaci Parku Kulturowego „Zespołu XIX-wiecznej Fortyfikacji Twierdzy Warszawa”.

Stawisko w Podkowie Leśnej (własność Jarosława Iwaszkiewicza), Chlewiska k. Siedlec tzw. Reymontówka (należąca do wdowy po Władysławie Reymoncie).

W województwie mazowieckim istnieje 1022 **obiektów sakralnych**, powstałych w różnym czasie i stylu architektonicznym. Do najcenniejszych należą zabytki w Czerwińsku, Brochowie, Broku, Górze Kalwarii, Kobyłce, Płocku, Przasnyszu, Pułtusku, Radomiu, Radzyminie, Sierpcu, Szydłowcu, Węgrowie, Wyszku, Wyszogrodzie oraz Warszawie. Szczególnie cenne są kościoły drewniane pochodzące z XVI w. (4 obiekty), z XVII w. (21), z XVIII w. (62), z XIX w. (42) oraz z XX w. (15) np. w Brwilnie Górnym, Grodźcu, Naruszewie, Sawicach, Dąbrówce, Łysych. Ponadto do tej liczby należy doliczyć ok. 105 drewnianych dzwonnicy stawianych przy istniejących już kościołach murowanych.

Wiele zabytkowych obiektów na Mazowszu jest w złym stanie technicznym. W latach 2005-2011 z rejestru wykreślono 61 zabytkowych obiektów nieruchomości z obszaru województwa. Głównym powodem wykreślenia było ich wyburzenie lub rozbiórka, sporadycznie przestoczenie w ruinę lub przeniesienie do skansenu. Problem stanowi również mała rozpoznawalność mazowieckich zabytków, które mimo potencjalnie dużej wartości nie są wystarczająco promowane.

Mazowsze odgrywa ważną rolę w kraju jeżeli chodzi o **działalność muzeów**. Pod względem liczby muzeów mazowieckie na równi z małopolskim zajmują pierwsze miejsce wśród polskich województw (115 obiektów co stanowi 14,7% obiektów w kraju). Placówki te w 2010 r. odwiedziło ponad 4,5 mln osób. Znajduje się tu wiele ekspozycji ważnych z historycznego punktu widzenia, prowadzona jest działalność wystawiennicza dorównująca światowym standardom.

Potencjał kulturalny województwa stanowi 41 instytucji teatralnych i instytucji muzycznych, w tym Teatr Wielki, Opera Narodowa, Filharmonia Narodowa w Warszawie oraz 56 kin (w tym 10 multipleksów) i 987 bibliotek. Na Mazowszu funkcjonują także skanseny – np. Muzeum Wsi Mazowieckiej w Sierpcu, Muzeum Wsi Radomskiej w Radomiu, Skansen w Kuligowie nad Bugiem. Związane jest to m.in. z występowaniem na terenie województwa wielu regionów etnograficznych, : kurpiowski, łowicki, sannicki, podlaski, kozienicki, iłżecko-starachowicki, opoczyńsko-konecko-przysuski oraz kołbielski. Wciąż żywe są unikalne elementy tradycji ludowej, w tym rękodzieło, gwara (np. kurpiowska) oraz liczne zwyczaje i obrzędy, do których nawiązują cykliczne imprezy folklorystyczne. Do najbardziej znanych można zaliczyć m.in.: „Wesele Kurpiowskie” w Kadzidle oraz „Miodobranie Kurpiowskie” w Myszyniu. Ponadto na terenie Zabytkowego Zespołu Pałacowo-Parkowego w Karolinie powstało centrum folklorystyczne, w którym utworzono Europejskie Centrum Promocji Kultury Regionalnej i Narodowej „Matecznik Mazowsze”. Na uwagę zasługuje również Centrum Nauki Kopernik w Warszawie, będące jedną z najnowocześniejszych instytucji prezentujących związki nauki z kulturą.

Mazowsze, a w szczególności Warszawa posiada ogromny potencjał w zakresie **edukacji artystycznej**. Znajdują się tu 4 wiodące szkoły wyższe o profilu artystycznym (Akademia Sztuk Pięknych w Warszawie, Akademia Teatralna im. A. Zelwerowicza, Uniwersytet Muzyczny im. Fryderyka Chopina, Europejska Akademia Sztuk), a kierunki powiązane z kulturą wykładane są na wielu innych uczelniach. W roku akademickim 2010/11 na kierunkach artystycznych uczyło się na Mazowszu 5,4 tys. osób co stanowi 18,5% (z 29,4 tys. os.) tej grupy studentów w kraju. Mazowsze cechuje wysoka aktywność społeczna w obszarze kultury, na co wskazuje największa w Polsce liczba organizacji pozarządowych w przeliczeniu na 1000 mieszkańców (stanowią one 19% organizacji krajowych zajmujących się kulturą).

Potencjał turystyczny województwa stanowią omówione powyżej zasoby dziedzictwa kulturowego, jak i **zasoby naturalne**, w tym zróżnicowana sieć hydrograficzna. Przepływająca przez województwo Wisła to jedna z ostatnich dużych rzek europejskich, która nie została jeszcze w pełni uregulowana. Znajdują się tu również inne malownicze rzeki o naturalnym charakterze, przede wszystkim: Narew, Pilica, Bzura, Bug, Liwiec i Wkra. Atrakcyjność turystyczną regionu opierającą się na walorach naturalnych uzupełniają kompleksy leśne (Puszcza Kozienicka, Lasy Gostynińsko-Włocławskie, Lasy Warszawskie, Puszcza Kampinoska). Szczególnie wartościowe są rozległe naturalne obszary leśne

w granicach i okolicach miast. Znaczenie ma także występowanie, szczególnie w północno-zachodniej części województwa, **wód geotermalnych**. Baseny z wodami termalnymi w Mszczonowie oraz jeziora pojezierza gostynińskiego stanowią istotną atrakcję przyciągającą turystów. **Baza turystyczna** w województwie jest rozmieszczona bardzo nierównomiernie, silnie skoncentrowana w Warszawie i znacznie uboższa w innych częściach. Region ma stosunkowo niski udział bazy noclegowej w zasobach krajowych (5,6% liczby obiektów i 7,1% miejsc noclegowych), mimo to przyjął w 2010 roku 10% ogółu **turystów** krajowych oraz 29% turystów zagranicznych. Obiekty zakwaterowania zbiorowego w województwie wykorzystywane są najintensywniej w kraju (w 52%). Turyści zagraniczni pochodzili głównie z Europy (75%), a ich przyjazdy przeważnie miały charakter biznesowy, najczęściej nocowali w hotelach, a czas ich pobytu trwał przeciętnie ok. 2 dni. W zakresie turystyki krajowej Mazowsze jest regionem o najwyższym natężeniu ruchu turystycznego pod względem podróży krótkookresowych. Wysoko ulokowane jest także pod względem celów podróży długookresowych (w 2010 r. województwo mazowieckie było trzecie w kolejności po zachodniopomorskim i pomorskim).

Mazowsze znajduje się w czołówce krajowej pod względem liczebności **klasy kreatywnej**. Zgodnie z opracowaniami ESPON jest to jeden z niewielu regionów w Europie, który pomimo stosunkowo niskiego PKB posiada wysokie zasoby kreatywnej siły roboczej. W 2010 roku na terenie województwa mazowieckiego funkcjonowało ponad 53 tysiące przedsiębiorstw kreatywnych, co stanowi około 8% wszystkich podmiotów gospodarki narodowej w województwie mazowieckim wpisanych do rejestru REGON. Szczególnie istotny udział miały podmioty działające w dziedzinie architektury i inżynierii, badań i analiz technicznych oraz branż określonych jako pozostała działalność profesjonalna. Jednak najwięcej dużych przedsiębiorstw związanych jest z działalnością wydawniczą oraz reklamową. Sektor kreatywny cechuje się dużym udziałem mikro przedsiębiorstw (0-9 pracowników). W województwie mazowieckim stanowią one około 97% przedsiębiorstw kreatywnych. Jednocześnie na tle kraju województwo wyróżnia się znaczną liczbą dużych podmiotów sektora kreatywnego (zatrudniających powyżej 250 pracowników) - 62% podmiotów krajowych. Przemysł kreatywny skupia się szczególnie w dużych miastach, w Warszawie ulokowane jest 69% z nich, znaczna część koncentruje się również w Radomiu, Piasecznie, Płocku, Pruszkowie, Siedlcach. Na uwagę zasługują też gminy o stosunkowo dużym udziale podmiotów kreatywnych wśród przedsiębiorstw ogółem jak Podkowa Leśna, Sokołów Podlaski, Węgrów oraz Kozienice. Jednocześnie, występują gminy, w których nie funkcjonuje żadne przedsiębiorstwo kreatywne lub mają one minimalny udział.

W 2010 roku było zarejestrowanych około 10 tys. przedsiębiorstw prowadzących **działalność w obszarze kultury**, rozrywki i rekreacji, czyli blisko 13% liczby przedsiębiorstw w kraju, z czego ponad połowa mieściła się w Warszawie. Mazowsze skupiało 11% przedsiębiorstw (ponad 16 tys.) związanych z **turystyką** (usługi noclegowe i gastronomiczne). Również w tym przypadku największa koncentracja wystąpiła w Warszawie i jej obszarze metropolitalnym. W województwie funkcjonowało także najwięcej biur turystycznych w kraju tj. 614 (ok.20% wszystkich biur w Polsce).

Sektory kultury i powiązany z nim **sektor turystyki** nie są znaczącymi rynkami zatrudnienia w skali województwa, gdzie zatrudnionych w sekcjach związanych z kulturą i usługami turystycznymi jest 3,4% pracujących ogółem (w innych województwach nie więcej niż 5%). Stawia to region na piątej pozycji w kraju pod względem udziału tych sekcji w ogólnym zatrudnieniu. Na wymienioną wartość składa się 2,1% zatrudnionych w działalności związanej z zakwaterowaniem i gastronomią oraz 1,3% zatrudnionych w działalności związanej z kulturą, rozrywką i rekreacją. Jednocześnie przeciętne dochody w sekcjach związanych z kulturą są niższe od średnich dochodów ogółem. W województwie mazowieckim przeciętne wynagrodzenie w działalności związanej z kulturą, rozrywką i rekreacją wynosiło w 2009 r. 90,2 % średniej płacy w regionie, natomiast w działalności związanej z zakwaterowaniem i gastronomią 60,9% średniej. Należy jednak podkreślić, że turystyka jako dziedzina działalności gospodarczej wymyka się jednoznacznej klasyfikacji.

Może przyczyniać się do tworzenia miejsc pracy w bardzo różnych sektorach bezpośrednio lub pośrednio powiązanych z obsługą ruchu turystycznego.

Wielkość, różnorodność i dynamika rozwoju województwa wpływa na słabe poczucie tożsamości jego mieszkańców. Wynika to m.in. ze złożonej historii i odrębnych tradycji kulturowych różnych części regionu (granice administracyjne województwa mazowieckiego obejmują fragmenty historycznej Małopolski i Podlasia). Sytuację potęguje silne zróżnicowanie rozwoju społeczno-gospodarczego wewnątrz województwa, a także związana ze stołecznym statusem Warszawy bardzo duża liczba ludności napływowej.

Tabela 6. Analiza SWOT: Kultura i Dziedzictwo

Mocne strony	Słabe strony
<ul style="list-style-type: none"> - bogate zasoby dziedzictwa kulturowego, m.in. zamki, pałace, dwory, zabytki militarne i miejsca pamięci narodowej - bogate i różnorodne tradycje kulturowe - liczne podmioty prowadzące działalność kulturalną, w tym instytucje krajowe - wysoka liczebność klasy kreatywnej - duży ruch turystyczny w skali kraju - liczne imprezy kulturalne - wysoka w stosunku do krajowej aktywność społeczna w zakresie opieki i ochrony wartości kulturowych - bogate dziedzictwo kulinarne 	<ul style="list-style-type: none"> - niskie poczucie tożsamości regionalnej - zły stan techniczny obiektów zabytkowych - niewystarczający poziom informacji i promocji turystycznej regionu - brak cyfryzacji zabytków i utrudniony dostęp do materiałów i baz danych z tego zakresu - niewystarczająca i nierównomiernie rozmieszczona baza turystyczna, - niski udział sektora kreatywnego wśród przedsiębiorstw spoza obszaru metropolitalnego
Szanse	Zagrożenia
<ul style="list-style-type: none"> - wzrost znaczenia turystyki w gospodarce krajowej i tworzeniu PKB - rozszerzenie edukacji społecznej związanej z ochroną i opieką nad zabytkami - wprowadzanie i upowszechnianie nowych technologii informacyjnych w dziedzinie kultury i turystyki - dynamiczny rozwój przedsiębiorstw sektora kreatywnego - zwiększenie zainteresowania turystyką w regionie związane z organizacją wydarzeń kulturalnych, sportowych o charakterze międzynarodowym 	<ul style="list-style-type: none"> - niewystarczający poziom publicznego finansowania kultury - brak dobrych ram prawnych w zakresie rewitalizacji oraz ochrony i opieki nad zabytkami - brak współpracy władz różnych poziomów administracji w zakresie ochrony i promocji dziedzictwa kulturowego - odpływ klasy kreatywnej stanowiącej potencjał rozwojowy regionu - słaba promocja kultury w kraju i zagranicą
Wyzwania	
<ul style="list-style-type: none"> - wzrost udziału sektora kreatywnego w tworzeniu PKB - wzrost atrakcyjności turystycznej regionu - wzrost dostępu do instytucji prowadzących działalność kulturalną i rozszerzenie oferty kulturalnej - wzrost znaczenia sektora turystyki ze względu na duże zasoby dziedzictwa kulturowego 	

3. Potencjały rozwojowe regionu

Potencjały rozwojowe województwa obrazują szanse wynikające z dotychczasowego rozwoju województwa oraz jego jeszcze nie w pełni wykorzystanych endogenicznych potencjałów. *Strategia* ukierunkowana jest na skorzystanie z możliwości tkwiących w województwie oraz w każdej jego części. Rozłożenie przestrzenne potencjałów rozwojowych, prezentuje 12 map:

1. Potencjał rozwojowy w wybranych gałęziach przemysłu ma kluczowe znaczenie w Strategii ukierunkowanej na wzrost konkurencyjności przemysłu. Obecnie funkcjonujący przemysł oraz obszary jego potencjalnego rozwoju stanowią podstawę dalszego rozwoju tej gałęzi gospodarki. Mapy prezentują przestrzenny rozkład potencjału we wskazanych gałęziach przemysłu analizowany na poziomie powiatów. Obszarami najlepiej predysponowanymi do rozwoju branży chemicznej i farmaceutycznej są obszary miejskie, szczególnie Warszawa oraz sąsiadujące z nią powiaty, a także Radom wraz z otoczeniem i Płock. Podobne tendencje wykazuje przemysł tekstylny, który najlepsze warunki rozwoju ma w Radomiu i jego okolicach oraz w Warszawie, Płocku i Siedlcach. Większa część województwa wykazuje potencjał do rozwoju przemysłu związanego z eksploatacją drewna. Szczególnie dobrze prezentuje się sytuacja przemysłu metalowego i mechanicznego.

2. Potencjał rozwojowy rolnictwa przedstawia czynniki wpływające na efektywność rolnictwa, tak by przyczyniało się ono do rozwoju regionu. Na mapie zestawione zostały: poziom potencjału rolnictwa w poszczególnych gminach, występowanie specjalizacji produkcji rolnej oraz rozmieszczenie grup producenckich w poszczególnych powiatach. Znaczny obszar województwa mazowieckiego wykazuje wysoki i średni potencjał rozwoju rolnictwa. Widoczna jest specjalizacja rolnicza w niektórych jego częściach – w północnej dominuje produkcja mięsna i mleczna. Natomiast powiaty w środkowej i południowej części specjalizują się w produkcji owocowo-warzywnej, tam też koncentruje się najwięcej grup producenckich wpływających na konkurencyjność produkcji rolnej.

3. Potencjał przemysłu rolno-spożywczego ilustruje przestrzenne i gałęziowe możliwości rozwoju branży mającej istotne znaczenie dla województwa ze względu na wyższą wartość dodaną przetwórstwa od samej produkcji rolnej. Mapa uwzględnia rozmieszczenie potencjału rozwojowego powiatów w branży rolno-spożywczej, koncentrację przedsiębiorstw i lokalizacji największych podmiotów przetwórstwa spożywczego. Województwo mazowieckie charakteryzuje się dużym udziałem przedsiębiorstw rolno-spożywczych w ogólnej liczbie firm, co stwarza korzystne warunki do rozwoju tej gałęzi przemysłu. Szczególnie duży potencjał wykazują powiaty ze środkowej i zachodniej części regionu. Charakterystyczna jest również koncentracja dużych przedsiębiorstw związanych z przetwórstwem owocowo-warzywnym w centralnym obszarze regionu, co związane jest wykształconą na tych terenach specjalizacją owocowo-warzywną.

4. Potencjał rozwoju innowacji obrazuje innowacyjność województwa oraz potencjał jej wykorzystania w regionie, co stanowi istotny element Strategii, zwłaszcza w świetle dokumentów krajowych i europejskich. Mapa ukazuje zróżnicowanie liczby przyznanych patentów w powiatach oraz gminy o największym potencjale rozwojowym branż związanych z generowaniem innowacji. Wiele gmin wykazuje potencjał rozwojowy w zakresie działalności badawczo-rozwojowej oraz TIK. Pod względem liczby przyznawanych patentów wyróżniają się ośrodki miejskie (Warszawa, miasta regionalne i subregionalne). Zauważalna jest również aktywność w tym obszarze centralnej części województwa.

5. Potencjał rozwojowy gmin województwa mazowieckiego obrazuje cechy i zależności przestrzenno-gospodarcze województwa, co stanowi podstawę do skutecznego planowania jego rozwoju. Mapa przedstawia ogólną charakterystykę gospodarczą gmin. Uwzględnia charakterystyczne funkcje gmin i obszary wpływu dwóch miast o najsilniejszym oddziaływaniu: Warszawy i Radomia zestawione z wysokim potencjałem rozwojowym w poszczególnych branżach. Mazowsze posiada silny ośrodek centralny z dużą strefą wpływu oraz kilka mniejszych ośrodków o rozwiniętych funkcjach miejskich. W pozostałej

części województwa dominują gminy o charakterze rolniczym. Jak wynika z ekspertyzy przeprowadzonej w ramach projektu Trendy Rozwojowe Mazowsza najsilniej odznacza się potencjał w zakresie przemysłu rolno-spożywczego. W otoczeniu Warszawy szczególnie rozwija się działalność medialna. Pod względem przemysłu tekstylnego wyróżnia się Radom, natomiast w zakresie przemysłu metalowego i mechanicznego, chemicznego – Płock.

6. Potencjał rozwojowy usług stanowi nieodzowny trzeci element (poza produkcją i rolnictwem) rozwoju gospodarki, zwłaszcza biorąc pod uwagę przewagę liczebną przedsiębiorstw usługowych. Na mapie zestawione zostały: udział podmiotów świadczących działalność usługową w ogólnej liczbie przedsiębiorstw oraz koncentracja przedsiębiorstw z poszczególnych branż w powiatach. Przedsiębiorstwa usługowe odgrywają na Mazowszu bardzo dużą rolę. Działalność usługowa najlepiej rozwija się w miastach i ich otoczeniu. Najwięcej branż koncentruje się w Warszawie. W wielu częściach województwa rozwijają się usługi techniczne, handlowe i transportowe oraz budowlane.

7. Sieć osadnicza jest punktem wyjścia wszystkich działań rozwojowych – to właśnie rozłożenie ośrodków osadniczych determinuje, gdzie i jak ludzie pracują. Przedstawione zostały wszystkie miasta z województwa mazowieckiego z uwzględnieniem liczby mieszkańców i rangi (z podkreśleniem ośrodków powiatowych, subregionalnych i regionalnych). Wyraźnie odznacza się ośrodek centralny – Warszawa, wokół którego koncentruje się wiele średniej wielkości miast. Strukturę sieci osadniczej dopełniają dwa ośrodki regionalne: Radom i Płock oraz trzy subregionalne: Ostrołęka, Siedlce i Ciechanów. Poprzez dojazdy do pracy do Warszawy zilustrowane zostało silne oddziaływanie i wewnętrzne powiązania centrum województwa z pozostałymi obszarami. Sieć osadnicza stanowi potencjał do rozwoju powiązań funkcjonalnych i komunikacyjnych, a wzmocnienie ośrodków regionalnych, subregionalnych i powiatowych wpływa na równomierny rozwój województwa.

8. Sieć transportowa ma zasadniczy wpływ na gospodarkę województwa, zarówno pod względem dojazdów do pracy, dostępności międzyregionalnej i międzynarodowej, jak i lokowania przedsiębiorstw produkcyjnych (możliwość dostarczania towarów). Ze względu na nacisk kładziony w Unii Europejskiej na transport zgodny z modelem trwałego rozwoju, przedstawiony został stan sieci kolejowej w województwie. Mapa ilustruje układ komunikacyjny z uwzględnieniem głównych portów lotniczych, dróg krajowych i wojewódzkich oraz linii kolejowych. Dobrze skomunikowane części województwa dysponują dodatkowym potencjałem rozwojowym, podczas gdy obszary o słabszej dostępności wymagają dodatkowych inwestycji (z uwzględnieniem zasad trwałego rozwoju). Dysproporcje są widoczne szczególnie pod względem gęstości i stanu technicznego linii kolejowych. W ramach sieci kolejowej na mapie przedstawione zostały punkty przeładunkowe oraz prędkość handlowa osiągnięta przez pociągi pasażerskie najwyższej kategorii obsługującej dany odcinek. Warszawa posiada dogodne połączenia z większością ośrodków wewnątrz województwa jak i głównymi miastami sąsiednich regionów, jednak zarówno infrastruktura jak i połączenia wewnątrzregionalne powinny być rozwijane w celu pełnego wykorzystania potencjału szynowego transportu towarów i osób.

9. Potencjał kapitału ludzkiego jest podstawą rozwoju gospodarki, a zwłaszcza jej gałęzi o wysokiej wartości dodanej, w związku z czym przedstawiono zasięg i skuteczność systemu edukacyjnego w województwie. Na mapie przedstawiono wybrane elementy dostępności i jakości edukacji oraz poziom wykształcenia mieszkańców. Największymi zasobami kapitału ludzkiego cechuje się Obszar Metropolitalny Warszawy oraz miasta regionalne i subregionalne (z wyjątkiem Ciechanowa). Wysokie zasoby kapitału ludzkiego posiadają również powiaty garwoliński i sokołowski. W większości mazowieckich miast odsetek osób z wykształceniem wyższym i średnim przekracza średnią wartość wskaźnika w kraju. Potencjał kapitału ludzkiego wynikający z jakości kształcenia zobrazowany wynikami egzaminów gimnazjalnych jest najwyższy w środkowej części województwa (w układzie równoleżnikowym), także we wschodniej części podregionu radomskiego.

10. Potencjał kapitału społecznego ma kluczowe znaczenie dla trwałego rozwoju województwa – aby działania władz były efektywne, konieczne są zaangażowanie i współpraca ze strony obywateli. Na mapie zasoby kapitału społecznego zilustrowano

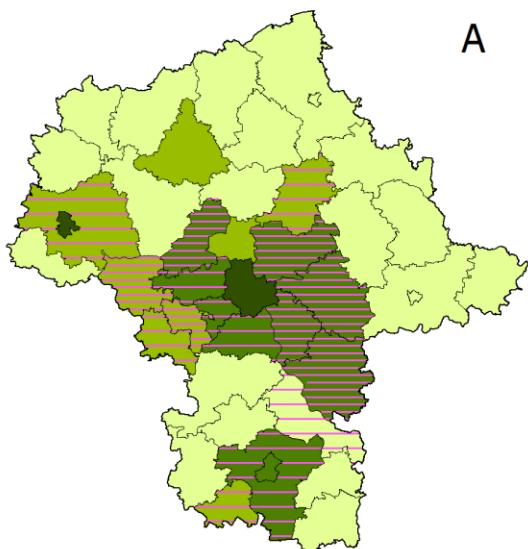
frekwencją w wyborach do Sejmu i Senatu w 2011 r. oraz liczbą organizacji pożytku publicznego. Najwyższy poziom kapitału społecznego jest zauważalny w OMW. Wysoką aktywnością cechują się również społeczności miast regionalnych i subregionalnych (z wyjątkiem Ciechanowa) oraz powiaty we wschodniej części województwa.

11. Potencjał energetyki odnawialnej jest istotnym elementem systemu energetycznego województwa, nie tylko ze względu na możliwość zmniejszenia zależności od dostaw surowców spoza regionu i kraju, lecz również pod względem celów UE ograniczenia emisji gazów cieplarnianych. Mapa ilustruje natężenie czynników naturalnych wpływających na możliwość pozyskiwania energii ze źródeł odnawialnych. Przedstawiona została również ilość energii wytwarzanej za pomocą wody i wiatru w poszczególnych powiatach regionu. Województwo mazowieckie posiada dogodne warunki dla rozwoju energetyki opartej o odnawialne źródła energii, sprzyjające pozyskiwaniu energii wiatrowej i geotermalnej w zachodniej części regionu. W południowej i środkowej części województwa wskazane jest wykorzystanie w większym stopniu znaczącego potencjału energii słonecznej.

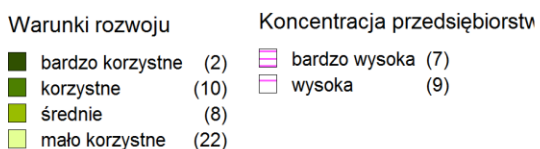
12. Potencjał turystyczny ma znaczenie nie tylko dla rozwoju województwa, lecz również utożsamiania się mieszkańców z regionem. Przyciąganie turystów spoza regionu, jak też zachęcanie mieszkańców Mazowsza do spędzania wolnego czasu w województwie, wpływa na bilans turystyczny. Na mapie liczba miejsc noclegowych zestawiona została z atrakcyjnymi turystycznie pasmami i ośrodkami. Zarówno czynniki przyrodnicze jak i kulturowe powodują, że na Mazowszu znajduje się wiele obszarów atrakcyjnych turystycznie. Przedstawione na mapie ośrodki oraz pasma turystyczne wskazują obszary predysponowane do rozwoju turystyki. Obszary mające duży potencjał turystyczny ze względu na dostępność miejsc noclegowych to przede wszystkim duże miasta i ich otoczenie. Gminy położone w pasmach turystycznych są miejscami szczególnie predysponowanymi do rozwoju bazy turystycznej.

Mapy 1A-1D. Potencjał rozwojowy w wybranych gałęziach przemysłu

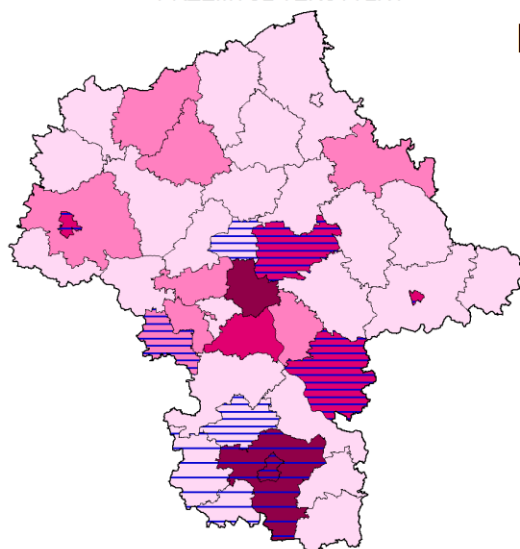
PRZEMYSŁ CHEMICZNY I FARMACEUTYCZNY

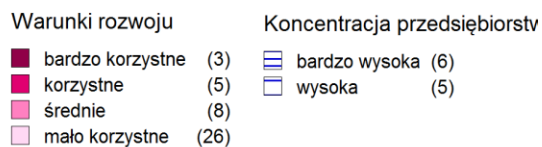
A

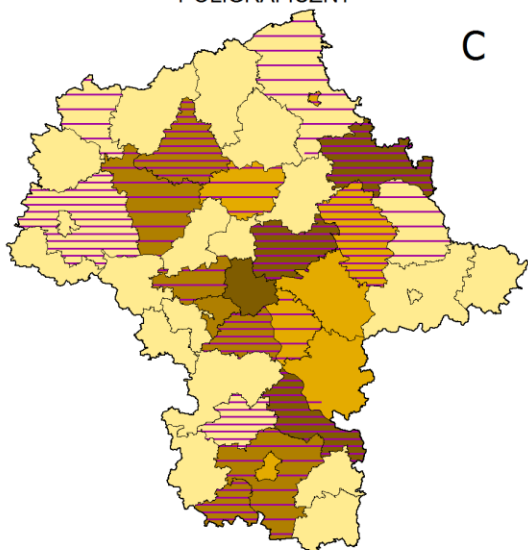
PRZEMYSŁ TEKSTYLNÝ

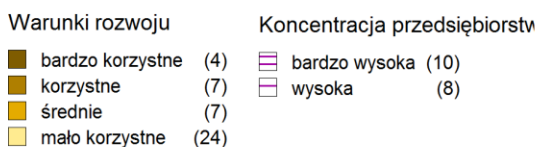
B

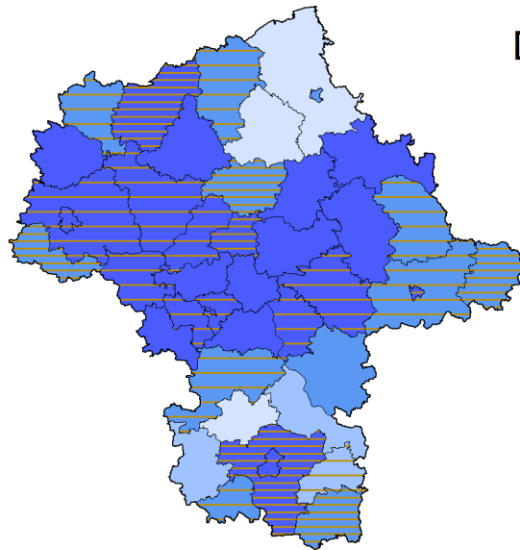
PRZEMYSŁ DRZEWNÝ, PAPIERNICZY, MEBLARSKI, POLIGRAFICZNY

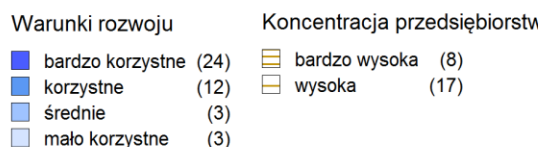
C

PRZEMYSŁ METALOWY I MECHANICZNY

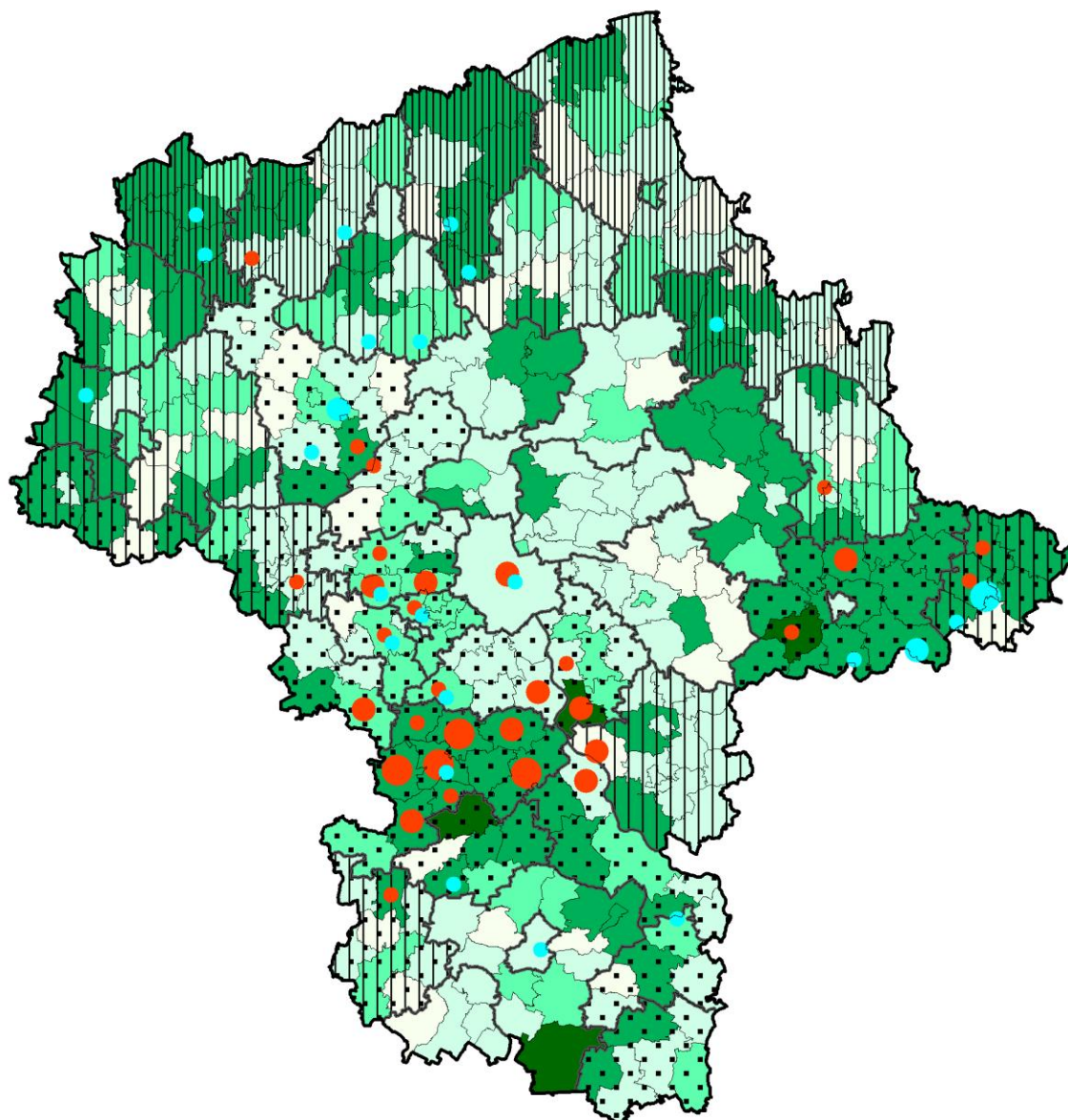
D

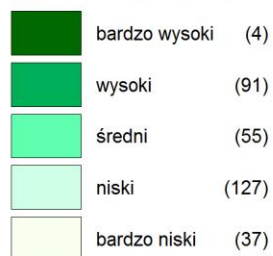
(w nawiasach podano liczbę powiatów w danej kategorii)

Źródło: Opracowanie własne MBPR na podstawie badań własnych

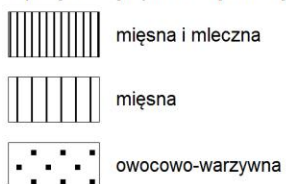
Mapa 2. Potencjał rozwojowy rolnictwa

Poziom potencjału gospodarczego gmin w branży rolniczej

Specjalizacje produkcji rolnej

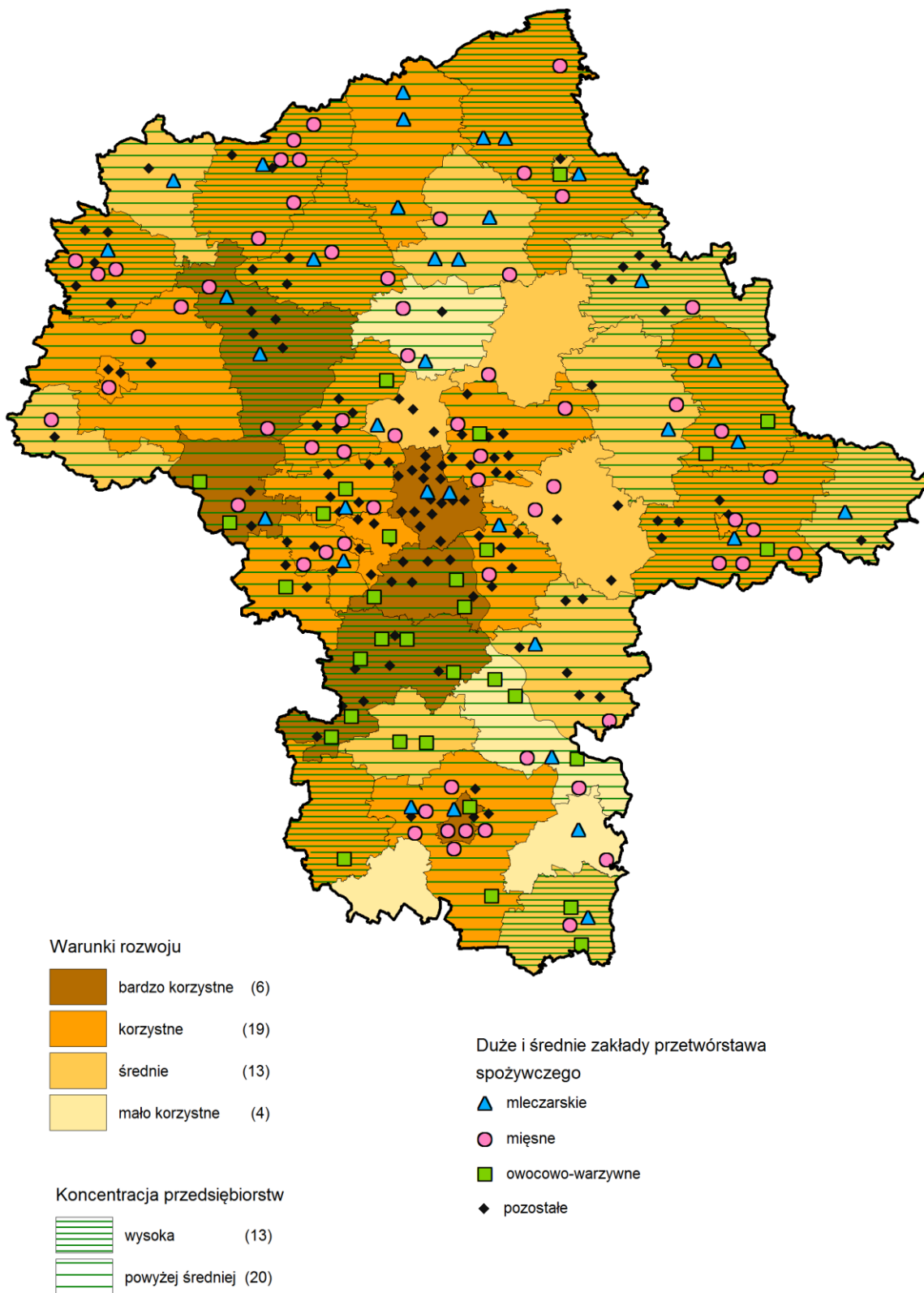
Grupy producentów w gminach

(w nawiasach podano liczbę gmin w danej kategorii)

Źródło: Opracowanie własne MBPR na podstawie ekspertyzy projektu TRM, Śledź D. (2011), wykazu grup producenckich (stan na III 2012)

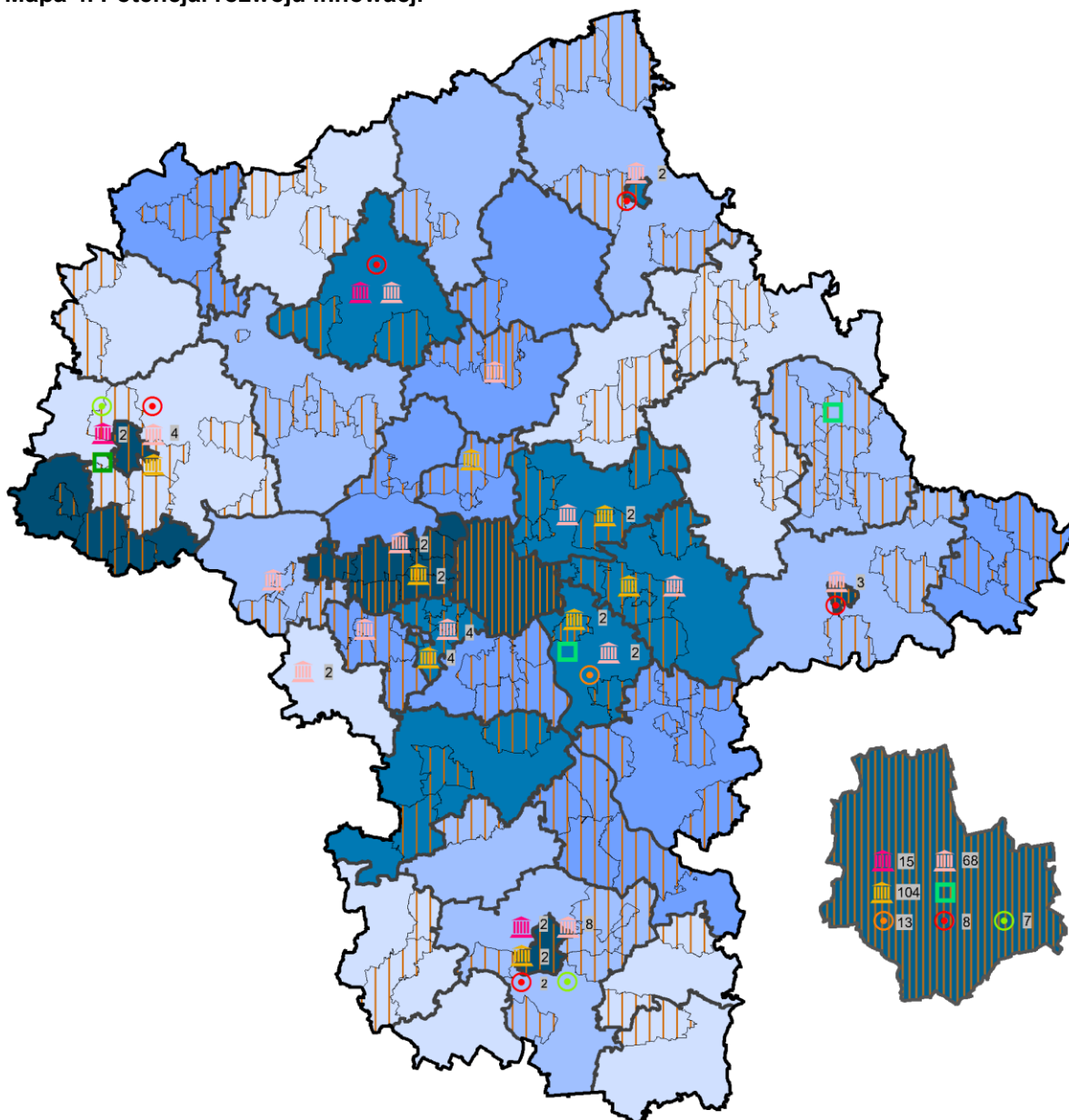
Mapa 3. Potencjał przemysłu rolno-spożywczego

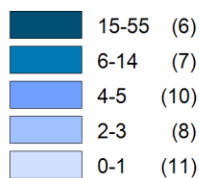
(w nawiasach podano liczbę powiatów w danej kategorii)

Źródło: Opracowanie własne MBPR na podstawie badań własnych i danych projektu TRM

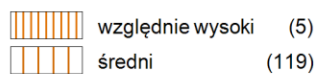
Mapa 4. Potencjał rozwoju innowacji

Liczba patentów przyznanych w latach 1998-2007 na 10 tys. przedsiębiorców w powiatach

Potencjał gospodarczy gmin w zakresie B+R+TIK wg D. Śledzia

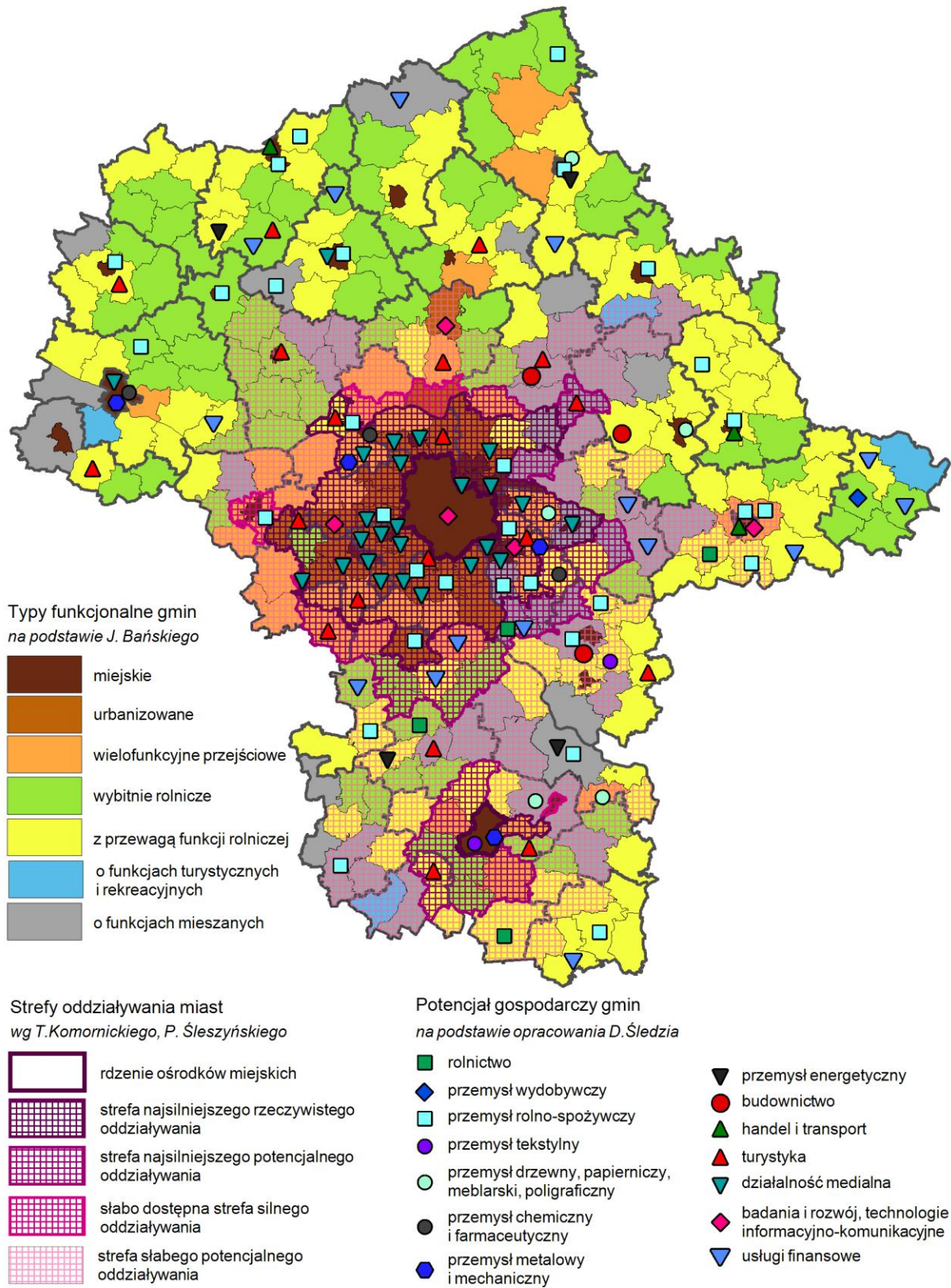
(w nawiasach podano liczbę powiatów lub gmin w danej kategorii)

Obiekty B+R

- szkoły wyższe publiczne
- szkoły wyższe prywatne
- jednostki naukowo-badawcze
- centra transferu technologii
- polskie platformy technologiczne
- inkubatory przedsiębiorczości
- parki technologiczne
- projektowane parki technologiczne
- 2 liczba obiektów

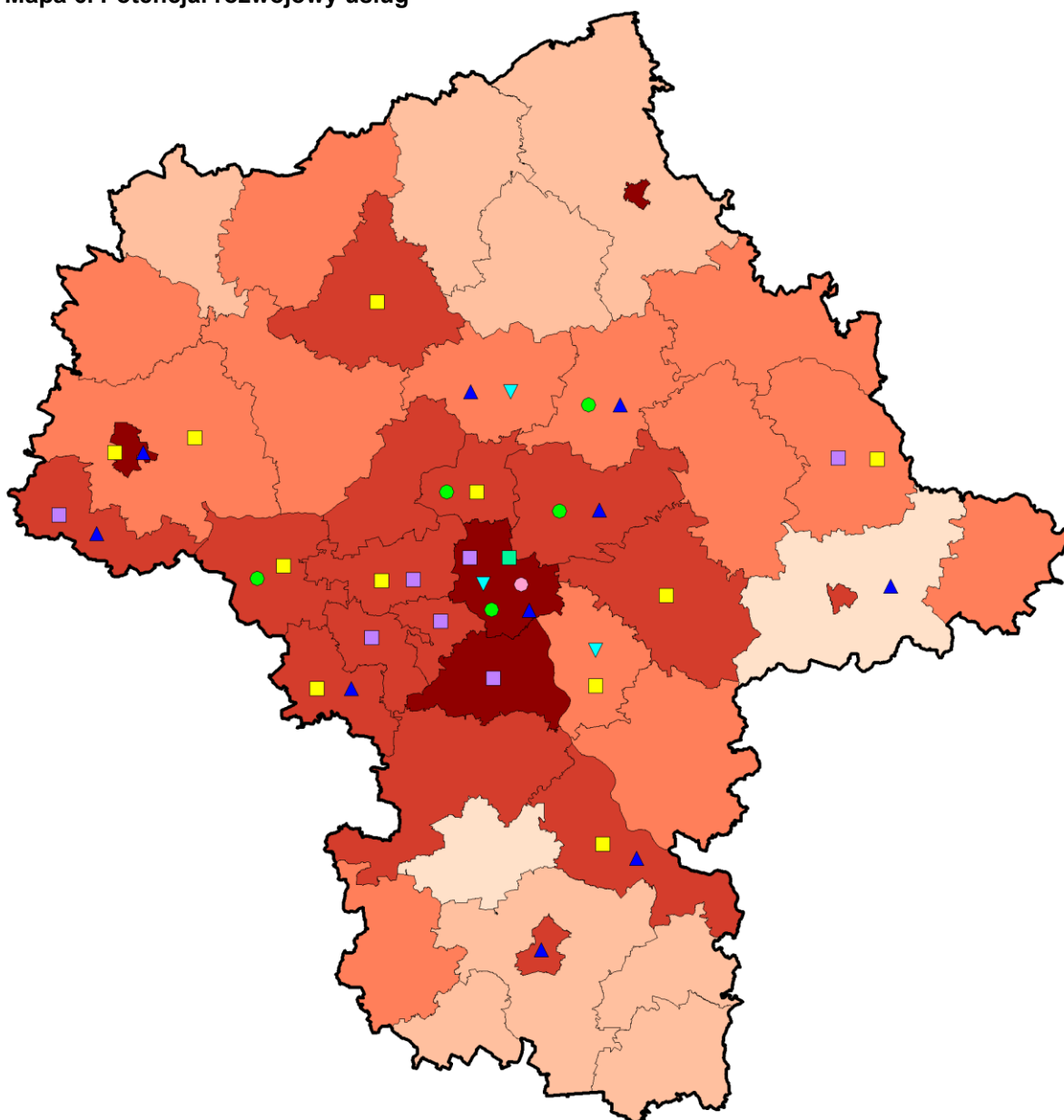
Źródło: Opracowanie własne MBPR na podstawie raportu TRM, P. Rosik (2011) i ekspertyzy projektu TRM, (2011)

Mapa 5. Potencjał rozwojowy gmin województwa mazowieckiego

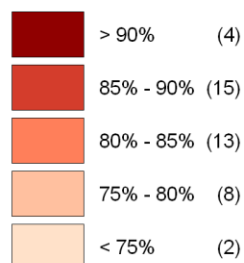

Źródło: Opracowanie własne MBPR na podstawie opracowań: Bański J. (2009), Komornicki T., Śleszyński P. (2009) i ekspertyzy projektu TRM, Śledź D. (2011)

Mapa 6. Potencjał rozwojowy usług

Udział przedsiębiorstw usługowych w ogólnej liczbie przedsiębiorstw

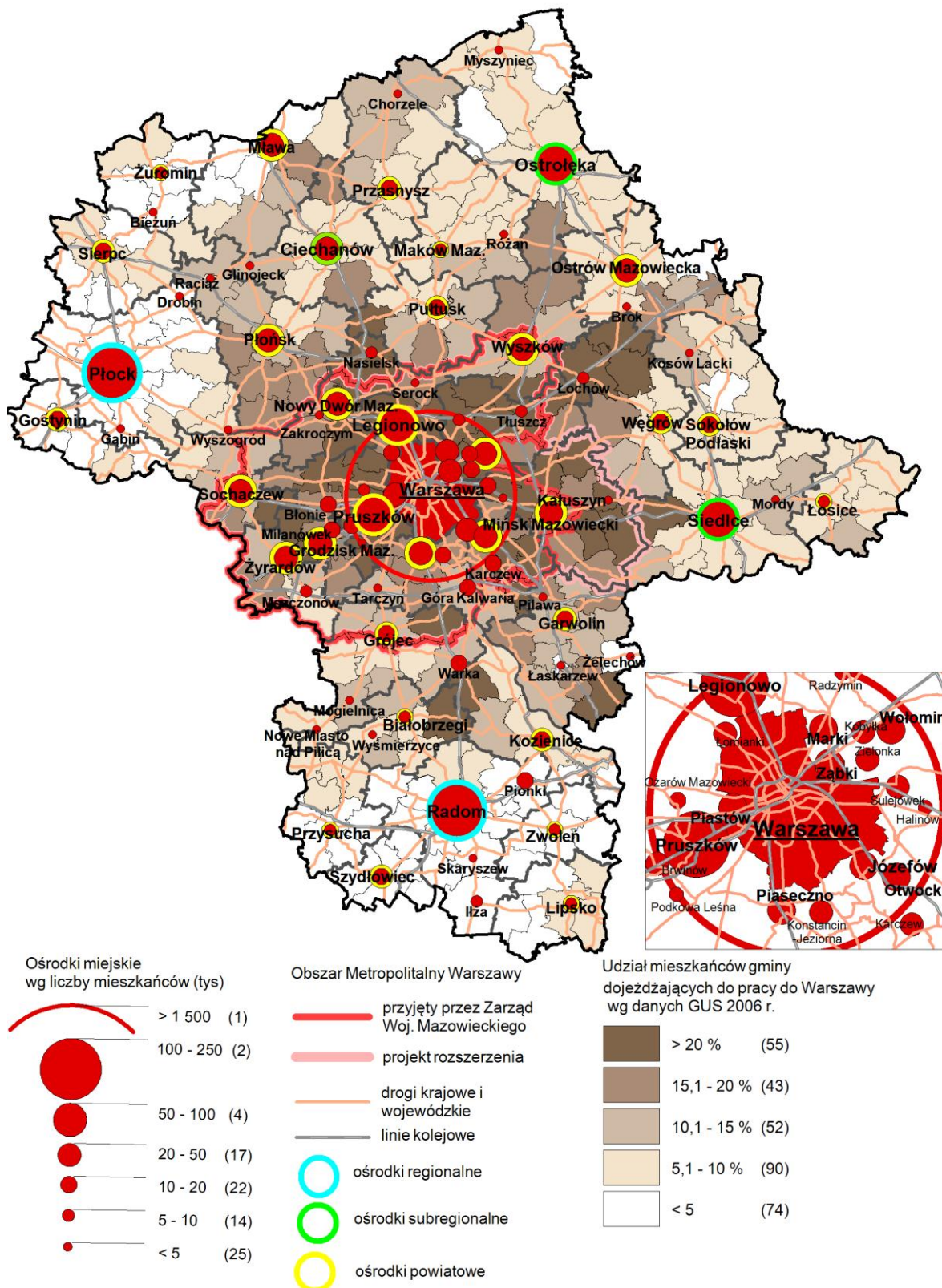
(w nawiasach podano liczbę powiatów w danej kategorii)

Koncentracja przedsiębiorstw wg specjalizacji

Źródło: Opracowanie własne MBPR na podstawie danych GUS i danych projektu TRM

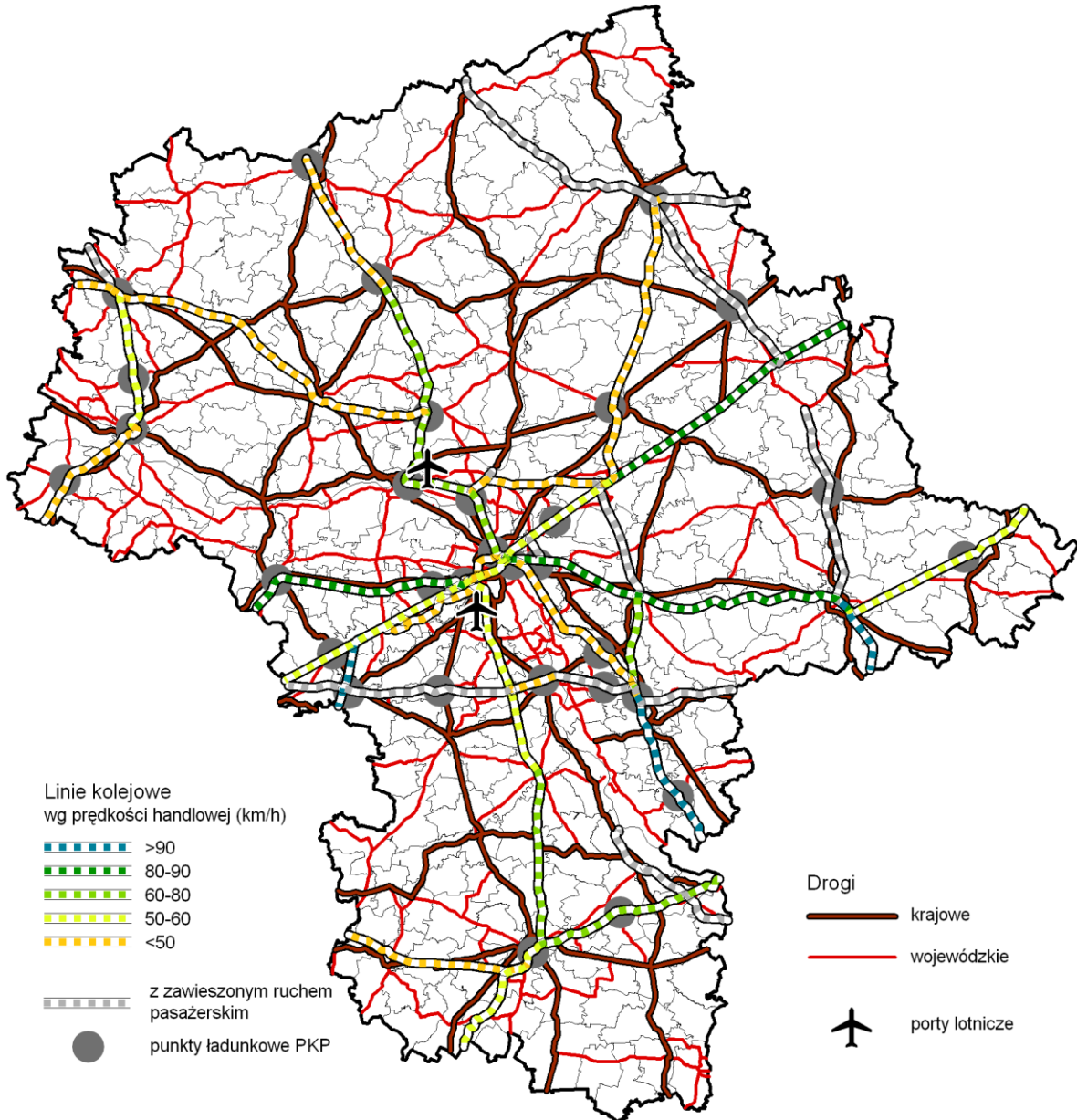
Mapa 7. Sieć osadnicza

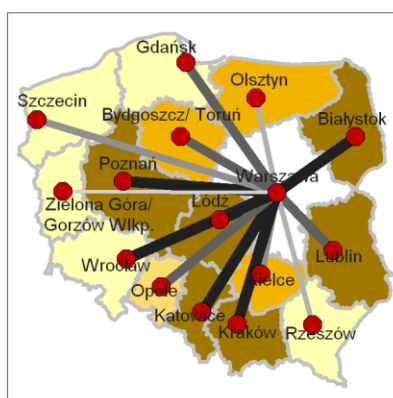
(w nawiasach podano liczbę miast lub gmin w danej kategorii)

Źródło: Opracowanie własne MBPR na podstawie danych GUS

Mapa 8. Sieć transportowa

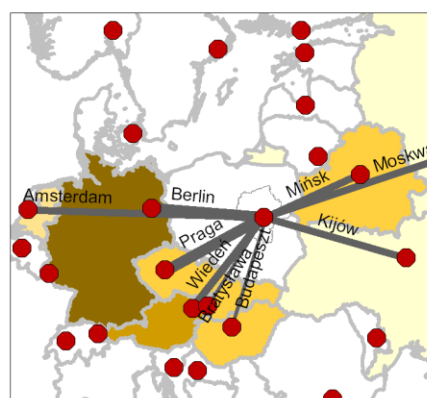
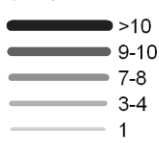
POŁĄCZENIA KOLEJOWE Z OŚRODKAMI KRAJOWYMI I EUROPEJSKIMI

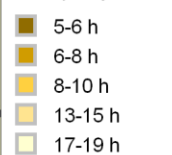
Czas dojazdu do stolicy województw

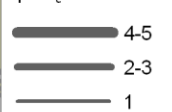
Dzienna liczba połączeń

Czas dojazdu do stolicy kraju

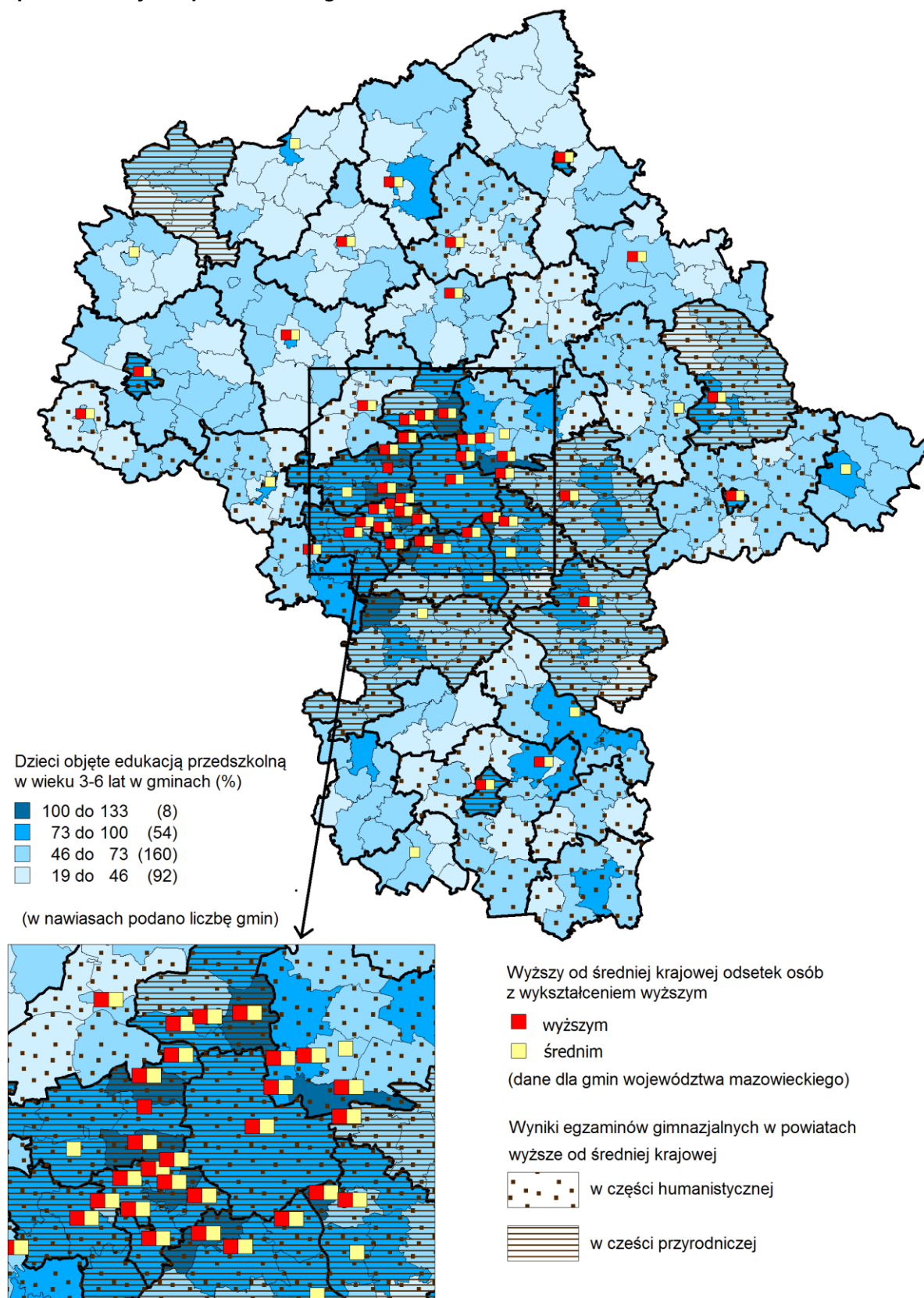

Dzienna liczba połączeń

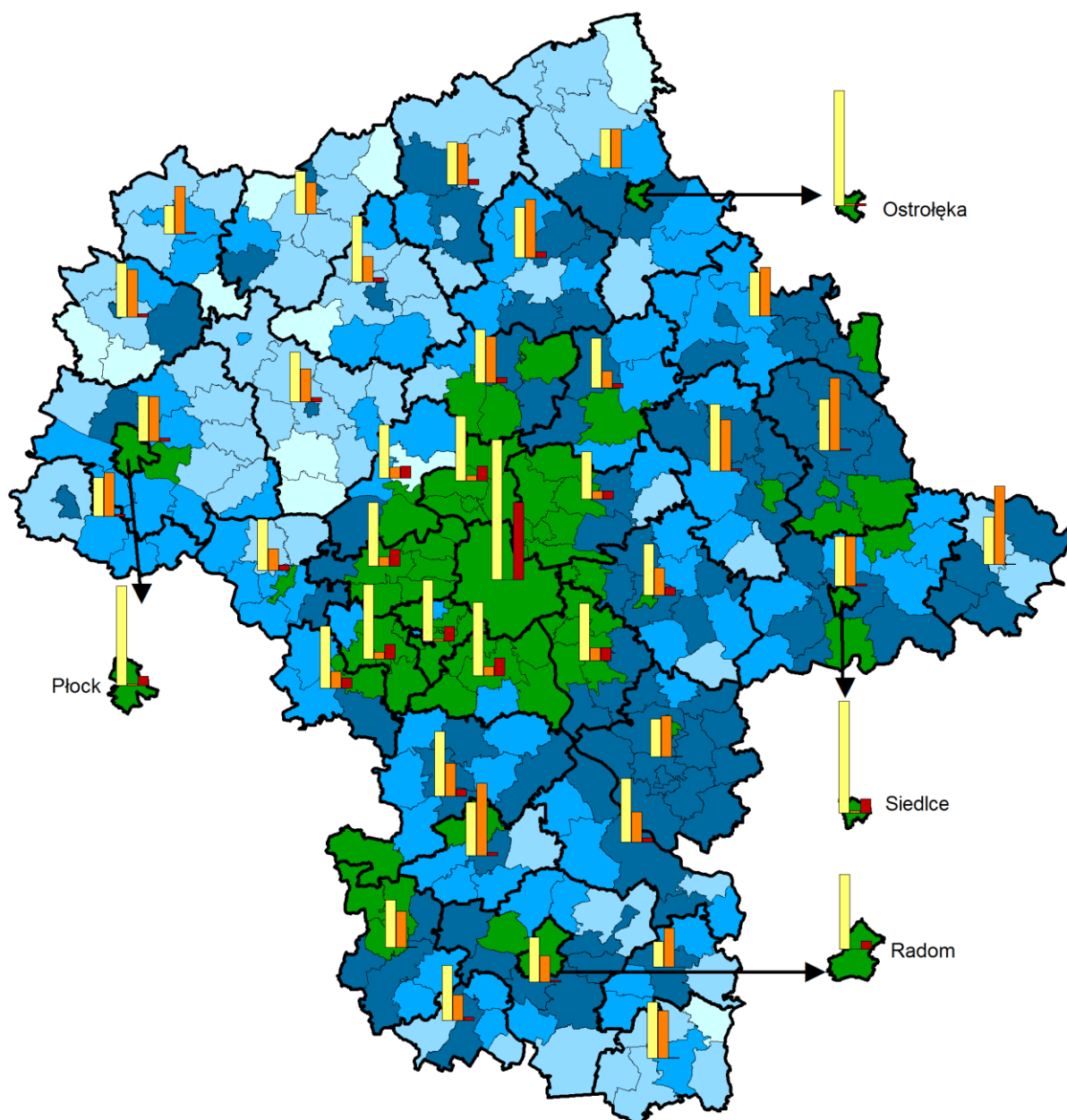
Źródło: Opracowanie własne MBPR na podstawie Mazowieckiego Systemu Informacji Przestrzennej i danych PKP (stan na II 2012)

Mapa 9. Potencjał kapitału ludzkiego

Źródło: Opracowanie własne MBPR na podstawie danych GUS

Mapa 10. Potencjał kapitału społecznego

Frekwencja w wyborach do sejmu i senatu w 2011 r. (w %) (frekwencja wyborcza w kraju - 48,92%)

- 48,92 do 72,6 (74)
- 43,5 do 48,92 (91)
- 38,5 do 43,5 (85)
- 33,5 do 38,5 (57)
- 28,7 do 33,5 (11)

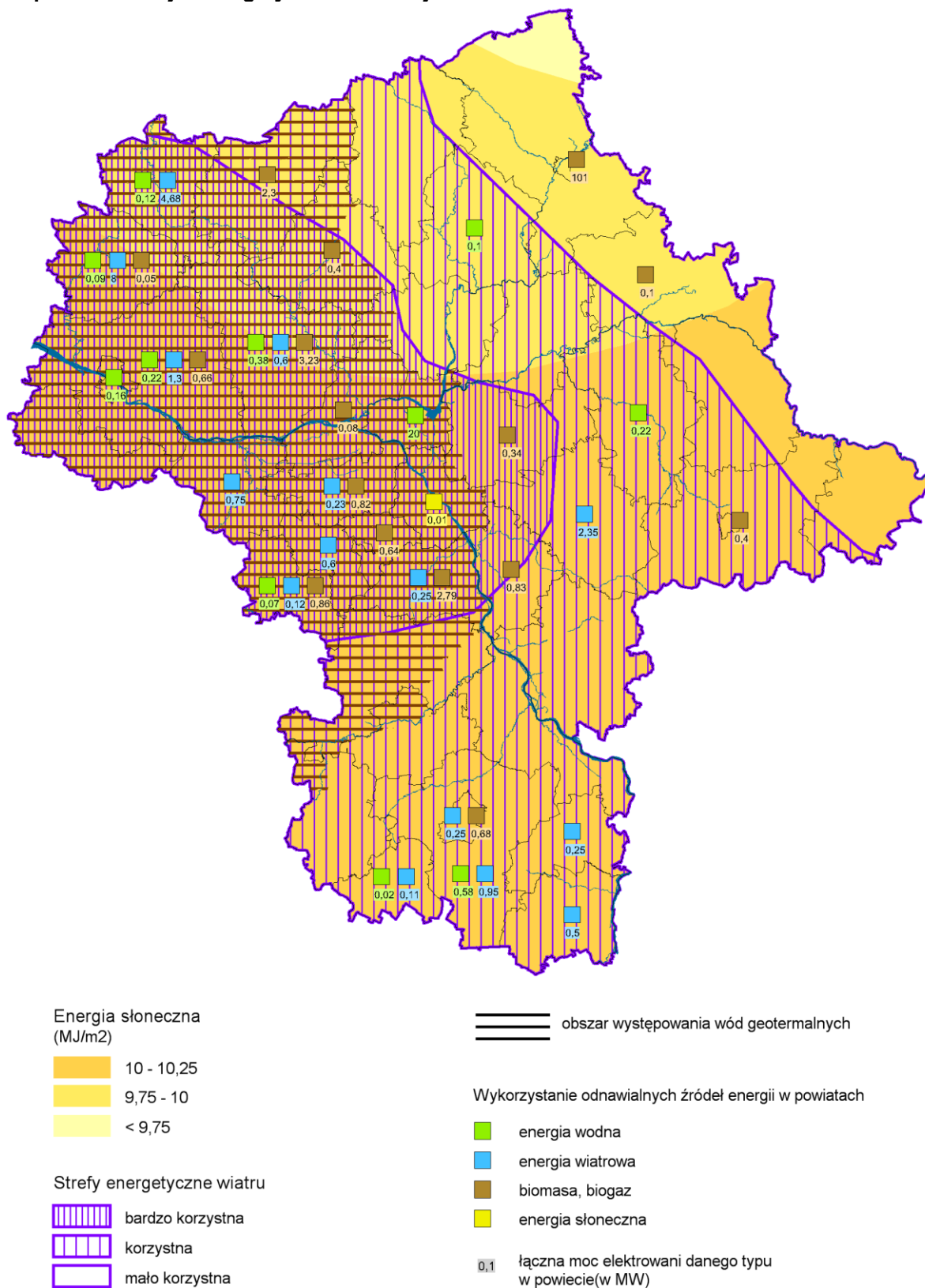
(w nawiasach podano liczbę gmin)

Liczba organizacji pożytku publicznego w powiatach na 10 tys. mieszkańców

- 20
- stowarzyszenia (bez OSP)
- ochotnicze straże pożarne (OSP)
- fundacje

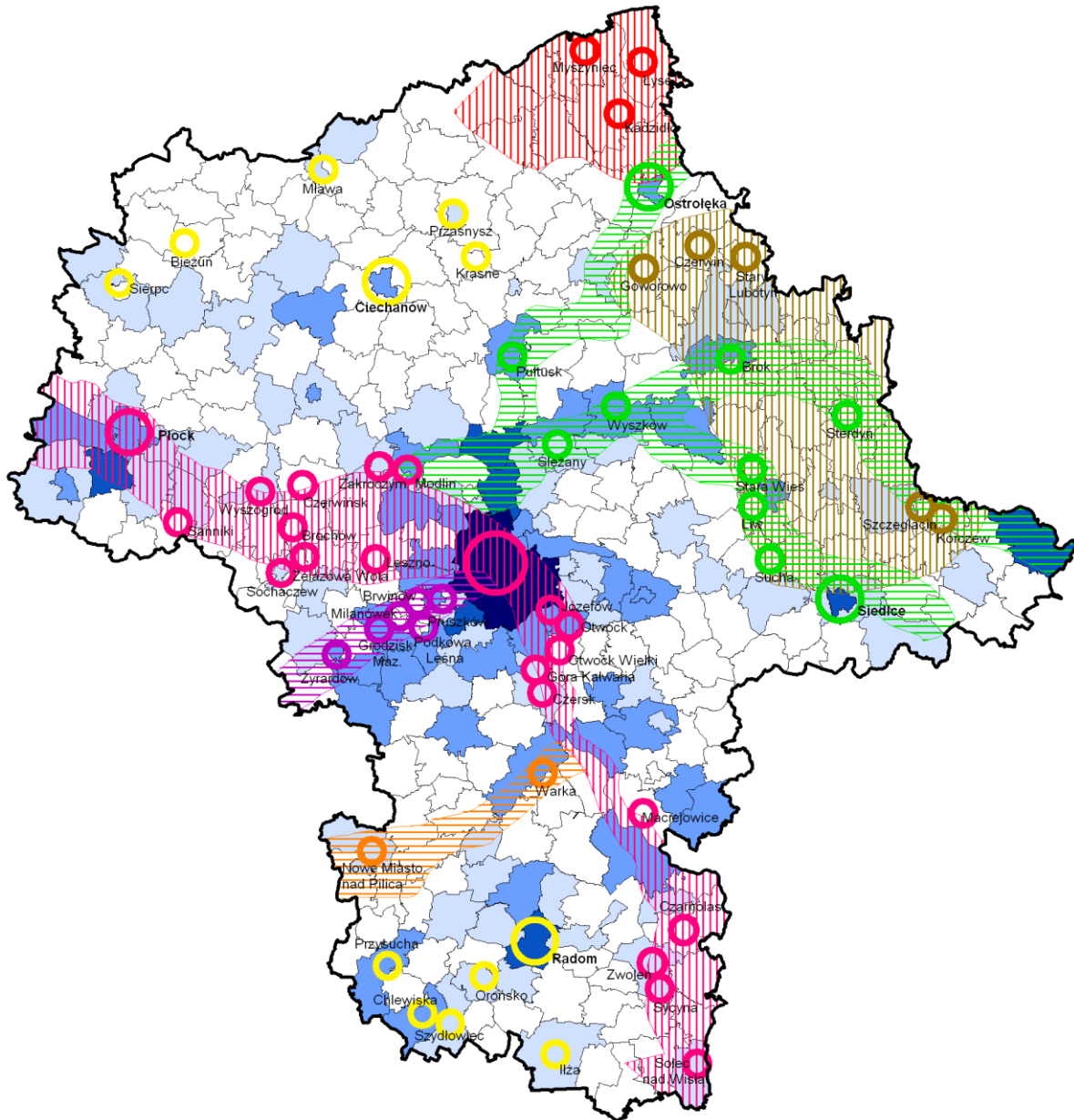
Źródło: Opracowanie własne MBPR na podstawie danych Stowarzyszenia Klon/Jawor, Państwowej Komisji Wyborczej oraz GUS

Mapa 11. Potencjał energetyki odnawialnej

Źródło: Opracowanie własne MBPR na podstawie Programu możliwości wykorzystania odnawialnych źródeł energii dla WM, KPZK 2030 i danych Urzędu Regulacji Energetyki

Mapa 12. Potencjał turystyczny

Liczba miejsc noclegowych w obiektach zbiorowego zakwaterowania w gminie

	501 - 2 000	(1)
	101 - 500	(7)
	51 - 100	(46)
	1 - 50	(65)
	brak	(195)

Turystyczne Pasma Przyrodniczo-Kulturowe i ośrodki w ramach pasm

	pasmo doliny Wisły		pasmo kolei warszawsko-wiedeńskiej i WKD
	pasmo doliny Narwi, Bugu i Liwca		pasmo kurpiowskie
	pasmo doliny Pilicy		pasmo osadnictwa drobnoszlacheckiego
	ośrodki atrakcyjne turystycznie poza pasmami		

(w nawiasach podano liczbę gmin w danej kategorii)

ranga ośrodka

Źródło: Opracowanie własne MBPR na podstawie Wojewódzkiego Programu Opieki nad Zabytkami na lata 2012-2015 i danych GUS

4. Scenariusze rozwoju województwa mazowieckiego

Zaprezentowana diagnoza sytuacji społeczno-gospodarczej województwa w podziale na poszczególne obszary tematyczne (*Rozdział 2*), przedstawione potencjały rozwojowe regionu (*Rozdział 3*), a w końcu znajomość aktualnych trendów krajowych i międzynarodowych pozwoliły na określenie trzech podstawowych scenariuszy rozwoju według obszarów tematycznych: optymistycznego (*Tabela 7*), pesymistycznego (*Tabela 9*) oraz najbardziej realnego scenariusza stabilnego rozwoju regionu (*Tabela 8*). Dodatkowo opracowany został scenariusz centrum-peryferia według najważniejszych trendów dla tych terytoriów (*Tabela 10*), w którym zakłada się, że województwo mazowieckie w dalszym ciągu będzie charakteryzowało się dychotomicznym i nierównomiernym rozwojem, zaś pozytywne procesy będą koncentrować się głównie w Obszarze Metropolitalnym Warszawy.

Tabela 7. Scenariusz optymistyczny

SYTUACJA MIĘDZYNARODOWA, KRAJOWA I WEWNĄTRZREGIONALNA		
<p>Wzmocnienie UE jako światowego bieguna wzrostu i odbudowa wartości euro Polska jako silna gospodarka europejska, osiągająca średnio-wyższe tempo wzrostu gospodarczego i działająca w warunkach niskiego deficytu budżetowego Malejące zróżnicowanie wewnątrzregionalne – narastanie spójności w województwie Wykorzystywanie nowych źródeł i kierunków zasilania w energię i paliwa oraz integracja energetycznych systemów przesyłowych w Europie. Realizacja wydobycia gazu łupkowego oraz powiązane z tym zwiększone wpływy budżetowe i zwiększona dynamika rozwoju Pozytywne procesy demograficzne – dodatni przyrost naturalny Rozwinięty rynek pracy i wzrost jakości kapitału ludzkiego</p>		
OBSZAR	POŻĄDANE TRENDY ROZWOJOWE	ZAKRES DZIAŁAŃ POLITYKI ROZWOJOWEJ
PRZEMYSŁ I PRODUKCJA	znaczący wzrost konkurencyjności województwa na arenie międzynarodowej mierzony wolumenem eksportu	stopniowa redukcja wsparcia infrastruktury produkcji na rzecz ciągłego wspierania MSP oraz B+R
GOSPODARKA	dynamiczny rozwój gospodarki regionu, przede wszystkim w sferze nowoczesnych technologii	wspieranie inicjatyw klastrowych i sieciowych oraz współpracy zagranicznej
PRZESTRZEŃ I TRANSPORT	włączenie regionu w europejską sieć kolei dużej prędkości	integracja regionalnego systemu transportowego
SPOŁECZEŃSTWO	wysoka aktywność prorozwojowa ludności i wysoka przedsiębiorczość rozwój kapitału ludzkiego i korzystna sytuacja demograficzna	dostosowanie kształcenia do potrzeb nowoczesnej gospodarki wspieranie postaw prorozwojowych
ŚRODOWISKO I ENERGETYKA	bezpieczeństwo energetyczne wysoka jakość środowiska	wspieranie rozwoju energetyki odnawialnej oraz czystych technologii działania na rzecz utrzymania wysokiej jakości środowiska
KULTURA I DZIEDZICTWO	dynamiczny rozwój przedsiębiorstw sektora kreatywnego wzrost znaczenia turystyki w gospodarce regionalnej	wspieranie specjalizacji w sektorze kreatywnym tworzenie kompleksowych produktów turystycznych i ich skuteczna promocja

Tabela 8. Scenariusz stabilnego rozwoju

SYTUACJA MIĘDZYNARODOWA, KRAJOWA I WEWNĄTRZREGIONALNA		
<p style="text-align: center;"> Stabilna sytuacja na rynkach finansowych Stabilna sytuacja ekonomiczna kraju Intensywny rozwój gospodarki opartej na wiedzy w Polsce Rozwój efektywnych i przyjaznych środowisku technologii Wykorzystanie nowych źródeł i kierunków zasilania w energię i paliwa Stabilna sytuacja demograficzna Stabilny rynek pracy </p>		
OBSZAR	POŻĄDANE TRENDY ROZWOJOWE	ZAKRES DZIAŁAŃ POLITYKI ROZWOJOWEJ
PRZEMYSŁ I PRODUKCJA	<p>kumulacja potencjału naukowo-badawczego Warszawy</p> <p>silna pozycja województwa mazowieckiego w przemyśle rolno-spożywczym</p> <p>specjalizacja produkcji</p>	<p>koncentracja działań na rzecz rozwoju nowoczesnej nauki i gospodarki, szczególnie w branży biotechnologii, biomedycyny i nanotechnologii oraz technologii informacyjnych i kosmicznych</p> <p>wspieranie rolnictwa ekologicznego oraz umacnianie wykształconych specjalizacji</p> <p>wspieranie eksportu</p>
GOSPODARKA	<p>stały wzrost konkurencyjności Warszawy jako centrum wytwarzania i absorpcji innowacji</p> <p>wzmocnienie gospodarcze subregionów</p>	<p>promowanie Warszawy jako ośrodka rozwoju i dogodnego miejsca prowadzenie działalności gospodarczej</p> <p>wspieranie specjalizacji subregionalnych i lokalnych</p>
PRZESTRZEŃ I TRANSPORT	<p>rozwój sieci dróg krajowych i poprawa ich jakości</p> <p>zwiększanie udziału transportu zbiorowego w ogóle podróży</p>	<p>dokończenie budowy systemu dróg wojewódzkich i lokalnych</p> <p>modernizacja taboru i infrastruktury kolejowej</p>
SPOŁECZEŃSTWO	<p>transformacja w kierunku społeczeństwa informacyjnego</p> <p>rozwój społeczeństwa obywatelskiego</p>	<p>koncentracja działań nakierowanych na wykorzystanie technologii informacyjnych i komunikacyjnych</p> <p>wspieranie organizacji pozarządowych i inicjatyw społecznych</p>
ŚRODOWISKO I ENERGETYKA	<p>poprawa bezpieczeństwa energetycznego i stałe zmniejszanie emisji zanieczyszczeń</p> <p>rozwój systemu energetycznego</p>	<p>zintensyfikowanie działań na rzecz rozwoju energetyki odnawialnej i czystych technologii</p> <p>podnoszenie efektywności energetycznej</p>
KULTURA I DZIEDZICTWO	<p>wzrost znaczenia turystyki w gospodarce regionu</p> <p>rosnąca rola przemysłów kreatywnych</p>	<p>stałe wspieranie rozwoju bazy turystycznej, kreowanie produktów turystycznych oraz organizacja wydarzeń kulturalnych i imprez sportowych o charakterze międzynarodowym</p> <p>wspieranie działalności klasy kreatywnej</p>

Tabela 9. Scenariusz pesymistyczny

SYTUACJA MIĘDZYNARODOWA, KRAJOWA I WEWNĄTRZREGIONALNA		
<p>Nasilający się kryzys gospodarczy na świecie Rozpad strefy euro Spadek poziomu inwestycji zagranicznych w Polsce Pogłębiające się dysproporcje wewnątrzregionalne Stagnacja gospodarcza ośrodków regionalnych i subregionalnych Brak istotnych inwestycji w zakresie energetyki Negatywne procesy demograficzne – starzenie się ludności, niski przyrost naturalny ludności, niekontrolowane imigracje, odpływ wykwalifikowanej siły roboczej (tzw. drenaż mózgow) Niestabilny rynek pracy – wysokie bezrobocie</p>		
OBSZAR	NIEPOŻĄDANE TRENDY ROZWOJOWE	ZAKRES DZIAŁAŃ POLITYKI ROZWOJOWEJ
PRZEMYSŁ I PRODUKCJA	<p>relatywnie niskie wykorzystanie wyników działalności badawczej w działalności innowacyjnej przedsiębiorstw produkcyjnych</p> <p>niska organizacja rynku rolnego</p>	<p>intensyfikacja działań wspomagających zastosowanie wytworzonej technologii w produkcji</p> <p>wsparcie organizacji łańcucha dystrybucji oraz rozwój grup producenckich</p>
GOSPODARKA	<p>pogorszenie pozycji międzynarodowej Warszawy</p> <p>spadek potencjału gospodarczego województwa</p> <p>utrwalony brak samodzielności gospodarczej subregionów</p>	<p>koncentracja działań na rzecz poprawy warunków do prowadzenia działalności gospodarczej oraz przyciągania inwestorów</p> <p>wspieranie przedsiębiorczości i aktywizacja zawodowa ludności</p> <p>wsparcie rozwoju miast regionalnych i subregionalnych skupiających funkcje gospodarcze</p>
PRZESTRZEŃ I TRANSPORT	<p>degradacja infrastruktury kolejowej i drogowej</p> <p>narastający chaos i degradacja przestrzeni miejskiej i krajobrazu wiejskiego</p>	<p>modernizacja infrastruktury kolejowej i drogowej</p> <p>intensyfikacja działań ograniczających degradację przestrzeni miejskiej oraz krajobrazu wiejskiego</p>
SPOŁECZEŃSTWO	<p>pogłębianie się zjawiska ubóstwa i wykluczenia społecznego</p>	<p>zwiększenie dostępu do usług publicznych pomocy społecznej i podnoszenie aktywności zawodowej</p>
ŚRODOWISKO I ENERGETYKA	<p>degradacja obszarów cennych przyrodniczo</p> <p>brak bezpieczeństwa energetycznego regionu</p> <p>wysoka emisja zanieczyszczeń</p>	<p>działania na rzecz ochrony obszarów cennych przyrodniczo i promocja postaw pro-ekologicznych</p> <p>wspieranie modernizacji sieci energetycznych oraz wykorzystania lokalnych źródeł energii</p> <p>wspieranie wdrażania i promocja nowoczesnych technologii efektywnych energetycznie i niskoemisyjnych</p>
KULTURA I DZIEDZICTWO	<p>słaba promocja kultury i walorów turystycznych regionu</p> <p>degradacja dziedzictwa kulturowego</p>	<p>zintegrowane działania promocyjne regionu</p> <p>zintegrowane działania na rzecz ochrony dziedzictwa kulturowego</p>

Tabela 10. Scenariusz centrum - peryferia

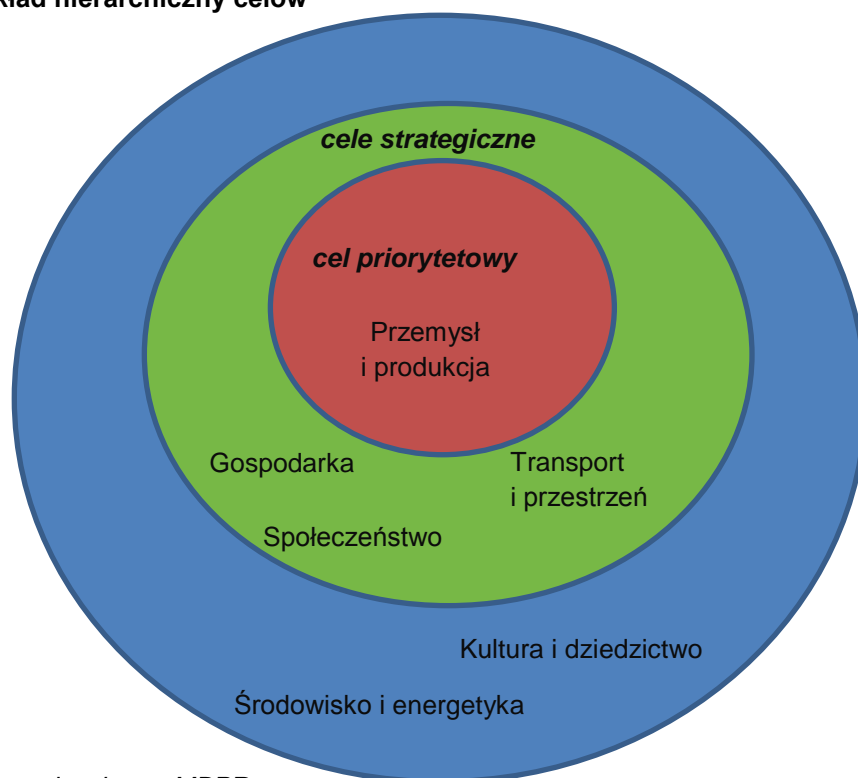
CENTRUM - PERYFERIA			
<p>Pozytywne procesy w Obszarze Metropolitalnym Warszawy Negatywne procesy rozwojowe w obszarach peryferyjnych Zmiany w konkurencyjności, dostępności przestrzennej i do usług publicznych oraz demograficzne (alokacja i struktura wiekowa) Wyraźna polaryzacja regionu – umacnianie się rdzenia rozwojowego (Warszawa, Płock i Radom) oraz słabnięcie miast subregionalnych (Ostrołęki, Siedlec i Ciechanowa)</p>			
TERYTORIUM	TREND	ZAKRES DZIAŁAŃ POLITYKI ROZWOJOWEJ	ZMIANY TRENDU – ZAKRES DZIAŁAŃ POLITYKI ROZWOJOWEJ
OMW	wzrost konkurencyjności w układzie europejskim i globalnym	wspieranie rozwoju przemysłów wysokich technologii, działalności kreatywnych oraz wzmacnianie powiązań gospodarczych OMW w układzie metropolii globalnych	<i>w przypadku spadku konkurencyjności, wzmacnianie funkcji gospodarczych OMW</i>
	wzrost dostępności do usług publicznych	wspieranie specjalistycznych usług w zakresie oświaty, nauki, kultury i opieki zdrowotnej	<i>w przypadku spadku dostępności do usług publicznych wspomaganie utrzymania instytucji świadczących usługi publiczne</i>
	wzrost dostępności przestrzennej	wspieranie działań zwiększających rozwój infrastruktury o znaczeniu międzynarodowym, szczególnie szybka kolej, autostrady, centralny port lotniczy	<i>w przypadku spadku dostępności przestrzennej utrzymanie infrastruktury o zasięgu międzynarodowym</i>
	napływ ludności	wspieranie działań poprawiających warunki osiedlania się ludności, warunków życia, ładu przestrzennego oraz łagodzenia skutków antropopresji	<i>w przypadku niekontrolowanego napływu ludności działania mające na celu zapewnienie bezpieczeństwa publicznego, energetycznego, zdrowotnego i środowiskowego</i>
POZAMETROPOLITALNE	spadek konkurencyjności w układzie regionalnym	wzmocnienie funkcji gospodarczych miast oraz powiązań klastrowych	<i>w przypadku wzrostu konkurencyjności wspieranie rozwoju przemysłu zaawansowanych technologicznie</i>
	spadek dostępności do usług publicznych	działania zwiększające do usług publicznych szczególnie w zakresie oświaty, nauki, kultury i opieki zdrowotnej	<i>w przypadku wzrostu dostępności do usług publicznych wspieranie usług specjalistycznych</i>
	spadek dostępności przestrzennej	działania zwiększające do dostępność do OMW (kolej, drogi, transport publiczny)	<i>w przypadku wzrostu dostępności przestrzennej – działania skierowane na zwiększenie powiązań w układzie subregionalnym oraz rozwój lotnisk regionalnych</i>
	odpływ ludności	działania na rzecz zwiększanie dostępności do pracy oraz wsparcie działań osłonowych skierowanych w szczególności do osób starszych	<i>w przypadku napływu ludności wspieranie działań ukierunkowanych na poprawę jakości życia</i>

5. Strategia rozwoju

5.1 Strategiczne cele rozwoju regionu

Przedstawiona hierarchia celów, od celu priorytetowego, jakim jest rozwój przemysłu i produkcji przez cele strategiczne, jakimi są wspieranie gospodarki, społeczeństwa oraz transportu i przestrzeni, po cele ramowe o charakterze wspierającym czyli wspieranie środowiska i energetyki oraz dziedzictwa i kultury (por. *Rysunek 2*) ma służyć realizacji misji: pomnażania środków na rozwój, a nie tylko ich redystrybucji.

Rysunek 2. Układ hierarchiczny celów

Źródło: Opracowanie własne MBPR

Układ celów Strategii został podporządkowany długookresowym priorytetom rozwoju regionalnego, wyrażonym w scenariuszu stabilnego rozwoju. Do każdego **celu** przypisane zostały **kierunki działań** (por. *Tabela 11*), które zaprezentowane zostały w układzie terytorialnym w podziale na cele dedykowane obszarom miejskim, w tym Warszawie, obszarom wiejskim oraz regionowi jako całości. Zostały także podzielone ze względu na cel interwencji: budowa konkurencyjności lub sprzyjanie spójności. Kierunki działań zostały uszczegółowione (por. *Tabela 12*), poprzez określenie listy działań i zadań do realizacji.

Określone w *Tabeli 12* **działania oraz zadania** w ramach *Strategii* są punktem wyjścia dla formułowania zapisów planów wykonawczych, regionalnego programu operacyjnego na lata 2014-2020 i kontraktu terytorialnego zawieranego przez samorząd z rządem, a w konsekwencji podstawą realizacji priorytetowych inwestycji i działań przez Samorząd Województwa Mazowieckiego (zob. *Tabela 21*). Ułatwiają ponadto racjonalizację bieżących decyzji podejmowanych przez organy samorządu, służące poprawie rozwoju społeczno-gospodarczego oraz jakości życia mieszkańców województwa mazowieckiego. Stanowią katalog działań rekomendowanych do wsparcia z funduszy publicznych oraz ze strony władz samorządowych. Wytarczają linię rozwojową województwa, pozwalając na koncentrowanie finansów i wysiłku tam, gdzie przyniesie to największą wartość.

Tabela 11. Układ celów Strategii

CEL PRIORYTETOWY						
OBSZAR	Cele rozwojowe	Cel KSRR	Wymiar terytorialny – zgodny z KSRR			
			region	obszary miejskie		obszary wiejskie
				miasta	OMW	
PRZEMYSŁ I PRODUKCJA	Wzrost zdolności konkurencyjnej przemysłu w regionie poprzez stymulowanie zmian strukturalnych, pobudzenie aktywności innowacyjnej oraz efektywne wykorzystanie zasobów	KONKURENCYJNOŚĆ	Tworzenie warunków do generacji i absorpcji innowacji	Wspieranie kreatorów innowacyjności		Tworzenie warunków do zwiększenia inwestycji pozarolniczych głównie w przemyśle rolno-spożywczym
			Rozwój produkcji: tworzenie warunków przyjaznych dla inwestorów i przedsiębiorców	Umiejscowienie gospodarcze		
		SPÓJNOŚĆ		Wspieranie tworzenia miejsc pracy w przemyśle		
CELE STRATEGICZNE						
OBSZAR	Cele rozwojowe	Cel KSRR	Wymiar terytorialny – zgodny z KSRR			
			region	obszary miejskie		obszary wiejskie
				miasta	OMW	
GOSPODARKA	Wzrost konkurencyjności regionu poprzez rozwój działalności produkcyjnej oraz transfer i wykorzystanie nowych technologii	KONKURENCYJNOŚĆ	Wykorzystanie i wzmacnianie specjalizacji regionalnych	Wspieranie rozwoju i wzmacnianie miast regionalnych i subregionalnych	Warszawa jako ośrodek stołeczny – rozwój i uzupełnianie funkcji metropolitalnych	Wzmacnianie potencjału rozwojowego i absorpcyjnego obszarów wiejskich
			Wspieranie rozwoju nowych technologii, głównie: biotechnologii, biomedycyny, nanotechnologii oraz technologii informacyjnych i kosmicznych			
		SPÓJNOŚĆ	Wdrażanie innowacyjnych technologii informacyjno-komunikacyjnych celem pobudzenia popytu na TIK	Restrukturyzacja miast tracących funkcje gospodarcze		Zwiększanie dostępu do szerokopasmowego Internetu i e-usług
					Dywersyfikacja zatrudnienia na obszarach wiejskich	

PRZESTRZEŃ I TRANSPORT	Trwały i zrównoważony rozwój regionu oparty o endogeniczne czynniki rozwoju oraz wzrost dostępności	KONKURENCYJNOŚĆ	Zwiększenie dostępności komunikacyjnej wewnątrz regionu jako czynnik rozprzestrzeniania procesów rozwojowych	Współpraca między miastami – sieciowanie, rozwój przyjaznych środowisku form transportu w miastach, wokół nich i między nimi	Udrożnienie systemu tranzytowego	Integracja funkcjonalna sieci osadniczej
		SPÓJNOŚĆ	Spójność wewnątrzregionalna – koncentracja na najbardziej zapóźnionych podregionach	Zapobieganie nadmiernej suburbanizacji i kreowanie ładu przestrzennego	Zwiększanie roli transportu zbiorowego w komunikacji wewnątrz OMW	Przeciwdziałanie wykluczeniu z procesów rozwojowych obszarów peryferyjnych
SPOŁECZEŃSTWO	Poprawa jakości życia oraz wykorzystanie kapitału ludzkiego i społecznego do tworzenia nowoczesnej gospodarki	KONKURENCYJNOŚĆ	Rozwój kapitału ludzkiego i społecznego	Rozwój priorytetowych dla regionu dziedzin nauki		Wzrost wykorzystania zasobów ludzkich – zwiększenie mobilności zawodowej i przestrzennej
		SPÓJNOŚĆ	Aktywizacja rezerw rynku pracy oraz działania na rzecz poprawy sytuacji demograficznej	Dostosowanie profili kształcenia do potrzeb terytorialnych zgodnie z wymogami nowoczesnej gospodarki – głównie rozwój szkolnictwa zawodowego oraz kształcenia technicznego w szkołach wyższych	Wyrównywanie szans edukacyjnych	
			Podnoszenie standardów funkcjonowania infrastruktury społecznej oraz działania na rzecz ochrony zdrowia i bezpieczeństwa publicznego			
	Przeciwdziałanie zjawisku wykluczenia społecznego, integracja społeczna					

CELE RAMOWE

OBSZAR	Cele rozwojowe	Cel KSRR	Wymiar terytorialny – zgodny z KSRR			
			region	obszary miejskie		obszary wiejskie
				miasta	OMW	
ŚRODOWISKO I ENERGETYKA	Zapewnienie gospodarcze regionu zdywersyfikowanego zaopatrzenia w energię przy zrównoważonym gospodarowaniu zasobami środowiska	KONKURENCYJNOŚĆ	Dywersyfikacja źródeł energii i jej efektywne wykorzystanie, poprawa infrastruktury przesyłowej	Wspieranie tworzenia nowoczesnej infrastruktury zaopatrzenia w energię z różnych źródeł	Produkcja energii ze źródeł odnawialnych	
			Wspieranie rozwoju przemysłu ekologicznego i ekoinnowacji	Modernizacja lokalnych sieci energetycznych		
		SPÓJNOŚĆ	Zapewnienie trwałego i zrównoważonego rozwoju i zachowanie wysokich walorów środowiska	Przeciwdziałanie zagrożeniom naturalnym		
				Inwestycje infrastrukturalne związane z uzdatnianiem wody i utylizacją odpadów, odnową terenów skażonych, zmniejszeniem zanieczyszczenia		
KULTURA I DZIEDZICTWO	Wykorzystanie kultury i dziedzictwa kulturowego do rozwoju przemysłów kreatywnych	KONKURENCYJNOŚĆ	Wykorzystanie walorów środowiska przyrodniczego oraz potencjału dziedzictwa kulturowego dla rozwoju gospodarki regionu oraz do zwiększenia atrakcyjności regionu	Kreowanie miast jako <i>Innowatorów kultury</i>	Wykorzystanie dziedzictwa kulturowego w działalności gospodarczej	
			Wspieranie rozwoju przemysłów kreatywnych			
		SPÓJNOŚĆ	Upowszechnianie kultury i twórczości			

5.2 Działania i zadania rozwojowe

Tabela 12. Działania i szczegółowe zadania w ramach Strategii Rozwoju Województwa Mazowieckiego

Obszar 1	Cele rozwojowe 2	Kierunek działań 3	Działania 4	Zadania do realizacji 5
PRZEMYSŁ I PRODUKCJA				
PRZEMYSŁ I PRODUKCJA	Wzrost zdolności konkurencyjnej przemysłu w regionie poprzez stymulowanie zmian strukturalnych, pobudzanie aktywności innowacyjnej oraz efektywne wykorzystanie zasobów	<p>1. Tworzenie warunków do generacji i absorpcji innowacji</p> <p><i>Cel: Konkurencyjność</i> <i>Obszar: Region</i></p>	<p>1.1 Wspieranie działalności badawczo-rozwojowej oraz wdrażanie jej wyników w przemyśle</p> <p>1.2 Podnoszenie innowacyjności, w szczególności w MSP</p> <p>1.3 Zwiększenie współpracy pomiędzy różnymi podmiotami w procesie rozwoju innowacji</p>	<ul style="list-style-type: none"> - promowanie wykorzystania badań i technologii na rzecz rozwoju branż stwarzających największe szanse gospodarcze w konkurencji międzynarodowej, w szczególności w biotechnologii i biomedycynie, nanotechnologii, technologiach informacyjnych i kosmicznych oraz specjalnościach regionalnych - transfer zagranicznych doświadczeń w zakresie wdrażania innowacyjnych projektów przemysłowych - promocja firm z regionu na targach krajowych i zagranicznych oraz innych forach - wsparcie przedsiębiorstw stwarzających szanse gospodarcze w konkurencji międzynarodowej - popularyzacja sieci kooperacyjnych MSP dla wzmocnienia ich innowacyjności - wspieranie form współpracy w relacjach biznes – nauka – samorząd – otoczenie, z preferencjami dla przedsiębiorców krajowych - wymiana doświadczeń, dobrych praktyk oraz tworzenie banku informacji - tworzenie krajowej części europejskiej sieci ds. innowacji np. na bazie Mazowieckiej Sieci Innowacji
		<p>2. Rozwój produkcji: tworzenie warunków przyjaznych dla inwestorów i przedsiębiorców</p> <p><i>Cel: Konkurencyjność</i> <i>Obszar: Region</i></p>	<p>2.1 Działania na rzecz rozwoju usług okołobiznesowych dla przedsiębiorców</p> <p>2.2 Wspieranie rozwoju stref produkcyjnych i terenów</p>	<ul style="list-style-type: none"> - rozwój systemów poręczeń kredytowych i pożyczek szczególnie dla przedsięwzięć innowacyjnych - kształtowanie w administracji postaw prorozwojowych oraz ograniczenie barier administracyjnych - tworzenie, rozwijanie i promowanie baz danych i informatorów o dostępnych terenach inwestycyjnych, partnerach gospodarczych, platformach handlowych, przetargach, zamówieniach publicznych, zasobach ludzkich, warunkach eksportu, preferowanych kierunkach rozwoju regionu, potencjale produkcyjno-gospodarczym JST itp. (w tym działalność Centrum Obsługi Inwestora i Eksportera oraz podobnych instytucji) - wsparcie dla początkujących przedsiębiorców (m.in. know-how, metody organizacji produkcji i eksportu, wymogi związane z ochroną środowiska) - przygotowanie nowych oraz doinwestowanie istniejących terenów inwestycyjnych, wyznaczonych w studiach

		inwestycyjnych	<ul style="list-style-type: none"> - uwarunkowań i kierunkach zagospodarowania przestrzennego gmin - pomoc w tworzeniu inkubatorów przedsiębiorczości oraz parków przemysłowych i technologicznych - pomoc w adaptacji terenów poprzemysłowych dla nowej działalności gospodarczej
	<p style="text-align: center;">3. Wspieranie tworzenia miejsc pracy w przemyśle</p> <p style="text-align: center;"><i>Cel: Spójność</i> <i>Obszar: Region</i></p>	3.1 Wsparcie dla firm inwestujących w nowe miejsca pracy w firmach produkcyjnych	- refundacja kosztów wyposażenia i doposażenia służących tworzeniu nowych miejsc pracy w firmach produkcyjnych, szczególnie w MSP
	<p style="text-align: center;">4. Wspieranie kreatorów innowacyjności</p> <p style="text-align: center;"><i>Cel: Konkurencyjność</i> <i>Obszary miejskie</i></p>	4.1 Wspieranie kluczowych dla rozwoju przemysłu przedsiębiorstw oraz instytucji B+R+W	<ul style="list-style-type: none"> - wspieranie mechanizmów komercjalizacji wdrażania wyników prac B+R - wspieranie firm i instytucji wdrażających najnowsze technologie oraz krajowe i zagraniczne programy badawcze i rozwojowe - wsparcie innowacyjnych projektów w MSP, w tym pomoc w rozpoczęciu działalności za pośrednictwem inkubatora lub parku technologicznego lub przy placówce naukowej zakładanych przez absolwentów i pracowników uczelni (spin-off) - uruchomienie mechanizmów finansowania pomostowego dla nowopowstających firm innowacyjnych
	<p style="text-align: center;">5. Umiejdzynarodowienie gospodarcze</p> <p style="text-align: center;"><i>Cel: Konkurencyjność</i> <i>Obszary miejskie</i></p>	<p>5.1 Zwiększenie potencjału eksportowego przedsiębiorstw</p> <p>5.2 Dostosowanie przedsiębiorstw do wymogów Unii Europejskiej w zakresie norm jakościowych oraz bezpieczeństwa pracy</p>	<ul style="list-style-type: none"> - pomoc w pozyskiwaniu szczegółowej informacji o rynkach eksportowych - wspieranie misji gospodarczych oraz organizowanie i uczestnictwo w targach i wystawach branżowych gospodarczych, w tym międzynarodowych - współpraca z organizacjami gospodarczymi oraz regionami w celu poprawy warunków rozwoju sektorów kluczowych - pomoc we wdrażaniu certyfikatów w zakresie jakości na bazie norm takich jak ISO, HACCP i innych
	<p style="text-align: center;">6. Podnoszenie atrakcyjności inwestycyjnej</p> <p style="text-align: center;"><i>Cel: Konkurencyjność</i> <i>Obszary miejskie</i></p>	6.1 Tworzenie warunków dla intensyfikacji działalności gospodarczej poprzez przygotowanie uzbrojonych terenów inwestycyjnych zgodnie z zapisami PZPWM	<ul style="list-style-type: none"> - pomoc w przygotowaniu uzbrojonych terenów inwestycyjnych w otoczeniu Warszawy, w tym w szczególności w pobliżu lotniska w Modlinie - poprawa warunków dla rozwoju działalności gospodarczej poprzez wsparcie dla rozbudowy centrów logistycznych
	<p style="text-align: center;">7. Tworzenie warunków</p>	7.1	- wspieranie przygotowywania terenów inwestycyjnych pod

		<p>do zwiększenia inwestycji pozarolniczych - głównie w przemyśle rolno-spożywczym</p> <p>Cel: Konkurencyjność Obszary wiejskie</p>	<p>Wspieranie inwestycji w infrastrukturę ułatwiającą prowadzenie działalności gospodarczej</p> <p>7.2 Rozwój specjalizacji regionalnej przemysłu rolno-spożywczego</p> <p>7.3 Wzrost innowacyjności sektora rolnego</p>	<p>produkcję uwzględniającą specyfikę przemysłu spożywczego (infrastruktura, media)</p> <ul style="list-style-type: none"> - realizacja projektów rozwijających infrastrukturę produkcyjną (w tym również PPP) zgodnie ze specjalizacją regionalną (przetwórnice, chłodnie, suszarnie itp.) - tworzenie kanałów szybkiej dystrybucji lokalnej, regionalnej i międzynarodowej świeżych produktów żywnościowych - tworzenie systemu ulg i zachęt dla przedsiębiorców jako kreatorów miejsc pracy, głównie w przemyśle rolno-spożywczym - wspieranie projektów rozwojowych lokalnych przedsiębiorców przetwórstwa rolno-spożywczego wytwarzających wyroby tradycyjne i regionalne - promowanie tworzenia klastrów, grup producenckich, spółek celowych oraz innych sieci powiązań (producent - przetwórcza - odbiorca) - wspieranie rynków hurtowych artykułów rolno-spożywczych jako miejsca integracji producentów rolnych - wprowadzanie nowoczesnych metod produkcji artykułów spożywczych - inicjowanie i wspieranie współpracy naukowych jednostek badawczych i wyższych uczelni z rolnikami, m.in. w formie centrów wystawienniczo-szkoleniowych, parków technologicznych
1	2	3	4	5
GOSPODARKA				
GOSPODARKA	Wzrost konkurencyjności regionu poprzez rozwój działalności produkcyjnej oraz transfer i wykorzystanie nowych technologii	<p>8. Wykorzystanie i wzmacnianie specjalizacji regionu</p> <p>Cel: Konkurencyjność Obszar: Region</p>	<p>8.1 Wspieranie gospodarczych specjalizacji lokalnych w oparciu o potencjał endogeniczny</p> <p>8.2 - Wspieranie powstawania i rozwoju klastrów oraz sieci współpracy między przedsiębiorstwami</p> <p>8.3 Intensyfikacja współpracy międzyregionalnej i międzynarodowej</p>	<ul style="list-style-type: none"> - wsparcie kompleksowych inicjatyw gospodarczych, zawierających łącznie działania produkcyjne, marketingowe, sprzedażowe, dystrybucyjne, edukacyjne - budowa sieci promocji Mazowsza jako regionu innowacyjnego - wspieranie tworzenia branżowych izb handlowych i przemysłowych jako inicjatorów rozwoju klastrów - wzmacnianie współpracy z województwami ościennymi w zakresie wspólnych przedsięwzięć rozwojowych - współpraca międzynarodowa poprzez wymianę doświadczeń i realizację wspólnych przedsięwzięć
		<p>9. Wspieranie rozwoju nowych technologii, głównie: biotechnologii i biomedycyny,</p>	<p>9.1 Wspieranie rozwoju parków naukowo-technologicznych, inkubatorów itp.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - inicjowanie tworzenia i wspieranie parków naukowo-technologicznych, inkubatorów, konsorcjów naukowych, naukowo-przemysłowych oraz innych ośrodków rozwoju technologii - budowa i modernizacja infrastruktury naukowo-badawczej

	<p>nanotechnologii, technologii informacyjnych i kosmicznych</p> <p><i>Cel: Konkurencyjność</i> <i>Obszar: Region</i></p>	<p>9.2 Rozwój współpracy i transferu technologii między instytucjami naukowymi a przedsiębiorcami</p> <p>9.3 Wsparcie przedsiębiorstw w fazie wdrożenia innowacji do produkcji oraz ich promocji</p>	<ul style="list-style-type: none"> - wzmacnianie efektywności wykorzystania potencjału badawczo-rozwojowego, powiązań nauki z gospodarką regionu i dostosowaniu oferty badawczej do potrzeb przedsiębiorstw - upowszechnianie wiedzy i informacji z zakresu możliwości uzyskania patentów oraz uwarunkowań prawnych - wsparcie patentowania wynalazków - stworzenie warunków dla promowania opatentowanych produktów i wynalazków (m.in. wystawy i targi branżowe w kraju i zagranicą)
	<p>10. Wdrażanie innowacyjnych technologii informacyjno-komunikacyjnych celem pobudzenia popytu na TIK</p> <p><i>Cel: Spójność</i> <i>Obszar: Region</i></p>	<p>10.1 Wsparcie informatyzacji sektora usług społecznych i dostępności teleinformatycznej</p>	<ul style="list-style-type: none"> - wspieranie stosowania technik satelitarnych i GIS w sektorze publicznym, szczególnie w zakresie bezpieczeństwa i zarządzania kryzysowego, rolnictwa i ochrony środowiska - wykorzystanie technologii informacyjno-komunikacyjnej w opiece zdrowotnej, edukacji, administracji - rozwój technik geoinformacyjnych, rozbudowa infrastruktury informacji przestrzennej - rozbudowa narzędzi informatycznych wspierających analizę stanu, diagnozę rozwoju jednostek samorządu terytorialnego oraz narzędzi wspierających zarządzanie tymi jednostkami
	<p>11. Warszawa jako ośrodek stołeczny - rozwój i uzupełnianie funkcji metropolitalnych</p> <p><i>Cel: Konkurencyjność</i> <i>Obszar: OMW</i></p>	<p>11.1 Wzmacnianie funkcji metropolitalnych</p>	<ul style="list-style-type: none"> - wzmacnianie funkcji stołecznych Warszawy - wpieranie rozwoju usług wyższego rzędu - kreowanie wizerunku OMW jako miejsca atrakcyjnego dla lokalizacji przedstawicielstw organizacji międzynarodowych i firm zagranicznych świadczących usługi w skali globalnej - lokalizowanie oraz dostosowywanie obiektów sportowych, wystawienniczych i konferencyjnych do rangi międzynarodowej - utworzenie strefy aktywizacji gospodarczej przy lotnisku w Modlinie
	<p>12. Wspieranie rozwoju i wzmacnianie miast regionalnych i subregionalnych</p> <p><i>Cel: Konkurencyjność</i> <i>Obszary miejskie</i></p>	<p>12.1 Zwiększenie atrakcyjności inwestycyjnej poszczególnych ośrodków regionalnych i subregionalnych</p> <p>12.2 Wzmocnienie rozwoju miast regionalnych i subregionalnych jako lokalnych centrów społeczno-gospodarczych</p>	<ul style="list-style-type: none"> - tworzenie zachęt do otwierania nowych i rozwoju istniejących przedsiębiorstw w ośrodkach regionalnych i subregionalnych - wspomaganie rozwoju instytucji otoczenia biznesu - rozwijanie oferty wysokiej jakości usług publicznych, głównie: edukacji na poziomie zawodowym, średnim i wyższym, ochrony zdrowia (zwłaszcza w zakresie specjalistycznych usług medycznych) oraz kultury
	<p>13. Restrukturyzacja miast tracących funkcje gospodarcze</p>	<p>13.1 Modernizacja struktury gospodarki lokalnej</p>	<ul style="list-style-type: none"> - wypracowanie mechanizmów zachęt do rozwijania przedsiębiorczości w miastach tracących funkcje gospodarcze - utrzymanie dostępu do podstawowych usług publicznych - wspieranie polityki lokalnej w tworzeniu produkcyjnych miejsc

		Cel: Spójność Obszary miejskie	<p>13.2 Kompleksowe i zintegrowane działania rewitalizacyjne w miastach</p>	<p>pracy - rozwój instrumentów finansowych pobudzających przedsiębiorczość lokalną</p> <p>- wspieranie kompleksowych programów i mechanizmów rewitalizacyjnych, w szczególności w formule PPP - rozwój infrastruktury technicznej - modernizacja i rozwój obiektów użyteczności publicznej - powołanie Mazowieckiej Rady ds. Rewitalizacji w celu koordynacji polityki rewitalizacyjnej w miastach regionu oraz zahamowania niekorzystnych zjawisk przestrzennych</p>
		14. Wzmacnianie potencjału rozwojowego i absorpcyjnego obszarów wiejskich	<p>14.1 Tworzenie sieci współpracy i klastrów wiejskich rozwijających specjalizację branżową</p> <p>14.2 Wzmacnianie specjalizacji produkcyjnej - wykształconych kierunków produkcji rolniczej oraz towarowości gospodarstw</p> <p>14.3 Odtworzenie poziomu ilościowego rodzin pszczelich</p> <p>14.4 Poprawa efektywności ekonomicznej i produktywności rolnictwa</p>	<p>- tworzenie powiązań kooperacyjnych w układzie poziomym (spółki celowe, grupy producenckie) i pionowym (pomiędzy producentami, przetwórcami, odbiorcami) - wzmacnianie współpracy w ramach Krajowej Sieci Obszarów Wiejskich - zwiększenie wymiany handlowej z krajami Wspólnoty Europejskiej i rynkami wschodnimi</p> <p>- wprowadzenie mechanizmów ułatwiających prowadzenie działalności rolniczej, np. wspieranie młodych rolników, - wspieranie towarowych gospodarstw rolnych - produkcja i promocja żywności ekologicznej - rozwój przetwórstwa spożywczego dostosowany do bazy surowcowej</p> <p>- wspieranie działań i programów sprzyjających odbudowie stanu ilościowego rodzin pszczelich na terenie Mazowsza - działania informacyjne służące rozwojowi świadomości społeczeństwa w zakresie pszczelarstwa</p> <p>- działania na rzecz zwiększenia opłacalności produkcji rolniczej m.in. poprzez upowszechnianie doradztwa rolniczego - wdrażanie systemu kontroli i certyfikacji jakości produktów rolnych - rozwój i modernizacja infrastruktury technicznej związanej z produkcją rolniczą, przechowywalnictwem i przetwórstwem spożywczym - podnoszenie umiejętności i kwalifikacji osób prowadzących gospodarstwa rolne m.in. poprzez edukację zawodową w ramach kursów, warsztatów, wymiany doświadczeń - wsparcie promocji artykułów rolnych wytwarzanych w regionie, w tym produktów żywności ekologicznej - wspieranie działań na rzecz scalania agrarnego gruntów rolnych - wdrażanie w produkcji rolniczej nowoczesnych metod produkcji we współpracy z naukowymi jednostkami badawczymi i wyższymi uczelniami</p>
		Cel: Konkurencyjność Obszary wiejskie		

				- upowszechnianie dostępu do instytucji otoczenia biznesu świadczących usługi doradcze i finansowe (m.in. pomoc w pozyskiwaniu zewnętrznych źródeł finansowania, poszukiwaniu partnerów gospodarczych oraz odpowiedniej lokalizacji dla prowadzenia działalności)
		<p>15. Zwiększanie dostępu do szerokopasmowego Internetu i e-usług</p> <p><i>Cel: Spójność Obszary wiejskie</i></p>	<p>15.1 Poprawa dostępności teleinformatycznej</p> <p>15.2 Wspieranie budowy społeczeństwa informacyjnego na obszarach wiejskich</p>	<ul style="list-style-type: none"> - rozbudowa infrastruktury przewodowej i bezprzewodowej zwiększającej dostęp do szerokopasmowego Internetu - budowa sieci punktów publicznego dostępu do Internetu (w tym darmowych) - upowszechnianie e-usług w rozwoju opieki zdrowotnej i administracji publicznej - rozwój elektronicznej administracji na poziomie lokalnym i regionalnym - poprawa wyposażenia szkół i placówek oświatowych oraz urzędów administracji publicznej w sprzęt komputerowy i dostępności do łączy internetowych - upowszechnianie umiejętności korzystania z technik teleinformatycznych, np. kursy, szkolenia - wspieranie prowadzenia działalności gospodarczej przy wykorzystaniu Internetu (np. sklepy internetowe)
		<p>16. Dywersyfikacja zatrudnienia na obszarach wiejskich</p> <p><i>Cel: Spójność Obszary wiejskie</i></p>	<p>16.1 Rozwój przedsiębiorczości i tworzenie pozarolniczych miejsc pracy przy wykorzystaniu potencjału wewnętrznego obszarów wiejskich</p>	<ul style="list-style-type: none"> - wspieranie i promocja pozarolniczej przedsiębiorczości na wsi m.in. obsługi rolnictwa, agroturystyki, turystyki, rzemiosła artystycznego, przetwórstwa spożywczego, wytwarzania energii ze źródeł odnawialnych - zwiększenie dostępu do kapitału zewnętrznego, np. w postaci funduszy mikro-pożyczkowych, funduszy poręczeniowo - gwarancyjnych - wspieranie tworzenia lokalnych (gminnych) inkubatorów przedsiębiorczości - wzmacnianie systemu doradztwa zawodowego dla osób odchodzących z rolnictwa
1	2	3	4	5
PRZESTRZEŃ I TRANSPORT				
PRZESTRZEŃ I TRANSPORT	Trwały i zrównoważony rozwój regionu oparty o endogeniczne czynniki rozwoju oraz wzrost dostępności	<p>17. Zwiększenie dostępności komunikacyjnej wewnątrz regionu jako czynnik rozprzestrzeniania procesów rozwojowych</p> <p><i>Cel: Konkurencyjność</i></p>	<p>17.1 Zwiększenie konkurencyjności transportu kolejowego względem drogowego</p>	<ul style="list-style-type: none"> - modernizacja, renowacja bądź odtworzenie zlikwidowanych linii kolejowych o znaczeniu lokalnym i regionalnym - rozbudowa infrastruktury kolejowej, w tym budowa linii Warszawa-Modlin-Płock-Włocławek - zakup i modernizacja taboru kolejowego, - zwiększenie częstotliwości i prędkości połączeń kolejowych, - modernizacja i poprawa standardów utrzymania infrastruktury (w tym dworców/przystanków) - budowa nowych przystanków oraz wprowadzanie linii kolejowych do centrów miast

		Obszar: Region	<p>17.2 Dostosowanie standardów technicznych dróg do ich funkcji oraz podniesienie poziomu bezpieczeństwa ruchu drogowego</p> <p>17.3 Integracja systemów transportowych</p> <p>17.4 Rozwój infrastruktury transportowej o znaczeniu ponadregionalnym</p>	<ul style="list-style-type: none"> - domknięcie dużej obwodnicy Warszawy (pozwalającej na ominięcie OMW przez ruch tranzytowy) - weryfikacja i dostosowanie układu dróg krajowych na terenie województwa do potrzeb regionu - dostosowanie dróg regionalnych i lokalnych do obsługi ruchu regionalnego i lokalnego, aby nie stanowiły łatwej alternatywy dla dróg krajowych (tranzytu), w tym poprzez strefowe uspokojenie ruchu w obszarach zabudowanych - budowa obwodnic w ciągach dróg krajowych w celu wyprowadzenia ruchu tranzytowego poza miasto - zwiększenie liczby przepraw mostowych, szczególnie przez Wisłę, Bug i Narew - budowa tras rowerowych o znaczeniu międzyregionalnym, regionalnym i lokalnym, w tym niezależnych od układu dróg dla samochodów <ul style="list-style-type: none"> - tworzenie efektywnych węzłów przesiadkowych integrujących różne środki transportu - rozwijanie systemu parkingów „Parkuj i Jedź”, a także „Parkuj rower i Jedź”, w małych miastach i w obszarach podmiejskich dużych miast - integracja taryfowo-biletowa komunikacji publicznej - zwiększenie konkurencyjności systemów transportu zbiorowego (m.in. pasy dla autobusów, priorytet w sygnalizacji świetlnej, zwiększenie częstotliwości połączeń, współpraca pomiędzy organizatorami transportu zbiorowego) - rozwój centrów logistycznych w pobliżu węzłów kolejowych w celu zwiększenia znaczenia transportu kombinowanego - działania na rzecz wdrażania inteligentnych systemów transportowych <ul style="list-style-type: none"> - rozwój transportu śródlądowego - droga wodna E40 - rozwój krajowej sieci szybkich połączeń kolejowych (w tym Kolei Dużych Prędkości) - dokończenie budowy autostrady A2 do granic województwa - rozwój sieci lotnisk regionalnych, lądowisk (w tym dla Lotniczego Pogotowia Ratowniczego) oraz lotnisk sportowych - rozwój Centralnego Portu Lotniczego - tworzenie multimodalnych punktów przeładunkowych (TIR-y na tory) - realizacja projektu Rail Baltica oraz Via Baltica
		<p>18. Spójność wewnątrzregionalna – koncentracja na najbardziej zapóźnionych podregionach</p>	<p>18.1 Poprawa dostępności komunikacyjnej zapóźnionych podregionów do ośrodków regionalnych i subregionalnych</p>	<ul style="list-style-type: none"> - zagwarantowanie świadczenia usług i wysokiej jakości infrastruktury transportowej umożliwiających dogodne połączenia komunikacyjne wewnątrz subregionów - zapewnienie technicznych możliwości wykorzystania szynobusów spalinowych oraz małych dwuczłonowych elektrycznych zespołów trakcyjnych (szynobusów elektrycznych) do obsługi linii o mniejszym natężeniu ruchu pasażerskiego

	<p>Cel: Spójność Obszar: Region</p>		<ul style="list-style-type: none"> - budowa stacji obsługi szynobusów - reaktywacja ruchu kolejowego z dawnego dworca Warszawa Główna Osobowa oraz połączeń kolejowych na liniach regionalnych - dostosowanie lokalizacji przystanków kolejowych do planowanej i istniejącej sieci osadniczej
	<p>19. Współpraca między miastami – sieciowanie, rozwój przyjaznych środowisku form transportu w miastach, wokół nich i między nimi</p> <p>Cel: Konkurencyjność Obszary miejskie</p>	<p>19.1 Usprawnienie i rozbudowa multimodalnego transportu zbiorowego oraz wspieranie proekologicznych rozwiązań w transporcie publicznym</p> <p>19.2 Zwiększenie udziału ruchu pieszego i rowerowego</p>	<ul style="list-style-type: none"> - zwiększenie konkurencyjności i atrakcyjności lokalnych systemów transportu zbiorowego - modernizacja i rozbudowa Warszawskiego Węzła Kolejowego - poprawa jakości infrastruktury i taboru kolejowego - modernizacja kolejowej infrastruktury liniowej i punktowej, wykorzystywanej w systemie przewozów towarowych - koordynacja przestrzenna i realizacyjna ponadlokalnych układów drogowych na styku Warszawy / ośrodków regionalnych i subregionalnych i gmin sąsiadujących - rozwój systemów zarządzania ruchem - wprowadzenie systemu roweru publicznego zintegrowanego z transportem zbiorowym - tworzenie warunków sprzyjających wzrostowi udziału podróży pieszych i rowerowych (np. uspokojenie ruchu w miastach)
	<p>20. Zapobieganie nadmiernej suburbanizacji i kreowanie ładu przestrzennego</p> <p>Cel: Spójność Obszary miejskie</p>	<p>20.1 Budowa spójnej, harmonijnej oraz uporządkowanej przestrzennie i urbanistycznie sieci osadniczej</p> <p>20.2 Koncentracja i zagęszczenie zabudowy w miastach, z minimalizacją presji urbanistycznej na pozostałych obszarach</p> <p>20.3 Ochrona i stwarzanie warunków sprzyjających rozwojowi zasobów i walorów przyrodniczych</p>	<ul style="list-style-type: none"> - kształtowanie przestrzeni publicznej wysokiej jakości - budowanie więzi między miastami i gminami OMW oraz regionem na rzecz zintegrowanego zarządzania obszarem metropolitalnym - promowanie najmniej uciążliwych dla tkanki miejskiej środków transportu (zbiorowy, rowerowy, ruch piesz), w tym w zakresie zagospodarowania przestrzeni - przywracanie do ponownego użytku terenów poprzemysłowych - tworzenie i realizacja programów rewitalizacyjnych - racjonalna polityka w zakresie planowania i zagospodarowania przestrzennego, w tym wyznaczania obszarów pod zabudowę oraz wyłączających je spod zabudowy - wspieranie koncentracji zabudowy w obszarach obsługiwanych przez transport szynowy - zwiększenie świadomości społeczeństwa i władz lokalnych w zakresie potrzeby zachowania ładu przestrzennego, - działania zapobiegające degradacji krajobrazu (m.in. ograniczanie umieszczania reklam) - ochrona wartości przyrodniczych Kampinoskiego Parku Narodowego oraz dolin Narwi i Bugu oraz innych obszarów cennych przyrodniczo - powstrzymanie degradacji i poprawa stanu środowiska przyrodniczego, w tym kształtowanie zielonego pierścienia Obszaru Metropolitalnego Warszawy

			- działania na rzecz niwelowania konfliktów środowiskowych
	<p>21. Udrożnienie systemu tranzytowego</p> <p><i>Cel: Konkurencyjność Obszar OMW</i></p>	<p>21.1 Rozbudowa i modernizacja infrastruktury dostosowanej do ruchu tranzytowego, omijającej miasta</p> <p>21.2 Działania organizacyjno-prawne</p>	<p>- budowa dużej obwodnicy Warszawy - modernizacja obwodowych linii kolejowych</p> <p>- system ważenia pojazdów, zwłaszcza na wjazdach do miast</p>
	<p>22. Zwiększanie roli transportu zbiorowego w komunikacji wewnątrz OMW</p> <p><i>Cel: Spójność Obszar OMW</i></p>	<p>22.1 Usprawnianie i rozbudowa systemu multimodalnego transportu zbiorowego</p>	<p>- zwiększenie dostępności lotniska w Modlinie - wprowadzanie usprawnień z zakresu multimodalnego transportu zbiorowego, obejmujących różne środki transportu: metro, kolej, tramwaj, inny transport publiczny, jak też elementy infrastruktury takie jak lotniska, systemy priorytetu dla transportu zbiorowego i węzły przesiadkowe - usprawnienie i integracja systemu informacji pasażerskiej - modernizacja i rozbudowa systemu transportu szynowego w aglomeracji warszawskiej</p>
	<p>23. Integracja funkcjonalna sieci osadniczej</p> <p><i>Cel: Konkurencyjność Obszary wiejskie</i></p>	<p>23.1 Poprawa dostępności komunikacyjnej obszarów wiejskich</p>	<p>- dostosowanie do lokalnych potrzeb węzłów komunikacji publicznej w miastach powiatowych i innych większych ośrodkach - wprowadzenie minimalnych standardów obsługi komunikacją publiczną dla terenów wiejskich - zapewnienie dostępu mieszkańcom obszarów peryferyjnych do podstawowych usług, w standardzie do 30 minut dojazdu oraz dostępu do usług wyższego rzędu zlokalizowanych w głównych ośrodkach miejskich ze standardem dojazdu do 90 minut - integracja rozkładowa regionalnej komunikacji publicznej ze szczególnym uwzględnieniem połączeń z najbliższymi aglomeracjami miejskimi (również w sąsiednich województwach) - rozbudowa systemu linii autobusowych dowożących do stacji kolejowych</p>
<p>24. Przeciwdziałanie wykluczeniu z procesów rozwojowych obszarów peryferyjnych</p> <p><i>Cel: Spójność Obszary wiejskie</i></p>	<p>24.1 Specjalizacja funkcjonalna obszarów peryferyjnych wykorzystująca ich zasoby i możliwości endogeniczne</p>	<p>- utrzymanie dostępności usług w ośrodkach sieci osadniczej odpowiadającej ich randze</p>	

1	2	3	4	5
SPOŁECZEŃSTWO				
SPOŁECZEŃSTWO	Poprawa jakości życia oraz wykorzystanie kapitału ludzkiego i społecznego do tworzenia nowoczesnej gospodarki	25. Rozwój kapitału ludzkiego i społecznego <i>Cel: Konkurencyjność Obszar: Region</i>	<p>25.1 Kształcenie zawodowe młodzieży i podnoszenie kwalifikacji zawodowych</p> <p>25.2 Poprawa potencjału naukowo-badawczego oraz dydaktycznego uczelni wyższych</p> <p>25.3 Budowa społeczeństwa obywatelskiego</p>	<ul style="list-style-type: none"> - szkolenia specjalistyczne, w szczególności informatyczne i z zakresu nauk technicznych, zagadnień produkcyjnych i języków obcych - wsparcie szkolnictwa zawodowego - doksztalcanie, w tym samokształcenie w formie e-learningu, służące uzyskaniu kwalifikacji i uprawnień zawodowych poprzez kursy, szkolenia, stypendia, staże, studia podyplomowe, studia doktoranckie - wdrażanie innowacyjnych rozwiązań i metod nauczania - promowanie uczenia się przez całe życie - wsparcie restrukturyzacji uczelni, w tym m.in. doskonalenie procesu zarządzania uczelniami oraz procesu dydaktycznego, w celu poprawy jakości nauczania i badań - rozwój kadry naukowej, m.in. poprzez staże, stypendia, szkolenia i granty - wsparcie współpracy z zagranicznymi i krajowymi ośrodkami naukowymi w celu wytwarzania i wdrażania innowacji - modernizacja infrastruktury dydaktyczno-naukowej placówek akademickich i ośrodków badawczo-rozwojowych - wspieranie działań organizacji pozarządowych oraz Lokalnych Grup Działania - zwiększanie partycypacji społecznej poprzez m.in. wzmacnianie i upowszechnianie mechanizmów dialogu obywatelskiego i społecznego - wspieranie społecznej odpowiedzialności przedsiębiorstw, indywidualnej i korporacyjnej filantropii oraz wolontariatu - organizacja kampanii na rzecz świadomego uczestnictwa w życiu społecznym - wspieranie uniwersytetów trzeciego wieku
		26. Aktywizacja rezerw rynku pracy oraz działania na rzecz poprawy sytuacji demograficznej <i>Cel: Spójność Obszar: Region</i>	<p>26.1 Wspieranie grup nieaktywnych zawodowo</p> <p>26.2 Działania na rzecz poprawy sytuacji demograficznej</p>	<ul style="list-style-type: none"> - wsparcie skierowane w szczególności do rodziców z dziećmi, niepełnosprawnych, bezrobotnych, osób w wieku 50+ - realizacja programów aktywizacji zawodowej osób bezrobotnych na rzecz samozatrudnienia lub zatrudnienia w produkcji - upowszechnienie wychowania żłobkowego i przedszkolnego, m.in. przez tworzenie i wsparcie żłobków i przedszkoli, w tym przyzakładowych - promowanie elastycznych form zatrudnienia oraz indywidualizacji czasu pracy dla osób opiekujących się dziećmi w wieku do lat 6 - wspieranie rodzin wielodzietnych, m. in. poprzez ułatwienie dostępu do usług zdrowotnych, edukacyjnych, kulturalnych,

			mieszkaniowych oraz materialnie
	<p>27. Rozwój priorytetowych dla regionu dziedzin nauki</p> <p><i>Cel: Konkurencyjność Obszary miejskie</i></p>	<p>27.1 Wspieranie rozwoju nauk ścisłych</p>	<ul style="list-style-type: none"> - wzmocnienie wysokospecjalistycznych kierunków kształcenia, szczególnie w dziedzinach: biotechnologii i biomedycyny, nanotechnologii, technologii informacyjnych i kosmicznych, - stworzenie preferencyjnego systemu stypendialnego dla studentów kształcących się w dziedzinach high-tech - podejmowanie działań skoncentrowanych na podniesieniu poziomu nauczania przedmiotów ścisłych oraz zwiększeniu zainteresowania uczniów tymi przedmiotami, np. poprzez finansowanie przez samorząd wojewódzki zajęć z gier logicznych, olimpiad, konkursów - popularyzowanie osiągnięć naukowych - promowanie pisania prac dyplomowych na zamówienie firm finansujących badania prowadzone na uczelni
	<p>28. Dostosowanie profili kształcenia do potrzeb terytorialnych zgodnie z wymogami nowoczesnej gospodarki - głównie rozwój szkolnictwa zawodowego oraz kształcenia technicznego w szkołach wyższych</p> <p><i>Cel: Spójność Obszary miejskie</i></p>	<p>28.1 Dostosowywanie systemów kształcenia i szkoleń do potrzeb rynku pracy</p> <p>28.2 Poprawa umiejętności praktycznych pracowników</p>	<ul style="list-style-type: none"> - doskonalenie systemu poradnictwa psychologiczno-pedagogicznego, szczególnie w dziedzinie doradztwa zawodowego w gimnazjach i szkołach ponadgimnazjalnych - uelastycznianie programów kształcenia i dostosowanie ich do wymogów gospodarki opartej na wiedzy - udział przedsiębiorców i pracodawców w kształtowaniu programów nauczania - programy wspierania uczniów i studentów kierunków deficytowych - wspieranie rozwoju szkolnictwa zawodowego i wyposażenie pracowni umożliwiających praktyczną naukę zawodu - tworzenie centrów kształcenia praktycznego (np. na poziomie subregionalnym), uwzględniających specyfikę lokalnego rynku pracy - programy wizyt studyjnych dla MSP
<p>29. Wzrost wykorzystania zasobów ludzkich – zwiększenie mobilności zawodowej i przestrzennej</p> <p><i>Cel: Konkurencyjność Obszary wiejskie</i></p>	<p>29.1 Tworzenie warunków dla dostosowywania się pracowników do wymogów rynku pracy</p>	<ul style="list-style-type: none"> - programy reorientacji zawodowej dla osób poszukujących pracy oraz zagrożonych bezrobociem ze względu na restrukturyzację dotychczasowych miejsc pracy - wspieranie elastycznych form zatrudnienia (np. praca zadaniowa, praca w domu), - dokształcanie kadr m.in. poprzez wizyty studyjne i prezentacje dobrych praktyk - wspieranie postaw przedsiębiorczych oraz samozatrudnienia - działania na rzecz podniesienia poziomu wykształcenia dla osób odchodzących z rolnictwa 	

		<p>30. Przeciwdziałanie zjawisku wykluczenia społecznego, integracja społeczna</p> <p><i>Cel: Spójność Region</i></p>	<p>30.1 Przeciwdziałanie bezrobociu i łagodzenie skutków bezrobocia</p> <p>30.2 Wspomaganie zadań mających na celu włączenie społeczne</p>	<ul style="list-style-type: none"> - ułatwienia w pozostawaniu na rynku pracy osobom w wieku przedemerytalnym - ułatwienie wejścia na rynek pracy młodzieży, w tym absolwentom - poradnictwo i informacja zawodowa dla osób bezrobotnych i poszukujących pracy, znajdujących się w szczególnej sytuacji na rynku pracy - tworzenie i rozwój spółdzielni socjalnych, adresowanych np. do długotrwale bezrobotnych i niepełnosprawnych, m.in. zakłady pracy chronionej - wspieranie organizacji pozarządowych oraz podmiotów niosących pomoc osobom w trudnej sytuacji życiowej - wsparcie programów przeciwdziałania alkoholizmowi, narkomanii, patologii społecznej oraz ich negatywnym skutkom - wspieranie banków żywności - wspomaganie rozwiązań w zakresie wychodzenia z bezdomności - wspieranie tworzenia rodzinnych domów dziecka - rozwój systemu mieszkań chronionych, socjalnych oraz ośrodków interwencji kryzysowej - tworzenie i rozwój placówek wsparcia dziennego dla dzieci i młodzieży (świetlice, kluby integracji społecznej, biblioteki, ogniska wychowawcze, placówki specjalistyczne oraz ogniska pracy pozaszkolnej) - wspieranie organizacji pozarządowych integrujących migrantów
		<p>31. Wyrównanie szans edukacyjnych</p> <p><i>Cel: Spójność Obszary wiejskie</i></p>	<p>31.1 Wyrównanie szans edukacyjnych ludności wiejskiej</p>	<ul style="list-style-type: none"> - tworzenie warunków materialnych i organizacyjnych służących wyrównywaniu szans edukacyjnych młodzieży wiejskiej, w tym w szczególności wsparcie dla uzdolnionej młodzieży - poprawa dostępności, w tym komunikacyjnej, placówek oświatowych - tworzenie i doinwestowywanie placówek oświatowych, w tym placówek szkolnictwa specjalnego oraz ogólnodostępnych bibliotek
		<p>32. Podnoszenie standardów funkcjonowania infrastruktury społecznej oraz działania na rzecz ochrony zdrowia i bezpieczeństwa publicznego</p>	<p>32.1 Budowa i rozwój infrastruktury społecznej, w tym o zasięgu regionalnym</p> <p>32.2 Pobudzanie aktywności fizycznej mieszkańców</p>	<ul style="list-style-type: none"> - rozbudowa istniejących i tworzenie nowych placówek pielęgnacyjno-opiekuńczych i opieki długoterminowej oraz placówek usług socjalnych stacjonarnych i dziennych dla osób zależnych w tym osób niepełnosprawnych i z zaburzeniami psychicznymi - modernizacja i rozbudowa istniejących poradni psychologiczno-terapeutycznych - tworzenie bazy rekreacyjno-sportowej sprzyjającej wzrostowi aktywności ruchowej mieszkańców regionu, uprawianiu sportu oraz sprzyjającej aktywizacji ruchowej osób niepełnosprawnych

		Cel: Spójność Region	<p>32.3 Profilaktyka i ochrona zdrowia</p> <p>32.4 Poprawa bezpieczeństwa publicznego</p>	<p>i starszych</p> <ul style="list-style-type: none"> - budowa, rozbudowa, remont oraz wyposażenie obiektów sportowych przy placówkach edukacyjnych (m.in. sale gimnastyczne, boiska szkolne, baseny) - promowanie tworzenia oraz wspieranie działalności lokalnych klubów sportowych i ośrodków sportu - tworzenie warunków sprzyjających wzrostowi udziału ruchu pieszego i rowerowego <ul style="list-style-type: none"> - rozszerzenie zakresu specjalistycznych usług medycznych w ośrodkach regionalnych i subregionalnych - rozwój ratownictwa medycznego w celu poprawy bezpieczeństwa, zwłaszcza poprzez skrócenie czasu dojazdu zespołu ratowniczego do poszkodowanych - utworzenie zintegrowanego systemu ratownictwa w ramach krajowego systemu ratowniczo-gaśniczego - modernizacja i rozbudowa istniejących podmiotów leczniczych oraz rozwój elektronicznych procesów zarządzania w tego typu placówkach - promocja zdrowia oraz prowadzenie działań profilaktycznych z zakresu ochrony zdrowia - rozwój psychiatrycznej opieki środowiskowej, w szczególności dostosowanie istniejącej infrastruktury do potrzeb Centrów Zdrowia Psychicznego (CZP) oraz budowa nowych CZP - budowa i rozwój ośrodków onkologicznych <ul style="list-style-type: none"> - poprawa wyposażenia Policji, Państwowej Straży Pożarnej, Straży Miejskiej oraz innych służb w nowoczesny sprzęt - wykorzystanie nowoczesnych rozwiązań technicznych i technologicznych w pracy służb - budowanie zaufania społecznego do organów zapewniających bezpieczeństwo mieszkańców regionu - upowszechnianie monitoringu wizyjnego oraz innych rozwiązań technicznych w miejscach szczególnie zagrożonych przestępczością, w tym wandalizmem - prowadzenie programów profilaktycznych oraz edukacyjnych w celu przeciwdziałania przestępczości oraz zagrożeniom technologicznym i cywilizacyjnym - podnoszenie bezpieczeństwa ruchu drogowego - rozwój Wojewódzkich Ośrodków Ruchu Drogowego i stworzenie specjalistycznego ośrodka szkoleniowego i treningowego w zakresie bezpieczeństw ruchu drogowego - wspieranie kampanii bezpieczeństwa pieszych i rowerzystów na drogach - promowanie bezpiecznego zachowania wśród kierowców wobec niechronionych uczestników ruchu oraz upowszechnianie noszenia materiałów odblaskowych - przeciwdziałanie zagrożeniom ze strony awarii przemysłowych
--	--	-----------------------------	---	---

1	2	3	4	5
ŚRODOWISKO I ENERGETYKA				
ŚRODOWISKO I ENERGETYKA	Zapewnienie gospodarce regionu zdywersyfikowanego zaopatrzenia w energię przy zrównoważonym gospodarowaniu zasobami środowiska	33. Dywersyfikacja źródeł energii i jej efektywne wykorzystanie oraz poprawa infrastruktury przesyłowej Cel: Konkurencyjność Obszar: Region	<p>33.1 - Rozwój i proekologiczna modernizacja instalacji do produkcji energii elektrycznej i ciepłej w regionie, w tym zwiększenie stopnia wykorzystania energii odnawialnej</p> <p>33.2 - Rozbudowa oraz modernizacja elektroenergetycznego systemu przesyłowego</p> <p>33.3 - Rozbudowa oraz modernizacja infrastruktury przesyłowej gazu ziemnego</p> <p>33.4 - Podnoszenie efektywności energetycznej</p>	<p>- rozbudowa i modernizacja elektrowni systemowych: Kozienice i Ostrołęka oraz lokalnych źródeł energii – przede wszystkim elektrociepłowni i ciepłowni warszawskich, w tym wprowadzanie paliw ekologicznych</p> <p>- zwiększenie udziału energii pozyskiwanej ze źródeł odnawialnych, ze szczególnym uwzględnieniem biomasy, energii wiatru i słońca oraz wód termalnych</p> <p>- wspieranie regionalnych i lokalnych programów rozwoju oraz upowszechniania OZE z naciskiem na spójny system informacji i wsparcia dla inwestorów i samorządów</p> <p>- wspieranie działań lokalnych jednostek samorządu terytorialnego zmierzających do wykorzystania odnawialnych źródeł energii w budynkach użyteczności publicznej</p> <p>- tworzenie warunków prawnych do realizacji OZE</p> <p>- rozbudowa elektroenergetycznego systemu przesyłowego w regionie, zwłaszcza w OMW (południowy półpółnocny warszawski najwyższych napięć) oraz w północnej części województwa</p> <p>- budowa powiązania transgranicznego z Litwą oraz połączeń z nowymi krajowymi źródłami energii w sąsiednich województwach</p> <p>- działania na rzecz łączenia tras ponadlokalnych sieci energetycznych oraz ich lokalizacja we wspólnych korytarzach z infrastrukturą transportową</p> <p>- rozbudowa systemu magistral gazowych z kierunku północnego (do transportu gazu z gazoportu w Świnoujściu)</p> <p>- rozbudowa systemu przesyłowego gazu, w tym zwiększenie przepustowości pierścienia gazowego wokół Warszawy oraz budowa gazociągów do elektrociepłowni i ciepłowni warszawskich</p> <p>- realizacja gazowego połączenia transgranicznego z Litwą</p> <p>- analiza możliwości wykorzystania gazu łupkowego i ewentualna budowa systemu jego pozyskiwania i przesyłu</p> <p>- poprawa efektywności transportu i ograniczenie zużycia energii poprzez rozwój inteligentnych sieci energetycznych</p> <p>- rozwój budownictwa niskoenergetycznego</p> <p>- zmniejszenie zużycia energii, m.in. przy świadczeniu usług publicznych (np. oświetlenie uliczne, transport publiczny)</p> <p>- zmniejszenie energochłonności</p>

		<p>34. Wspieranie rozwoju przemysłu ekologicznego i eko-innowacji</p> <p><i>Cel: Konkurencyjność</i> <i>Obszar: Region</i></p>	<p>34.1 Tworzenie warunków organizacyjnych i finansowych dla transferu wiedzy i eko-innowacji z ośrodków naukowych do przemysłu</p> <p>34.2 Stymulowanie rozwoju przemysłu ekologicznego poprzez tworzenie ekonomicznych i organizacyjnych mechanizmów wsparcia</p>	<ul style="list-style-type: none"> - wprowadzenie zachęt finansowych sprzyjających eko-innowacjom w MŚP - wdrażanie niskoodpadowych technologii produkcji - wdrażanie dobrych praktyk (rolniczych, efektywności energetycznej) - wdrażanie systemów ek zarządzenia i rozpowszechnianie zasad CSR w przedsiębiorstwach - wykorzystanie ogniw fotowoltaicznych w inwestycjach - rozwój przemysłu produkującego urządzenia służące do pozyskiwania energii ze źródeł odnawialnych - stosowanie preferencyjnych warunków dla funkcjonowania przedsiębiorstw wykorzystujących energię odnawialną
		<p>35. Zapewnienie trwałego i zrównoważonego rozwoju oraz zachowanie wysokich walorów środowiska</p> <p><i>Cel: Spójność</i> <i>Obszar: Region</i></p>	<p>35.1 Przeciwdziałanie fragmentaryzacji przestrzeni przyrodniczej</p> <p>35.2 Prowadzenie monitoringu zanieczyszczeń środowiska</p> <p>35.3 Wdrożenie polityki gospodarowania krajobrazem zgodnie z zapisami Europejskiej Konwencji Krajobrazowej</p> <p>35.4 Osiągnięcie i utrzymanie dobrego stanu i potencjału wód i związanych z nimi ekosystemów</p> <p>35.5 Przeciwdziałanie deficytowi wodnemu</p> <p>35.6</p>	<ul style="list-style-type: none"> - zachowanie i przywrócenie drożności korytarzy ekologicznych: rzecznych, powietrznych i lądowych - uzupełnienie i ochrona zielonego pierścienia wokół stolicy - utworzenie spójnego systemu obszarów chronionych - ochrona, utrzymanie oraz wspieranie rozwoju terenów zieleni w miastach i wokół nich - ograniczenie presji urbanistycznej na tereny otwarte wokół miast - systematyczny monitoring wód powierzchniowych i podziemnych, jakości powietrza, zanieczyszczenia hałasem, ilości i rodzajów wytwarzanych odpadów, natężeń pól elektromagnetycznych dostosowany do standardów UE - wdrożenie polityki w zakresie krajobrazu ukierunkowanej na ochronę, gospodarkę i planowanie krajobrazu - integracja zarządzania krajobrazem kulturowym - współdziałanie gmin, powiatów i samorządu województwa w celu ograniczenia kosztów, w tym społecznych, gospodarki wodno-ściekowej - działania naprawcze na obszarach szczególnie narażonych na zanieczyszczenia związkami azotu ze źródeł rolniczych - działania zmierzające do przywrócenia wymaganych standardów jakości wód powierzchniowych i podziemnych, w tym szczególnie wykorzystywanych do zaopatrzenia ludności - renaturalizacja siedlisk, w tym podmokłych i od wody zależnych - odbudowa oraz remonty urządzeń wodnych - zwiększenie retencji poprzez realizację zbiorników dużej i małej retencji, a także mikroretencji obszarowej i przyobiektowej

			<p>Ochrona obszarów cennych przyrodniczo</p> <p>35.7 Zwiększenie lesistości regionu i ochrona lasów</p> <p>35.8 Szerzenie świadomości ekologicznej wśród mieszkańców</p> <p>35.9 Ochrona powietrza i ochrona przed hałasem</p> <p>35.10 Racjonalne planowanie funkcji terenów z uwzględnieniem potrzeb ochrony środowiska</p>	<ul style="list-style-type: none"> - działania na rzecz ochrony różnorodności biologicznej - opracowywanie i ustanawianie planów ochrony i planów zadań ochronnych dla Kampinoskiego Parku Narodowego, parków krajobrazowych, rezerwatów przyrody i obszarów Natura 2000 - wdrażanie na obszarach chronionych programów rolno-środowiskowych - ochrona, zachowywanie, rewitalizacja obszarów i obiektów o najcenniejszych walorach przyrodniczych i krajobrazowych wraz z wyznaczaniem nowych elementów - inwentaryzacja i waloryzacja obszarów cennych przyrodniczo - zalesianie gruntów w ramach uzupełniania systemu powiązań przyrodniczych - konkursy, szkolenia, festyny, wydawnictwa propagujące postawy ekologiczne - akcje aktywizujące społeczeństwo i podnoszące świadomość ekologiczną - współpraca z organizacjami pozarządowymi - ograniczenie emisji zanieczyszczeń komunikacyjnych (w tym pyłu zawieszonego i hałasu) oraz pochodzących ze źródeł punktowych - ograniczenie emisji gazów cieplarnianych, w tym poprzez zmianę struktury wykorzystania źródeł energii - ograniczanie emisji ze źródeł komunalno-bytowych (niska emisja) poprzez zmianę paliw na inne, o mniejszej zawartości popiołu, przyłączanie do sieci miejskich, rozbudowę centralnych systemów zaopatrzenia w energię ciepłą, zastosowanie energii elektrycznej oraz indywidualnych źródeł energii odnawialnych - rozwój ekologicznych środków transportu - ograniczenie przeznaczania gruntów rolnych i leśnych na cele nierolnicze i nieleśne, w tym odralniania gruntów rolnych o wysokich klasach bonitacyjnych - rekultywacja terenów poeksploatacyjnych (poprzemysłowych, powojennych oraz terenów zamkniętych składowisk odpadów) - kontrola realizacji koncesji na wydobycie kopalin oraz eliminacja ich nielegalnej eksploatacji - likwidacja i rekultywacja niewłaściwie prowadzonych składowisk odpadów
--	--	--	---	---

	<p>36. Nowoczesna infrastruktura zaopatrzenia w energię z różnych źródeł</p> <p><i>Cel: Konkurencyjność Obszary miejskie</i></p>	<p>36.1 Poprawa bezpieczeństwa zasilania w energię miast i rozwój nowoczesnych sieci energetycznych</p>	<ul style="list-style-type: none"> - rozwój pierścieniowych systemów przesyłu i dystrybucji energii elektrycznej i gazu, szczególnie do zasilania OMW - budowa i modernizacja lokalnych instalacji do produkcji energii ze szczególnym uwzględnieniem technologii kogeneracji i poligeneracji oraz wykorzystania OZE - przystosowanie sieci elektroenergetycznych do odbioru energii ze źródeł rozproszonych, w tym wykorzystujących OZE - rozwój sieci zaopatrzenia w ciepło i chłód - tworzenie systemu zachęt do pozyskiwania energii z OZE
	<p>37. Przeciwdziałanie zagrożeniom naturalnym</p> <p><i>Cel: Spójność Obszary miejskie i wiejskie</i></p>	<p>37.1 Zwiększenie poziomu ochrony przeciwpowodziowej i przeciwdziałanie osuwiskom</p>	<ul style="list-style-type: none"> - modernizacja i budowa wałów przeciwpowodziowych na Wiśle, Narwi, Bugu, Pilicy i Bzurze - stosowanie nietechnicznych metod spowolnienia odpływu wód wezbraniowych z obszaru zlewni rzek wylewających poprzez wykorzystanie właściwości buforowych niektórych ekosystemów i struktur przestrzennych (m.in. torfowisk) - zwiększenie stopnia retencji powodziowej w celu sterowania wezbraniem powodziowymi w zlewni Wisły - tworzenie polderów zalewowych - działania na rzecz renaturalizacji przekształconych odcinków rzek - ograniczanie zabudowy na terenach zalewowych, w tym w tzw. międzywale i polderach rzecznych - wprowadzenie systemu wczesnego ostrzegania przeciwpowodziowego - rozwój sieci melioracyjnej, łagodzącej skutki zagrożeń naturalnych na obszarach wiejskich - działania na rzecz zabezpieczania skarp i erodowanych brzegów rzek
	<p>38. Inwestycje związane z uzdatnianiem wody i utylizacją odpadów, odnową terenów skażonych, zmniejszeniem zanieczyszczenia</p> <p><i>Cel: Spójność Obszary miejskie i wiejskie</i></p>	<p>38.1 Zmniejszenie obciążenia środowiska powodowanego emisjami zanieczyszczeń do wód, atmosfery i gleby</p>	<ul style="list-style-type: none"> - kształtowanie struktur przestrzennych minimalizujących zapotrzebowanie na energię i zmniejszających emisję gazów cieplarnianych - likwidacja nieczynnych składowisk odpadów oraz rekultywacja terenów po ich zamknięciu - porządkowanie gospodarki ściekowej, w tym poprzez likwidację zrzutu ścieków nieoczyszczonych
		<p>38.2 Porządkowanie i tworzenie spójnego systemu gospodarki odpadami</p>	<ul style="list-style-type: none"> - opracowanie i wdrożenie programu zapobiegania powstawaniu odpadów - rozwój systemu zbiórki, odzysku i unieszkodliwiania odpadów, w tym spalarni, kompostowni i sortowni

				<ul style="list-style-type: none"> - uporządkowanie gospodarki odpadami zwierzęcymi - edukacja i działania zmierzające do poprawy świadomości ekologicznej związanej z gospodarką odpadami
		39. Produkcja energii ze źródeł odnawialnych <i>Cel: Konkurencyjność Obszary wiejskie</i>	39.1 Zwiększenie wykorzystania odnawialnych źródeł energii na obszarach wiejskich	<ul style="list-style-type: none"> - wytwarzanie energii ze źródeł odnawialnych, w tym w małych jednostkach wytwórczych zlokalizowanych w niewielkich odległościach od odbiorców końcowych - zwiększenie powierzchni upraw roślin energetycznych - wykorzystanie biomasy i biogazu z odpadów do produkcji energii
		40. Modernizacja lokalnych sieci energetycznych <i>Cel: Konkurencyjność Obszary miejskie i wiejskie</i>	40.1 Poprawa lokalnego bezpieczeństwa energetycznego poprzez modernizację i rozbudowę lokalnych sieci dystrybucyjnych	<ul style="list-style-type: none"> - rozbudowa systemu dystrybucyjnego gazu ziemnego - poprawa efektywności dystrybucji i zmniejszenie zużycia energii, w tym poprzez rozwój inteligentnych sieci energetycznych
1	2	3	4	5
KULTURA I DZIEDZICTWO				
KULTURA I DZIEDZICTWO	Wykorzystanie kultury i dziedzictwa kulturowego do rozwoju przemysłów kreatywnych	41. Wykorzystanie walorów środowiska przyrodniczego oraz potencjału dziedzictwa kulturowego dla rozwoju gospodarki regionu oraz do zwiększenia atrakcyjności regionu <i>Cel: Konkurencyjność Obszar: Region</i>	41.1 Poprawa atrakcyjności turystycznej regionu w oparciu o walory przyrodnicze 41.2 Wspieranie rozwoju turystyki kulturowej oraz tworzenia nowych produktów turystycznych 41.3 Ochrona mazowieckiej spuścizny historycznej	<ul style="list-style-type: none"> - uzupełnianie i promocja sieci szlaków i pasm turystycznych, w tym szlaków dziedzictwa przyrodniczo – kulturowego - poprawa warunków nawigacyjnych i drożności szlaków wodnych - tworzenie i promocja ośrodków rekreacji wodnej oraz zaplecza towarzyszącego, np. porty, przystanie, stacje, ośrodki turystyki wodnej - wspieranie rozwoju i promocja kompleksów wypoczynkowych, rekreacyjnych, uzdrowiskowych i balneologicznych wraz z zakładami geotermalnymi - wykorzystanie dziedzictwa narodowego w podnoszeniu atrakcyjności turystycznej regionu, m.in. Stare Miasto w Warszawie (UNESCO), szlak Chopinowski itp. - wspieranie zintegrowanych działań o charakterze kulturalnym i turystycznym ułatwiających budowanie oferty turystycznej - eksponowanie oraz promocja zabytków architektury oraz miejsc pamięci narodowej - tworzenie i promocja marek kulturowych oraz produktów turystycznych Mazowsza - organizacja imprez i wydarzeń o zasięgu regionalnym, krajowym i międzynarodowym w miejscach i obiektach historycznych - konserwacja, renowacja i adaptacja na cele użyteczności publicznej historycznych obiektów i zespołów zabytkowych wraz

			41.4 Rozwój systemu obsługi turystów	<p>z otoczeniem</p> <ul style="list-style-type: none"> - wspieranie istniejących i nowych skansenów oraz ochrona krajobrazu kulturowego, m. in. poprzez tworzenie parków kulturowych - ochrona układów przestrzennych oraz promocja miast ogrodów - podtrzymywanie ginących zawodów <ul style="list-style-type: none"> - rozwój zaplecza turystycznego (m.in. hoteli, pensjonatów, schronisk, obiektów gastronomicznych, punktów obsługi turystów, obiektów turystyki wiejskiej i agroturystyki) - stworzenie zintegrowanego systemu promocji i informacji turystycznej
			42.1 Rozwój zaplecza instytucjonalnego kultury	<ul style="list-style-type: none"> - wspieranie działalności kulturalnej prowadzonej przez teatry, opery, operetki, filharmonie, orkiestry, instytucje filmowe, kina, muzea, biblioteki, domy kultury, ogniska artystyczne, galerie sztuki oraz ośrodki badań i dokumentacji w różnych dziedzinach kultury oraz świetlice - wspieranie działań na rzecz rozwoju i modernizacji infrastruktury kultury - wspieranie współpracy między instytucjami kultury, oświaty, nauki i organizacjami społecznymi oraz podmiotami prywatnymi - digitalizacja zasobów dziedzictwa kulturowego, ujednolicanie standardów i zasad udostępniania tych zasobów
			42.2 Promowanie różnorodności kulturowej i artystycznej regionu	<ul style="list-style-type: none"> - upowszechnianie wiedzy o regionie - promocja i kultywowanie lokalnych i regionalnych tradycji - promowanie współpracy instytucji kultury z centrami informacji turystycznej i organizacjami realizującymi swoje zadania z wykorzystaniem zasobów kulturowych - wspieranie popularyzacji i wykorzystania dziedzictwa regionu na arenie międzynarodowej - realizacja projektów promocyjnych budujących atrakcyjny turystyczny wizerunek Mazowsza - wspieranie i promowanie działalności artystycznej, w tym działalności amatorskiej – m.in. literackiej, aktorskiej, muzycznej, plastycznej, filmowej (m.in. poprzez konkursy, wystawy) - podtrzymywanie warunków sprzyjających wytwarzaniu tradycyjnych wyrobów kulinarnych - zwiększanie liczby produktów wpisanych na Listę Produktów Tradycyjnych i rozwój Sieci Dziedzictwa Kulinarnego Mazowsza - tworzenie indywidualnych grantów dla rozwoju kultury i sztuki-mecenat
42.3 Wspieranie edukacji kulturalnej	<ul style="list-style-type: none"> - wspieranie programów i projektów edukacyjnych na różnych poziomach kształcenia, a także projektów badawczych dotyczących regionalnego potencjału kulturowego - rozwijanie twórczych uzdolnień w ramach edukacji szkolnej i zajęć pozalekcyjnych, unowocześnianie programów edukacji 			
<p>42. Upowszechnianie kultury i twórczości</p> <p><i>Cel: Spójność</i> <i>Obszar: Region</i></p>				

			artystycznej - opracowanie i wdrożenie systemu stypendiów skierowanych do twórców
	<p>43. Kreowanie miast jako Innowatorów kultury</p> <p>Cel: Konkurencyjność Obszary miejskie</p>	<p>43.1 Wykorzystywanie ośrodków miejskich do tworzenia i promowania kultury</p> <p>43.2 Promowanie Warszawy jako europejskiego ośrodka kultury</p> <p>43.3 Wykorzystanie endogenicznych potencjałów miast</p>	<p>- wspieranie instytucji kulturalnych o zasięgu co najmniej subregionalnym integrujących różne funkcje (np. multimedialne muzea)</p> <p>- wspieranie inicjatyw kulturalnych w przestrzeni publicznej miast</p> <p>- tworzenie imprez kulturalnych na skalę międzynarodową</p> <p>- wsparcie instytucji kultury o znaczeniu europejskim</p> <p>- wykorzystanie specjalizacji gospodarczej miast w działalności kulturalnej</p>
	<p>44. Wspieranie rozwoju przemysłów kreatywnych</p> <p>Cel: Konkurencyjność Obszary miejskie</p>	<p>44.1 Wspieranie inicjatyw gospodarczych w sektorze kreatywnym</p>	<p>- tworzenie warunków i ułatwień dla wchodzących na rynek twórców – przedsiębiorców (np. inkubatory dla kreatywnych, agencji rozwoju, systemy motywacyjne)</p> <p>- wsparcie realizacji innowacyjnych projektów w sektorze kreatywnym</p> <p>- wspieranie projektów o ponadregionalnym charakterze realizowanych we współpracy z międzynarodowymi instytucjami (np. wydawnictwami, studiami nagrań)</p>
	<p>45. Wykorzystanie dziedzictwa kulturowego w działalności gospodarczej</p> <p>Cel: Konkurencyjność Obszary wiejskie</p>	<p>45.1 Wzmocnienie znaczenia kultury w rozwoju społeczno-gospodarczym</p>	<p>- wspieranie przedsiębiorczości w kulturze, w tym realizowanych w formie partnerstwa publiczno-prywatnego i publiczno-społecznych</p> <p>- wspieranie organizacyjne i finansowe twórców lokalnych w ich działalności (np. plecionkarzy, kowali, śpiewaków ludowych)</p>

6. Obszary strategicznej interwencji

Na potrzeby *Strategii Rozwoju Województwa Mazowieckiego do 2030* wyznaczono, zgodnie z *Krajową Strategią Rozwoju Regionalnego*, obszary strategicznej interwencji (OSI), będące obszarami funkcjonalnymi, do których polityka regionalna będzie adresowana w szczególny sposób (*Mapa 14*). Zdelimitowane OSI obejmują zarówno tereny koncentracji pozytywnych procesów rozwoju społeczno-gospodarczego regionu, stanowiące jego największy potencjał oraz obszary problemowe, czyli terytoria cechujące się największą kumulacją negatywnych zjawisk rozwojowych. Ze względu na specyfikę i odmienność zagadnień występujących w tych obszarach, istnieje konieczność zróżnicowania podejmowanych działań – inne dla tzw. biegunów wzrostu i inne dla obszarów problemowych. Działania te, ogólnie wskazane w *Strategii* zostaną uszczegółowione w planach wykonawczych, regionalnym programie operacyjnym oraz kontrakcie terytorialnym.

Wyznaczenie OSI pozwala na prowadzenie polityki zorientowanej przestrzennie, bardziej selektywnej tematycznie, jak też wskazującej na dominujące wyzwania rozwojowe dla różnych kategorii obszarów, przyporządkowując im adekwatne narzędzia interwencji publicznej. Podejście takie gwarantuje poprawę jakości zarządzania oraz większą skuteczność i efektywność podejmowanych działań, a przez to wzrost podstawowych wskaźników społeczno-gospodarczych.

Zakres przestrzenny oraz typy obszarów funkcjonalnych w województwie mazowieckim, zgodnie z *Koncepcją Przestrzennego Zagospodarowania Kraju*, zostaną przedstawione w planie zagospodarowania przestrzennego województwa, uwzględniając jednocześnie zidentyfikowane w *Strategii* OSI.

Obszary strategicznej interwencji – problemowe

Obszary strategicznej interwencji tzw. problemowe zostały wskazane po zidentyfikowaniu terenów, na których występuje nadmierna kumulacja negatywnych zjawisk społeczno-gospodarczych oraz występowanie konfliktów przestrzennych i dysfunkcji rozwojowych. Interwencje podejmowane na tym obszarze będą skierowane na przeciwdziałanie marginalizacji tych obszarów oraz rozwijanie ich zdolności do absorpcji impulsów docierających z biegunów wzrostu.

Określenia OSI tzw. problemowych w *Strategii* dokonano na podstawie zestawienia wskaźników wskazanych w *Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego*², uzupełniając je przyjętymi indywidualnie dla Mazowsza³. Za ich pomocą zidentyfikowano obszary

² Wskaźniki w KSRR: odsetek dzieci w wieku lat 3-5 objętych wychowaniem przedszkolnym (przedszkola, punkty i zespoły przedszkolne) poniżej 50%; średnie wyniki egzaminu gimnazjalnego w części matematyczno-przyrodniczej w 2008 r. co najmniej 15% niższe od średniej krajowej; liczba uczniów szkół podstawowych i gimnazjów przypadająca na 1 komputer z dostępem szerokopasmowym w 2008 r. co najmniej 20% większa od średniej krajowej; odsetek ludności korzystającej z kanalizacji w 2008 r. poniżej 50%; udział odpadów poddanych odzyskowi w ilości odpadów wytworzonych w ciągu roku (2008) poniżej 50%; liczba lekarzy na 10000 mieszkańców w 2008 r. co najmniej 50% mniejsza od średniej krajowej; liczba osób przypadających na 1 zakład opieki ambulatoryjnej w 2008 r. co najmniej 40% większa od średniej krajowej; zgony niemowląt na 1000 urodzeń żywych powyżej średniej krajowej w 2006 r.; średnia liczba uczestników imprez w domach i ośrodkach kultury, klubach i świetlicach w latach 2003- 2007 na 1 mieszkańca poniżej średniej krajowej, frekwencja w wyborach samorządowych w 2006 r. niższa niż 45%.

³ Wskaźniki przyjęte do delimitacji OSI: odsetek dzieci w wieku lat 3-5 objętych wychowaniem przedszkolnym (przedszkola, punkty i zespoły przedszkolne) w 2010 r. co najmniej 5% niższy od średniej krajowej; średnie wyniki egzaminu gimnazjalnego w części matematyczno-przyrodniczej w 2011 r. co najmniej 15% niższe od średniej krajowej; liczba uczniów szkół podstawowych i gimnazjów przypadających na 1 komputer z dostępem szerokopasmowym do Internetu w 2010 r. co najmniej 20% większa od średniej krajowej; odsetek ludności korzystającej z kanalizacji w 2010 r. co najmniej 20% niższy od średniej krajowej; udział odpadów poddanych odzyskowi w ilości odpadów wytworzonych w 2010 r. co najmniej 35 % niższy od średniej krajowej; liczba lekarzy na 10000 mieszkańców w 2010 r. co najmniej 50% mniejsza od średniej krajowej; liczba osób przypadających na

o najniższym poziomie dostępu mieszkańców do dóbr i usług (warunkujących lub zakłócających ich możliwości rozwojowe), tj. tzw. obszary problemowe wymagające interwencji polityki regionalnej lub krajowej. Ważnym kryterium przy ich wyznaczaniu była dostępność transportowa obszaru oraz odsetek osób bezrobotnych będących w szczególnej sytuacji na rynku pracy.

W wyniku przeprowadzonych analiz wyznaczono trzy problemowe obszary strategicznej interwencji. Podkreślenia wymaga odmienny charakter problemów we wszystkich wskazanych obszarach, a także ich zróżnicowana dynamika rozwoju. Polityka adresowana do tych obszarów, generalnie zaliczanych do jednej kategorii obszarów problemowych, będzie więc inna, dostosowana do indywidualnych uwarunkowań społeczno-gospodarczych i środowiskowych.

- **Ostrołęcko-Siedlecki**

Wskazany obszar leży w środkowo-wschodniej części Polski, we wschodniej i północno-wschodniej części województwa mazowieckiego. Wyznaczony teren pokrywa się w przeważającej części z podregionem statystycznym NUTS 3 ostrołęcko-siedleckim. Głównymi ośrodkami życia społeczno-gospodarczego są Siedlce (76,4 tys. mieszkańców) oraz Ostrołęka (53,4 tys.), a także nieco mniejsze miasta takie jak Wyszaków (27,1 tys.), Ostrów Mazowiecka (22,5 tys.), Sokołów Podlaski (18,5 tys.) i Węgrów (12,6 tys.). Znaczną część mieszkańców stanowi ludność mieszkająca na terenach wiejskich.

Obszar ten szczególnie w części północno-wschodniej jest mocno niedoinwestowany pod względem infrastrukturalnym, ze słabą dostępnością do usług publicznych oraz niewielkim potencjałem rozwojowym (*Mapa 14*). Charakteryzuje się on znacznym bezrobociem. W powiecie makowskim jest odnotowany jeden z najwyższych w województwie odsetek długotrwale bezrobotnych wynoszący 64,0% ogółu bezrobotnych. Ponadto powiaty: siedlecki – 32,0%, łosicki – 31,1%, węgrowski – 30,9%, sokołowski – 30,7% oraz ostrołęcki – 30,0% wyróżniały się najwyższym udziałem bezrobotnych poniżej 25 roku życia w ogólnej liczbie bezrobotnych.

W podregionie ostrołęcko-siedleckim PKB na 1 mieszkańca w 2009 r. kształtuje się poniżej 75% średniej krajowej tj. 74,3%. Z tego względu samorząd województwa postuluje włączenie tego obszaru NUTS 3 do interwencji z poziomu kraju w ramach Programu Rozwoju Polska Wschodnia.

Polityka prowadzona wobec tego obszaru powinna doprowadzić do podniesienia jakości życia i polepszenia warunków prowadzenia działalności gospodarczej poprzez m.in. uzupełnienie istniejącej infrastruktury komunikacyjnej oraz wykształcenie zdolności absorpcyjnych, zwłaszcza ośrodków miejskich (Ostrołęka), do przyjmowania pojawiających się impulsów rozwojowych. Ważnym elementem prowadzonej polityki powinno być zwiększenie dostępu do usług publicznych oraz podniesienie ich jakości, a także wykorzystanie w gospodarce podregionu potencjału sektora rolniczego.

- **Płocko-Ciechanowski**

Wskazany obszar leży w północno-zachodniej części województwa mazowieckiego. Od północnego zachodu przylega do niego wyznaczony na terenie województwa kujawsko-pomorskiego wieloaspektowy obszar problemowy podregionu włocławskiego.

Strukturę funkcjonalno-przestrzenną osadnictwa tworzy sieć jednostek osadniczych o stosunkowo dużym zróżnicowaniu pod względem liczby mieszkańców. Dominującym ośrodkiem jest Płock - byłe miasto wojewódzkie, liczące 125 tys. mieszkańców. Stanowi on centrum przemysłu petrochemicznego Polski i Europy Środkowej. Drugim co do wielkości

1 zakład opieki zdrowotnej w 2010 r. co najmniej 40% większa od średniej krajowej; zgony niemowląt na 1000 urodzeń żywych w 2010 r. powyżej średniej krajowej; średnia liczba uczestników imprez w domach i ośrodkach kultury, klubach i świetlicach na 1 mieszkańca w latach 2003-2009 poniżej średniej krajowej, frekwencja w wyborach samorządowych w 2010 r. co najmniej 10% niższa od średniej krajowej; udział dróg gminnych i powiatowych o nawierzchni twardej ulepszonej w 2010 r. niższy od średniej krajowej, sumaryczny wskaźnik rozwoju społeczeństwa informacyjnego wyliczony w 2011 poniżej 0,25 (przy ustalaniu wielkości progowej kierowano się rozkładem przestrzennym wskaźnika oraz jego wartościami granicznymi).

miastem powiatowym jest Ciechanów (45 tys. mieszkańców) z dobrze rozwiniętym przemysłem przetwórczym. W mieście znajduje się jeden z najbardziej znanych regionalnych browarów - Browar Ciechan - założony w 1864 roku. Ważnym ośrodkiem jak jest także Mława (30 tys. mieszkańców) mająca dobrze rozwinięty przemysł elektroniczny i branż kooperujących (w mieście siedzibę ma największy w Europie zakład LG Electronics Mława Sp. z o.o.). Pomimo dużego potencjału region charakteryzuje się niskimi wskaźnikami dostępu do usług publicznych (*Mapa 14*), posiada niską jakość rolniczej przestrzeni produkcyjnej, niski poziom sektora usług rynkowych oraz wysokie bezrobocie. Ponadto problemem jest słabe skomunikowanie m.in. Płocka z Warszawą i resztą kraju oraz koncentracja zagrożeń środowiska związanych z lokalizacją infrastruktury przemysłowej.

Polityka prowadzona wobec tego obszaru ma na celu wzmocnienie istniejących zasobów i potencjałów rozwojowych, w tym zwłaszcza przemysłowych, celem przezwyciężenia marazmu społeczno-gospodarczego. Podejmowane w jej ramach działania powinny doprowadzić do podniesienia znaczenia wiodących w gospodarce branż, oddziałujących na inne aspekty społeczne i gospodarcze. W efekcie, w dłuższej perspektywie utrzymującego się trendu wzrostowego, obszar ten stanie się liczącym się w regionie i kraju ośrodkiem gospodarczym. Ważnym elementem podejmowanych działań jest poprawa dostępności większych ośrodków miejskich, w tym głównie ośrodka regionalnego Płocka, dla którego ważna jest eliminacja zagrożeń środowiskowych wynikających z położenia zakładów petrochemicznych.

- **Radomski**

Wskazany obszar leży na południu województwa mazowieckiego. Obszar strategicznej interwencji tzw. radomski pokrywa się niemal w całości z radomskim obszarem statystycznym NUTS 3. Cały teren zamieszkuje 11,9% ludności województwa. W obszarze zlokalizowanych jest 11 miast, z których największy jest Radom z liczbą ludności 223,5 tys. tj. 4,3% ludności województwa. Pod względem wielkości Radom jest drugim miastem w województwie mazowieckim i 14. w kraju.

Obszar charakteryzuje się znaczącą koncentracją negatywnych zjawisk społeczno-gospodarczych, w tym słabym dostępem do usług publicznych. Większość z powiatów wyznaczonego OSI radomskiego charakteryzuje się najwyższym w województwie mazowieckim udziałem długotrwale bezrobotnych. Należą do nich miasto Radom – 62,2%, powiaty: przysuski – 65,6%, radomski – 63,8%, szydlowiecki – 62,9%, zwoleński 61,9% oraz kozienicki 61,7% w ogólnej liczbie bezrobotnych.

W podregionie radomskim PKB na 1. mieszkańca w 2009 r. kształtuje się poniżej 75% średniej krajowej i wynosi 74,3%. Jest to obszar o silnie zarysowanych problemach i najsłabszej w regionie dynamice rozwoju. Z tego względu, podobnie jak w przypadku subregionu ostrołęcko-siedleckiego, Samorząd Województwa Mazowieckiego postuluje włączenie go do interwencji z poziomu krajowego w ramach polityki regionalnej względem obszarów problemowych (redystrybucja na poziomie NUTS 3) w ramach Programu Rozwoju Polska Wschodnia. Interwencja skierowana do tego obszaru zostanie szczególnie podkreślona w kontrakcie terytorialnym. Skumulowanie działań z różnych poziomów zarządzania oraz wsparcie z różnych źródeł finansowania ma na celu lepsze i skuteczniejsze wsparcie tej części regionu.

Od południa OSI radomski sąsiaduje z województwem świętokrzyskim, na terenie którego w pasie przygranicznym wyznaczono 4 obszary problemowe: obszar Aglomeracji Świętokrzyskiej, obszar o średnich warunkach rozwoju społeczno-gospodarczego, obszar Doliny Wisły oraz obszar strukturalnie słaby, nie posiadający atrakcyjnych czynników rozwoju. Ponadto całe województwo świętokrzyskie znalazło się w zasięgu krajowego obszaru problemowego Polski Wschodniej.

Polityka prowadzona wobec tych terenów ma na celu pobudzenie społeczno-gospodarcze, w tym restrukturyzację branż przemysłowych oraz odnowę tkanki miejskiej. Obszar ten powinien otrzymać mocne wsparcie inwestycyjne prowadzące w szczególności do wzrostu znaczenia ośrodka regionalnego Radomia oraz jego obszaru funkcjonalnego. Wzmocnienia wymagają istniejące związki komunikacyjne oraz gospodarcze z OMW.

Podjęte działania powinny wzmacniać powiązania Politechniki Radomskiej z przedsiębiorstwami branży przemysłowej.

Do wszystkich wymienionych powyżej obszarów, poza katalogiem działań wskazanych w Tabeli 12 zostanie skierowany szereg działań szczególnych, mających na celu uchwycenie i skoncentrowanie na specyfice obszarów, zebranych poniżej w Tabeli 13.

Tabela 13. Kierunki działań i działania kierowane do Obszarów Strategicznej Interwencji

OBSZAR STRATEGICZNEJ INTERWENCJI	CELE ROZWOJOWE	KIERUNEK DZIAŁAŃ	DZIAŁANIA
1	2	3	4
Ostrołęcko-Siedlecki	Wykorzystanie endogenicznych potencjałów rozwojowych obszarów zewnętrznych województwa w celu osiągnięcia trwałego i możliwie zrównoważonego przestrzennie rozwoju całego województwa	<i>Przekształcenia w rolnictwie</i>	<ul style="list-style-type: none"> – sprzężenie potencjału naukowego Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach z sektorem rolniczym subregionu w celu zwiększenia efektywności sektora rolniczego – wspieranie grup producenckich oraz klastrów, zwłaszcza w zakresie surowców energetycznych, mleczarstwa, produkcji owoców i warzyw
		<i>Poprawa jakości i dostępności usług publicznych</i>	<ul style="list-style-type: none"> – rozwój infrastruktury społecznej, w tym: utworzenie publicznej wyższej szkoły zawodowej w Ostrołęce, rozbudowa i wyposażenie Uniwersytetu Przyrodniczo-Humanistycznego w Siedlcach, zakończenie budowy szpitala specjalistycznego w Ostrołęce, wspieranie działalności Muzeum Kultury Kurpiowskiej w Ostrołęce
		<i>Poprawa dostępności obszaru</i>	<ul style="list-style-type: none"> – odtworzenie połączenia kolejowego Siedlce-Ostrołęka-Olsztyn w celach umożliwienia rozwoju przewozów pasażersko-towarowych – modernizacja połączenia kolejowego Ostrołęka-Warszawa – budowa powiązania komunikacyjnego pomiędzy gminami: Sarnaki i Mielnik (woj. podlaskie), w tym mostu na Bugu
		<i>Rozwój specjalizacji przemysłowych obszaru</i>	<ul style="list-style-type: none"> – umacnianie wykształconych specjalizacji przemysłu: energetycznego, papierniczego, celulozowego, drzewnego, maszynowego i metalowego
Płocko-Ciechanowski		<i>Rozwój specjalizacji przemysłowych obszaru</i>	<ul style="list-style-type: none"> – wsparcie dla tworzenia stref produkcyjnych (przemysłu poligraficznego i rolno-spożywczego w Ciechanowie elektronicznego w Mławie i chemicznego w Płocku – wspieranie współpracy uczelni z zakładami produkcyjnymi oraz Płockim Parkiem Przemysłowo-Technologicznym, w szczególności w zakresie wdrażania innowacyjnych rozwiązań
		<i>Poprawa dostępności obszaru</i>	<ul style="list-style-type: none"> – poprawa połączenia komunikacyjnego Płocka z OMW – eliminacja transportu ładunków niebezpiecznych z centrum Płocka – usprawnienie powiązań drogowych Ciechanowa z Warszawą (droga wojewódzka wzdłuż linii kolejowej E65)
		<i>Wykorzystanie potencjału energetyki odnawialnej</i>	<ul style="list-style-type: none"> – rozwój energetyki odnawialnej, w tym wykorzystanie wysokiego potencjału energetyki słonecznej, geotermalnej i wiatrowej
Radomski		<i>Rozwój szkolnictwa wyższego</i>	<ul style="list-style-type: none"> – sprzężenie potencjału naukowego Politechniki Radomskiej z sektorem przedsiębiorstw branży przemysłowej obszaru
		<i>Poprawa dostępności obszaru</i>	<ul style="list-style-type: none"> – modernizacja linii kolejowej Radom-Łódź – modernizacja linii kolejowej Kielce-Radom-Warszawa
		<i>Rewitalizacja</i>	<ul style="list-style-type: none"> – rewitalizacja centrów miast i obszarów poprzemysłowych – wzmocnienie i rozwój instytucji kultury – wprowadzenie nowoczesnych środków komunikacji miejskiej z preferencją dla transportu szynowego
	<i>Rozwój specjalizacji przemysłowych obszaru</i>	<ul style="list-style-type: none"> – wsparcie rozwoju specjalizacji branżowej przemysłu 	

Obszary strategicznej interwencji – bieguny wzrostu

Obszary strategicznej interwencji tzw. bieguny wzrostu są to tereny generujące wzrost społeczno-gospodarczy lub posiadające potencjał, aby na taki wzrost wpłynąć. Prowadzenie polityki w ramach tego rodzaju OSI ma na celu wzmocnienie lub utrzymanie istniejących potencjałów, pobudzenie endogenicznych czynników wzrostu oraz tworzenie mechanizmów wzmacniających rozprzestrzenianie procesów rozwojowych na tereny słabiej rozwinięte. Efektem prowadzonych działań będzie podniesienie konkurencyjności województwa oraz poprawa jakości życia jego mieszkańców.

W wyniku przeprowadzonych analiz wyodrębniono dwa OSI – Obszar Metropolitalny Warszawy oraz układ bipolarny Łódź-Warszawa (*Mapa 15*). Oba zdefiniowane OSI mają odmienny charakter oraz inny wymiar społeczno-gospodarczy i przestrzenny. Wspólnym mianownikiem obu, pozwalającym zaliczyć je do tej samej kategorii obszarów, jest jednak ich dynamiczny rozwój, generujący zarówno szereg korzyści jak i problemów, które wymagają podejmowania zdecydowanych ukierunkowanych tematycznie i przestrzennie działań. Działania te muszą być dostosowane do dynamicznie zmieniających się wymagań i zasad gospodarki rynkowej, wpływając na podniesienie konkurencyjności województwa mazowieckiego.

- **Obszar Metropolitalny Warszawy**

Obszar Metropolitalny Warszawy, na którym zamieszkuje ok. 57,1% mieszkańców województwa mazowieckiego (z powiatem mińskim i gminą Poświętne 58,2%), położony jest w jego centralnej części, zajmując ok. 20% jego powierzchni.

Sieć osadnicza OMW charakteryzuje się dominacją miasta centralnego oraz relatywnie równomiernym rozmieszczeniem pozostałych jednostek osadniczych. Tereny zabudowane koncentrują się w centralnej części OMW – w granicach administracyjnych Warszawy oraz w ich bezpośrednim sąsiedztwie, skąd rozciągają się promieniście wzdłuż wychodzących ze stolicy głównych ciągów komunikacyjnych (w tzw. pasmach rozwoju).

Obszar Metropolitalny Warszawy jest centrum życia politycznego, zarządzania państwem, gospodarki, współpracy międzynarodowej, pełni funkcje wiodącego ośrodka nauki i szkolnictwa wyższego, kultury, wyspecjalizowanej opieki zdrowotnej oraz istotnego w skali kraju i Europy węzła transportowego. Głównym ośrodkiem badań naukowych, innowacji i tworzenia nowych miejsc pracy OMW jest Warszawa. Jest to najsilniejszy ośrodek naukowy w kraju o wielodyscyplinarnym profilu badań, obejmującym zarówno biologię, chemię i medycynę, jak również technikę, mechanikę i elektronikę. Zlokalizowana jest tu ponad połowa jednostek badawczych działających w regionie.

OMW posiada zróżnicowaną strukturę gałęziową przemysłu. Działają tu m.in. przemysły: motoryzacyjny, elektrotechniczny, elektroniczny, chemiczny (farmaceutyki, kosmetyki, tworzywa sztuczne), spożywczy, energetyczny, hutniczy, metalowy, odzieżowy i poligraficzny. OMW posiada zdecydowanie najwyższy wskaźnik liczby podmiotów na 1000 mieszkańców, który wynosił 155,1 (na Mazowszu średnio – 120,9), a ogólna liczba podmiotów gospodarki narodowej wykazuje tendencję wzrostową.

Omawiany obszar obejmuje obecnie trzy podregiony NUTS-3, tj. m.st. Warszawę oraz w przybliżeniu podregion warszawski zachodni, a także część warszawskiego wschodniego. W 2009 r. wartość PKB na 1 mieszkańca wynosiła w podregionie Warszawa 299,2% średniej krajowej, w podregionie warszawskim zachodnim 121,6% średniej krajowej, a w podregionie warszawskim wschodnim 81,5% średniej krajowej.

OMW to obszar z największym wieloaspektowym i wielopłaszczyznowym potencjałem rozwoju społeczno-gospodarczego tzw. koło zamachowe pobudzające cały region. Jest także miejscem kumulacji znacznej ilości negatywnych zjawisk społeczno-gospodarczych oraz przestrzennych. Dynamicznie rozwijający się obszar narażony jest także na degradację środowiska. Polityka prowadzona wobec tego obszaru wymaga racjonalnych i odważnych decyzji oraz działań, mających na celu osiągnięcie jak najlepszych efektów rozwoju. Powinna ona ułatwiać pomnażanie istniejących potencjałów doprowadzając do osiągnięcia możliwie najwyższych korzyści pozwalających na wzrost konkurencyjności

i znaczenia OMW w układzie międzynarodowym. Ponadto musi ona uwzględniać ochronę środowiska, jakość życia mieszkańców OMW oraz ich aktywność ekonomiczną.

- **Układ bipolarny Warszawa-Łódź**

Jest to obszar wyznaczony celem wzmacniania związków społeczno-gospodarczych sąsiadujących obszarów metropolitalnych Warszawy i Łodzi. Miasta te, stolice obu regionów są położone w odległości 133 km. Oba stanowią główne ośrodki kształcenia, badań, innowacji, rozwijania nowych technologii, tworzenia nowych rodzajów działalności i promowania przedsiębiorczości. Ponadto są ważnymi ośrodkami kultury oraz aktywności społeczno-gospodarczej. Wzmocnienie związków funkcjonalnych i infrastrukturalnych tych sąsiadujących obszarów pozwoli na lepsze gospodarowanie zasobami regionalnymi. Realizacja wspólnych przedsięwzięć, często o kluczowym i synergicznym charakterze wpłynie także na ich promocję oraz podniesienie konkurencyjności na arenie międzynarodowej. Wykształcone dwubiegunowe pasmo rozwoju będzie stanowić znaczący ośrodek rozwoju Europy Środkowo-Wschodniej.

W ramach niniejszego pola współpracy wskazuje się następujące pasma:

- Centralny Makroregion Zaawansowanych Technologii tzn. platformę współpracy pomiędzy instytucjami naukowymi i badawczo-rozwojowymi a przedsiębiorcami na obszarze województwa łódzkiego i mazowieckiego;

- Środkowoeuropejskie Centrum Logistyczne – projekt oparty na potencjale kształtujących się centrów logistycznych;

- Łódzko-Mazowiecki Klaster Owocowy-Warzywny – projekt oparty na potencjale przyrodniczo-rolnym północno-wschodniej części regionu łódzkiego i środkowo-zachodniej części Mazowsza;

- Multimedia – współpraca pomiędzy potencjalnym Klastrem Medialnym w Łodzi i Klastrem Multimediów i Systemów Informacyjnych (Multiklaster) w Warszawie;

- Środkowoeuropejskie Centrum Tekstylno-Odzieżowe – współpraca łódzkiego klastra włókienniczo-odzieżowego z przedsiębiorcami produkującymi odzież oraz specjalistyczne tkaniny w województwie mazowieckim;

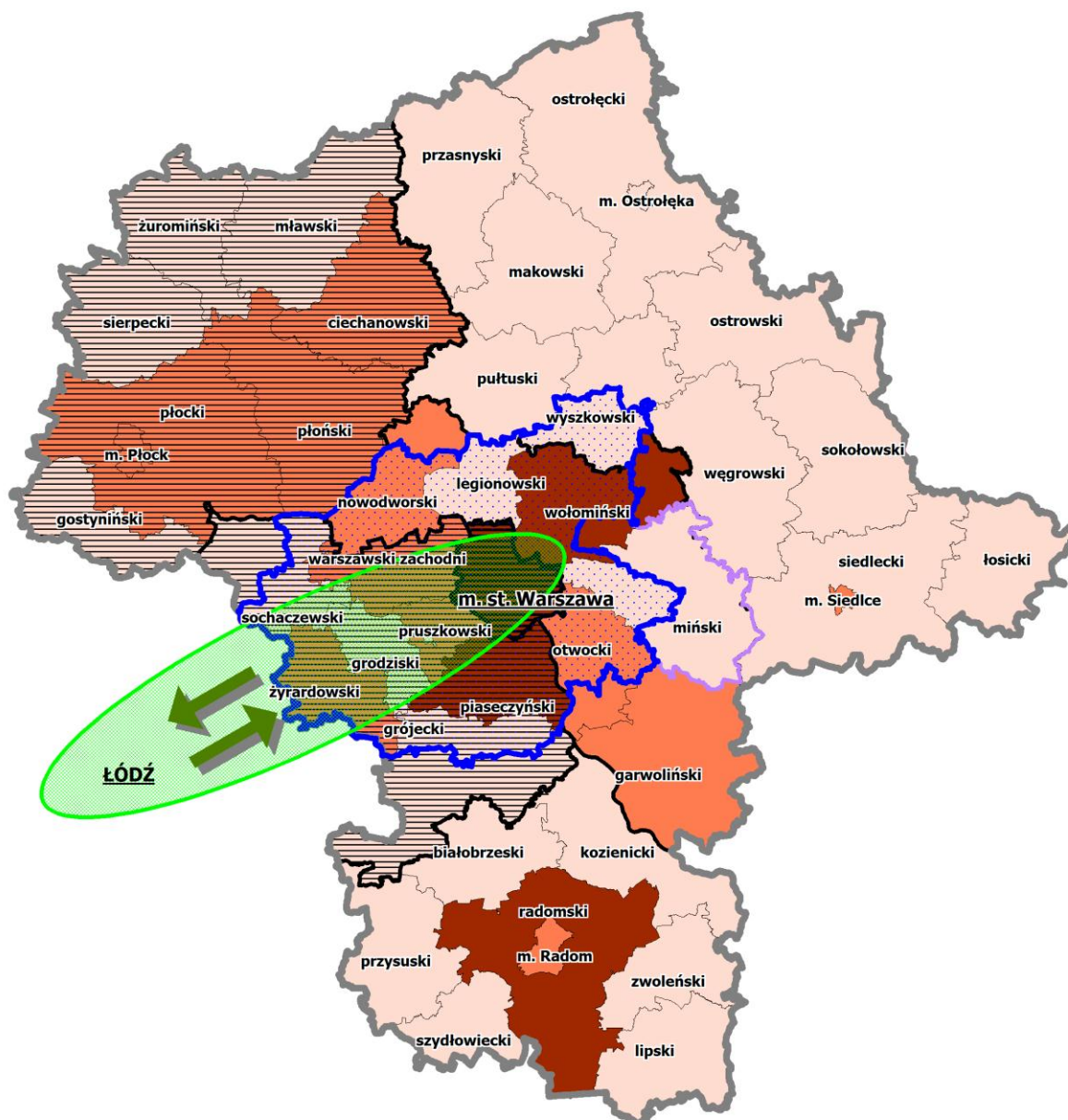
- Centrum Farmaceutyczno-Medyczne – współpraca instytucji naukowo-badawczych z dziedziny farmacji, medycyny i biotechnologii z producentami leków i sprzętu medycznego oraz wyspecjalizowanymi placówkami leczenia szpitalnego;

- Balneologia – projekt oparty na potencjale przyrodniczym i kulturowym, w tym zasobach wód geotermalnych w rejonach: Rogóźna, Uniejowa, Poddębic i Skierniewic w województwie łódzkim oraz Gostynina i Mszczonowa w województwie mazowieckim;

- Pasma kulturowo-turystyczne – projekt zakłada współpracę pomiędzy województwem łódzkim i mazowieckim poprzez realizację przedsięwzięć mających na celu rozwój turystyki, wykorzystującej walory przyrodnicze i kulturowe dolin Pilicy i Bzury oraz Puszczy Bolimowskiej.

Polityka prowadzona wobec tego obszaru w sensie przestrzennym, jak i współpracy społeczno-gospodarczej obu regionów powinna koncentrować się na wzmocnieniu ich powiązań, umożliwieniu kooperacji zarówno wszystkich poziomów administracji samorządowej, jak i podmiotów działających w branżach i dziedzinach umożliwiających osiągnięcie najlepszych efektów i wskaźników opisanych w pozostałych częściach niniejszego dokumentu. Powinna ona także umożliwiać realizację wspólnych inicjatyw na wszystkich płaszczyznach życia społeczno-gospodarczego. Wśród najważniejszych jest pilne podjęcie decyzji o lokalizacji nowego Centralnego Portu Lotniczego dla Polski przy węźle transportowym pomiędzy Warszawą a Łodzią (węzeł obejmujący autostradę A, szybką kolej oraz skrzyżowanie z przedłużoną do Trójmiasta Centralną Magistralą Kolejową). Drugą bardzo ważną inwestycją jest budowa szybkiej kolei (KDP), zwanej roboczo "linią Y", która ma bieć z Warszawy do Łodzi, a stamtąd do Poznania i Wrocławia. Polskie KDP zostanie połączone w dalszej kolejności z Katowicami i Krakowem poprzez modernizację Centralnej Magistrali Kolejowej, a następnie z kilkunastoma liniami w całym kraju. Perspektywy rozwoju KDP na lata 2020-2040 przewidują także budowę szybkich kolei między Warszawą a Trójmiastem oraz między Warszawą a Lublinem i Rzeszowem, Poznaniem a Szczecinem.

Mapa 14. Obszary strategicznej interwencji – bieguny wzrostu

PKB na 1 mieszkańca w % średniej krajowej wg podregionów NUTS 3 (2009 r.)

- 200 do 300 (1)
- 100 do 200 (2)
- 74 do 100 (3)

Potencjał rozwoju przemysłu różnych branż

- bardzo dobry (4)
- dobry (12)
- dostateczny (26)

(w nawiasach podano liczbę powiatów w danej kategorii)

Granice obszarów

- powiatów
- podregiony NUTS 3
- województwa mazowieckiego

Bieguny Wzrostu

Obszar Metropolitalny Warszawy

- przyjęty przez Zarząd Woj. Mazowieckiego
- projekt rozszerzenia

Układ Bipolarny Warszawa-Łódź

Źródło: Opracowanie własne MBPR

7. Potrzeby inwestycyjne regionu

Identyfikacja potrzeb inwestycyjnych nastąpi w trakcie konsultacji eksperckich i społecznych projektu *Strategii Rozwoju Województwa Mazowieckiego do 2030 roku* oraz w wyniku rozpatrzenia dotychczas złożonych wniosków. Konsultacje projektu *Strategii* zostaną przeprowadzone w czerwcu i lipcu br.

Potrzeby inwestycyjne zostaną zaprezentowane w *Tabeli 14*, w ujęciu sektorowo-terytorialnym (będą przypisane do 6 wyznaczonych na potrzeby *Strategii* subregionów (zob. *Mapa 13*) oraz 6 obszarów tematycznych). Potrzeby inwestycyjne swoje odzwierciedlenie będą miały w planach wykonawczych sporządzonych do niniejszego dokumentu. Poszczególne inwestycje będą wspierać proces usamodzielniania gospodarczego obszarów zapóźnionych oraz konkurencyjność terenów już dobrze rozwiniętych. W planach wykonawczych zostaną określone szczegóły organizacyjne oraz finansowe realizacji poszczególnych inwestycji wraz ze wskazaniem oczekiwanych efektów ich realizacji. Inwestycje podzielone zostaną na priorytetowe oraz rekomendowane do realizacji przy wystarczającej ilości środków finansowych.

Tabela 14. Potrzeby inwestycyjne województwa mazowieckiego

PRZEMYSŁ I PRODUKCJA	CIECHANOWSKI	Priorytetowe
		Rekomendowane
	OSTROŁĘCKI	Priorytetowe
		Rekomendowane
	PŁOCKI	Priorytetowe
		Rekomendowane
RADOMSKI	Priorytetowe	
	Rekomendowane	
SIEDLECKI	Priorytetowe	
	Rekomendowane	
OBSZAR WARSZAWSKI	Priorytetowe	
	Rekomendowane	
GOSPODARKA	CIECHANOWSKI	Priorytetowe
		Rekomendowane
	OSTROŁĘCKI	Priorytetowe
		Rekomendowane
PŁOCKI	Priorytetowe	
	Rekomendowane	
RADOMSKI	Priorytetowe	
	Rekomendowane	

	SIEDLECKI	Priorytetowe Rekomendowane
	OBSZAR WARSZAWSKI	Priorytetowe Rekomendowane
TRANSPORT I PRZESTRZEŃ	CIECHANOWSKI	Priorytetowe Rekomendowane
	OSTROŁĘCKI	Priorytetowe Rekomendowane
	PŁOCKI	Priorytetowe Rekomendowane
	RADOMSKI	Priorytetowe Rekomendowane
	SIEDLECKI	Priorytetowe Rekomendowane
	OBSZAR WARSZAWSKI	Priorytetowe Rekomendowane
	CIECHANOWSKI	Priorytetowe Rekomendowane
	OSTROŁĘCKI	Priorytetowe Rekomendowane
SPOŁECZEŃSTWO	PŁOCKI	Priorytetowe Rekomendowane
	RADOMSKI	Priorytetowe Rekomendowane
	SIEDLECKI	Priorytetowe Rekomendowane
	OBSZAR WARSZAWSKI	Priorytetowe Rekomendowane
	CIECHANOWSKI	Priorytetowe Rekomendowane
	OSTROŁĘCKI	Priorytetowe Rekomendowane
ŚRODOWISKO I ENERGETYKA	PŁOCKI	Priorytetowe Rekomendowane
	RADOMSKI	Priorytetowe Rekomendowane

	SIEDLECKI	Priorytetowe Rekomendowane
	OBSZAR WARSZAWSKI	Priorytetowe Rekomendowane
KULTURA I DZIEDZICTWO	CIECHANOWSKI	Priorytetowe Rekomendowane
	OSTROŁĘCKI	Priorytetowe Rekomendowane
	PŁOCKI	Priorytetowe Rekomendowane
	RADOMSKI	Priorytetowe Rekomendowane
	SIEDLECKI	Priorytetowe Rekomendowane
	OBSZAR WARSZAWSKI	Priorytetowe Rekomendowane

Mapa 15. Podział województwa na subregiony

Źródło: Opracowanie własne MBPR

8. Wskaźniki realizacji celów Strategii

Wymienione wskaźniki realizacji celów Strategii będą stanowić ważny element systemu monitorowania rozwoju województwa mazowieckiego. Ich analiza pozwala na ocenę skuteczności interwencji, w tym zwłaszcza efektów działań strategicznych i obserwację jej postępów. Wskaźniki dobrane zostały tak, aby odpowiadać wyzwaniom zapisanym w *Rozdziale 2*. Przy opracowywaniu prognozy wskaźników oparto się na *Wytycznych dotyczących założeń makroekonomicznych na potrzeby wieloletnich prognoz finansowych jednostek samorządu terytorialnego, Aktualizacja – Grudzień 2011* Ministra Finansów. Ponadto przy sporządzaniu prognozy wykorzystane zostały prognozy zawarte w *Krajowej Strategii Rozwoju Regionalnego 2010 – 2020*, a także dane zawarte w *Prognozie kształtowania się wskaźników realizacji celów rozwojowych wyznaczonych w podstawowych dokumentach strategii kraju* opracowanych przez Instytut Badań Rynku, Konsumpcji i Koniunktur.

Tabela 15. Wskaźniki monitorowania: Przemysł i produkcja

WSKAŹNIK	MIARA	OBSZAR	2007	2008	2009	2010	WARTOŚĆ NA 2020	WARTOŚĆ IDEALNA
Produkcja sprzedana przemysłu na 1 mieszkańca	zł	Mazowsze	32 992	35 492	34 825	38 093	55 000	54 000
		Polska	22 916	24 092	23 494	25 813	36 000	37 000
Produkcja artykułów spożywczych	mln zł	Mazowsze	30 479	29 393	31 008	32 451	40 000	45 000
		Polska	131 170	135 625	154 002	159 776	220 000	250 000
Towarowa produkcja rolnicza (w cenach stałych roku poprzedniego) na 1 ha użytków rolnych w zł	zł/ha	Mazowsze	3 060	4 371	3 945	4 294	7 000	7 500
		Polska	2 696	3 142	3 289	3 524	6 000	6 500
Wolumen eksportu produkcji high-tech	mld zł	Mazowsze	–	–	–	14,8	30	30
		Polska	–	–	–	–		
Jednostki nowo zarejestrowane w rejestrze REGON w sektorze przemysłowym wg PKD 2007 (sekcja C)	jed. gosp.	Mazowsze	–	–	3381	5025	5000	5000
		Polska	–	–	28 425	34 423	40 000	40 000
Nakłady w sektorze przedsiębiorstw na działalność B+R wg PKD 2007 (sekcja C)	mln zł	Mazowsze	–	249,6	126,2	199,5	350,0	400,0
		Polska	–	1121,1	1302,6	1291,3	2000,0	2200,0
Zatrudnieni w B+R wg sektorów ekonomicznych	os.	Mazowsze	2016	2116	2261	2496	4000	5000
		Polska	11 018	9992	9942	11 278	20 000	22 000
Przedsiębiorstwa innowacyjne przemysłowe wg	%	Mazowsze	a	–	12,1	4,7	5,3	20,0

rodzajów wprowadzonych innowacji i klas wielkości: a) nowe lub istotnie ulepszone produkty - 10-49 - 50-249 - 250 i więcej b) nowe lub istotnie ulepszone dla rynku produkty - 10-49 - 50-249 - 250 i więcej c) nowe lub istotnie ulepszone procesy - 10-49 - 50-249 - 250 i więcej				28,0	28,4	24,3	26,6	30,0	
				53,0	47,5	44,4	47,3	50,0	
			b	–	7,8	2,1	2,5	10,0	
				11,6	17,4	14,9	13,6	20,0	
			c	–	17,0	5,0	6,4	10,0	
				28,4	27,6	23,6	24,3	30,0	
		Polska	a	–	10,1	7,1	6,4	15,0	
				24,1	24,8	21,9	21,8	20,0	
				46,5	47,2	44,4	45,1	40,0	
			b	–	6,1	3,6	3,5	10,0	
				12,2	14,6	12,4	11,9	15,0	
				25,1	30,2	27,2	27,8	30,0	
c	–		11,7	7,9	6,9	10,0			
	20,9		25,8	22,7	22,1	25,0			
	45,1		52,3	50,7	50,8	55,0			
Liczba pracujących w gospodarce narodowej w sekt. przemysłowym wraz z budownictwem (PKD 2007)	tys. os.		Mazowsze	–	–	459,1	445,2	800,0	900,0
			Polska	–	–	3779,2	3769,6	8000,0	8500,0
Środki automatyzacji procesów produkcyjnych (przedsiębiorstwa, które posiadały środki ogółem)	szt.		Mazowsze	534	994	861	997	1050	1200
		Polska	4359	7368	6592	7890	10 500	11 000	

Tabela 16. Wskaźniki monitorowania: Gospodarka

WSKAŹNIK	MIARA	OBSZAR	2007	2008	2009	2010	WARTOŚĆ NA 2020	WARTOŚĆ IDEALNA
Wartość Dodana Brutto na 1 mieszkańca wg sektorów gospodarki: - rolnictwo;	zł	Mazowsze	1600	1622	1558	1600	2300	2800
			11 558	12 034	13 302	11 558	16 000	16 200
			34 940	37 866	40 809	34 940	56 000	58 500

- przemysł; - usługi		Polska	1142	1073	1112	1142	1700	2100
			11 951	12 638	13 547	11 951	15 000	15 200
			19 223	21 093	22 461	19 223	29 000	32 000
PKB na 1 mieszkańca wg podregionów	zł	Mazowsze	49 350	53 008	56 383	b.d.	87 000	90 000
		ciechanowsko-płocki	32 832	35 956	38 476	b.d.	57 000	58 000
		ostrołęcko-siedlecki	23 118	24 857	26 153	b.d.	38 000	40 000
		radomski	22 332	24 169	26 163	b.d.	39 000	41 000
		m. Warszawa	93 567	99 615	105 340	b.d.	155 000	170 000
		warszawski wschodni	24 049	27 021	28 694	b.d.	42 000	43 000
		warszawski zachodni	36 059	38 949	42 819	b.d.	63 000	65 000
Nakłady inwestycyjne w przemyśle na 1 mieszkańca (PKD 2004 i 2007)	zł	Mazowsze	1464	1889	1772	1866	2800	3200
		Polska	1687	1862	1888	1806	2700	3200
Jednostki gospodarki narodowej nowo zarejestrowane w rejestrze REGON na 10 tys. mieszkańców	jedm. gosp.	Mazowsze	92	96	100	127	200	210
		Polska	77	83	92	105	150	180
Liczba gospodarstw ekologicznych	szt.	Mazowsze	1215	1481	1673	2013	4000	5000
		Polska	11 870	14 896	17 091	20 956	40 000	50 000
Wolumen eksportu wg grup towarowych: - artykuły rolno-spożywcze; - produkty mineralne; - wyroby przemysłu chemicznego; - skóry; - wyroby przemysłu drzewno-papierniczego; - wyroby przemysłu lekkiego; - wyroby ceramiczne; - wyroby metalurgiczne; - wyroby przemysłu elektromaszynowego; - wyroby różne	mln zł	Mazowsze	13 146	13 610	15 232	15 745	21 000	25 000
			2465	2356	2148	2856	3700	4000
			11 805	11 624	12 047	13 645	18 000	20 000
			124	112	104	157	180	200
			3458	2440	3458	3393	4400	4500
			1549	1405	1289	1256	1600	1800
			933	765	805	855	1100	1300
			5455	5714	3818	4877	6400	6500
			22 879	21 954	23 928	25 835	33 000	35 000
2577	1926	1970	1897	2500	2700			

		Polska	38 278	40 823	49 860	53 980	70 000	72 000
			15 813	18 262	13 737	20 595	27 000	30 000
			44 687	48 432	51 024	62 852	82 000	85 000
			1471	1396	1381	1938	2600	2900
			21 275	20 545	22 302	24 998	33 000	35 000
			14 403	14 703	16 212	17 748	23 000	25 000
			10 766	10 112	10 324	11 934	16 000	18 000
			51 389	52 417	43 412	53 891	70 000	72 000
			163 564	174 171	189 781	205 877	270 000	300 000
			24 911	24 522	25 453	27 246	35 000	36 000
Struktura pracujących wg sektorów ekonomicznych (PKD 2007): - rolnictwo, leśnictwo, łowiectwo i rybactwo, - przemysł i budownictwo; - handel; naprawa pojazdów samochodowych; transport i gospodarka magazynowa; zakwaterowanie i gastronomia; informacja i komunikacja; - działalność finansowa i ubezpieczeniowa; obsługa rynku nieruchomości; - pozostałe usługi	%	Mazowsze	-	-	14,2	13,5	5	4
			-	-	20,3	20,0	26	30
			-	-	29,6	29,2	30	30
			-	-	6,4	6,6	6	6
			-	-	29,5	30,6	33	30
		Polska	-	-	15,8	17,3	6	5
			-	-	28,1	27,4	34	35
			-	-	25,0	24,5	27	25
			-	-	3,9	3,9	4	5
			-	-	27,1	27,0	29	30
Wskaźnik zatrudnienia	%	Mazowsze	51,9	55,3	55,3	54,2	70	72
		Polska	48,6	50,4	50,4	50,4	50	53
Odsetek ludności (gospodarstw domowych) dysponujący szerokopasmowym dostępem do Internetu >=1Mb/s	%	Region Centralny (Mazowsze)	30	38	52	56	90	95
		Polska	29,6	37,9	51,1	56,8	90	95

Tabela 17. Wskaźniki monitorowania: Transport i przestrzeń

WSKAŹNIK	MIARA	OBSZAR	2007	2008	2009	2010	WARTOŚĆ NA 2020	WARTOŚĆ IDEALNA
Wskaźnik urbanizacji (rozumiany jako liczba ludności zamieszkującej w miastach)	%	Mazowsze	64,7	64,7	64,6	64,6	66	66
		Polska	61,2	61,1	61	61	61	62
Udział i powierzchnia gruntów zdewastowanych i zdegradowanych wymagających rekultywacji w powierzchni ogółem (wskaźnik KSRR)	% / ha	Mazowsze	0,12/ 4218	0,12/ 4110	0,12/ 4094	0,11/ 4007	0,85/ 3000	0/0
		Polska	0,2/ 64 373	0,2/ 63 735	0,2/ 62 077	0,2/ 61 161		
Liczba pasażerów: - Koleje Mazowieckie; - ZTM; przewoźników w ośrodkach regionalnych i subregionalnych: - Ciechanów - Płock; - Radom; - Siedlce	mln osób	Mazowsze	45,2	49,9	51,6	53,3	80	
			908,8	932,7	936,0	1014,8	1200	1300
			4,0	3,6	2,4	2,4	3,5	4
			16,9	17,1	16,7	16,5	17,5	20
			42,4	41,9	41,3	41,2	45	50
		5,6	5,3	5,6	5,8	6	7	
		Polska	278,8	292,2	283,3	262,3		
Struktura pracy przewozowej towarów (kolej, drogi)	tkm	Polska	26,5 83,5	24,0 76,0	19,5 80,5	17,9 82,1		
Natężenie ruchu na drogach krajowych i wojewódzkich (w 2007 dane za 2005 r.): - (DW) samochody os. i motocykle; - (DW) samochody ciężarowe (z przyczepą i bez); - (DW) autobusy; - (DW) rowery; - (DK) samochody os. i motocykle; - (DK) samochody ciężarowe (z przyczepą i bez); - (DK) autobusy; - (DK) rowery	szt. (średni dobowy ruch / pkt pomiarowy)	Mazowsze	3862			4718	6000	5000
			266			363	400	350
			57			50	50	75
			Czekamy na dane	-	-	Czekamy na dane		
			174			150	150	100
			78			63	70	200
			8539			9805	12 000	8500
			1948			2384	2500	2000
		Polska	-	-	-	-		
		-			246			

			-			36		
			-			-		
			115			93		
			63			45		
			5812			6955		
			1476			1889		
Liczba wypadków drogowych i ofiar śmiertelnych	szt./os.	Mazowsze	6881 / 956	6910 / 920	5763 / 786	5190 / 655	2500/100	1000/0
		Polska	49 536 / 5583	49 054 / 5437	44 196 / 4572	38 832 / 3907		
Średni wiek taboru: - KM; - IC; - PR; - ZTM – autobusy; - ZTM – transport szynowy linii obsługiwanych przez przewoźników w miastach regionalnych i subregionalnych: - Ciechanów - Radom; - Siedlce - Płock	lata	Mazowsze	24,5	20,6	20,8	21	19	15
			7,6	5,8	6,5	6,8	10	7
			15,2	16,0	16,5	16,8	15	15
			7,3	6,5	6,5	6,6	10	7
			-	-	-	11-12	10	7
			8,2	9,2	10,2	11,2	10	7
			7,5	8,3	8,8	9,6	10	7
		Polska	22,0	24,0	26,0	26,0	10	10
			25,9	28,0	30,0	33,0	10	10

Tabela 18. Wskaźniki monitorowania: Społeczeństwo

WSKAŹNIK	MIARA	OBSZAR	2007	2008	2009	2010	WARTOŚĆ NA 2020	WARTOŚĆ IDEALNA
Wskaźniki obciążenia demograficznego (ludność w wieku poprodukcyjnym na 100 osób w wieku przedprodukcyjnym)		Mazowsze	81,2	84,3	87,3	90,3	35	30
		Polska	90,0	92,2	94,1	96,0	34	28
Odsetek dzieci objętych wychowaniem przedszkolnym w wieku 3-5 lat na wsi	%	Mazowsze	21,6	26,9	37,0	43,5	85	90
		Polska	23,1	28,5	37,5	43,1	85	90
Średni wynik egzaminu gimnazjalnego w części matematyczno-przyrodniczej	pkt	Mazowsze	26,8	28,6	27,5	25	30	35
		Polska	25,3	27,1	26,0	24	30	35
Odsetek absolwentów na kierunkach wg grup:	%	Mazowsze	9,6	9	9,1	8,7	15	20

inżynieryjno-technicznych, produkcja i przetwórstwo oraz informatycznych		Polska	11,9	11,3	11	10,5	17	20
Kształcenie ustawiczne osób w wieku 25-64 lata	%	Mazowsze	8,3	7,2	7,3	7,7	15	18
		Polska	5,1	4,7	4,7	5,3	15	18
Liczba ludności na 1 lekarza	os.	Mazowsze	426	437	426	428	300	200
		Polska	487	488	483	481	300	200
Liczba stwierdzonych przestępstw na 10 tysięcy mieszkańców	szt.	Mazowsze	308	262	278	267	100	0
		Polska	302	284	296	298	120	0
Wskaźnik wykrywalności sprawców przestępstw	%	Mazowsze	60,4	58,7	59,1	59,9	80	100
		Polska	64,6	65,9	67,1	67,9	80	100
Frekwencja w wyborach do organów jednostek samorządu terytorialnego	%	Mazowsze	–	–	–	51	70	90
		Polska	–	–	–	47,3	65	75
Wartość 1% podatku dochodowego od osób fizycznych przekazanego OPP	mln zł	Mazowsze	77,2	79,2	95,1	83,9	120	150
		Polska	291,6	298,3	380,1	357,1	600	700
Przeciętny miesięczny dochód rozporządzalny na 1 osobę	zł	Mazowsze	1207,2	1336,5	1438,7	1602	2300	2500
		Polska	928,9	1045,5	1114,5	1192,8	1550	1700
Korzystający ze świadczeń (na podstawie decyzji o przyznaniu) bez względu na rodzaj, formę i źródło finansowania świadczenia na 10 tys. osób	os.	Mazowsze	524,7	475,1	458,8	456,6	350	300
		Polska	620,8	551,3	545,9	546,1	420	360
Liczba spółdzielni socjalnych		Mazowsze	13	15	19	32	140	200
		Polska	139	146	187	276	350	380
Wskaźnik zatrudnienia osób niepełnosprawnych w wieku 16-64 lata	%	Mazowsze	15,1	17,3	17,2	16,1	30	30
		Polska	18,3	19,6	20,0	20,5	30	30
Bezrobotni zarejestrowani pozostający bez pracy dłużej niż 1 rok	os.	Mazowsze	110 453	72 656	69 101	82 369	60 000	40 000
		Polska	787 243	501 339	488 898	568 687	500 000	400 000

Tabela 19. Wskaźniki monitorowania: Środowisko i energetyka

WSKAŹNIK	MIARA	OBSZAR	2007	2008	2009	2010	WARTOŚĆ NA 2020	WARTOŚĆ IDEALNA
Wskaźnik lesistości	%	Mazowsze	22,3	22,4	22,6	22,7	25	30
		Polska	28,9	29,0	29,1	29,2	30	33
Powierzchnia gruntów zdewastowanych i zdegradowanych wymagających rekultywacji	ha	Mazowsze	4218	4110	4094	4007	3500	0
		Polska	64 373	63 735	62 077	61 161	50 000	40 000
Odpady komunalne: - odpady zebrane selektywnie i ich udział w ogólnej ilości odpadów; - ilość odpadów składowanych w stosunku do zebranych	t (%)	Mazowsze	71 840 (4,3)	121 591 (7,2)	123 780 (8)	139 540 (8,9)		
			89,5	87,8	73	71		
		Polska	512 957 (5,1)	682 482 (6,8)	788 871 (7,9)	859 914 (8,6)		
			95,08	92,94	85	80	30	50
Odsetek mieszkańców objętych zorganizowanym systemem zbierania odpadów komunalnych	%	Mazowsze	43,9	44,5	95,3	95,0	97	100
		Polska	–	–	–	–		
Poziom hałasu komunikacyjnego (odsetek punktów pomiarowych, w których przekroczony został dopuszczalny poziom)	%	Mazowsze	100 (20/20)	89 (8/9)	100 (13/13)	92 (11/12)	>90	>50
		Polska	96					
Udział energii pochodzącej ze źródeł odnawialnych w zainstalowanej mocy elektrycznej województwa	%	Mazowsze	0,6	0,8	b.d.	b.d.	5	25
		Polska	7,5	8,1	8,6	9,7	15	25
Ludność korzystająca z oczyszczalni ścieków	%	Mazowsze	50,5	49,2	51,3	53,2	60	70
		Polska	62,2	63,1	64,2	65,2	75	80
Moc instalacji wytwarzających energię elektryczną z OZE: - ogółem - elektrownie na biogaz - elektrownie na biomasę - elektrownie wytwarzające energię elektryczną z promieniowania słonecznego - elektrownie wiatrowe - elektrownie wodne	MW	Mazowsze	–	–	133,1	145,5		
			–	–	8,5	10,3		
			–	–	95,6	102,6		
			–	–	–	0,0		
			–	–	7,2	10,6		
			–	–	21,8	22,1		
		Polska	1523,8	1678,3	1993,5	2556,4		
			45,7	54,6	70,9	82,9		

			255,4	232,0	252,5	356,2		
			–	–	0,0	0,0		
			287,9	451,1	724,6	1180,3		
			934,8	940,6	945,2	937,0		

Tabela 20. Wskaźniki monitorowania: Kultura i dziedzictwo

WSKAŹNIK	MIARA	OBSZAR	2007	2008	2009	2010	WARTOŚĆ NA 2020	WARTOŚĆ IDEALNA
Udział przedsiębiorstw kreatywnych w przedsiębiorstwach ogółem	%	Mazowsze	–	–	7,9	7,9	10	10
		Polska	–	–	6,2	6,2		
Liczba noclegów udzielanych turystom krajowym i zagranicznym w turystycznych obiektach zbiorowego zakwaterowania	tys. szt.	Mazowsze	3282 / 1534	3600 / 1506	3477 / 1459	3950 / 1623	5000 / 2000	6000 / 2500
		Polska	44 036 / 10 918	46 472 / 10 173	45 411 / 9609	45 730 / 10 065	58 000 / 1400	60 000 / 16 000
Liczba miejsc noclegowych całorocznych w obiektach zbiorowego zakwaterowania	szt.	Mazowsze	31 180	37 002	36 950	39 433	60 000	70 000
		Polska	357 033	381 604	393 920	408 924	550 000	600 000
Wystawy w obiektach działalności wystawienniczej	szt.	Mazowsze	523	540	721	822	900	1000
		Polska	3733	3888	4348	4392	4400	5000
Widzowie i słuchacze w teatrach i instytucjach muzycznych na 1000 ludności	os.	Mazowsze	439,8	500,6	495,2	543,1	700	850
		Polska	258,3	304,2	301,4	301,7	400	450
Zwiedzający muzea i odziały na 1000 mieszkańców	os.	Mazowsze	615	621	638	894	1100	1200
		Polska	536	543	541	582	700	750
Uczestnicy imprez w domach i ośrodkach kultury, klubach i świetlicach na 1000 ludności	os.	Mazowsze	679,1	–	609	–	800	1000
		Polska	881,8	–	902,7	–	1000	1100

9. System realizacji Strategii

9.1 Podmioty zaangażowane w realizację polityki rozwoju na obszarze województwa mazowieckiego

Samorząd województwa odgrywa kluczowe znaczenie w realizacji strategii rozwoju. Jako podmiot zobowiązany do programowania rozwoju oraz zarządzania nim na poziomie regionalnym, samorząd będzie odpowiedzialny za realizację decydujących dla rozwoju województwa zapisów Strategii. Przypisanie określonym jednostkom samorządu konkretnych zadań, w tym działań i inwestycji zapewnia przejrzystość systemu wdrażania polityki.

Marszałek Województwa powołał *Zespół do spraw Aktualizacji i Monitorowania Realizacji Strategii Rozwoju Województwa Mazowieckiego i Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Mazowieckiego oraz koordynacji prac nad przygotowaniem oraz wdrożeniem dokumentów programowych Województwa Mazowieckiego dla perspektywy finansowej 2014-2020*, którego grupy robocze, przedstawione w Tabeli 21, są odpowiedzialne za szczegółowe wypracowanie, wdrażanie i monitorowanie znaczących inwestycji i działań ogólnie zapisanych w *Strategii Rozwoju Województwa Mazowieckiego do 2030 roku* poprzez tematyczne plany wykonawcze, regionalny program operacyjny oraz kontrakt terytorialny. Zespół, pod przewodnictwem Marszałka Województwa, składa się z wicemarszałków i członków zarządu województwa, dyrektorów departamentów Urzędu Marszałkowskiego oraz wojewódzkich spółek i jednostek organizacyjnych. Praca w pełnym składzie zapewni spójność i komplementarność wojewódzkich dokumentów strategicznych i wykonawczych.

Tabela 21. Jednostki samorządu odpowiedzialne za przygotowanie, wdrażanie i monitorowanie planów wykonawczych

OBSZAR DZIAŁAŃ	JEDNOSTKI WCHODZĄCE W SKŁAD GRUPY ROBOCZEJ
Przemysł i produkcja	<ul style="list-style-type: none"> • Agencja Rozwoju Mazowska S.A. - Lider • Departament Rolnictwa i Modernizacji Terenów Wiejskich • Departament Nadzoru Właścielskiego i Inwestycji • Departament Nieruchomości i Infrastruktury • Mazowiecki Regionalny Fundusz Pożyczkowy Sp. z o.o. • Mazowiecki Fundusz Poręczeń Kredytowych Sp. z o.o. • Wojewódzki Urząd Pracy w Warszawie • Mazowiecka Jednostka Wdrażania Programów Unijnych.
Gospodarka	<ul style="list-style-type: none"> • Agencja Rozwoju Mazowska S.A. - Lider • Departament Kultury, Promocji i Turystyki • Departament Zdrowia • Departament Rolnictwa i Modernizacji Terenów Wiejskich • Departament Nadzoru Właścielskiego i Inwestycji • Departament Nieruchomości i Infrastruktury • Mazowiecka Agencja Energetyczna S.A. • Mazowiecki Regionalny Fundusz Pożyczkowy Sp. z o.o. • Mazowiecki Fundusz Poręczeń Kredytowych Sp. z o.o. • „Mazowiecki Port Lotniczy Warszawa-Modlin” Sp. z o.o. • Mazowiecka Jednostka Wdrażania Programów Unijnych.
Przestrzeń i transport	<ul style="list-style-type: none"> • Departament Nieruchomości i Infrastruktury - Lider • Departament Rolnictwa i Modernizacji Terenów Wiejskich • Mazowieckie Biuro Geodezji i Urzędzeń Rolnych • Departament Nadzoru Właścielskiego i Inwestycji • Departament Geodezji i Kartografii • Mazowiecki Zarząd Dróg Wojewódzkich w Warszawie • „Koleje Mazowieckie – KM” sp. z o.o.

	<ul style="list-style-type: none"> • Mazowiecka Spółka Taborowa Sp. z o.o. • Warszawska Kolej Dojazdowa Sp. z o.o. • Mazowiecki Port Lotniczy Warszawa-Modlin Sp. z o.o. • Mazowiecka Jednostka Wdrażania Programów Unijnych.
Spółeczeństwo	<ul style="list-style-type: none"> • Wojewódzki Urząd Pracy w Warszawie - Lider • Departament Zdrowia • Departament Edukacji Publicznej i Sportu • Departament Organizacji • Mazowieckie Centrum Polityki Społecznej • Mazowieckie Samorządowe Centrum Doskonalenia Nauczycieli • Mazowiecka Jednostka Wdrażania Programów Unijnych.
Środowisko i energetyka	<ul style="list-style-type: none"> • Departament Środowiska - Lider • Departament Opłat Środowiskowych • Departament Nadzoru Właścicielskiego i Inwestycji • Departament Rolnictwa i Modernizacji Terenów Wiejskich • Mazowiecka Agencja Energetyczna S.A. • Wojewódzki Zarząd Melioracji i Urządzeń Wodnych w Warszawie • Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej • Mazowiecki Regionalny Fundusz Pożyczkowy Sp. z o.o. • Mazowiecki Fundusz Poręczeń Kredytowych Sp. z o.o. • Mazowiecka Jednostka Wdrażania Programów Unijnych.
Kultura i dziedzictwo	<ul style="list-style-type: none"> • Departament Kultury, Promocji i Turystyki - Lider • Departament Nadzoru Właścicielskiego i Inwestycji • Departament Edukacji Publicznej i Sportu • Departament Rolnictwa i Modernizacji Terenów Wiejskich • Agencja Rozwoju Mazowsza S.A. • Mazowiecka Jednostka Wdrażania Programów Unijnych.

Jako, że *Strategia* przewiduje kompleksowe działania w różnych dziedzinach i na wszystkich poziomach zarządzania, samorząd województwa nie będzie jedynym podmiotem odgrywającym istotną rolę w jej realizacji. Zgodnie z zasadami partnerstwa, współpracy i subsydiarności system wielopoziomowego zarządzania procesami rozwojowymi obejmować będzie partnerów z innych poziomów samorządu, podmioty prywatne, a także rząd. Aby zapewnić sprawne działanie systemu, określone zostaną role poszczególnych aktorów w tworzeniu i realizacji polityki regionalnej. Wśród istotnych zadań znajdują się m.in. wdrażanie zapisów dokumentów strategicznych i programowych, monitorowanie i ewaluacja postępów w tym względzie, strategiczny dialog, komunikacja i promocja. Współpracę powinno ułatwić powołanie **Regionalnego Forum Terytorialnego**, którego prace wspierać będzie działalność **Regionalnego Obserwatorium Terytorialnego**.

Do zadań tego drugiego należeć będzie: monitorowanie zmian społecznych, gospodarczych i przestrzennych w województwie, wykonywanie badań i analiz oceniających skuteczność prowadzenia polityki rozwoju oraz identyfikujących obszary wymagające wsparcia czy upowszechnianie wyników badań i edukacja mieszkańców Mazowsza. Obserwatorium będzie wspierać swoją działalnością doradczą i opiniotwórczą Zarząd i kadre kierowniczą Urzędu Marszałkowskiego, jak również samorządy powiatowe i lokalne. Wśród różnych publikacji, okresowo wydawany będzie raport o stanie województwa, opierający się na aktualnych danych statystycznych. Obserwatorium wyposażone będzie w narzędzia do analizy i prezentacji najważniejszych informacji o województwie oraz szczegółowych prognoz, dostępne dla wszystkich mieszkańców, przedsiębiorców i polityków Mazowsza.

9.2 Regulacje prawne

Podstawę prawną sporządzania aktualizacji *Strategii Rozwoju Województwa Mazowieckiego do 2030 r.* stanowi ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa oraz ustawa z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju. Zgodnie z art. 11 ust. 2 ustawy o samorządzie... za politykę rozwoju regionu odpowiedzialny jest samorząd województwa. To samo zadanie zostało ujęte w art. 3 drugiej z przywołanych wyżej ustaw. Art. 4 ustawy o zasadach prowadzenia... określa, iż politykę rozwoju prowadzi się na podstawie strategii rozwoju wymienionej w art. 9 ust. tejże ustawy.

Samorząd województwa, zgodnie z art. 12 ust. 1 ustawy o samorządzie..., przy formułowaniu strategii rozwoju województwa oraz w trakcie realizacji polityki rozwoju współpracuje w szczególności z: jednostkami lokalnego samorządu terytorialnego z obszaru województwa oraz z samorządem gospodarczym i zawodowym, administracją rządową, szczególnie z wojewodą, innymi województwami, organizacjami pozarządowymi oraz szkołami wyższymi i jednostkami naukowo-badawczymi. Strategia rozwoju województwa powinna być spójna z planem zagospodarowania przestrzennego województwa (art. 11 ust. 1d ustawy o samorządzie...). Taki wymóg został zapisany także w ustawie o planowaniu i zagospodarowaniu... (art. 39 ust. 3). Co więcej, zgodnie z art. 11 ust.1 d ustawy o samorządzie ..., strategia rozwoju województwa jest spójna ze średniookresową strategią rozwoju kraju, uwzględnia założenia krajowej strategii rozwoju regionalnego, jak też odpowiednich strategii ponadregionalnych. Samorząd województwa, każdorazowo w terminie 9 miesięcy od dnia wejścia w życie uchwały o przyjęciu lub aktualizacji tych dokumentów dostosowuje do nich strategię rozwoju województwa (art. 11 ust. 1e ustawy o samorządzie...). Horyzont czasowy Strategii (art. 13 ust. 2 i 3 ustawy o zasadach prowadzenia...) obejmuje w sposób wyodrębniony okres obowiązywania średniookresowej strategii rozwoju kraju, oraz może dodatkowo obejmować okres wykraczający poza ten horyzont jeżeli wynika to ze specyfiki rozwojowej w danym obszarze.

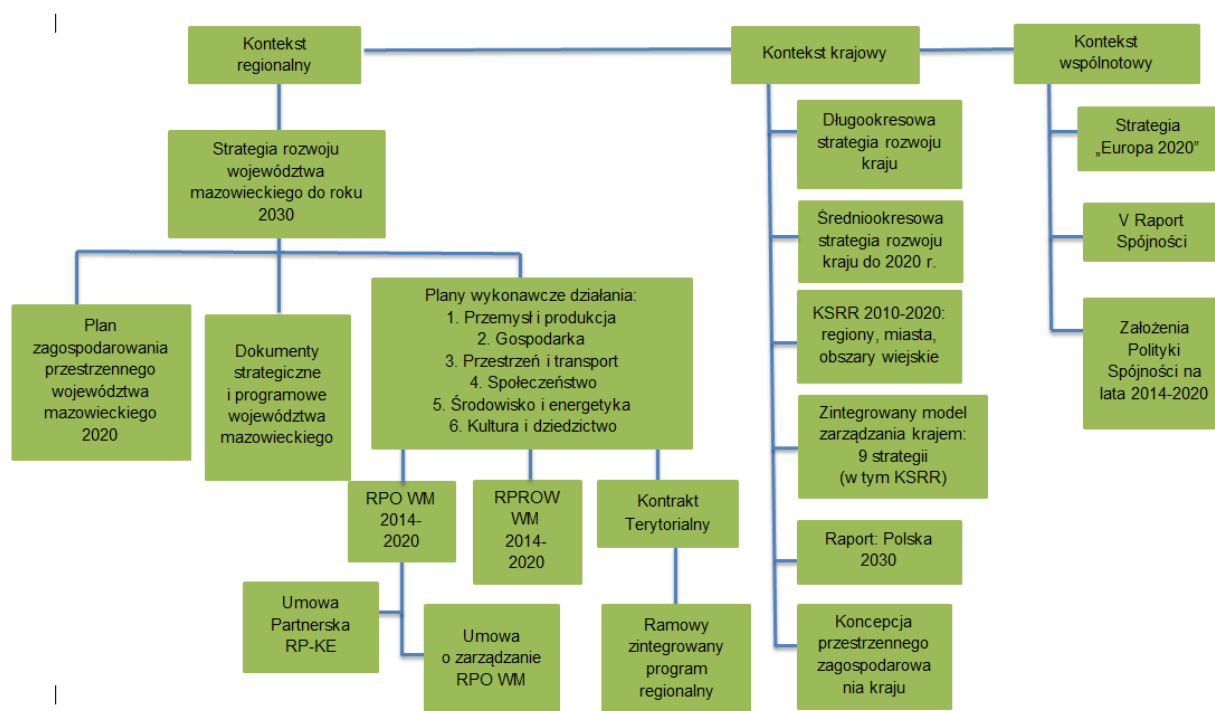
W zaktualizowanej *Strategii Rozwoju Województwa Mazowieckiego do 2030 r.* przyjęto nowe podejście do polityki regionalnej zgodne z *Krajową Strategią Rozwoju Regionalnego*, średniookresową strategią rozwoju kraju i dostosowane do specyfiki regionu. Poza dokumentami krajowymi, województwo mazowieckie musi uwzględnić w swojej polityce rozwoju konsekwencje bycia regionem Unii Europejskiej. Tym samym przyjęte cele powinny przyczyniać się do inteligentnego, trwałego i zrównoważonego rozwoju sprzyjającego włączeniu społecznemu – nadrzędnemu celowi strategii *Europa 2020* realizowanych przez np. zwiększanie zatrudnienia, odsetka energii pozyskiwanej ze źródeł odnawialnych czy ograniczanie ogólnego jej zużycia. Spójny system programowania rozwoju na wszystkich szczeblach, od europejskiego po regionalny, jak też współpraca na wszystkich poziomach, pozwolą osiągnąć efekt synergii podejmowanych działań, umożliwiając osiągnięcie wyznaczonych celów.

9.3 Dokumenty służące realizacji strategii

Strategia Rozwoju Województwa Mazowieckiego do 2030 roku stanowi podstawowy i nadrzędny dokument strategiczny regionu, przesądzający o kierunkach prowadzonej przez samorząd województwa polityki województwa, a także przenoszący na poziom regionalny ustalenia dokumentów krajowych i unijnych i ustanawiający ramy do tworzenia bardziej szczegółowych dokumentów na poziomie regionu. Niniejsza *Strategia* wpisuje się w ramy czasowe przyszłej perspektywy programowania Unii Europejskiej: lata 2014-2020 oraz przenosi na poziom regionalny zapisy dokumentów przyjętych przez rząd RP i Komisję Europejską. Tym samym niniejsza *Strategia* stanowi punkt odniesienia dla pozostałych wojewódzkich dokumentów strategicznych i wykonawczych. W przypadku tych drugich, w celu zapewnienia synchronizacji czasowej oraz spójności systemu, Zarząd Województwa zdecydował o przygotowaniu nowej struktury dokumentów wykonawczych.

Każdy z sześciu obszarów tematycznych strategii: przemysł i produkcja, gospodarka, przestrzeń i transport, społeczeństwo, środowisko i energetyka oraz kultura i dziedzictwo, wsparty jest **planem wykonawczym**. Plany te stanowią spis najważniejszych inwestycji do podjęcia przez samorząd, w postaci dużych inwestycji zintegrowanych oraz inwestycji o istotnym znaczeniu dla regionu, jak również komplementarnych działań do realizacji w ramach RPO. Finansowanie zamierzonych inwestycji odbywać się będzie w ramach środków własnych województwa, RPO, środków krajowych, jak i funduszy prywatnych. Wybór priorytetów inwestycyjnych wynika z diagnozy sytuacji i potrzeb, w odniesieniu do całego regionu, jak i subregionów. Zapisane tam wskaźniki i ich wartości wpisują się wyzwania zdefiniowane w Strategii, a także cele UE i cele krajowe. Katalog inwestycji zawiera uzasadnienie ich doboru, opis planowanego sposobu realizacji, oczekiwanych efektów i ram finansowych (kosztów i źródeł finansowania). W przypadku inwestycji realizowanych przez samorząd wskazane będą również podmioty odpowiedzialne oraz horyzont czasowy realizacji. Wszystkie plany uwzględniać będą również aspekt inteligentnej specjalizacji (*smart specialization*), czyli dobór działań na obszary (tematyczne i terytorialne) o największym potencjale. Treść planów wykonawczych wypracowana przez grupy robocze (por. *Tabela 20*) stanie się podstawą najważniejszych formalnych dokumentów: Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Mazowieckiego oraz kontraktu terytorialnego. Samorząd województwa sporządzi lub zaktualizuje także pozostałe obligatoryjne dokumenty, m.in. strategie, programy i plany sektorowe (por. *Rysunek 3*)

Rysunek 3. System zarządzania województwem

Źródło: opracowanie MBPR

9.4 System monitorowania realizacji strategii

Skuteczność wdrażania i realizacji celów określonych w *Strategii Rozwoju Województwa Mazowieckiego do 2030 roku* będzie oceniana przez wykonane działania oraz efekty jakie przyniosły. Dualny charakter monitorowania strategii opierać się będzie na **systemie monitorowania rozwoju**, w tym celów rozwojowych województwa oraz na **systemie monitorowania realizacji strategii**.

System monitorowania rozwoju - Samorząd Województwa Mazowieckiego nie może odpowiadać za przebieg zjawisk społeczno-ekonomicznych w regionie, ponieważ są one zbiorem wielu czynników i uwarunkowań, na które nie ma bezpośredniego wpływu. Rozwój województwa będzie jednak stale i regularnie obserwowany i kontrolowany przez Regionalne Obserwatorium Terytorialne. Wśród zbioru wskaźników monitorujących rozwój województwa będą obowiązkowe wskaźniki wymienione w *Rozdziale 8*, będące zarazem elementem monitorowania Strategii.

System monitorowania realizacji Strategii - System monitorowania realizacji Strategii ma na celu weryfikację działalności Samorządu Województwa Mazowieckiego oraz wszystkich jednostek podległych w kontekście przyjętych celów i działań w polityce rozwoju regionu, wyrażonych w Strategii Rozwoju Województwa, a szczegółowo zapisanych w planach wykonawczych. System zbierania danych opierać się będzie głównie na informacjach z Departamentów i innych jednostek Urzędu Marszałkowskiego. Działania każdej jednostki zostaną ocenione pod względem rodzaju, zakresu i skuteczności. System wskaźników będzie odnosił się wyłącznie do kompetencji i zadań poszczególnych jednostek. Wskaźniki zostaną uzgodnione i zapisane w odrębnym dokumencie pt: *System monitorowania realizacji Strategii*. Okresowo wydawany będzie raport z realizacji *Strategii Rozwoju Województwa Mazowieckiego 2030 roku*. Tak stworzony system będzie kontrolował działania Samorządu Województwa Mazowieckiego na rzecz realizacji Strategii jedynie w zakresie posiadanych kompetencji i odpowiedzialności.

9.5 Współpraca w realizacji Strategii

Komplementarność działań i efekty synergii możliwe są do uzyskania tylko przy współpracy pionowej, obejmującej rząd, samorząd województwa, samorządy lokalne powiatowe i gminne oraz inne podmioty zaangażowane w realizację strategii, oraz poziomej, obejmującej wspólne inicjatywy lokalne, regionalne i międzyregionalne. Zarówno Strategia, jak i Plany Wykonawcze, Regionalny Program Operacyjny oraz kontrakt terytorialny konstruowane są w oparciu o założenie wspólnej realizacji inwestycji i działań, tak wykonawczej, jak i finansowej. Samorząd województwa gra rolę koordynatora, a także animatora polityki rozwojowej, dostrzegając problemy lokalne z perspektywy regionalnej. Jest także głównym partnerem dla rządu w sprawach zadań do realizacji z poziomu centralnego na terytorium województwa.

Dostrzegając długookresowe korzyści z partnerstw i współpracy, samorząd województwa kontynuować będzie politykę współzarządzania (governance), w ramach której wspólnota regionalna (obywatele, instytucje i inne zaangażowane strony) poprzez wspólne przedsięwzięcia czerpie korzyści ze zrównoważonego wykorzystania środowiska i zasobów na rzecz rozwoju gospodarczo-społecznego, różnych form odpowiedzialności społecznej i międzypokoleniowej czy współuczestnictwa w procesie realizacji założeń strategii.

Samorząd województwa dążyć będzie do mądrego włączania regionu w sieci współpracy krajowej i międzynarodowej, co pozwoli na korzystanie z doświadczeń i osiągnięć efektów skali, tak w procesach negocjacyjnych, jak i realizacji przedsięwzięć pro-rozwojowych.

9.6 Wewnętrzne ramy instytucjonalne realizacji strategii

W celu osiągnięcia postawionych celów konieczne jest wdrożenie i konsekwentne przestrzeganie wewnątrzregionalnych zasad realizacji polityki rozwoju. Samorząd województwa mazowieckiego będzie się kierować następującymi zasadami:

- a) w celu zwiększenia strumienia środków kierowanych na rzecz innowacyjności w województwie mazowieckim, postulowany **1% odpis z CIT** na pro-innowacyjne badania naukowe będzie z jednej strony koniecznym warunkiem uzyskania wsparcia samorządowego przez firmy, z drugiej strony przedsiębiorcy będą zachęceni do kierowania wsparcia do prowadzonych przez samorząd województwa inkubatorów technologicznych i parków przemysłowych.
- b) w celu skoordynowanego zarządzania przestrzenią województwa, wsparcie samorządowe inwestycji będzie w szczególności kierowane do tych podmiotów, których inwestycja mieści się na terenie objętym **miejscowym planem zagospodarowania przestrzennego**.
- c) w celu koordynacji wsparcia gospodarczego, samorząd województwa kierować się będzie wypracowaną **polityką klastrową**, która będzie prowadzić do trwałego podniesienia poziomu konkurencyjności lokalnej i regionalnej przez wzrost innowacyjności przedsiębiorstw i poprawę ich pozycji konkurencyjnej oraz w konsekwencji poprzez przekształcenie się klastrów w regionalne systemy innowacji, charakteryzujących się głównie efektywną absorpcją i tworzeniem innowacji produktowych.
- d) w celu podniesienia konkurencyjności rolnictwa i przemysłu spożywczego samorząd województwa będzie kierować pomoc w szczególności do podmiotów z tego sektora należących i realizujących znaczącą część swojej podstawowej działalności w ramach **grup producenckich**.
- e) w celu wzmocnienia kapitału ludzkiego w obszarach peryferyjnych oraz wzmocnienia absorpcji dyfuzji samorząd województwa będzie wspierać uzdolnionych uczniów i studentów **stypendiami** bezzwrotnymi pod warunkiem powrotu po zakończonej edukacji do miejsca pochodzenia i rozwijania tam działalności społecznej, naukowej czy gospodarczej.
- f) w celu podniesienia efektywności wykorzystania środków finansowych przeznaczonych na rozwój, samorząd województwa będzie stosował instrumenty **instrumenty zwrotne** równoległe z instrumentami o charakterze bezzwrotnym.
- g) w celu wzmocnienia **marki Mazowsze** produkty, do których powstania przyczynił się pośrednio bądź bezpośrednio samorząd województwa, oznaczone będą logo Marki Mazowsze.
- h) w celu trwałego zdobywania przewag konkurencyjnych oraz zapobiegania zewnętrznemu drenażowi kapitału intelektualnego, samorząd województwa będzie koncentrować pomoc dla innowacji na przedsięwzięciach zdążających do **opatentowania**, zaś wsparcie procesu patentowania odbywać się będzie z zastrzeżeniem pozostawienia wdrożenia do produkcji i produkcji opatentowanego produktu na terenie województwa mazowieckiego.
- i) w celu wzmocnienia **potencjału produkcyjnego i pro-eksportowego** na terenie województwa mazowieckiego, samorząd województwa będzie kierować wsparcie dla małych i średnich przedsiębiorstw, których podstawowa działalność ma charakter wytwórczy, a produkty są sprzedawane na rynkach międzynarodowych.
- j) w celu realizacji synergicznych, kompleksowych i zintegrowanych projektów pro-rozwojowych, samorząd województwa będzie wspierać przede wszystkim wspólne **inicjatywy łączące samorządy lokalne, biznes i naukę**, a także inicjatywy międzyregionalne.
- k) w celu dbałości o środowisko oraz zrównoważonego wykorzystania zasobów samorząd województwa będzie wspierać przede wszystkim **projekty o charakterze pro-ekologicznym**, zachowujące ład przestrzenny, o wysokiej efektywności energetycznej oraz o niskich kosztach użytkowania.

10. Ramy finansowe

10.1 Budżet województwa mazowieckiego

Zgodnie z *ustawą o samorządzie...*, mieszkańcy województwa tworzą z mocy prawa regionalną wspólnotę samorządową. Województwo, jako element ustroju terytorialnego państwa oznacza, zarówno jednostkę samorządu terytorialnego, jak i największą pod względem obszaru i liczby ludności jednostkę zasadniczego podziału terytorialnego kraju do wykonywania administracji publicznej. Zasadniczym celem województwa jest kreowanie rozwoju regionu oraz wykonywanie usług publicznych o charakterze i zasięgu regionalnym. W celu wykonania zadań województwo tworzy wojewódzkie samorządowe jednostki organizacyjne i może zawierać umowy z innymi podmiotami. Samorząd województwa prowadzi politykę rozwoju województwa (wspieranie rynku pracy, utrzymanie i rozbudowa infrastruktury społecznej, pozyskiwanie środków finansowych itd.), a także określa strategię rozwoju województwa. Województwo jako osoba prawna działa poprzez swoje organy, którymi są sejmik województwa oraz zarząd województwa.

Na politykę rozwoju województwa składa się z kolei tworzenie warunków rozwoju gospodarczego, pozyskiwanie i łączenie środków finansowych publicznych i prywatnych w celu realizacji zadań z zakresu użyteczności publicznej, racjonalne korzystanie z zasobów przyrody, wspieranie rozwoju nauki i współpracy między sferą nauki i gospodarki, popieranie postępu technologicznego, wspieranie rozwoju kultury, a także ochrona i racjonalne wykorzystanie dziedzictwa kulturowego oraz promocja walorów i możliwości rozwojowych województwa.

10.2 Dochody województwa mazowieckiego

Ustawa z dnia 13 listopada 2003 r. o dochodach jednostek samorządu terytorialnego określa źródła dochodów jednostek samorządu terytorialnego, zasady ustalania i gromadzenia tych dochodów, a także zasady ustalania i przekazywania subwencji ogólnej oraz dotacji celowych z budżetu państwa.

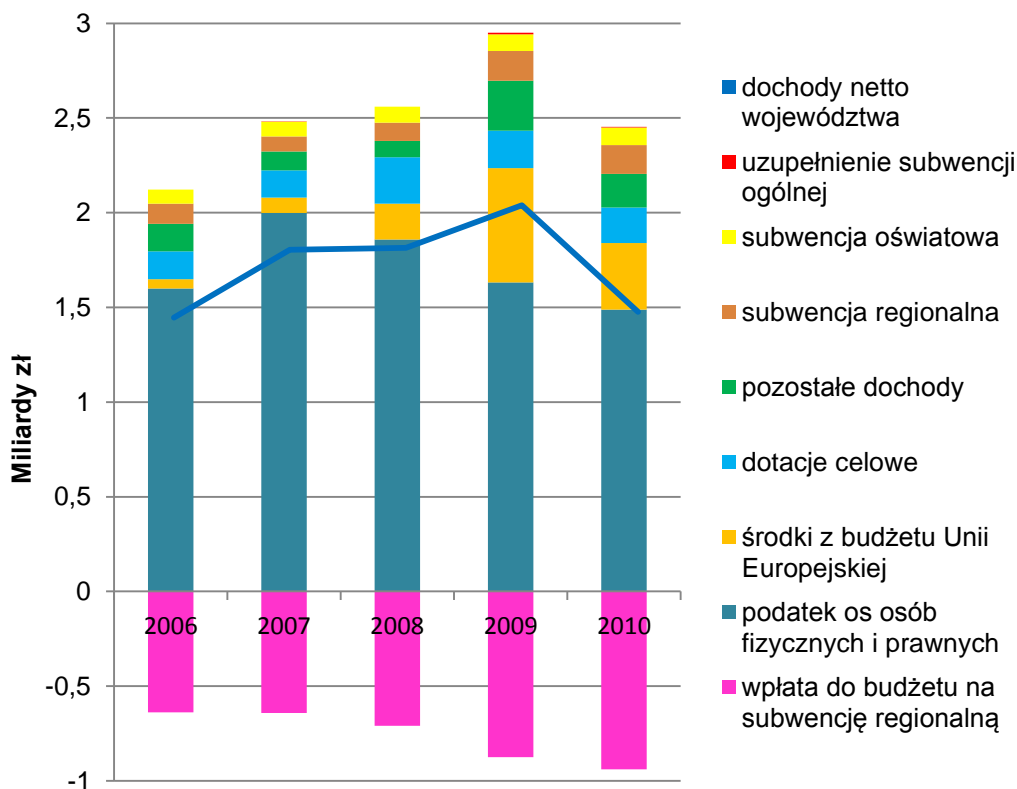
Zasadniczym źródłem finansowania zadań realizowanych przez jednostki samorządu terytorialnego stały się dochody własne i subwencja ogólna, zaś dotacje celowe spełniają rolę uzupełniającą. W 2010 r. struktura źródeł przedstawiała się następująco: najważniejszą część wpływów budżetowych stanowiły dochody własne (82%), w tym dochody z PIT i z CIT 61% (z tego 14% to udział w podatku PIT i 84% udział w podatku CIT), w następnej kolejności były to dochody na finansowanie i współfinansowanie programów i projektów unijnych (14%) i dotacje celowe (8%). Subwencji ogólnej województwo mazowieckie praktycznie nie otrzymuje, gdyż nie spełnia kryteriów określonych w art. 24 *ustawy o dochodach jednostek...*

W 2010 r. dochody ogółem regionu wynosiły 2 452,9 mln zł i wzrosły od 2006 r. o ponad 15%. W roku 2010 wyższy dochód ogółem województwo zawdzięczało głównie siedmiokrotnemu wzrostowi dochodów na finansowanie i współfinansowanie programów i projektów unijnych, przy drastycznym spadku dochodów z podatku od osób prawnych i fizycznych (o ponad 370 mln zł) w porównaniu do 2008 r., na podstawie którego wyliczono kwotę wpłaty do budżetu państwa z tytułu subwencji regionalnej.

Corocznie, zgodnie art. 31 ust.1 *ustawy o dochodach jednostek...* województwo mazowieckie dokonuje wpłaty do budżetu państwa na subwencję regionalną z wpływów z podatków od osób prawnych i fizycznych. W 2006 r. do budżetu państwa odprowadzona została kwota 638 mln zł tj. 40% dochodów z tych podatków, województwo miało więc do dyspozycji kwotę 962 mln zł na realizację zadań własnych (tj. 207 zł na 1 mieszkańca). Niestety w 2010 r. na skutek niewłaściwych zapisów w ww. ustawie relacje odwróciły się i województwo odprowadziło już 939 mln zł, tj. 64% dochodów z tego tytułu, a w budżecie

województwa pozostała kwota 533 mln zł (130 zł na 1 mieszkańca). Strukturę dochodów w województwie mazowieckim przedstawia poniższy wykres (por. Wykres 3).

Wykres 3. Zestawienie dochodów samorządu województwa mazowieckiego

Zródło: Bank danych lokalnych GUS

10.3 Wydatki województwa mazowieckiego

Zgodnie z art. 216 ustawy z dnia 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych, wydatki budżetów jednostek samorządu terytorialnego są przeznaczone na realizację zadań określonych w ustawach, w szczególności na:

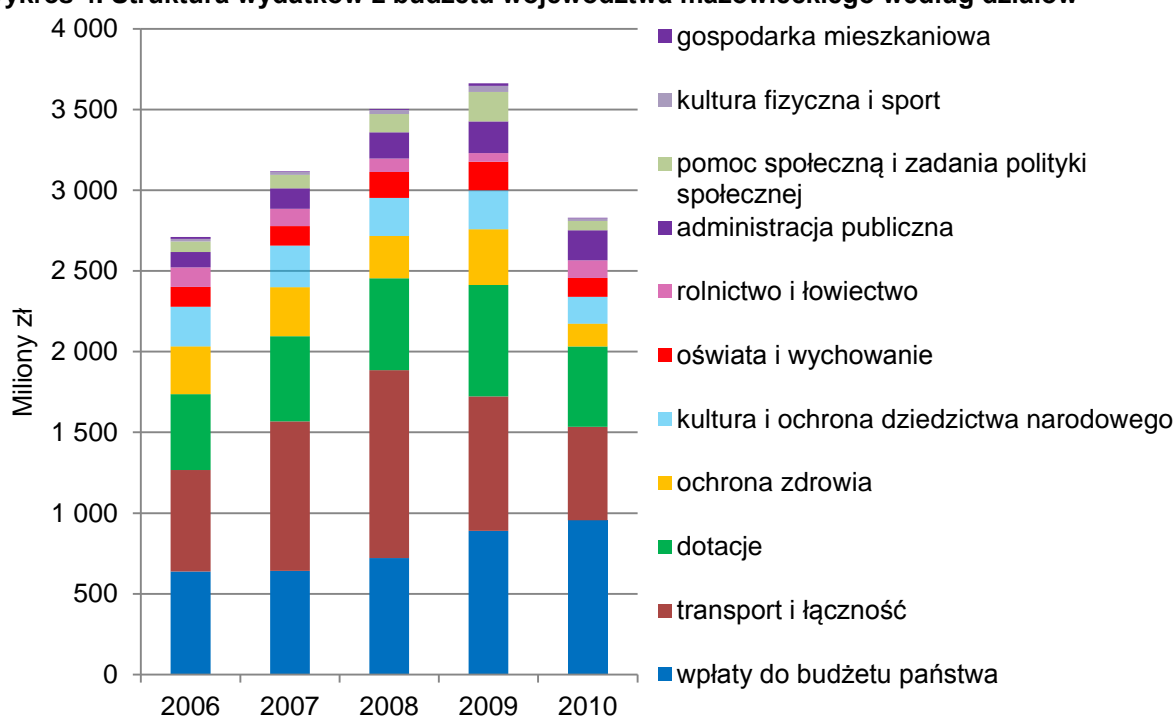
- 1) zadania własne jednostek samorządu terytorialnego;
- 2) zadania z zakresu administracji rządowej i inne zadania zlecone ustawami jednostkom samorządu terytorialnego (finansowane z dotacji);
- 3) zadania przejęte przez jednostki samorządu terytorialnego do realizacji w drodze umowy lub porozumienia;
- 4) zadania realizowane wspólnie z innymi jednostkami samorządu terytorialnego;
- 5) pomoc rzeczową lub finansową dla innych jednostek samorządu terytorialnego, określoną odrębną uchwałą przez organ stanowiący jednostki samorządu terytorialnego (do roku 2009 na Mazowszu działał fundusz, z którego finansowane były inwestycje w najuboższych gminach);
- 6) programy finansowane z udziałem środków, o których mowa w art. 5 ust. 1 pkt 2 i 3.

W województwie mazowieckim w 2010 r. ogólna kwota wydatków wyniosła 2 508 mln zł, z czego najwyższy udział w wydatkach miały: 38% wpłata do budżetu państwa na subwencję regionalną (27% w 2006 r.), 23% wydatki na transport i łączność (27% w 2006 r.), 20% na dotacje oraz 6% wydatki na ochronę zdrowia (13% w 2006 r., co oznacza spadek o ponad 52%). Struktura wydatków w latach 2006-2010 przedstawiona została na Wykresie 4.

Deficyt województwa finansowany jest z pożyczek, kredytów rynku krajowego i zagranicznego oraz emisji papierów wartościowych. W 2010 r. zadłużenie wyniosło 1 397 mln zł, co w przeliczeniu stanowi 57% dochodów. Zadłużenie województwa od 2006 r. wzrosło 23-krotnie. Zgodnie z *ustawą o finansach...*, samorzady muszą stosować się do limitów dotyczących wskaźników zadłużenia oraz jego obsługi. Zgodnie z art. 170 *ustawy o finansach...*, zadłużenie nie może być wyższe niż 60% dochodów ogółem, a dopuszczalny limit, zgodnie z art. 169 ww. ustawy, wynosi 15% planowanych dochodów na dany rok budżetowy. W latach 2007 -2009 pozyskane kredyty i pożyczki pozwoliły na utrzymanie wysokiego poziomu wydatków majątkowych w tym i inwestycyjnych.

Łączna kwota przypadających do spłaty w 2010 r. rat kredytów i pożyczek oraz potencjalnych spłat kwot wynikających z udzielonych przez jednostki samorządu terytorialnego poręczeń wraz z należnymi odsetkami od tych kredytów i pożyczek oraz należnych odsetek wynosiła 158 mln zł, co stanowiło 6,75% planowanych dochodów na ten rok.

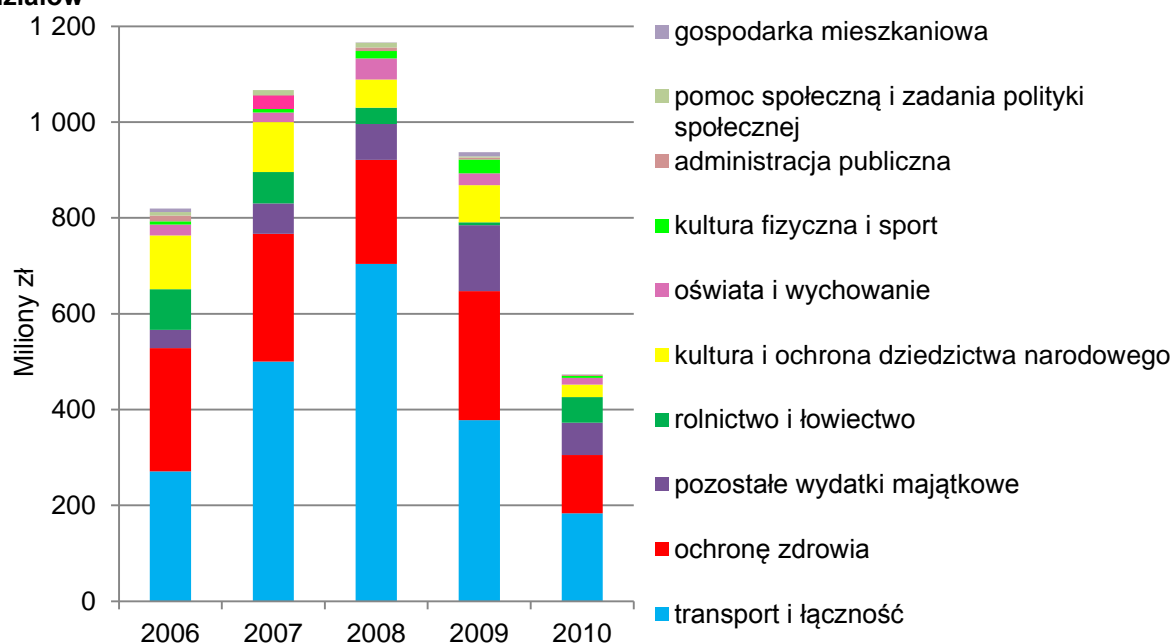
Wykres 4. Struktura wydatków z budżetu województwa mazowieckiego według działów

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

Samorząd województwa realizując swoje statutowe zadania przeznaczają znaczne kwoty na inwestycje rozwojowe. Rekordowym pod tym względem był rok 2008, w którym na inwestycje majątkowe przeznaczono 1 166 mln zł (38% wydatków), w przeliczeniu 226 zł na 1 mieszkańca. W roku 2010 nakłady majątkowe spadły do poziomu 472 mln zł (19% wydatków), w przeliczeniu 90 zł na 1 mieszkańca (przy średniej krajowej 155 zł na 1 mieszkańca). Struktura wydatków majątkowych w latach 2006-2010 przedstawiona została na Wykresie 5.

Wykres 5. Struktura wydatków majątkowych z budżetu województwa mazowieckiego według działów

Źródło: Bank Danych Lokalnych GUS

Główną przyczyną spadku wydatków ogółem w 2010 r. (o 735 mln zł), jak i drastycznego spadku nakładów majątkowych (o ponad 460 mln zł) było po pierwsze załamanie się koniunktury gospodarczej, co skutkowało w znacznej mierze obniżeniem dochodów z podatków od osób prawnych, będącego głównym źródłem dochodów Mazowsza oraz po drugie rekordowo wysoka wypłata do budżetu państwa na subwencję regionalną, tzw. janosikowe (955 mln zł). Czynniki te spowodowały poważne problemy w utrzymaniu płynności finansowej i doprowadziły województwo na skraj bankructwa finansowego. Zgodnie z obowiązującą ustawą, budżet państwa zasila budżety samorządu z bieżących dochodów, natomiast samorządy muszą wpłacać wyznaczone równe miesięczne raty subwencji w oparciu o sztywne zapisy ustawy, wyznaczone na podstawie dochodów sprzed 2 lat.

Oprócz Samorządu Województwa Mazowieckiego z trudnościami budżetowymi spowodowanymi konkretnymi zapisami *ustawy o dochodach jednostek...* borykał się szereg jednostek samorządu terytorialnego szczebla gminnego i powiatowego w kraju. Na Mazowszu płatnikami subwencji równoważącej jest 25 gmin, 7 powiatów i 4 miasta na prawach powiatu. Wpłaty te do budżetu państwa stanowiły źródło napięć w budżetach tych jednostek, ograniczając w poważnym stopniu ich możliwości rozwojowe, gdyż zmiany wskaźników następowały z opóźnieniem cyklu dwuletniego w stosunku do zmian sytuacji w gospodarce, jak również ze względu na przyjęty cykl rozliczeń w podatkach i zastosowane formuły wyliczenia należnych jednostkom samorządu terytorialnego udziałów w podatkach.

10.4 Instrumenty finansowe

Dostępne dla samorządu województwa instrumenty finansowe wynikają z *ustawy o dochodach jednostek.....* Ustawa ta wprowadziła wiele rozwiązań, które pozwoliły na zauważalne zwiększenie poziomu decentralizacji finansów publicznych oraz podniosły zakres samodzielności samorządów wojewódzkich i powiatowych względem poprzednich uwarunkowań instytucjonalnych. Na dochody budżetów jednostek samorządu terytorialnego składają się przede wszystkim:

1) dochody własne, tj.:

- a) dochody z tytułu udziałów we wpływach z podatku dochodowego od osób prawnych i osób fizycznych,
- b) wpływy z podatków oraz opłat ustalanych i pobieranych na podstawie odrębnych ustaw, w tym podatek od nieruchomości, podatek rolny, podatek od środków transportowych, podatek od czynności cywilnoprawnych, opłata skarbową,
- c) dochody z majątku, np. dochody z wynajmu i dzierżawy,
- 2) dotacje celowe z budżetu państwa na zadania: z zakresu administracji rządowej, własne, realizowane na podstawie porozumień z organami administracji rządowej,
- 3) dotacje otrzymane z funduszy celowych,
- 4) pozostałe dotacje,
- 5) subwencja ogólna z budżetu państwa, która składa się z części:
 - a) wyrównawczej, oświatowej, rekompensującej,
 - b) równoważącej i regionalnej,
- 6) dochody na finansowanie i współfinansowanie programów i projektów unijnych.

Od roku 2004 głównym źródłem dochodów województw stał się udział w podatkach od osób prawnych (CIT) i osób fizycznych (PIT), co zauważalnie zwiększyło ich samodzielność. W kolejnych latach regulacje *ustawy o dochodach jednostek...* miały charakter ewolucyjny i nie przyczyniły się do skokowych zmian w poziomie i strukturze dochodów JST.

Wśród najważniejszych ostatnich modyfikacji przepisów należy wymienić obniżenie udziału województw w dochodach z podatku CIT z 15,9% do 14,0%. Obecnie odpowiadają one około 50% dochodom budżetu województwa mazowieckiego, czego ubocznym efektem jest uzależnienie sytuacji finansowej województwa od koniunktury gospodarczej. W regionie negatywne skutki załamań koniunkturalnych kumulują się w zwielokrotnionym zakresie w związku z koniecznością odprowadzania do budżetu państwa znacznej części dochodów na subwencję regionalną, co szczegółowo omówione zostało w części dotyczącej budżetu województwa mazowieckiego.

Realizacja zadań związanych z rozwojem regionalnym przez Samorząd Województwa Mazowieckiego finansowana jest głównie z jego dochodów, w tym część, szczególnie od 2007 r., stanowią środki z funduszy europejskich. W perspektywie finansowej na lata 2007-2013 oraz przy projektach realizowanych praktycznie do połowy 2015 r., wykorzystywane są w regionie przede wszystkim środki z:

- Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego (Regionalny Program Operacyjny Województwa Mazowieckiego, Programu Infrastruktura i Środowisko oraz Programu Innowacyjna Gospodarka),
- Europejskiego Funduszu Społecznego (Program Kapitał Ludzki),
- Europejskiego Funduszu Orientacji i Gwarancji Rolnej (Program Rozwoju Obszarów Wiejskich, Program Operacyjny Zrównoważony Rozwój sektora rybołówstwa i nadbrzeżnych obszarów rybackich, dopłaty bezpośrednie).

W perspektywie finansowej na lata 2014–2020 dla województwa mazowieckiego zmienią się istotnie zasady finansowania regionu. Województwo mazowieckie będzie mogło liczyć na pewien odsetek dotychczasowej alokacji z funduszu strukturalnego (Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego i Europejskiego Funduszu Spójności jako swoistej „sieci bezpieczeństwa” i uniknie gwałtownego spadku udziału funduszy. Ponadto województwo będzie wspierane na zbliżonym do obecnego poziomie Funduszu Spójności oraz z Europejskiego Funduszu Rolnego Rozwoju Obszarów Wiejskich i Europejskiego Funduszu Rybackiego. W gestii rządowej delegacji negocjacyjnej w zakresie przyszłego kształtu Polityki Spójności jest również zabieganie o dodatkowe środki finansowe, które skierowane będą na skonkretyzowane zadania inwestycyjne lub na określone obszary województwa mazowieckiego (Program Polska Wschodnia), jak też wynegocjowanie inwestycji w ramach kontraktu terytorialnego.

Spółeczność województwa mazowieckiego w obecnej sytuacji liczy przede wszystkim na korzystną zmianę *ustawy o dochodach jednostek...*, co pozwoliłoby częściowo

zrekompensować straty w dochodach wynikające z nieobjęcia regionu celem konwergencja w ramach europejskiej polityki spójności. Zmiana ta jest konieczna dla utrzymania dynamiki rozwoju województwa oraz niwelowania dysproporcji rozwojowych pomiędzy częściami województwa. Ponadto województwo może liczyć na prorozwojowe fundusze skarbu państwa nakreślone ramowo w Średniookresowej Strategii Rozwoju Kraju i uszczegółowione w dziewięciu zintegrowanych strategiach ponadregionalnych opracowanych dla wzmocnienia spójności terytorialnej i lepszej koordynacji pomiędzy politykami sektorowymi i polityką terytorialną.

Przygotowane przez Rząd Polski strategie sektorowe odpowiadają potrzebom kompleksowo zarysowanej polityki rozwoju, wyznaczając obszary interwencji, harmonogramy i wskaźniki realizacji oraz ramy finansowe. Kluczową dla rozwoju województw jest *Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego* z nowym instrumentem, jakim jest kontrakt terytorialny, racjonalizujący system finansowania polityk publicznych przez proces terytorializacji oraz system finansowania JST. Jako uzupełniające źródło finansowania zadań Strategii należy również wymienić środki z krajowych funduszy celowych takich jak: Ekofundusz, Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej, Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej, a także Fundusze Ministerstwa Edukacji i Nauki, Ministerstwa Kultury i Dziedzictwa Narodowego, Fundusz Rozwoju Inwestycji Kulturalnych, Krajowy Fundusz Drogowy oraz Fundusz Kolei.

Istotne dla rozwoju Mazowsza są instrumenty finansowe wspierające i przyspieszające procesy inwestycyjne, takie jak kredyty, pożyczki, fundusze poręczeniowe i emisja obligacji. Źródłem tego wsparcia mogą być instrumenty Europejskiego Banku Inwestycyjnego (w tym JESSICA), Banku Rozwoju Rady Europy, Banku Światowego, jak również kredyty banków komercyjnych. Wydaje się jednak, że z uwagi na poziom zadłużenia województwa mazowieckiego te instrumenty finansowe będą miały mniejsze znaczenie niż dotychczas z uwagi na zmiany wynikające z nowelizacji *ustawy o finansach...* wzmocniające normy ostrożnościowe w budżetach jednostek samorządu terytorialnego.

Coraz większe znaczenie będzie miało więc aktywne poszukiwanie innych źródeł finansowania rozwoju np. poprzez przyciąganie inwestorów zagranicznych i tworzenie warunków dla rozwoju partnerstwa publiczno-prywatnego. Ważne w tym zakresie będzie przekazanie uprawnień samorządom województwa, umożliwiających im w pewnym zakresie prowadzenie własnej polityki podatkowej stanowiącej instrument zachęt dla inwestorów i przedsiębiorców na zasadach obowiązujących w specjalnych strefach ekonomicznych.

Istotne dla rozwoju gospodarczego województwa mazowieckiego jest również wsparcie sektora MSP poprzez rozwinięcie systemu funduszy poręczeń i pożyczek oraz jego wzmocnienie instytucjonalne, organizacyjne i finansowe jako lokalnych i regionalnych instytucji otoczenia biznesu. Na terenie Mazowsza działa obecnie Mazowiecki Regionalny Fundusz Pożyczkowy i Mazowiecki Fundusz Poręczeń Kredytowych. Pomocą w procesie rozwoju przedsiębiorczości służy również Krajowy Fundusz Kapitałowy. Systemy te z czasem zastąpią niewątpliwie dotychczasowy mechanizm bezzwrotnych dotacji do projektów realizowanych w ramach działań skierowanych na rozwój przedsiębiorczości z Regionalnego Programu Operacyjnego Województwa Mazowieckiego.

W nowej perspektywie kierunki rozwoju będą ściśle powiązane z rezultatami jakie Samorząd Województwa Mazowieckiego zamierza osiągnąć do 2020 r. Konieczne jest zatem aktywne pozyskiwanie nowych funduszy na realizację zadań rozwojowych strategii.

Słowniczek

ANTROPOPRESJA - negatywny wpływ działalności człowieka na środowisko naturalne powodujący zaburzenia funkcjonowania ekosystemów (zespołów form roślinnych i zwierzęcych dostosowanych do warunków wytworzonych przez środowisko w danym miejscu).

BADANIA I ROZWÓJ B+R – odkrywanie nowej wiedzy na temat produktów, procesów i usług, a następnie zastosowanie tej wiedzy do tworzenia nowych i ulepszonych produktów, procesów i usług, które wypełniają rynkowe potrzeby.

BEZPIECZEŃSTWO PUBLICZNE - ogół warunków i instytucji chroniących życie, zdrowie, mienie obywateli oraz majątek ogólnonarodowy, ustrój i suwerenność państwa przed zjawiskami groźnymi dla ładu prawnego, a także przed zjawiskami mogącymi zakłócić normalne funkcjonowanie obywateli, godzącymi w ogólnoprzyjęte normy postępowania.

BEZPOŚREDNIA INWESTYCJA ZAGRANICĄ (BIZ) – zgodnie z definicją OECD, oznacza inwestycję dokonaną przez rezydenta jednego kraju (zwanego bezpośrednim inwestorem) celem uzyskania długotrwałej korzyści z kapitału zaangażowanego w przedsiębiorstwo – rezydenta innego kraju (określanego przedsiębiorstwem bezpośredniego inwestowania).

BIOMEDYCYNĄ – dziedzina medycyny wykorzystująca osiągnięcia nauk biologicznych, biochemicznych, biofizycznych i biotechnologicznych.

BIOTECHNOLOGIA – dyscyplina nauk technicznych wykorzystująca procesy biologiczne na skalę przemysłową.

DZIEDZICTWO – ogół wartości odziedziczonych po poprzednich pokoleniach, zarówno wartości materialnych jak i niematerialnych.

DZIAŁALNOŚĆ KULTURALNA – zgodnie z *ustawą z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej* polega na tworzeniu, upowszechnianiu i ochronie kultury.

DZIEDZICTWO KULTUROWE - ogół dorobku społeczeństw (narodów i środowisk) w zakresie nauki, sztuki, architektury, oświaty, techniki, wytworzonego w trakcie jego historycznego rozwoju i przekazywanego z pokolenia na pokolenie. Oznacza wartość – materialną lub niematerialną określającą naszą kulturę. Zawiera w sobie wszystkie skutki środowiskowe wynikające z interakcji pomiędzy ludźmi a otoczeniem na przestrzeni dziejów.

EKONOMIA SPOŁECZNA - sektor gospodarki, w którym nastawiona na zysk działalność ekonomiczna łączy się z celami społecznymi.

EKWIWALENTY PEŁNEGO CZASU PRACY EPC – jednostki przeliczeniowe służące do ustalania faktycznego zatrudnienia w działalności Badawczo-Rozwojowej; jeden ekwiwalent pełnego czasu pracy (EPC) oznacza jedną osobę - rok poświęcony wyłącznie na działalność B+R.

EUROPEJSKA KONWENCJA KRAJOBRAZOWA dokument sporządzony w dniu 20 października 2000 r., którego jednym z sygnatariuszy jest Rzeczpospolita Polska, celami Konwencji są: promowanie ochrony, gospodarki i planowania krajobrazu, a także organizowanie współpracy europejskiej w zakresie zagadnień dotyczących krajobrazu

EUROPEJSKA SIĘĆ REGIONÓW CHEMICZNYCH (ang. *European Chemical Regions Network*) – stowarzyszenie skupiające 21 europejskich regionów chemicznych (m.in. województwo mazowieckie). Do jego głównych zadań należą m.in. działania na rzecz wzrostu konkurencyjności sektora chemicznego poprzez promowanie współpracy europejskich podmiotów regionalnych, wyrażanie wspólnych interesów regionów chemicznych wobec instytucji europejskich, wymianę wiedzy i doświadczeń pomiędzy partnerami oraz tworzenie wspólnych projektów w dziedzinie badań, rozwoju czy innowacji.

EUROPEJSKA SIĘĆ EKOLOGICZNA NATURA 2000 - system ochrony zagrożonych składników różnorodności biologicznej Europy, wdrażanym od 1992 r. na terytorium wszystkich państw członkowskich Unii Europejskiej. Celem utworzenia sieci Natura 2000 jest zachowanie zagrożonych wyginięciem siedlisk przyrodniczych oraz gatunków roślin i zwierząt w skali Europy. Sieć Natura 2000 tworzą dwa typy obszarów: obszary specjalnej ochrony ptaków, specjalne obszary ochrony siedlisk.

FUNKCJONALNE OBSZARY OŚRODKÓW WOJEWÓDZKICH (FOOW) - (zgodnie z KSRR, M.P. 2011 nr 36 poz. 423) miasto wojewódzkie wraz z przyległymi do niego powiatami o gęstości zaludnienia powyżej 150 osób/km².

GREENING – uzależnienie wypłaty części płatności w ramach Wspólnej Polityki Rolnej od realizacji określonych praktyk rolniczych, które mają korzystnie wpływać na klimat i środowisko. Według projektu Rozporządzenia [COM(2011) 625 final/2] pełne płatności bezpośrednio otrzymywać będą gospodarstwa spełniające m.in. następujące warunki:

- utrzymywanie trwałych użytków zielonych na poziomie niezmienionym w stosunku do okresu referencyjnego;
- posiadanie użytków ekologicznych, których powierzchnia będzie stanowiła 7% ogólnej powierzchni gospodarstwa,
- powierzchnia gruntów ornych w gospodarstwie – powyżej 3 ha, na których będą uprawiane trzy różne gatunki lub grupy roślin, przy czym powierzchnia głównej rośliny/uprawy nie może przekraczać 70%, a powierzchnia żadnej z tych trzech upraw nie może być mniejsza niż 5%.

HIGH TECHNOLOGY (high-tech) – oznacza te dziedziny i wyroby, które charakteryzują się wysoką intensywnością B+R, gdzie nakłady na działalność B+R przekraczają 4% wartości sprzedaży.

INSTYTUCJE KULTURY – zgodnie z *ustawą z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej* są powoływane przez jednostki samorządowe, ministrów bądź kierowników urzędów centralnych, ich podstawowym celem statutowym jest prowadzenie działalności kulturalnej.

INTERMODALNOŚĆ – wykorzystanie kilku środków transportu w jednym zintegrowanym łańcuchu transportowym na danej trasie (np. rower-pociąg-tramwaj, statek-pociąg-ciężarówka).

KLASTER – specyficzna forma organizacji produkcji, polegająca na koncentracji w bliskiej przestrzeni elastycznych przedsiębiorstw prowadzących komplementarną działalność gospodarczą. Podmioty te równocześnie współpracują i konkurują między sobą, posiadają także relacje z innymi instytucjami działającymi w danej sferze. Podstawą powstania klastra są kooperacyjne powiązania występujące pomiędzy podmiotami, generujące procesy powstawania specyficznej wiedzy oraz zwiększające zdolności adaptacyjne.

KNOW-HOW (wiedzieć jak) – termin określający konkretną wiedzę techniczną z danej dziedziny, umiejętność wyprodukowania czegoś, kompetencję, biegłość. W prawie europejskim oznacza to pakiet nieopatentowanych informacji praktycznych, wynikających z doświadczenia i przeprowadzonych badań, które są niejawnie, istotne oraz zidentyfikowane. W prawie polskim umowa know-how polega na tym, iż jedna ze stron zobowiązuje się do przekazania drugiej stronie wiedzy technicznej lub organizacyjnej o charakterze poufnym lub tajnym, bezpośrednio użytecznej w działalności gospodarczej w zakresie określonym w umowie.

KOGENERACJA – jednoczesne wytwarzanie energii elektrycznej i ciepła, rozwiązanie bardziej korzystne ekonomicznie i ekologicznie od funkcjonowania osobnych ciepłowni i elektrowni.

KOSZTY ZEWNĘTRZNE TRANSPORTU – koszty generowane przez użytkowników transportu a nie ujęte w systemie ponoszonych przez nich opłat, przez co pokrywane są przez inne podmioty (np. wdychających spaliny, żyjących w zasięgu hałasu drogowego, stojących w korkach), koszty społeczne.

KRAJOBRAZ KULTUROWY – to, zgodnie z *ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami*, przestrzeń historycznie ukształtowaną w wyniku działalności człowieka, zawierającą wytwory cywilizacji oraz elementy przyrodnicze.

KRAJOWA SIEĆ OBSZARÓW WIEJSKICH – jest podmiotem wspierającym rozwój obszarów wiejskich w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 współfinansowanym ze środków Europejskiego Funduszu Rolnego na Rzecz Obszarów Wiejskich. W Polsce strukturę KSOW stanowią Sekretariat Centralny w Ministerstwie Rolnictwa i Rozwoju Wsi i 16 Sekretariatów Regionalnych. Celem KSOW jest wsparcie wdrażania i oceny polityki w zakresie rozwoju obszarów wiejskich, a także identyfikacja, analiza, rozpowszechnianie oraz wymiana informacji i wiedzy w tym zakresie wśród wszystkich zainteresowanych partnerów na poziomie lokalnym, regionalnym oraz wspólnotowym.

KRAJOWY REJESTR URZĘDOWY PODMIOTÓW GOSPODARKI NARODOWEJ REGON – zbiór informacji o podmiotach gospodarki narodowej prowadzony w systemie informatycznym w postaci centralnej bazy danych oraz terenowych baz danych. Utworzony na podstawie art. 41 ust. 1 pkt. 1 *ustawy z dnia 29 czerwca 1995 r. o statystyce publicznej* (Dz. U. Nr 88, poz. 439 z późn. zm.). Każdy podmiot gospodarki narodowej ma obowiązek rejestracji prowadzonej działalności w REGON.

KRYTERIUM FUNKCJONALNE - syntetyczny wskaźnik, określający charakter funkcjonalny obszaru na podstawie takich czynników, jak m.in. gęstość zaludnienia, odsetek osób pracujących w rolnictwie, odsetek mieszkań należących do spółdzielni mieszkaniowych, mieszkań małych oraz lokali wyposażonych w usługi sieciowe (wodociąg, kanalizacja, itp.), wykorzystywany w delimitowaniu czterech rodzajów obszarów: miejskich, miejskich z cechami wiejskimi, wiejskich z cechami miejskimi i wiejskich.

LISTA PRODUKTÓW TRADYCYJNYCH – została utworzona na mocy *ustawy z dnia 17 grudnia 2004 r. o rejestracji i ochronie nazw i oznaczeń produktów rolnych i środków spożywczych oraz o produktach tradycyjnych*, na listę prowadzoną przez Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi wpisywane są produkty, których jakość lub wyjątkowe cechy i właściwości wynikają ze stosowania tradycyjnych metod produkcji (wykorzystywane co najmniej 25 lat), stanowiące element dziedzictwa kulturowego regionu, w którym są wytwarzane, oraz będące elementem tożsamości społeczności lokalnej.

LOKALNE GRUPY DZIAŁANIA (LGD) – rodzaj trójstronnego partnerstwa terytorialnego tworzonego na obszarach wiejskich. W skład LGD wchodzi przedstawiciela sektora publicznego, gospodarczego i społecznego. Zadaniem LGD jest opracowanie lokalnej strategii rozwoju poprzez realizację zgodnych z nią przedsięwzięć. W oparciu o LGD wdrażana jest oś 4 LEADER Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013.

LOKALNE ŹRÓDŁA ENERGII – źródła energii umożliwiające jej pozyskiwanie w sposób nie wymagający importu surowców spoza województwa, w tym dostępne lokalnie OZE.

ŁAD PRZESTRZENNY – ukształtowanie przestrzeni, które tworzy harmonijną całość oraz uwzględnia w uporządkowanych relacjach wszelkie uwarunkowania i wymagania funkcjonalne, społeczno-gospodarcze, środowiskowe, kulturowe oraz kompozycyjno-estetyczne (*ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym*)

MAZOWIECKA SIEĆ OŚRODKÓW DORADCZO-INFORMACYJNYCH W ZAKRESIE INNOWACJI (MSODI MAZOWIECKA SIEĆ INNOWACJI) - to przedsięwzięcie, którego celem jest utworzenie ośrodków doradczo-informacyjnych, ukierunkowanych na promocję i wsparcie przedsiębiorstw w zakresie innowacji i transferu technologii. Jednym z ważniejszych zadań sieci jest nawiązywanie współpracy z uczelniami wyższymi, firmami, izbami handlowymi i gospodarczymi, zrzeszeniami przedsiębiorstw oraz jednostkami samorządu terytorialnego. MSODI jest tworzona w oparciu o struktury Urzędu Marszałkowskiego oraz jego delegatury terenowe.

MEDIUM TECHNOLOGY – obejmuje dziedziny, w których nakłady na działalność B+R stanowią od 1% do 4% wartości sprzedaży.

MIASTO HISTORYCZNE – (na podstawie *Część analityczna Uwarunkowania Wojewódzkiego Programu Opieki nad Zabytkami na lata 2012-2015, Załącznik Nr 1 do Wojewódzkiego Programu Opieki nad Zabytkami na lata 2012-2015, Warszawa 2011*) zgodnie z zapisami Międzynarodowej Karty Odnowy Miast Historycznych ICOMOS pojęcie miast historycznych odnosi się do zespołów i jednostek osadniczych, które obecnie posiadają status miast lub w przeszłości były miastami i odzwierciedlają wartości charakterystyczne dla tradycyjnych struktur miejskich.

MIASTO-OGRÓD – koncepcja miasta satelickiego, osiedla oddalonego od centrum miasta, rozpowszechniona przez Ebenezero Howarda. Miasto ogród charakteryzowało się ideą koegzystencji trzech podstawowych elementów: wspólnej własności ziemi, przyjęcia ograniczeń: przestrzennego rozwoju miasta i liczby jego mieszkańców, a także zachowania stanu ekologicznej równowagi między przestrzenią miasta i jej otoczeniem. Miało ono stanowić alternatywę dla przeludnionych i często brzydkich wielkich miast. W województwie mazowieckim według założeń tej koncepcji powstały: Magdalenka, Sopicowo, Śródborów, Zalesie Dolne, Józefów, Konstancin, Komorów, Milanówek, Włochy, Ostoja, Podkowa Leśna, Sadyba, Żoliborz Oficerski, Czerniaków, Młociny, Ząbki, Żyrardów.

MIEJSKI OBSZAR FUNKCJONALNY - zgodnie KPZK, M.P 2012 nr 0, poz. 252 „Miejski obszar funkcjonalny jest układem osadniczym ciągłym przestrzennie, złożonym z odrębnych administracyjnie jednostek. Obejmuje zwarty obszar miejski oraz powiązaną z nim funkcjonalnie strefę zurbanizowaną. Administracyjnie obszary te mogą obejmować zarówno gminy miejskie, wiejskie, jak i miejsko-wiejskie. Miejskie obszary funkcjonalne można podzielić na cztery podtypy: ośrodków wojewódzkich, w tym metropolitalnych, regionalnych, subregionalnych i lokalnych.

NANOTECHNOLOGIA – ogólna nazwa całego zestawu technik i sposobów tworzenia rozmaitych struktur o rozmiarach nanometrycznych, czyli na poziomie pojedynczych atomów i cząsteczek. To rewolucja w dziedzinie materiałów, których struktury i elementy wykazują osobiwe i doskonale rozwinięte fizyczne, chemiczne oraz biologiczne właściwości, w których zachodzące procesy spowodowane są ich nanorozmiarami. Podstawowym celem nanotechnologii jest wykorzystanie tych właściwości poprzez osiągnięcie kontroli na poziomie atomowym i molekularnym cząsteczek oraz opracowanie skutecznego sposobu ich wytwarzania i wykorzystania.

NOMENKLATURA JEDNOSTEK TERYTORIALNYCH DO CELÓW STATYSTYCZNYCH – pięciostopniowa klasyfikacja hierarchiczna, w której wyróżnia się trzy poziomy regionalne (NUTS 1-3) oraz dwa poziomy lokalne (NUTS 4-5). Ze względów praktycznych nomenklatura NUTS oparta jest przede wszystkim na podziałach administracyjnych istniejących krajów członkowskich. Klasyfikacja NUTS jest podstawą prowadzenia regionalnych rachunków ekonomicznych i statystyki regionalnej w wymiarze społeczno-gospodarczym. Klasyfikacja NUTS jest również wykorzystywana na potrzeby polityki regionalnej UE.

OBSZAR CHRONIONEGO KRAJOBRAZU – jest, zgodnie z *ustawą o ochronie przyrody*, formą ochrony przyrody. obszar chronionego krajobrazu, wyznaczany w drodze uchwały sejmiku województwa, obejmuje tereny chronione ze względu na wyróżniający się krajobraz o zróżnicowanych ekosystemach, wartościowe ze względu na możliwość zaspokajania potrzeb związanych z turystyką i wypoczynkiem lub pełnioną funkcją korytarzy ekologicznych.

OBSZARY FUNKCJONALNE (zgodnie KPZK, M.P 2012 nr 0, poz.252) - obszary charakteryzujące się wspólnymi cechami geograficznymi (społeczno- gospodarczymi, przestrzennymi). Po części stanowią obszary problemowe w rozumieniu gospodarki przestrzennej, które z kolei mogą być obszarami problemowymi w rozumieniu polityki regionalnej. KPZK 2030 wprowadzając pojęcie obszarów funkcjonalnych bazuje na ustawowej definicji obszaru problemowego jako obszaru szczególnego zjawiska z zakresu gospodarki przestrzennej lub występowania konfliktów przestrzennych wskazanych w planie zagospodarowania przestrzennego województwa lub określonych w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy. Rozbudowuje definicję o zapis: zwarty układ przestrzenny składający się z funkcjonalnie powiązanych terenów, charakteryzujących się wspólnymi uwarunkowaniami i przewidywalnymi, jednolitymi celami rozwoju.

Do zbioru obszarów funkcjonalnych należą cztery typy obszarów:

- a) określone w odniesieniu do całego systemu osadniczego, wyznaczone na podstawie stopnia urbanizacji, obejmujące obszary miejskie – rdzenie i ich strefy funkcjonalne, jak i obszary funkcjonalne wiejskie,
- b) wyznaczone na podstawie typu potencjału rozwojowego ze względu na występowanie szczególnego zjawiska z zakresu gospodarki przestrzennej i warunków dla polityki rozwoju w skali makroregionalnej,
- c) wyznaczone ze względu na możliwość wystąpienia konfliktów przestrzennych związanych ze sposobem wykorzystania ich potencjału przyrodniczego i kulturowego,

d) wymagające restrukturyzacji i rozwoju nowych funkcji przy użyciu instrumentów właściwych polityce regionalnej. Na tych obszarach dochodzi do kumulacji problemów o charakterze społeczno-gospodarczym, co staje się barierą dla osiągnięcia spójności przestrzennej kraju.

OBZARY PROBLEMOWE W ROZUMIENIU GOSPODARKI PRZESTRZENNEJ - zgodnie art. 2 pkt 7 ustawy z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym to obszary szczególnego zjawiska z zakresu gospodarki przestrzennej lub występowania konfliktów przestrzennych wskazanych w planie zagospodarowania przestrzennego województwa lub określonych w studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego gminy.

OBZARY PROBLEMOWE W ROZUMIENIU POLITYKI REGIONALNEJ (zgodnie z KSRR, M.P. 2011 nr 36 poz. 423) – terytoria cechujące się największą koncentracją negatywnych zjawisk rozwojowych o zasięgu krajowym lub ponadregionalnym (str.8), a także terytoria wymagające szczególnego wsparcia procesów rozwojowych (str.6).

OBZARY STRATEGICZNEJ INTERWENCJI (zgodnie z KSRR, M.P. 2011 nr 36 poz. 423) – obszary, do których w sposób szczególny będzie adresowana polityka regionalna; (str.8) obszary wobec których, wymagana jest interwencja rządu ze względu na ciężar, którego region sam nie jest w stanie udźwignąć; (str.73), obszary, które ze względów społecznych, gospodarczych lub środowiskowych wywierają lub mogą w przyszłości wywierać istotny wpływ na rozwój kraju; (str.73). Istnieją dwa typy OSI:

1) Obszary wyodrębnione w ramach 1 celu strategicznego „Wzmacnianie wzrostu konkurencyjności regionów”: a) Ośrodki wojewódzkie – miasta, które od 1.01.1999 są siedzibą wojewody lub sejmiku województwa oraz ich obszary funkcjonalne; b) Obszary położone poza funkcjonalnymi obszarami ośrodków wojewódzkich, tj.: ośrodki subregionalne (miasta średniej wielkości - powyżej 20 tys., pełniące istotne funkcje w skali sub- i regionalnej) oraz ośrodki lokalne; c) obszary wiejskie

2) Obszary strategicznej interwencji w ramach 2 celu strategicznego „Budowa spójności terytorialnej i przeciwdziałanie marginalizacji obszarów problemowych” zwane są obszarami problemowymi polityki regionalnej. Należą do nich: a) Obszary strategicznej interwencji dla zapewnienia spójności w wymiarze kraju – obszary o najniższym poziomie rozwoju, b) obszary strategicznej interwencji na rzecz wspierania obszarów wiejskich o najniższym poziomie dostępu mieszkańców do dóbr i usług warunkujących możliwości rozwojowe, c) obszary strategicznej interwencji na rzecz restrukturyzacji i rewitalizacji miast tracących funkcje społeczno-gospodarcze, d) obszary strategicznej interwencji w odniesieniu do obszarów przygranicznych, e) obszary strategicznej interwencji na rzecz zwiększenia dostępności transportowej do ośrodków wojewódzkich na obszarach o najniższej dostępności.

ODNAWIALNE ŹRÓDŁA ENERGII (OZE) – źródło wykorzystujące w procesie przetwarzania energię wiatru, promieniowania słonecznego, geotermalną, fal, prądów i pływów morskich, spadku rzek oraz energię pozyskiwaną z biomasy, biogazu wysypiskowego, a także biogazu powstałego w procesach odprowadzania lub oczyszczania ścieków albo rozkładu składowanych szczątków roślinnych i zwierzęcych (ustawa *Prawo energetyczne*).

PARK KULTUROWY – zgodnie z *ustawą o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami* jest formą ochrony zabytków. Park kulturowy jest tworzony na podstawie uchwały rady gminy, w celu ochrony krajobrazu kulturowego oraz zachowania wyróżniających się krajobrazowo terenów z zabytkami nieruchomymi charakterystycznymi dla miejscowej tradycji budowlanej i osadniczej.

POLIGENERACJA – realizowanie przy produkcji energii innych procesów (np. produkcji chemicznej, chłodu, itp.)

POLSKA KLASYFIKACJA DZIAŁALNOŚCI PKD 2007 – umownie przyjęty, hierarchicznie usystematyzowany podział zbioru rodzajów działalności społeczno-gospodarczej, jakie realizują jednostki. Obejmuje poziomy: sekcja, dział, grupa, klasa, podklasa. Wprowadzona rozporządzeniem Rady Ministrów z dnia 24 grudnia 2007 r. (Dz. U. 2007 r. Nr 251, poz. 1885 z dnia 31 grudnia 2007 r.).

POLSKIE KONSORCJUM BIOREGIONÓW – porozumienie w skład którego wchodzi następujące województwa: łódzkie, dolnośląskie, pomorskie, małopolskie, wielkopolskie oraz mazowieckie. Zakłada ono m.in. wspólne inicjowanie i wspieranie projektów w zakresie biotechnologii, wzajemną promocję działań z zakresu bio- i nanotechnologii czy wzajemne wsparcie inicjatyw edukacyjnych

z zakresu biotechnologii. Na bazie tego porozumienia zostanie utworzone Środkowoeuropejskie Konsorcjum Bioregionów, którego celem będzie wspólna promocja, przyciąganie inwestorów i współpraca przy pozyskiwaniu środków na przedsięwzięcia związane z bio- i nanotechnologią.

PRĘDKOŚĆ HANDLOWA – iloraz przejechanej odległości i czasu przejazdu, prędkość komunikacyjna.

PRODUKT KRAJOWY BRUTTO PKB (ang. *Gross Domestic Product – GDP*) - obrazuje końcowy rezultat działalności wszystkich podmiotów gospodarki narodowej.

PRZEMYSŁ EKOLOGICZNY – przemysł wykorzystujący dążenie do ograniczenia negatywnego wpływu gospodarki na środowisko jako szansę na rozwój i wzrost konkurencyjności. Przemysł ekologiczny polega zarówno na opracowywaniu rozwiązań obniżających koszty prowadzenia działalności gospodarczej (np. poprzez ograniczenie zużycia energii i zasobów bądź emisji zanieczyszczeń), jak i ich wdrażaniu. Do przemysłu ekologicznego można zatem zaliczyć przedsiębiorstwa produkujące urządzenia służące do pozyskiwania energii z OZE, jak też ośrodki badawcze opracowujące nowe technologie i wprowadzające je na rynek.

PRZEMYSŁ WYSOKIEJ TECHNOLOGII (ang. *High-Tech Industry*) – gałąź przemysłu wykorzystująca najnowsze osiągnięcia naukowe, techniczne i technologiczne, zarówno w procesie produkcyjnym, jak w samym produkcie. Takimi gałęziami są, m.in.: przemysł elektroniczny, lotniczy, kosmiczny, optyczny, farmaceutyczny i biotechnologiczny.

PRZEMYSŁY KREATYWNE, SEKTOR KREATYWNY (ang. *creative industries*) – w zależności od definicji pojęcie obejmuje różne rodzaje działalności, dla których kreatywność jest kluczowym czynnikiem produkcji. W krajach Unii Europejskiej najpowszechniejsza jest definicja przyjęta przez KEA European Affairs, która rozdziela przemysły kultury i przemysły kreatywne. Przemysły kultury obejmują tradycyjne dziedziny sztuki i przemysły kultury, których wynik jest czysto artystyczny. Do przemysłów kreatywnych zaliczane są natomiast działania, które używają kultury jako wartości dodanej w wytwarzaniu produktów pozakulturalnych. Na potrzeby Strategii przyjęta została ogólna klasyfikacja sektora kreatywnego w oparciu o działy PKD 2007 GUS. Do przemysłów kreatywnych zalicza się: działalność wydawnicza (58); działalność związana z produkcją filmów, nagrań wideo, programów telewizyjnych, nagrań dźwiękowych i muzycznych (59); nadawanie programów ogólnodostępnych i abonamentowych (60); działalność w zakresie architektury, badania i analizy techniczne (71); reklama, badanie rynku i opinii publicznej (73); pozostała działalność profesjonalna, naukowa i techniczna (74); działalność twórcza związana z kulturą i rozrywką (90). Jednocześnie przy określaniu klasy kreatywnej oparto się na założeniach ESPON klasyfikujących zawody według międzynarodowego standardu ISCO-08.

PRZESTRZEŃ PUBLICZNA – obszar o szczególnym znaczeniu dla zaspokojenia potrzeb mieszkańców, poprawy jakości ich życia i sprzyjający nawiązywaniu kontaktów społecznych.

REJONY STATYSTYCZNE - wg Spisu Powszechnego w 2002 r. było w województwie mazowieckim 4447 rejonów statystycznych, przy czym kryterium wielkości rejonu była liczba ludności nie większa niż 2700 osób oraz liczba mieszkań nie większa niż 999.

REWITALIZACJA – kompleksowy, skoordynowany, wieloletni proces przemian przestrzennych, technicznych, społecznych i ekonomicznych prowadzony na obszarze zdegradowanym w celu wyprowadzenia tego obszaru ze stanu kryzysowego, w szczególności przez nadanie mu nowej jakości funkcjonalnej i stworzenie warunków do jego rozwoju, w oparciu o charakterystyczne uwarunkowania endogeniczne (na podst. rozporządzenia MRR z 9 VI 2010)

SEKTOR B+R – ogół instytucji i osób zajmujących się pracami twórczymi, podejmowanymi dla zwiększenia zasobu wiedzy, jak również dla znalezienia nowych zastosowań dla tej wiedzy.

SIECI ENERGETYCZNE (zgodnie z art. 3 ustawy z dnia 10 kwietnia 1997 r. *Prawo energetyczne*) – instalacje połączone i współpracujące ze sobą, służące do:

- przesyłania paliw lub energii (transportu paliw gazowych i energii elektrycznej sieciami przesyłowymi do sieci dystrybucyjnych lub odbiorców końcowych przyłączonych do sieci przesyłowych; transportu paliw płynnych siecią rurociągów; transportu ciepła siecią ciepłowniczą),

- dystrybucji paliw lub energii (transportu paliw gazowych i energii elektrycznej sieciami dystrybucyjnymi do odbiorców; rozdziału paliw płynnych do odbiorców; rozdziału ciepła do odbiorców),

należące do przedsiębiorstwa energetycznego.

SIEĆ DYSTRYBUCYJNA (zgodnie z art. 3 *ustawy z dnia 10 kwietnia 1997 r. Prawo energetyczne*) – sieć gazowa wysokich, średnich i niskich ciśnień albo sieć elektroenergetyczna wysokich, średnich i niskich napięć, za której ruch sieciowy jest odpowiedzialny operator systemu dystrybucyjnego.

SIEĆ DZIEDZICTWA KULINARNEGO MAZOWSZE - regionalna sieć zrzeszająca producentów, przetwórców oraz dystrybutorów żywności w województwie mazowieckim. Regionalne sieci dziedzictwa kulinarnego powstają w regionach zrzeszonych w Europejskiej Sieci Dziedzictwa Kulinarnego. Województwo mazowieckie jest jednym z 25 regionów członkowskich europejskiej sieci.

SIEĆ PRZESYŁOWA (zgodnie z art. 3 *ustawy z dnia 10 kwietnia 1997 r. Prawo energetyczne*) – sieć gazowa wysokich ciśnień albo sieć elektroenergetyczna najwyższych lub wysokich napięć, za której ruch sieciowy jest odpowiedzialny operator systemu przesyłowego.

SIEĆ REGIONÓW EUROPEJSKICH WYKORZYSTUJĄCYCH TECHNOLOGIE KOSMICZNE NEREUS (ang. *Network of European Regions Using Space Technologies*) – województwo mazowieckie jest członkiem działającej na zasadach non profit Sieci NEREUS. Do celów jej zalicza się m.in. włączenie regionów do działań mających na celu wypracowanie i rozwijanie europejskich programów kosmicznych i czynności związanych z infrastrukturą i aplikacjami; promowanie i wdrażanie partnerstwa, sprawowanie kontroli nad programami współpracy międzynarodowej pomiędzy europejskimi regionami; tworzenie warunków do wykorzystania usług kosmicznych na obszarze wszystkich regionów europejskich w celu wspomagania zrównoważonego rozwoju UE i umożliwienia pełnej eksploatacji jej potencjału w zakresie technologii kosmicznych; wspieranie lepszej promocji kosmicznego wymiaru Europy w globalnej gospodarce, a także zwiększenie udziału obywateli w tworzeniu polityki Europejskiej i rozwijaniu rynków usług kosmicznych.

SKANSEN - muzeum na wolnym powietrzu, którego celem jest prezentowanie kultury ludowej danego obszaru, bądź ekspozycja obiektów zabytkowych (etnograficznych, architektonicznych, archeologicznych).

SPIN-OFF – nowe przedsiębiorstwo, które powstało w drodze usamodzielnienia się pracownika lub pracowników przedsiębiorstwa macierzystego lub innej organizacji (np. laboratorium badawczego, szkoły wyższej), wykorzystującego/ych w tym celu intelektualne zasoby organizacji macierzystej. Firmy typu spin-off, posiadają charakter przedsięwzięć niezależnych od organizacji macierzystej.

SPIN-OUT – nowe przedsiębiorstwo, które zostało założone przez pracownika lub pracowników przedsiębiorstwa macierzystego lub innej organizacji (np. laboratorium badawczego, szkoły wyższej), wykorzystując w tym celu intelektualne oraz materialne zasoby organizacji macierzystej. Firmy spin-out są kapitałowo lub operacyjnie powiązane z organizacją macierzystą.

SPOŁECZNA ODPOWIEDZIALNOŚĆ BIZNESU (ang. *Corporate Social Responsibility – CSR*) to strategia zarządzania, zgodnie z którą przedsiębiorstwa w swoich działaniach dobrowolnie uwzględniają interesy społeczne, aspekty środowiskowe, czy relacje z różnymi grupami interesariuszy, w szczególności z pracownikami. Bycie społecznie odpowiedzialnym oznacza inwestowanie w zasoby ludzkie, w ochronę środowiska, relacje z otoczeniem firmy i informowanie o tych działaniach, co przyczynia się do wzrostu konkurencyjności przedsiębiorstwa i kształtowania warunków dla zrównoważonego rozwoju społecznego i ekonomicznego.

SPÓJNOŚĆ TERYTORIALNA – sieć wzajemnych powiązań wielu aspektów współczesnej przestrzeni życiowej (spójność gospodarcza, transportowa, ekologiczna, rozwojowa, społeczna i inne), wyrażająca się poprzez minimalizację występowania konfliktów przestrzennych oraz równoważenia różnic potencjałów rozwojowych pomiędzy regionami, a także negatywnych efektów procesów rozwojowych

SPÓŁDZIELNIA SOCJALNA – podmiot ekonomii społecznej, instytucja łącząca prowadzenie działalności gospodarczej z integracją społeczną i zawodową członków - osób niepełnosprawnych lub doświadczających trudności na rynku pracy (długotrwale bezrobotni, byli więźniowie, narkomanii,

bezdolni). Podstawowym celem spółdzielni jest osiągnięcie społecznej i zawodowej reintegracji jej członków poprzez zatrudnianie osób, dla których praca w spółdzielni jest jedyną możliwością wyjścia z wykluczenia i marginalizacji społecznej.

STANDARDY IMISYJNE – wymagania, które powinny być spełnione przez środowisko jako całość lub jego poszczególne elementy przyrodnicze, np. poziom zanieczyszczeń.

STANDARD SIŁY NABYWCZEJ PPS – (ang. *Purchasing Power Standard*) wspólna sztuczna waluta, która równoważy siłę nabywczą różnych walut krajowych i tym samym pozwala na czyste porównania wielkości PKB i jego składników pomiędzy poszczególnymi krajami

SUBURBANIZACJA – proces przenoszenia form przestrzennych miasta oraz form życia miejskiego poza miasto centralne, na tereny w jego sąsiedztwie, oraz proces zespalania funkcjonalnego obszarów podlegających suburbanizacji z miastem centralnym. Mianem suburbanizacji określa się także tylko proces decentralizacji w regionie miejskim polegający na przemieszczaniu się ludności i podmiotów gospodarczych z miasta centralnego do strefy podmiejskiej.

SYSTEM TRANSPORTOWY – organizacja i wyposażenie transportu na danym obszarze; układ podsystemów technicznych (gałęziowych, funkcjonalnych), organizacyjnych, finansowych i regulacyjnych. (na podst. SRT)

TECHNOLOGIE INFORMACYJNO-KOMUNIKACYJNE TIK (ang. *Information and Communication Technologies ICT*) – rodzina technologii przetwarzających, gromadzących i przesyłających informacje w formie elektronicznej.

WARTOŚĆ DODANA BRUTTO WDB (ang. *gross value added* – wartość produktów (wyrobów i usług) wytworzona przez jednostki krajowe rynkowe i nierynkowe pomniejszona o zużycie pośrednie poniesione w związku z jej wytworzeniem.

WYNALAZEK PODLEGAJĄCY OPATENTOWANIU – rozwiązanie o charakterze technicznym, które jest nowe, posiada poziom wynalazczy i nadaje się do przemysłowego stosowania.

Spis wykorzystanych skrótów

BIZ	bezpośrednie inwestycje zagraniczne
B+R	badania i rozwój
CSR	społeczna odpowiedzialność biznesu (ang. <i>Corporate Social Responsibility</i>)
EPC	ekwiwalenty pełnego czasu pracy
ESPON	Europejska Sieć Obserwacyjna Planowania Przestrzennego (ang. <i>European Spatial Planning Observation Network</i>)
GIS	System Informacji Przestrzennej (ang. <i>Geographic Information System</i>)
HACCP	System Analizy Zagrożeń i Krytycznych Punktów Kontroli, (ang. <i>Hazard Analysis and Critical Control Points</i>)
ISO	Międzynarodowa Organizacja Normalizacyjna (ang. <i>International Organization for Standardization</i>)
JST	jednostki samorządu terytorialnego
KDP	Kolej Dużych Prędkości
MPZP	miejscowy plan zagospodarowania przestrzennego
MSIP	Mazowiecki System Informacji Przestrzennej
MŚP	małe i średnie przedsiębiorstwa
NUTS	zob. Nomenklatura Jednostek Terytorialnych do Celów Statystycznych
OMW	Obszar Metropolitalny Warszawy
OSI	Obszar Strategicznej Interwencji
OSN	obszar szczególnie narażony
OSP	Ochotnicza Straż Pożarna
OZE	odnawialne źródła energii
PKB	produkt krajowy brutto (ang. <i>Gross Domestic Product GDP</i>)
PKB per capita	produkt krajowy brutto na 1 mieszkańca
PKD	Polska Klasyfikacja Działalności
PNB	produkt narodowy brutto (ang. <i>Gross National Product, GNP</i>)
p.p.	punkt procentowy
PPP	partnerstwo publiczno-prywatne
PPS	Standard Siły Nabywczej (ang. <i>Purchasing Power Standard</i>)
REGON	Krajowy Rejestr Urzędowy Podmiotów Gospodarki Narodowej
TIK	technologie informacyjne i komunikacyjne (ang. <i>Information and Communication Technologies ICT</i>)
UE	Unia Europejska
UNESCO	Organizacja Narodów Zjednoczonych do spraw Oświaty, Nauki i Kultury (ang. <i>United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization</i>)
WDB	wartość dodana brutto (ang. <i>value added gross</i>)

Bibliografia

Pozycje zwarte i książki

Bański J., *Typy obszarów funkcjonalnych w Polsce*, IGiPZ PAN, Warszawa 2009

Grochowski M., *Sektor kreatywny w Warszawie. Potencjał i warunki rozwoju*; w: P. Jeziorek, A. Le Nart, E. Petruk, A. Pyzik, B. Świątkowska (red.) *Kreatywni – twórcze życie w Warszawie*. Przewodnik po warszawskim sektorze kreatywnym, Urząd .m. st. Warszawy, Warszawa 2010

Górecki 1., Nawrot A., Jabłońska P. (red.), *Słownik geograficzny*, Kraków 2006

Karpiński, A., Paradysz, S. *Trendy zmian w poziomie i strukturze zatrudnienia w województwie mazowieckim w 10-leciu 2000-2010 (na tle kraju i Unii Europejskiej)*, publikacja współfinansowana ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego, Warszawa 2010

Komornicki T., Śleszyński P., *Typy obszarów wiejskich pod względem powiązań funkcjonalnych i relacji miasto-wieś*, [w:] Bański J. (red.) *Studia Obszarów Wiejskich*, nr 16, Warszawa 2009

Lisowski A., Grochowski M., 2008, *Procesy Suburbanizacji. Uwarunkowania, formy i konsekwencje*, [w:] Saganowski K., Zagrzejewska-Fiedorowicz M., Żuber P. (red.), *Ekspertyzy do Koncepcji Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2008-2033*, t. 1, Warszawa 2008

Lorenc, H. (red.), *Atlas klimatu Polski*, Warszawa 2005

Matusiak, K.B. (red), *Ośrodki innowacji i przedsiębiorczości w Polsce*, Warszawa 2010

Raporty

Agencja Rozwoju Mazowsza S.A., *Koncepcja organizacyjno-techniczna realizacji projektu „Internet dla Mazowsza”*, Warszawa 2011

Biuro Inwestycji i Cykli Ekonomicznych, *Szacunek PKB per capita i bezpośrednich inwestycji zagranicznych w województwach oraz wskaźniki wyprzedzające koniunktury*, ekspertyza wykonana na zlecenie Ministerstwa Rozwoju Regionalnego, Warszawa 2011

Cushman & Wakefield, *European Cities Monitor 2011*

Inspekcja Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych, *Rolnictwo Ekologiczne w Polsce w latach 2009-2010*, Warszawa 2011

Inspekcja Jakości Handlowej Artykułów Rolno-Spożywczych, *Raport o stanie rolnictwa ekologicznego w Polsce w latach 2007-2008*, Warszawa 2009

ECORYS, *Analiza potrzeb i rozwoju przemysłów kreatywnych*, Warszawa 2009

ESPON, *TRACC Transport Accessibility at Regional/Local Scale and Patterns in Europe - 2011*

Główny Inspektorat Ochrony Środowiska, *Stan klimatu akustycznego w kraju w świetle badań WIOŚ w latach 2007-2010*, Warszawa 2011

Główny Inspektorat Ochrony Środowiska, *Stan środowiska w Polsce. Sygnały 2011*, Warszawa 2011

Główny Urząd Statystyczny, *Podmioty gospodarki narodowej wpisane do rejestru regon w województwie mazowieckim Stan na koniec 2010 r.*, Informacja sygnałna, Warszawa 2011

Główny Urząd Statystyczny, *Informacje i opracowania statystyczne Szkoły Wyższe i ich finansowanie w 2010 r.*, GUS Departament Badań Społecznych i Warunków Życia, Warszawa 2011

Główny Urząd Statystyczny, *Informacje i opracowania statystyczne Turystyka w 2010*, GUS Departament Badań Społecznych i Warunków Życia, Warszawa 2011

Główny Urząd Statystyczny, *Transport – wyniki działalności w 2010*, Warszawa 2011

Główny Urząd Statystyczny, *Wstępna informacja na temat wyników Badania stowarzyszeń, fundacji i organizacji społecznych (SOF-1) zrealizowanego w 2009 r.*, Warszawa 2010

Główny Urząd Statystyczny, *Nauka i technika w Polsce w 2009 roku*, Urząd Statystyczny w Szczecinie, Warszawa 2011

Główny Urząd Statystyczny, *Społeczeństwo informacyjne w Polsce. Wyniki badań statystycznych z lat 2006-2010*, Urząd Statystyczny w Szczecinie, Warszawa 2010

Inspekcja Ochrony Środowiska, *Oceny jakości powietrza w strefach w Polsce za lata 2007-2010*, Warszawa 2008-2011

Instytut Badań Rynku, Konsumpcji i Koniunktur, *Prognoza kształtowania się wskaźników realizacji celów rozwojowych wyznaczonych w podstawowych dokumentach strategii kraju*, Warszawa 2010

Instytut Badań Strukturalnych, *Znaczenie gospodarcze sektora kultury*, Warszawa 2010

Mazowieckie Biuro Planowania Regionalnego, *Analiza Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Mazowieckiego w zakresie sieci osadniczej i ładu przestrzennego, wnioski i zalecenia do aktualizacji dokumentu*, red. J.M. Chmielewski, ekspertyza wykonana na zlecenie Mazowieckiego Biura Planowania Regionalnego w Warszawie, Warszawa 2011

Mazowieckie Biuro Planowania Regionalnego, *Aktywność obywatelska województwa mazowieckiego na podstawie wyborów prezydenckich i samorządowych w 2010 r.*, Warszawa 2011

Mazowieckie Biuro Planowania Regionalnego, *Delimitacja obszarów problemowych polityki regionalnej w województwie mazowieckim – obszary wiejskie o najniższym poziomie dostępu mieszkańców do dóbr i usług warunkujących możliwości rozwojowe* (dokument wewnętrzny), Siedlce 2012

Mazowieckie Biuro Planowania Regionalnego, *Studium Planu Zagospodarowania Przestrzennego Obszaru Metropolitalnego Warszawy*, Warszawa 2010

Mazowieckie Biuro Planowania Regionalnego, *Rozmieszczenie zakładów przemysłu rolno-spożywczego w województwie mazowieckim w kontekście wykształconych specjalizacji rolniczych*, Mazowsze Analizy i Studia nr 31, Warszawa 2011

Mazowieckie Biuro Planowania Regionalnego, *Opracowanie ekofizjograficzne dla Planu Zagospodarowania Przestrzennego Województwa Mazowieckiego*, Warszawa 2011

Ministerstwo Finansów, *Wytyczne dotyczące założeń makroekonomicznych na potrzeby wieloletnich prognoz finansowych jednostek samorządu terytorialnego, Aktualizacja – Grudzień 2011*, Warszawa 2011

Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, *Raport Polska 2011 Gospodarka-Społeczeństwo-Regiony*, Warszawa 2011

Ministerstwo Rozwoju Regionalnego, *Zróżnicowanie przestrzenne obszarów wiejskich w Polsce – Stan i perspektywa rozwoju w kontekście powiązań funkcjonalnych*, red. Rakowska J., Wiewiórska A., ekspertyza, Warszawa 2010

Narodowego Instytut Dziedzictwa, *Obiekty nieruchome wpisane do rejestru zabytków*, Warszawa 2011

Państwowy Instytut Geologiczny, *Bilans zasobów kopalin i wód podziemnych w Polsce (wg stanu na 31.12.2010)*, Warszawa 2011

Śledź D., (red.), *Wielkość potencjałów gospodarczych gmin a rozwój województwa mazowieckiego w 2010 r.*, Warszawa 2010

Trendy Rozwojowe Mazowsza, raport z przebiegu prac nad wykonaniem opracowania „*Badanie statystyczne w zakresie identyfikacji obszarów o cechach wiejskich w województwie mazowieckim oraz wskaźnika syntetycznego różnicującego gminy na podstawie kryterium funkcjonalnego*”, ekspertyza wykonana na zlecenie Mazowieckiego Biura Planowania Regionalnego, realizatora projektu Trendy Rozwojowe Mazowsza przez Urząd Statystyczny w Warszawie (kierownik badania A. Ajdyn), Warszawa 2010

Trendy Rozwojowe Mazowsza, *Edukacja jako czynnik rozwoju Mazowsza*, red. Czapiewski K., *Raport modułowy nr 2, Społeczno-demograficzne uwarunkowania rozwoju Mazowsza*, ekspertyza wykonana na zlecenie Mazowieckiego Biura Planowania Regionalnego, realizatora projektu Trendy Rozwojowe Mazowsza, Warszawa 2010

Trendy Rozwojowe Mazowsza, *Zagospodarowanie infrastrukturalne jako czynnik rozwoju Mazowsza*, red. Komornicki T., *Raport modułowy nr 1 Zagospodarowanie infrastrukturalne i kapitał fizyczny oraz policentryczność rozwoju Mazowsza*, ekspertyza wykonana na zlecenie Mazowieckiego Biura Planowania Regionalnego, realizatora projektu Trendy Rozwojowe Mazowsza, Warszawa 2010

Trendy Rozwojowe Mazowsza, *Przemiany społeczno-demograficzne województwa mazowieckiego w latach 1990-2030, Raport modułowy nr 1*, ekspertyza wykonana na zlecenie Mazowieckiego Biura Planowania Regionalnego, realizatora projektu Trendy Rozwojowe Mazowsza, Warszawa 2010

Trendy Rozwojowe Mazowsza, *Kapitał fizyczny. Zagospodarowanie infrastrukturalne i kapitał fizyczny oraz policentryczność rozwoju Mazowsza, Raport modułowy nr 2*, ekspertyza wykonana na zlecenie Mazowieckiego Biura Planowania Regionalnego, realizatora projektu Trendy Rozwojowe Mazowsza, Warszawa 2010

Trendy Rozwojowe Mazowsza, *Rynek pracy*, Raport modułowy nr 3, ekspertyza wykonana na zlecenie Mazowieckiego Biura Planowania Regionalnego, realizatora projektu Trendy Rozwojowe Mazowsza, Warszawa 2010

Trendy Rozwojowe Mazowsza, *Wykluczenie społeczne a rozwój Mazowsza, Raport modułowy nr 4 Społeczno-demograficzne uwarunkowania rozwoju Mazowsza*, ekspertyza wykonana na zlecenie Mazowieckiego Biura Planowania Regionalnego, realizatora projektu Trendy Rozwojowe Mazowsza, Warszawa 2010

Trendy Rozwojowe Mazowsza, *Wielkość potencjałów gospodarczych gmin a rozwój województwa mazowieckiego w 2010 r.*, ekspertyza wykonana przez Instytut Badań i Analiz na zlecenie Mazowieckiego Biura Planowania Regionalnego, realizatora projektu Trendy Rozwojowe Mazowsza, Warszawa 2012

Urząd Statystyczny w Warszawie, *22 września – Europejski dzień bez samochodu*, Warszawa 2011

Urząd Statystyczny w Warszawie, *Transport w województwie mazowieckim w 2010 r.*, Warszawa 2011

Urząd Statystyczny w Warszawie, *Statystyka Warszawy. 22 września – Europejski dzień bez samochodu*, Warszawa 2011

Urząd Statystyczny w Warszawie, *Szkoły wyższe w województwie mazowieckim w 2010 r.*, Warszawa 2011

Urząd Statystyczny w Warszawie, *Turystyka w województwie mazowieckim w 2010 r.*, Warszawa 2011

Urząd Statystyczny w Warszawie, *Zmiany strukturalne grup podmiotów gospodarki narodowej wpisanych do rejestru REGON w województwie mazowieckim w 2010 r.*, Warszawa 2011

Urząd Transportu Kolejowego, *Funkcjonowanie rynku transportu kolejowego w Polsce w 2010 r.*, Warszawa 2011

Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Warszawie, *Monitoring hałasu komunikacyjnego w województwie mazowieckim*, raporty za lata 2007-2011, Warszawa 2008-2012

Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Warszawie, *Roczne oceny jakości powietrza w województwie mazowieckim*, raporty za lata 2007-2011, Warszawa 2008-2012

Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Warszawie, *Trzecia pięcioletnia ocena jakości powietrza pod kątem zanieczyszczenia: SO₂, NO₂, NO_x, CO, C₆H₆, O₃, pyłem PM₁₀ oraz As, Cd, Ni, Pb, B/a/P w województwie mazowieckim za lata 2005-2009 w nowym układzie stref*, Warszawa 2010

Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Warszawie, *Stan środowiska w województwie mazowieckim w 2010 roku*, Warszawa 2011

Wojewódzki Konserwator Zabytków, *Wykaz obiektów nieruchomych skreślonych zabytków z obszaru 42 powiatów województwa mazowieckiego*, Warszawa 2011

Wojewódzki Urząd Pracy w Warszawie, *Rynek pracy województwa mazowieckiego w 2010 roku*, Warszawa 2011

Dokumenty strategiczne

Koncepcja Przestrzennego Zagospodarowania Kraju 2030, M.P 2012 nr 0, poz.252

Krajowa Strategia Rozwoju Regionalnego 2010-2020: Regiony, Miasta, Obszary wiejskie, M.P. 2011 nr 36 poz. 423

Strategia Rozwoju Kraju 2020 (ŚSRK), (projekt listopad 2011)

Długookresowa Strategia Rozwoju Kraju. Polska 2030. Trzecia fala nowoczesności, (projekt listopad 2011)

Strategia Rozwoju Transportu do 2020 (z perspektywa do 2030), (projekt marzec 2011)

Strategia Zrównoważonego Rozwoju Wsi, Rolnictwa i Rybactwa na lata 2012-2020, 2012

Program Zwiększania Lesistości dla Województwa Mazowieckiego do roku 2020, 2007

Program Ochrony Środowiska przed Hałasem dla m.st. Warszawy, 2010

Program Ochrony Środowiska Województwa Mazowieckiego na lata 2007-2010, 2007

Program Ochrony Środowiska Województwa Mazowieckiego na lata 2011-2014,

Program Małej Retencji dla Województwa Mazowieckiego, 2007

Wojewódzki Program Opieki nad Zabytkami na lata 2012-2015, 2011

Regulacje prawne

Rozporządzenie Parlamentu Europejskiego i Rady ustanawiające wspólne przepisy dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego, Funduszu Spójności, Europejskiego Funduszu Rolnego na rzecz Rozwoju Obszarów Wiejskich oraz Europejskiego Funduszu Morskiego i Rybackiego objętych zakresem wspólnych ram strategicznych

oraz ustanawiające przepisy ogólne dotyczące Europejskiego Funduszu Rozwoju Regionalnego, Europejskiego Funduszu Społecznego i Funduszu Spójności, oraz uchylające rozporządzenie (WE) nr 1083/2006, Bruksela, 6.10.2011, KOM(2011) 615 wersja ostateczna 2011/0276 (COD).

Europejska Konwencja Krajobrazowa z dnia 20 października 2000 r. (Dz. U. 2006, nr 14, poz. 98)

Ustawa z dnia 27 sierpnia 2009 r. o finansach publicznych (Dz. U. 2009 nr 157 poz. 1240 z późn. zm.)

Ustawa z dnia 6 grudnia 2006 r. o zasadach prowadzenia polityki rozwoju (Dz. U. 2006 nr 27 poz. 1658 z późn. zm.)

Ustawa z dnia 17 grudnia 2004 r. o rejestracji i ochronie nazw i oznaczeń produktów rolnych i środków spożywczych oraz o produktach tradycyjnych (Dz. U. 2005 r. Nr 10, poz. 68 z późn. zm.)

Ustawa z dnia 16 kwietnia 2004 r. o ochronie przyrody (Dz.U. 2004 nr 92 poz. 880 z późn. zm.)

Ustawa z dnia 23 lipca 2003 r. o ochronie zabytków i opiece nad zabytkami (Dz. U. 2003 nr 162 poz. 1568 z późn. zm.)

Ustawa z dnia 27 marca 2003 r. o planowaniu i zagospodarowaniu przestrzennym (Dz. U. 2003 nr 80 poz. 717 z późn. zm.)

Ustawa z dnia 13 listopada 2003 r. o dochodach jednostek samorządu terytorialnego (Dz. U. 2003 nr 203 poz. 1966 z późn. zm.)

Ustawa z dnia 5 czerwca 1998 r. o samorządzie województwa (Dz. U. 1998 nr 91 poz. 576 z późn. zm.)

Ustawa z dnia 10 kwietnia 1997 r. Prawo energetyczne (Dz. U. 1997 nr 54 poz. 348 z późn. zm.)

Ustawa z dnia 29 czerwca 1995 r. o statystyce publicznej (Dz. U. 1995 nr 88 poz. 439 z późn. zm.)

Ustawa z dnia 25 października 1991 r. o organizowaniu i prowadzeniu działalności kulturalnej (Dz. U. 1991 nr 114 poz. 493 z późn. zm.)

Zarządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 8 września 1994 r. w sprawie uznania za pomnik historii (M. P. 1994 nr 50 poz. 412)

Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 4 stycznia 2012 r. w sprawie uznania za pomnik historii „Warszawa – Zespół Stacji Filtrów Williama Lindleya” (Dz. U. Nr 12, poz. 64)

Rozporządzenie Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 4 stycznia 2012 r. w sprawie uznania za pomnik historii „Żyrardów – XIX-wieczna Osada Fabryczna” (Dz. U. 2012 nr 0 poz. 59)

Rozporządzenia Ministra Środowiska w sprawie obszarów specjalnej ochrony ptaków Natura 2000 z dnia 12 stycznia 2011 roku (Dz. U. 2011, Nr. 25, poz. 133)

Uchwała 76/11 Sejmiku Województwa Mazowieckiego z dnia 20 czerwca 2011 r. określająca w sprawie utworzenia obszaru ograniczonego użytkowania dla Portu Lotniczego im. Fryderyka Chopina w Warszawie (Dz. Urz. Woj. Maz. Nr 128 z dn. 20 lipca 2011 r., poz. 4086)

Bazy danych

Departament Rolnictwa i Modernizacji Terenów Wiejskich Urzędu Marszałkowskiego Województwo Mazowieckiego, Wykaz wstępnie uznanych grup producentów owoców i warzyw funkcjonujących na terenie województwa mazowieckiego (stan na dzień 15.03.2012 r.), <http://www.mazovia.pl/rolnictwo/rolnicze-grupy-producenckie/>

Eurostat, baza danych regionalnych, <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/>

Generalna Dyrekcja Dróg Krajowych i Autostrad, Generalne pomiary ruchu w latach 2005 i 2010 (GPR 2005 i GPR 2010).

Główny Inspektorat Ochrony Środowiska, Państwowy Monitoring Środowiska, <http://www.gios.gov.pl//artykuly/podkategoria/3/Panstwowy-Monitoring-Srodowiska>

GUS, Bank Danych Lokalnych, <http://www.stat.gov.pl/bdl/>

Instytut Turystyki, Biura podróży w Polsce wg bazy Centralnej Ewidencji Organizatorów Turystyki i Pośredników w dniu 09.12.2010 r., za http://www.intur.com.pl/biura_podrozy.htm

Izba Celna w Warszawie, dane dotyczące obrotów towarowych województwa mazowieckiego z zagranicą z baz INTRASTAT i EXTRASTAT

Mazowiecki Wojewódzki Urząd Ochrony Zabytków, Rejestr i ewidencja zabytków nieruchomych (grudzień 2011 r.), <http://www.mwz.pl/rejestr-i-ewidencja-zabytkow>

Mazowiecki Zarząd Dróg Wojewódzkich w Warszawie, Wojewódzkie pomiary ruchu z lat 2005 i 2010 (WPR 2005 i WPR 2010).

Ministerstwo Pracy i Polityki Społecznej, Statystyki pomocy społecznej za lata 2006-2010, <http://www.mpips.gov.pl/pomoc-spoeczna/raporty-i-statystyki/statystyki-pomocy-spoecznej/>

Narodowy Instytut Dziedzictwa, Lista parków kulturowych – stan na 31 XII 2011 r., <http://www.nid.pl/idm,219,idn,458,lista-parkow-kulturowych-stand-na-31-grudnia-2011-r.html>

Państwowy Instytut Geologiczny – Państwowy Instytut Badawczy, Bilans zasobów kopalin i wód podziemnych w Polsce wg stanu na 31 XII 2010 r., http://surowce-mineralne.pgi.gov.pl/Do_pobrania.htm

Spis map

Mapy 1A-1D. Potencjał rozwojowy w wybranych gałęziach przemysłu.....	40
Mapa 2. Potencjał rozwojowy rolnictwa.....	41
Mapa 3. Potencjał przemysłu rolno-spożywczego.....	42
Mapa 4. Potencjał rozwoju innowacji.....	43
Mapa 5. Potencjał rozwojowy gmin województwa mazowieckiego.....	44
Mapa 6. Potencjał rozwojowy usług.....	45
Mapa 7. Sieć osadnicza.....	46
Mapa 8. Sieć transportowa.....	47
Mapa 9. Potencjał kapitału ludzkiego.....	48
Mapa 10. Potencjał kapitału społecznego.....	49
Mapa 11. Potencjał energetyki odnawialnej.....	50
Mapa 12. Potencjał turystyczny.....	51
Mapa 13. Obszary strategicznej interwencji – problemowe.....	84
Mapa 14. Obszary strategicznej interwencji – bieguny wzrostu.....	87
Mapa 15. Podział województwa na subregiony.....	91

Spis rysunków

Rysunek 1. Orientacja strategiczna Województwa Mazowieckiego na lata 2013-2020-2030.....	7
Rysunek 2. Układ hierarchiczny celów.....	56
Rysunek 3. System zarządzania województwem.....	104

Spis tabel

Tabela 1. Analiza SWOT: Przemysł i Produkcja.....	12
Tabela 2. Analiza SWOT: Gospodarka.....	17
Tabela 3. Analiza SWOT: Przestrzeń i Transport.....	22
Tabela 4. Analiza SWOT: Społeczeństwo.....	27
Tabela 5. Analiza SWOT: Środowisko i Energetyka.....	32
Tabela 6. Analiza SWOT: Kultura i Dziedzictwo.....	36
Tabela 7. Scenariusz optymistyczny.....	52
Tabela 8. Scenariusz stabilnego rozwoju.....	53
Tabela 9. Scenariusz pesymistyczny.....	54
Tabela 10. Scenariusz centrum - peryferia.....	55
Tabela 11. Układ celów <i>Strategii</i>	57
Tabela 12. Działania i szczegółowe zadania w ramach Strategii Rozwoju Województwa Mazowieckiego.....	60
Tabela 13. Kierunki działań i działania kierowane do Obszarów Strategicznej Interwencji.....	83
Tabela 14. Potrzeby inwestycyjne województwa mazowieckiego.....	88
Tabela 15. Wskaźniki monitorowania: Przemysł i produkcja.....	92
Tabela 16. Wskaźniki monitorowania: Gospodarka.....	93
Tabela 17. Wskaźniki monitorowania: Transport i przestrzeń.....	96
Tabela 18. Wskaźniki monitorowania: Społeczeństwo.....	97
Tabela 19. Wskaźniki monitorowania: Środowisko i energetyka.....	99
Tabela 20. Wskaźniki monitorowania: Kultura i dziedzictwo.....	100
Tabela 21. Jednostki samorządu odpowiedzialne za przygotowanie, wdrażanie i monitorowanie planów wykonawczych.....	101

Spis wykresów

Wykres 1. Struktura wartości dodanej brutto według sekcji PKD 2007 w 2009 r.....	14
Wykres 2. Struktura ważniejszych grup towarowych handlu zagranicznego województwa mazowieckiego w 2010 r.....	15
Wykres 3. Zestawienie dochodów samorządu województwa mazowieckiego.....	108
Wykres 4. Struktura wydatków z budżetu województwa mazowieckiego według działów.....	109
Wykres 5. Struktura wydatków majątkowych z budżetu województwa mazowieckiego według działów.....	110